

At quid restat faciendum? Dico: alterius opificis manus, ingeniumque desiderat, nempe pictoris, ad cuius officinam transferri simulachrum necesse est, ut picturae arte colores inducat. Itaque pigmenturum vario genere ornet, ac decorat, ut si non animatum, ac viuicum reddiderit, tamen ita viuienti et animato simile efficiat, ut intuentium oculos ad se alliciat, et rapiat; Hoc enim summus artis est, ut imago in stipite mortuo sculpta et exarata, ac viuis coloribus expressa, atque illuminata vitæ præferat representationem. At qui illud observatione, quod ad præsens institutum plurimum interest, si forte contingat, simulachrum istud principis esse viri, aut imperatoris, nulla ratione licebit ex officina sculptoris efferri, ut ad pictoriâ transferatur officinam, Indecorum quippe habetur, ut palam vulgo appareat, oculis quoque pateat. Sominum rudis truncus, ex quo facta est regis imago. Et enim lignis suræ, nodisque apparentes, ac ruditas ipsa materię minoris estimationis causam, siue occasionem posset intuentibus ingerere. Quid verò opus est? Hoc sanè, ut pictor accersatur, veniatque in eam domum, ubi simulachrum dolatum est, atque id in primis curet, ut superiniecta quadam ex albensis gypsi, et olei mixtione confecta omnes ruditates, imperfectionesque operis dissimulentur. Deinde varios superponat colores, et tanta distinguat prudentia, ut alibi carnem, et alibi indumenta distinguat, auro etiam illuminet, luce perfundat, umbrasque notet, sic demum omnibus rite et ordine perfectis licebit foras producere, et ante oculos omnium exponere regium simulachrum.

Hæc itaque singularis fuit Ioannis Baptistæ inter reliquos sanctos viros prærogatiua, hoc summum privilegium soli ipsi forte concessum, ut cum omnes ad unum ex manibus ipsius naturę Sumanę, quæ effectrix est, et tamquam exsculptrix communis Sominum, veluti imperfecti quidam vultus ex trunco dolati exierimus, scissuris ac nodis originarij sceleris notati, donec in domo sacra pictoris diuini abluti, et superfusę gratię coloribus distincti sumus, ac viuificati; Ioanni maior (ut sic dicam) reuerentia sit exhibita, maior honor impertitus; siquidem priusquam ex materni uteri officina fuisset egressus, in domum venit ipsius parentum, non pictor, sed author sanctitatis, acinbi per tres commoratus menses gratię, virtutumque coloribus perfecit, ac consummavit, ut non nisi omnibus suis numeris absolutus, atque perfectus prodiret in lucem. Regiam verò laudem! et non alteri, quod existeris sacris constat, in ecclesia à Christo Domino impensam! quam quidem euangelista Lucas ut pote arte pingendi peritissimus illis verbis indicatam voluit, cum ait: Elisabet impletum est tempus pariendi, et peperit filium. q. d. natura, gratiaque inter se conspirarunt, ut pulcherrimum sanctitatis, atque omnium virtutum simulachrum efformarent, quo in opere nouem mensium spacium posuere; actandem elegantissimè elaboratum foras datum est, longum omnium oculis spectandum, cernendum et pie, atque honorificè venerandum est propositum.

Theoria 6.

Quid sit mitti cum dicitur de filio, et de spiritu sancto.

Sententia Augustini lib. 2. cap. de Trinitate. Ergo (inquit S. Doctor) à Patre exire, et venire in hunc mundum, hoc est, mitti. Utique illuc missus est (filius) quò venit. Ac si in hunc mundum missus est, quia exiit à Patre, et venit in hunc mundum, et in hoc

49.

50.

mundo erat. illuc ergo missus est, ubi erat, ubi enim erat, qui ait, Caelum, et terram ego ^{Joan. 1.}
 impleo. Filius quippe dicitur à nonnullis vel prophetis, vel in prophetis locutus. quod ^{Joan. 23.}
 si Pater loquitur, ubi potuit esse sine verbo suo, et sine sapientia sua, quæ attingit à fi-
 ne usque ad finem. etc. sed neque sine spiritu sancto unquam esse potuit, ut indicat,
 qui dicit; quoniam à spiritu tuo etc. quæ circa si filius, et spiritus sanctus illuc mit- ^{Ps. 138.}
 titur ubi erat, querendum est, quomodo intelligatur ista missio siue filii, siue spi-
 ritus sancti? cum itaque ait; misit filium suum factum ex muliere, satis ostendit
 eo ipso missum filium, quo factus est ex muliere. quod ergo de Deo natus est, in
 hoc mundo erat. quod autem de Maria virgine natus est, in hunc mundum missus
 aduenit. Proinde mitti à Patre sine spiritu sancto non potuit, non solum, quia intel-
 ligitur Pater cum eum misit, id est, fecit ex femina, non utique sine spiritu sancto
 fecisse, verum etiam, quod manifestissime, et apertissime Mariæ virgini dictu
 est; spiritus sanctus superueniet in te etc. quamquam et ipse Christus intelli-
 gitur de aduentu suo futura dicere. et nunc Dominus misit me, et spiritus eius. for-
 tasse aliquis cogat, ut dicamus, etiam à se ipso missum filium, quia ille concep-
 tus, et partus Mariæ operatio Trinitatis est, qua creante omnia creantur. Et quo-
 modo iam, inquit, Pater eum misit, si ipse se misit? Respondeo incarnationem,
 et ex virgine natiuitatem in qua filius intelligitur missus una, eademque operatio-
 ne Patris, et filii inseparabiliter esse factam non utique separato inde spiritu sanc-
 to de quo aperte dicitur, inuenta est in utero Sabens de spiritu sancto.

51.

Quæ plenitudo temporis cum venisset; misit Deus filium suum factum ex
 muliere, id est, factum in tempore, ut incarnationem verbum hominibus appareret.
 quod in ipso verbo sine tempore erat, in quo tempore fieret. ordo quippe temporis
 in æterna Dei sapientia sine tempore est. Cum hoc itaque à Patre, et filio factum esset,
 ut in carne filius appareret; congruenter missus dicitur est ille, qui in illa carne
 apparuit, misisse autem ille, qui in ea non apparuit. quoniam illa, quæ coram cor-
 poris oculis foris geruntur, ab interiori apparatu nature spiritualis existunt. =
 Propterea conuenienter missa dicuntur. forma porro illa suscepti hominis, filii per-
 sona est, non etiam Patris. quapropter Pater inuisibilis una cum filio secum inui-
 sibili, eundem filium visibilem faciendo misisse eum dicitur est. qui si eodem visi-
 bilis fieret, ut cum Patre inuisibilis esse desisteret, id est, si substantia inuisibilis ver-
 bi in creaturam visibilem mutata, et transiens verteretur, ita missus à Patre intel-
 ligeretur filius. ut tantum missus, non etiam cum Patre mittens inueniretur, cum
 verò sic accepta est forma serui, ut maneret incommutabilis forma Dei, manifestu
 est, quod à Patre, et filio non apparentibus factum sit, quod appareret in filio, i.
 ut ab inuisibili Patre cum inuisibili filio idem ipse filius visibilis mitteretur. Cur
 autem ait; et à me ipso non veni. iam hoc secundum formam serui dictum est, se-
 cundum quam dictum est; Ego non iudico quemquam, si ergo missus dicitur, in ^{Joan. 8.}
 quantum apparuit foris in natura corporali, qui intus in natura spirituali ocu- ^{Joan. 8.}
 lis mortalium semper occultus est, iam in promptu est intelligere etiam de spiritu
 Sancto cur missus et ipse dicatur. facta est quædam creature species ex tempore, in
 qua visibiliter ostendatur spiritus sanctus, siue cum in ipsum dominum in corpo

Trinitatis
conceptus, factus
in MariæFilius in car-
ne apparuit
conferentem
obicitur missus
missus verbum
qui non appa-
ruit. Filius
qui foris appa-
ruit obicitur
natura spiri-
tuali ostendit
na commu-
ter missus
tur.

Joan. 8.

Joan. 8.

natiuitas

rali specie, velut columba descendit, sive cum decem diebus peractis post eius ascensionem die Pentecostes factus est subito de caelo sonus, quasi ferretur flatus vehemens, et visae sunt illis linguae diuisee tamquam ignis, qui insedit super unumquemque eorum. Haec spiratio visibiliter expressa, et oculis oblata mortalium, missio spiritus sancti dicta est. non autem ut appareret eius ipsa substantia, qua et ipse inuisibilis, et incommutabilis est, sicut Pater et filius; sed ut exterioribus visis hominum corda commota à temporali manifestatione venientis ad occultam aeternitatem semper praesentis conuertentur.

Supra scriptis adde ex eodem Sancto Doctore lib. 4. c. 19. De Trinitate, quae sequuntur. quando venit ergo plenitudo temporis misit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, usque admodum paruum, ut factum paritatis missum, quo factum. si ergo maior mittit minorem, fatemur et nos factum minorem, et in tantum minorem, in quantum factum, et in tantum factum in quantum missum. Misit filium suum factum ex muliere, per quem tamen opera facta sunt omnia, non solum priusquam factus mitteretur, sed priusquam essent omnia, eundem mittenti confitemur equalem, quem dicimus missum minorem. et postea cap. 20. subiicit. si autem secundum hoc missus à Patre filius dicitur, quia illa Pater est, ille filius, nullo modo impedit, ut credamus equalem Patri esse filium, et consubstantialem, et coeternum, et tamen à Patre missum filium, non quia ille maior est, ille minor, sed quia ille Pater, ille filius, ille genitor, ille genitus, ille à quo est, qui mittitur, ille qui est ab eo, qui mittit. filius enim à Patre est, non Pater à filio. secundum Sociam potest intelligi non tantum, ideo dici missus filius, quia Verbum caro factum est, sed ideo missus, ut verbum caro fieret, et per praesentiam corporalem illi, quae scripta sunt, operaretur, id est, ut non tantum homo missus intelligatur quod verbum caro factum est, sed et verbum missum ut homo fieret, quia non secundum impari potestatem, vel substantiam, vel aliquid, quod Deo Patri non sit aequale missus est, sed secundum id, quod filius à Patre est, non Pater à filio.

52.

Verbum enim Patris est filius, qui et sapientia dicitur. quid ergo mirum si dicitur non quia inaequalis est Patri, sed quia est emanatio quaedam claritatis omnipotentis Dei sincera. ibi autem, quod manat, et de quo manat vnus, eiusdemque substantiae est. Neque enim sicut aqua de foramine terre, aut lapidis manat, sed sicut Lux de luce, candor est enim lucis aeternae, candor autem lucis, quid nisi lux est? et ideo coeterna luci de qua lux est. Maluit autem dicere candor lucis, quam lux lucis, ne obscurior putaretur ista quae manat, quam illa de qua manat. Cauendum tamen non erat, ne minor lux illa putaretur, quae istam genuit, et paucis interpositis subdit. Ab illo itaque mittitur à quo manat, sed aliter mittitur, ut sit in homine, aliter missa est ut ipsa sit homo; in animas enim sanctas se transfert, atque amicos Dei, et prophetas constituit; sicut etiam complet sanctos angelos omnia talibus ministerijs congrua per eos operatur. Cum autem venit plenitudo temporis missa est, non ut impleteret angelos, neque ut esset angelus nisi in quantum consilium Pater annuntiabat, quod et ipsius erat, neque ut esset cum hominibus, aut in hominibus, neque enim et antea in Patribus, et prophetis; sed ut ipsum verbum caro fieret, et homo fieret, in quo futuro reuelato sacramento etiam eorum sapientium, atque

53.

Sanctorum salus esset, qui priusquam iose de virgine nasceretur de mulieribus nati sunt, et in quo facto, atq; predicato salus sit omnium credentium, sperantium, diligentium.

54.

Hoc enim magnum pietatis est sacramentum, quod manifestatum est in carne, iustificatum est in spiritu, apparuit angelis, predicatum est gentibus, creditum est in mundo, assumptum est in gloria. Ab illo ergo mittitur Dei verbum, cuius est verbum; ab illo mittitur, de quo natum est; mittit, qui genuit; mittitur, quod genitum est; et tunc unicuique mittitur, cum à quoque cognoscitur, atq; percipitur, quantum cognosci, ac percipi potest pro captu proficiantis in Deum, vel perfectæ in Deo animæ rationalis. Non ergo eo ipso quod de Patre natus est, missus dicitur filius, sed ex eo quod apparuit huic mundo Verbum caro factum; unde dicit, exiit à Patre, et veni in hunc mundum; vel eo quod ex tempore cuiusque mente percipitur, sicut dictum est; Emitte illam de sanctis sedibus tuis, et mitte illam, ut mecum labore. quod ergo natum est ab æterno æternum est, carior est enim lucis et æternæ; quod autem mittitur ex tempore à quoquam cognoscitur; sed cum in carne manifestatus est filius Dei in hunc mundum missus est ex plenitudine temporis factus ex femina.

55.

Paulo post subnectit. Cum autem ex tempore cuiusque profectus mente percipitur, mitti quidem dicitur sed non in hunc mundum. Neque enim sensibiliter apparet. i. corpore is sensibus præsto est. sed Pater cum à quoquam cognoscitur, non dicitur missus, non enim habet, de quo missus sit, aut ex quo procedat. sapientia quippe dicit. Ego ex ore altissimi prodiui, et de spiritu sancto dicitur, à Patre procedit, Pater vero à nullo; sicut ergo Pater genuit, filius genitus est; ita Pater misit, filius missus est, sicut ergo natum esse est filio à Patre esse, ita mitti est filio cognosci quod à Patre sit; et sicut spiritus sancto donum Dei esse est à Patre procedere, ita mitti est cognosci, quod ab illo procedat. Neque possumus dicere quod spiritus sanctus à filio non procedit. Neque enim frustra idem spiritus, et Pater et filius spiritus dicitur. Nunc quidem non ideo minorem filium, quia missus est à Patre; nec ideo minorem spiritum sanctum, quod et Pater eum misit et filius, sufficienter quidem arbitror demonstratum est, siue enim propter visibilem creaturam, siue potius propter principij commendationem, non propter inæqualitatem, vel imparitatem, vel dissimilitudinem substantiæ in scripturis hæc posita intelliguntur, quia si voluisset Deus Pater per subiectam creaturam visibiliter apparere, absurdissime tamen aut à filio, quem genuit, aut à spiritu sancto, qui de illo procedit, missus diceretur.

[The page contains approximately 15 lines of faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page.]

[Faint, illegible handwriting, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Progressio super eadem verba V. 4
V. 1. ubi plenitudo temporis

16

[Faint, mostly illegible handwritten text, likely Latin, covering the majority of the page. The text is crossed out by several diagonal lines.]

17

[A large, dark, handwritten mark or signature, possibly a cross or a stylized initial, located at the bottom left of the page.]

454

Digressio super eadem verba. V. 4.
Vbi venit plenitudo temporis etc.

410. Haec plenitudo temporis videtur extendi posse ad totum spacium temporis,
415. quo Dominus Iesus Christus inter homines est commoratus in terris, donec in ce-
420. los fuit reuersus, vt sedens ad Patris dextram adimpleret omnia; ac finem
425. temporibus daret, perfectè absoluta, et consummata oeconomia, seu dispensatio
430. ne tota redemptionis, et reparationis Humani generis: cuius causa missus à
435. Patre factus homo in terris visus est, et cum hominibus conuersatus. Quapropter
440. Euangelistæ sacri accuratè, et sollicitè temporum rationem sabuerunt, in des-
445. cribenda historia Christi vitæ, vt quando, et quoto etatis anno singula, aut ple-
450. raq; acciderint, manifestum esset, omnibusq; sine difficultate pateret. Consta-
455. netq; diuinæ prouidentię dispositio, ad cuius amissim cuncta fœcere coordinata,
460. ac dispensata. Itaq; ni ego nimis aberro, diuus Paulus ad loca Euangeliorum,
465. (quorum statim mentionem inferam) in his verbis alludit, cum ait, vbi venit
470. plenitudo temporis, misit Deus filium suum factum ex muliere. Hoc nempe
475. cepit impleri in natali domini, de quo Luca. 2. 6. Impleti sunt dies Mariae, vt
480. pareret, et peperit filium suum primogenitum. etc. addit Paulus factum sub
485. lege. alludens ad illa Luc. 2. 21. Postquam consummati sunt dies octo, et 22.
490. Postquam impleti sunt dies purgationis eius secundum legem Moysi etc. si
495. ue igitur ad proscripcta nature spectes, siue ad scriptam legem attendas, tam
500. hęc, quam illa diuinę ordinationi eternęq; et inuariabili Dei voluntati famu-
505. lata sunt. Vt tandem intelligas quam tu exactè debeas tuam ad diuinam ac
510. commodare voluntatem; nihilq; ab eius discrepare obedientia, cuius gratia
515. solum aut maxime Deus filium suum misit, vt adiunxit. Apostolus, vt adop-
520. tionem filiorum reciperemus. Sed libet hanc valde necessariam virtutem
525. obedientię ex exemplo, et matris, et filij, hoc est, secundum promptam vtriusq;
530. voluntatem, et Dei genitricis in obseruandis ceremonijs purificationis, et vni-
535. geniti, seu primogeniti eius in circumcisionis lege complenda tantis per experi-
540. dere, atq; ex non nullis circumstantijs ponderare, vt animaduertiqueat, quan-
545. toperere ea sit grata Deo virtus, et nobis diligenda, atq; amplectenda. Perstitit
550. iuxta præsepe Bethlehemiticum, id est, in loco puerperij sacri per dies quadra-
555. ginta, vti lex Moisaica præscripserat puerperis, quas immundas reputabat,
560. completis verò hisce diebus, statim nulla iniecta mora profecta ex Bethlehe-
565. mitica portica venit Hierosolymam, templum petijt, natum obtulit Deo, vti
570. primogenitum, et simul hostiam attulit immolendam, siue pro peccato, siue pro
575. Solocauasto, omnesq; ritus à lege præscriptos exactè obseruauit, ac præstitit.
580. Tria sunt, que in obtemperando præceptis superiorum maxime elucent, et
585. obedientiam laude maxima dignam efficiunt. Primum si ad nutum, vel
590. non expectata imperantis voce eius voluntas fiat. secundum, si absq; cœ-
595. tatione, et cepta, non absoluta litera, celerimè exsibeatur, quod mandatur.
600. Tertium, vt in re difficili, atq; ardua obstacula omnia deiciantur, nec que

56.

57.

+ virgo parens

S

quam sit, quod obsequentis voluntatem, iudicium ue regardet, quominus libenter, minusq; liberaliter ad exequenda precepta festinet. Hec tria expressare peries si penitus inspicias, examinesq; illa verba Cantici Cantiorum capite 7. Quid videbis in sulamite nisi chorus castrorum? quam pulchri sunt gressus tui in Calceamentis filia principis. lunatura femorum tuorum quasi monilia que fabricata sunt manu artificis. sequar interpretationem non minus veritatis, quam ingenij plenam cuiusdam recentioris, cuius laus, non minor ex Epithalamij Salomonici, quam ex Ioannis Apocalipsis expositione per acrobaticam certam continuata, effulget. Quid videbis (seu videbitis, ut alias secundum Hebræum textum legitur) in sulamite nisi chorus (alias chorum) castrorum? Laudat singularem proliandi scientiam sub schemate pulchre saltationis (que latine appellabitur) armorum. Hispanè Danza de la batalla. q. d. quicquid in hac mea sponsa videndum, quod meos oculos maximè recreat, et vos cum admiratione intueri potestis, id est, ut in choro saltando non tam proliandi modulos representet, quam, ut se tueatur ab hostibus, ut eos aggrediatur, et vincat; omniaq; ita modulatè prestet ad musicos numeros, ut nihil pulchrius, nihil elegantius fieri, requiri ue possit. Hec laus satis, superq; fuit sulamitidi, ut non expectata alia voce, vel mandato expresso, aggressa sit, saltando pugnam, pedesq; ad numerum motitando sese reginam, atq; adeo victricem ostenderit; imo tam strenuè peritam, non modo saltandi, sed proliando vincendi, ut omnem spem, atq; ipsius regis, imo et presentium expectationem superarit. Quod miris laudibus prosequens, et exaggerans addit sponsus; quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis filia principis, in gressu tuo te indicat Nadab, hoc est, principis filiam, generosa ex pro sapia ortam regnoq; ac principatu dignissimam. Prosertim regio cum suis ornatu calceata, et cothurnata, lunatura femorum tuorum sicut monilia, que fabricata sunt manu artificis. Nihil intrinsecum, occultum ue laudat sponsus, sed motus agilitatem, saltandi dexteritatem, motionum pernicitatem, recursus, aggressiones, regressiones, itus reditus tanta velocitate prestitos, ut quasi ex annulis catena (quod Hispanè dicitur Secha de gonces) videatur composita, atq; compacta, hoc est, sicut monilia et a

Sed quid hoc ad qualitates, quas commendare intendimus, obedientie? Attente ausculta, te obsecro. Vita nostra militia non abs re comparata est, et ecclesia Christi sponsa in hoc seculo militat, ideo militantis nomen habet, si vicerit, triumphum aget in celo. Hec ergo militia in ecloga pastoricia sub saltationis figura (ut iam dixi) representata est. Dum ergo laudat sponsus peritiam suæ sponsæ ecclesiæ in debellandis hostibus, annuere videtur, ut ineat prolium, exeat ad pugnam; cum ipsa statim exit ad nutum obtemperat; ecce prima obedientia circumstantia; dum progreditur, dum opus exequitur, dum calceata ostenditur, dum regaliter cothurnata promptitudinem declarat, et celeritatem, que erat secunda laus obedientie. sic enim laudantur

Isai. 57
Eph. 6

Apostoli Isai. 52. 7. quam pulchri super montes pedes annunciantis pacem
 et Paulus Eph. 6. 15. Calceati pedes in preparationem euangelij pacis. Pro
 pheta sacer predicantium, diuinus Apostolus audientium paratos animos
 ad obedientiam exequendam commendauit. At ubi indicatur tertia illa, et
 potissima obedientis circumstantia, qua ita arripit preceptum, ita se acco-
 modat, itaque se fingit ad voluntatem precipientis, ut nihil pensi Sabeat, ni-
 hil aliud cogitet, nihil optimum ducat, nisi ut illuc currat, quo iussus est. Hec
 illud lunturne famorum est. q. d. tam facile vertitur, ac reuertitur, ac si tor-
 no volueretur tam facile corpus demittit, erigit, vertit, torquet quaquaue-
 sus, et quoquoersus inclinatur, tollit, inducit, deducit, subducit, adducit, ut non
 mirius quam aureus torquis facile se prestat, ut extensus colligatur, collec-
 tus extendatur, seu inuolutus explicetur, expansus conuoluatur. Quid hoc? Nisi
 ad nutum, velociter, absque difficultate se prebet obedientem. Quae autem de
 Ecclesia militante Christi sponsa dicta, praecipue sanctissimae virgini ma-
 tri conueniunt. quam obrem prophetica descriptio eius obedientiae, quam
 laudamus in sacro cantico expressa videtur. Obtemperauit nempe ad nutum
 beatissima virgo, cui satis fuit nosse gratum esse Deo, ut puerpera illas leges
 seruarent, nec morosius examinandum existimauit. Vtrum ab eis ritibus suis
 set excepta, atque immumis relicta, nec ne? Lex purgationis immundis posita,
 eam, quae stellis mundior, angelosque puritate vincebat, minimè compellebat.
 Obseruat tamen, ne forte pariat scandalum, quae vitam peperit. Lex primoge-
 niti sistendi Domino, eas feminas, quae ex viro concepissent, solum obligabat,
 eam vero praestat, quae de spiritu sancto, non viri opera conceperat, ut do-
 ceat exemplo suo obedientiam, non strictè, et adare (ut ita dicam) sed lar-
 gitè, et super abundanter implere. Et in utroque filij sui redemptoris nostri
 vestigijs inhaeret, praecedentem sequitur, obtemperantem aemulatur. Nam neque
 illum circumcisionis, presentationisue leges trangebant, nedum obstringebant,
 qui non modo absque peccato, sed legis dominus, atque adeo supra leges erat,
 et nihilominus ut disceremus ex illius facto obedientiam, quasi legibus obs-
 trictus leges obseruauit. Obseruat itaque virgo parens exactissimè leges, obtem-
 perans Deo ad nutum. Quid enim Lex, nisi diuinae voluntatis signum? Obtem-
 perans absque ulla mora. Cum primum enim impleti sunt dies quadraginta,
 è vestigio profecta est, et venit in templum. Omnes vero difficultates exac-
 tae obedientiae potthabuit; quippe quae omnia absque excusatione vlla sibi exe-
 querenda decreuit; quemadmodum legibus fuerant ante precepta. Aptè igitur
 cantabimus illi canticum sponse supra explicatum. Quid videbis dicens
 sanctissimè, qui praesens inters Suis meae laudationi, quid videbis, inquam,
 in Sulamitide, .i. in Maria Dei sponsa singulari, nisi Choros castrorum, seu
 Coream armorum. Hec enim elegantius saltat, imo fortius depugnat, in
 ecclesiaque militante magis proliatur strenue, ut sanè ipsa cunctis pal-
 mam praecripiat, atque ut singulariter obediens sit victoriae primiticia.
quam pulchri sunt gressus tui in calceamentis, seu pedes calceis obedi-

60.

60

61.

entia constricti, ut in cesso principis filia, imo regis parens, atq; adeo regina
 quin et Dei mater, atq; mundi imperatrix videaris, et iudicaris. Iuncturae ferro-
 rum tuorum sicut monilia, quae fabricata sunt manu artificis. I. tam affa-
 bre ex annulorum aurea catena facta, ut absq; mora promptissime, ac facil-
 limè colligi valeant, et explicari. tanta tibi inest in motu corporis ad exequenda
 obedientia munera promptitudo, ac facilitas, ut aures ad sonos, pedes ad nu-
 meros exactissime respondeant. Ut omnes operum tuorum quasi armonia,
 et concertum admirari nunquam desinant.

62.

Laudabilis planè obedientia est, cum obediens se omnino effingit ad
 imperantis voluntatem, et absq; ullo repugnantia signo, exequitur im-
 perium; sed illa laudabilior, cum non voluntatis solum ductum sequitur,
 sed etiam ita iudicium subdit iudicio superioris, ut absq; ulla discussione
 illud optimum duntaxat credat, quod sibi videt imperatum. Hoc certè
 difficilius, sed perfectius obedientia genus est. qualem existimamus obe-
 dientiam fuisse sanctissimi patriarchae cum iussus immolare filium di-
 uinitus datum ad certam sobolis spem. Vix enim contra spem in spem
 credidit, ut Apostolus aduertit, suum planè iudicium subdidit imperio
 diuino fieri posse sperans, quod ipse quomodo futurum esset, minimè
 perspiciebat. Hanc perfectae obedientia laudem egregiè commendauit
 suis. Societatis Lusitaniae, noster Pater sanctus Ignatius in ea epistola,
 quam sub titulo Ad fratres Lusitaniae excusam typis, singulos per mon-
 tes legere consueuimus. sed qui velit praeterea plures sanctorum doc-
 torum auctoritates, ac testimonia recognoscere, consulat Patrem Se-
 bastianum Barradas Concord. Fuang. to. 1. lib. 10. c. 19.

63.

Talem itaq; Beatae Virginis Deiparae obedientiam fuisse, nec du-
 bitare fas sit. atq; ex dictis facile intelligi potest. Igitur hoc ante ocu-
 los exemplar habentes, studeamus, et nos perfectè Dei preceptis obtempe-
 rari, non solum quae per leges suas iniungit, sed quae per homines in po-
 testate legitime constitutos proponit. Hoc enim est illud Ps. 118. Tu man-
 disti mandata tua custodiri nimis. Graece pro nimis $\epsilon\psi\omicron\delta\sigma\alpha$ I. exac-
 tissimè. Nam non minus in diuinis preceptis verum est, Nequid nimis,
 quam in rebus alijs. Non enim exactor nimius, aut iniustus Deus, ut cons-
 tat ex Ps. 93. Numquid adheret tibi sedes iniquitatis, qui fingit labore
 in precepto? Interrogatio vim habet negationis. q. d. Non tibi sedes qua-
 si tyranni iniusti, ac crudelis, qui intolerabilia onera imponit, eaq; tolli iu-
 bet etiam ab eis, qui propter virium imbecillitatem ferre nullatenus pos-
 sunt; sed tam sunt tua mandata facilia, ut quibus vel infirma valetu-
 dine utens, seruare sine labore queat. exatissimi.

TEXTVS

V. 6. Quoniam autem estis filij, misit Deus spi-
 ritum filij sui in corda vestra clamantem Ab-
 ba Pater.

V. 7. Itaque iam non est seruus, sed filius: quod si filius, et heres per Deum.

Arias.

V. 6. Nil discrepat V. 7. itaque non amplius es seruus, sed filius, si filius verò, et heres Dei per Christum.

Erasmus.

V. 6. Emisit V. 7. itaque iam non es seruus, reliqua verò vt Arias.

Syri.

V. 6. Quoniam autem estis filij, misit Deus spiritum illum filij sui in corda vestra clamantem Abba Patrem nostrum.

V. 7. Itaque serui iam non estis, sed filij, quod si filij etiam heredes Dei per Iesum, Meschiho.

scholia in v. 6.

V. 6. Quoniam. etc. Hic versiculus absq̄ dubio pertinet ad Gentes, vt indicat modus loquendi per secundam personam, licet superiores quinq̄ duntaxat ad Iudeos pertinuisent, vt habet communior interpretum expositio, et supra declarauimus. Quare Augustinus sic nectit: iam illum populum adiungens, qui par uultus sub procuratoribus, et actoribus seruebat, idest, elementis Suius mundi, ne putarent se non esse filios, quia non essent sub pedagogo. (Adde ex s. Thoma) Neq̄ Christus ex Gentibus carnem sumpsisset, nec eis predicasset, vt pote minister circumcisionis. Rom. 15. 8. missus ad oues, que perierunt domus Israel. Matth. 15. 24. Amb. ab his, inquit, cepit, quibus et scribit, dicens: quoniam autem estis filij Dei, et subiungit Iudeos, cum ait: Misit Deus spiritum filij sui in corda nostra. Obiter attende codices Græcos varios esse. Vnde Ambros. videtur legisse ἡμῶν idest, nostra, vt plerique habent Græci codices vt Erasmianus. ex qua suprapositus textus transcriptus est. sed cum Arias Mont. transtulerit vestra, absq̄ dubio credidit legi debere ἡμῶν vt Regia Biblia habent. sed nihilominus vera sententia non mutatur, quouis modo legatur, siue nostra, siue vestra. Nam qui ad alios verba facit, passim mutat modum loquendi, iam primam, iam secundam personam, siue etiam tertiam usurpans, cum idem prorsus velit intelligi. s. Thomas igitur cum Augustino ait, indicari hoc versu ad Apostolorum beneficium, adoptionis pertinere etiam ad Galatas, quod patet ex dono spiritus Sancti omnibus in Christum credentibus communicato. Tria ergo hic notantur. 1. est beneficium adoptionis. quoniam estis filij. 2. modus adipiscendi beneficium, scilicet per Spiritum Sanctum, misit Deus spiritum etc. 3. fructus inde consequens, iam non est seruus etc. Ego sanè ita interpretor hunc versum, vt existimem confirmationem sane

1

2

esse, siue declarationem eius, quod processit, ut adoptionem filiorum reciperemus. quod, hinc patet, non solum ad Iudeos, sed etiam ad gentes spectare, ut placet Iustiniano. Declarat nimirum qua ratione nobis conferatur ista adoptio, nempe infusa gratia diuina, hanc est, dato Spiritu Sancto, qui cum sit Spiritus filij, facit absq. dubio filios. vide infra Augustinum, et Ambrosium numero 15. unde ait, quoniam autem estis filij, ut supra cap. 3. 26. dictum est. Omnes enim vos filij Dei estis per fidem, quae est in Christo Iesu. Non enim hoc tantum probat, sed etiam supponit, ut certum et iam dictum prius, misit, siue emisit, ut supra versu 4. declaratum fuit. Deus Pater Spiritum sanctum filij sui

3.

Notat Hieronymus tripliciter nominari à Paulo eundem spiritum, hinc Spiritum filij, Rom. 8. 14. Spiritum Dei. 2. Corinth. 6. 6. Spiritum sanctum. quod proprium signum et character filiorum est. in corda vestras, in animas vestras, dum dicit vestra aptè, et commodè sermonem refert ad Galatas, quibus loquitur, quasq. vult in suscepta fide confirmare, atq. stabilire. nostra, tamen, ut habet Ambrosius, Anselmus, et Seripandus nomen exclusum esse permittit, Iudeos enim, et gentes complectitur. Clamantem, id est efficientem clamare, est metonymia. Rom. 8. 15. in quo clamamus Abba Pater. Nos itaq. clamamus, et spiritus clamat, sed per spiritum nos clamamus, Abba Pater, sic dicitur rectè homo videt, et oculus videt, videt tamen verè homo, sed per oculum videt, ut attendant suum errorem, qui volunt omnia in nobis, Deum sine nobis operari. Clamor autem hic non vocis, sed affectus magnitudine aestimandus, ut ait Hieronymus, et S. Thom.

Abba vox syra, quam etiam vixpabant Hebraei. Pater Graecè etiam deflexa ad Latinos ὁ πατήρ et si nominatiuus est, tamen Attici pro vocatiuo vtuntur. unde argutia Caietani hic parum firma est. Posterior autem vox interpretandi priorem causa adhibita est. ut etiam Rom. 8. 15. Marc. 14. 16. August. duabus his vocibus idem significantibus, altera proprietate eorum, altera Graecorum, seu Gentilium, asserit satis commodè significari vnitatem spiritus duorum populorum, atq. adeo omnium Ecclesiarum filiorum vinculum Charitatis. Omnium quippe vnus Pater Deus cum vna anima Spiritus datus est. omnis enim per Christi spiritum, Iudei, et Graeci, est subleuata distinctio, Abba Pater quis audeat sic loqui, nisi filius sit! Ergo qui corda nostra confirmat, ut sic Deum compellere liberè possimus, ipse nos in dicat filios esse, imo re ipsa testatur. Rom. 8. 14. 15. ipse Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filij Dei, id est, simul cum spiritu nostro testatur. Graecè ὁμολογῶν , id est, contestatur, seu contestis est. quoniam modo. Adiuuans, (inquit ibidem versu 26.) infirmitatem nostram, hoc est, excitans per donum gratiae, et charitatis, ut audacter inuocemus. Abba Pater. de hac repetitione, seu conduplicatione. Plura in Theoria.

Theoria 1.

Adoptio Dei requirit spiritum filij Dei.

Quoniam estis. Particula causalis causam videtur reddere, cur datus sit eis spiritus sanctus, nempe quoniam sunt filij Dei. nomen Dei, quod legit Ambrosius hic non exponitur in textu vulgato emendato per Xistum quintum, sed subintelligitur ex versu 26. cap. 3. superiori. Spiritus Sanctus supponitur datus Galatis, ut superius cap. 3. versu 2. et 5. illic enim

5.

respicit hic locus, exhibita tamen est causa, quare datus fuerit per signa manifesta, et sensibus exposita, nimirum adoptio in filios. Nec enim exigebat spiritum filij, ut vera esset, et perfecta

Ambrosius. Nomen enim olim Iudei filiorum Dei acceperant, velut in imagine, ut postea confirmaretur per Christum, quia sine spiritu non erat plenum. Eade sentit Chrysostomus tom. 9. in Ioannem Homil. 13. illi quidem postquam filij appel lati sunt, adhuc spiritum seruitutis habebant, erant enim serui, et filij, hac appellatione honorabantur. nos liberi nunc facti, non nomine, sed re honorem accipimus. Item in Epistola ad Rom. serm. 14. Erat, inquit, apud Iudeos adoptio, honor quidem in verbis, apud nos vero res et etiam ipsa sequuta est, nimirum purgatio, que est per baptismum, donum spiritus sancti, aliorumque bonorum suppeditatio. Quid autem non loquatur de adoptione vera, licet imperfecta, ut Quares ex ponit in 3. p. q. 23. art. 3. sed figurata, ac typica, satis manifestum est legenti Chrysostomum. Non enim est filius, qui non habet spiritum filij.

Nullum itaque argumentum maius, aut certius est ad probandum esse nos filios Dei, quam accepisse spiritum filij Dei. Atque probat Apostolus Rom. 8. 14. 15. qui spiritu Dei aguntur, hi sunt filij Dei. Non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore, (Græci εἰς φόβον, id est, in timorem), sed accepistis spiritum adoptionis. Libertatis, oppositum erat seruituti, sed per emphasim dixit adoptionis, que libertatem includit, Chrysostomus (dicturus in amorem, pro eo addidit quod dulcius sonat) in quo clamamus Abba Pater. Estque effectus, et affectus amoris, quo indicatur, imo incenditur spes maxima ab spiritu profecta. secundum illud Rom. 5. 5. Spes autem non confundit. quia Charitas Dei diffusa est in cordibus nostris per spiritum sanctum, qui datus est nobis.

Hæc autem voces spei, et amoris plene, hi clamores intus sonantes in corde sicut gemitus illi inenarrabiles, siue inexplicabiles Rom. 8. 26. ac desideria spiritus, que Deum non latent, qui corda scrutatur. ibidem versu 27. Hos edidit clamores Jonas Propheta in ventre inclusus marisq. bellue. Non. 2. 3. Hos etiam Moses concludit ab hostibus iuxta rubrum mare (Exod. 14. 25.) exaudivitque Deus. Nam hi diaboli, et peccati horribiles fremitus percurrunt, ære mouent, nebulas, nubesque transuolant, æthera, imo Empyreum pertingunt, ad Deum penetrant, et diuinas aures, si fas est dicere, vellicant. vide supra num. 4.

Sed redeo ad spiritum à quo paulo digressus eram, ut spiritus Prophetae Prophetam creat, spiritus Elie datus Eliseo hunc fecit alterum Eliam. Spiritus Moyses receptus in septuaginta senioribus fecit illos instar Moseos, siue quemlibet illorum alium fecit Moysen, et Ioannes Baptista dictus est Elias, quippe qui haberet spiritum Elie. sic qui recipit spiritum Christi, dicitur Christus, et spiritus filij Dei facit filios Dei. diuerso tamen modo, nam ille proprius est, et naturalis, reliqui adoptiui, et per electionem asciti. cognoscitur verò spiritus filij inesse alicui, cum similes ostendit actiones, ingenium, mores, Patris amorem; Laconice, et inclinationes semelantes ael padre dicen qual es su hijo. si Dei filij sumus, Deum imitemur, atque modo filium Dei, hoc est, Christum in nobis ipsis representemus! formam

6.

7. 11

8.

9.

Theoria 2.

Quomodo dicti filij Dei? Num ante receptionem spiritus sancti actualem?

10.

queris tamen si spiritus filij facit filios, unde fieri potuit, ut essent filij, qui
nondum receperant spiritum filij? Item videtur Paulus supponere esse fi-
lios antequam reciperent spiritum filij: siquidem affirmat ideo missum spiri-
tum in corda, quia filij essent? Respondere posset filios dici, qui iam iam futuri
sunt, ut dicitur sponsus, qui nondum sponsam accepit, mox accepturus, et s-
ponsa, que nondum viro nupsit, sed scriptura duntaxat utrinque promissiones
seu sponsalia constant. sic contules dicebantur in annum proximum designa-
ti, similis forma loquendi Ioann. 11. 32. ut filios Dei, qui erant dispersi, congregaret
in unum. Vbi Maldonatus loquitur, inquit, per anticipationem, aut ex divina pro-
tinatione filios Dei eos vocans, qui nondum erant, sed futuri erant aliquando, quem
admodum et Ioan. 10. 16. Dixit, et alias oves habeo, que non sunt ex hoc ovile, et
illas oportet me adducere, et fiet unum ovile, et unus pastor.

Resp. 1.
Filios dici
sicut Genes
nurus, mox
nurus.

Ioan. 11. 32.

Maldonatus

Ioan. 10. 16.

11.

Confirmat hoc Catharinus dupliciter appellari filios asserens, cum secun-
dum potentiam, qui candidati sunt ad recipiendam adoptionem; tum secundum
actum, in quo stat perfectio. Hęc melior responsio, quā illa Iudeos, filios quidam
sed parvulos, qui nondum haberent spiritus perfectionem? hęc verò sermonem
esse de spiritu perfectionis, quo clamamus Abba Pater, esse enim quodammodo
et non esse filium, qui nondum sciat vocare Patrem. Prior ergo responsio aptior,
ac verior, atq; adeo solidior est.

Catharinus

Responsio
parvulis
nam.

12.

Verum aptius pro presenti loco Respondetur. D. Paulum ad illos orationem ha-
bere, qui absq; dubio filij Dei erant, ut pote in ecclesia baptismo initiati. Hęc dicit
propterea spiritu sancto donatos, quia erant filij; quippe qui sine hoc dono spiri-
tus sancti filij Dei esse nequissent. sensus itaq; est, quoniam estis filij, ideo si
licet ut essetis, misit Deus spiritum filij sui. Similis loquendi ratio Sabetur Ps.
44. 8. Dilexisti iustitiam, et odisti iniquitatem. Propterea, nempe ut diligeres
(sic interpretatur Augustinus) irruit te Deus, Deus tuus oleo lottia. sicut enim
prius est unctum esse Christum divinitatis oleo, quam dilexisse iustitiam; sic
prius est unctum esse Christianum oleo spiritus sancti, quam esse filium.

Resp. 2.

Verum dicitur
si spiritus
datus est

Ps. 44. 8.

explicatur
Augustinus

13.

Verum accipito aliam responsionem, fortasse magis ad rem presentem effor-
matam. spiritus sanctus, (ut supponit Apostolus, et nos declaravimus supra
cap. 3. Versu 2) in ecclesijs primordijs in eos, qui crediderant, mitti de celo solebat
per signa visibilia; sicut die Pentecostes missus fuerat super Apostolos. Hęc
autem spiritus sancti missio, et infusio videbatur esse veluti quedam infide
confirmatio, conferebaturq; credentibus, imo baptizatis, atq; adeo Dei iam
filij per adoptionem. Hoc igitur videtur hęc assertum, missum nempe à Deo
spiritum sanctum visibiliter in Galatas, ut ipsi certò sciebant, et inficiari non
poterant, neq; ob aliud missum, nisi quoniam erant filij; filij enim spiritus
filij debebatur, et mittebatur.

Resp. 3.

s. c. 3. v. 2.

Spiritus San-
ctus invisibiliter
datus initiatis
clene puritate
Dei filij.

14.

Hęc explicatio maximè consentanea est ad declarandum finem adven-
tus Christi, superiori versu s. expressum; ut adoptionem, inquit, filiorum recipe-
remus. subaudi, sicut et recepimus quicumq; baptizati in Christo sumus; siue ex
Iudeis, siue ex Gentibus oriundi. Atq; in huius veritatis confirmationem adiun-
gitur, quoniam autem estis filij, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra cla-
mantem Abba Pater. q. d. hoc tam est vobis notum, et certum, quam certum
est, et notum, spiritum sanctum, qui est spiritus filij Dei, per quem Sabetis fa-
cultatem, et liberam potestatem compellendi Deum Patrem, vobis manifestis sig-
nis datum, cordibusque vestris infusum. Hęc planè videtur ipsissima huius ver-
suli explicatio. unde rectè sequitur illatò sequentis versus 8.

Corinthios

Corinthios

Augustinus

Augustini video hanc esse expositionem. Recte, inquit, de presentia, et de dono spiritus sancti probare voluit Gentibus, quod pertineant ad promissionem hereditatis. Non enim euangelizatum est Gentibus nisi post ascensum domini, et aduentum spiritus sancti. Et paulo post, Gentes etiam, quae non erant sub lege ad eandem adoptionem filiorum pertinere ostendit, et docet de spiritus sancti dono. Actor. 10. 47. eodem argumenta probat Petrus negari non potuisse baptismum Gentibus, quod scilicet accepissent spiritum sanctum. Item Ambrosius. Ut enim probaremur adoptati esse à Deo in filios, spiritum suum dedit nobis; qui signum Patris ostendit in filios. Ut quia hoc non audeamus dicere in infirmitate, et in dignitate nostra, suggerat, ut audeamus dicere Abba Pater. quod Iudeis iam dudum non est concessum dicere.]

Scholium in vers. 7.

V. 7. Itaque, illatiua particula indicat hanc esse intentam conclusionem, iam, ex quo per spiritum sanctum, et Christum dominum adoptionis gratiam recepimus; non est seruus, ille paruulus heres, (Iustinianus) ut antea sub lege, atque sub elementis mundi; sed filius per adoptionem scilicet habitus, siue electus q. d. adoptionis gratia antiquae seruitutis iugo vniuersos exoluit, filiorumque libertate donauit. Atque adeo omnia abstulit mala, bona contulit omnia. Nam quid in seruitutis statu mali, quid in libertate filiorum boni desit? Praesertim cum re ipso summi filios faciat, et regni heredes aeterni, ut sequitur Hieronymus. Propter filium singulariter positum ad significandum vnum populum christianum, et obiter vnitatem commendandam, quam habemus in Christo, nos enim membra, ille caput vnius perfecti viri, de quo Apostolus saepe.

Syrus interpres numerum pluralem explicuit, Enalagema intelligens. Ego etiam arbitror concreta pro abstractis posita, seruus pro seruitute, filius pro filiatione, q. d. iam non est amplius seruitus, sed libertas, non timor, sed amor, non timiditas propria seruorum, sed ingenuitas nobilium filiorum. Textus Vulgatae Latinae correcte per Christum quintum habet est intertia persona, et ita legunt Amb. August. et alij antiqui Patres, sed Arias, Erasmus, Syr. secuti Graecam sectionem, quam Patres Graeci etiam sequuntur, secundam personam viciant, quam sectionem secutus est Seripandus, eamque genuinam sectionem, probabile satis est; quod facillima fuerit vnius literae accessio, ut pro es, minus attentus scriptor est posuerit. Item quia sensus magis ita fluat, plus etiam habeat elegantiae, facta apostropha, seu conuersione ad ipsum met epistolae lectorem, auditorem ue. Non tamen variatur sensus, et per Enalagem personae, ac numeri conciliantur interpretes. Hoc mihi dubium non est illationem tam ad Iudeos, quam ad Gentes pertinere, licet aliter alij velint.

quod si filius, quis factus est, inde habet ut sit etiam et heres futurus, nam cum natura, tum lege ad filium spectat hereditas paternorum bonorum, modo verè filius, hoc est, non spurius, non suppositus, sed vel legitimus, vel adoptiuus. quocirca Ambrosius [dubium non est, inquit, quia adeo quis adoptat sibi filium, ut heredem relinquat.]

1.

2.

3.

4.

Per Deum, qui pignus dedit hereditatis spiritum filij. Augustinus per Dei misericordiam, non per promissiones Patrum; de quibus, quamquam carnaliter, sicut Iudei, maledix non es, es tamen filius Abrahæ secundum imitationem fidei, cuius fidei gratiam per misericordiam Domini meruisti. S. Thomas, sicut Iudei hereditatem adepti sunt per promissionem, et iustitiam, ita et gentes per Deum, id est, per Dei misericordiam. unde dicitur Rom. 15. 8. 9. Dico Christum Iesum ministrum fuisse circumcisionis propter veritatem Dei ad confirmandas promissiones Patrum; Gentes autem super misericordia honorare Deum. Et itaque Lombardus, et S. Thomas per Deum, id est, per Dei operationem interpretati sunt, secundum illud Isaiæ 46. 12. Omnia opera nostra operatus es in nobis Domine. Bruno etiam per Dei misericordiam, et non per legem. Remigius, non est servus peccati, sed filius Dei, et hæres vitæ æternæ non merito, sed gratia Dei, per quem est redemptus. Lombardus, et Anselmus, per Deum, scilicet iuro ita fore. Bruno Testor per Deum. Græcæ Seres Dei per Christum, et ita habent versiones Ariæ, Frasmii, Syri. Nec abs re, cum Christus sit initium totius boni nostri. Verum rectè inferitur ex illo. Per Deum totum bonum nostrum deberi Deo, cuius misericordia preveni sumus; ipse author est nostræ adoptionis, ipse dat spiritum Sanctum, ipse misit filium ex muliere, et sub lege factum, ut adoptionis participes facti, servi amplius legis, aut peccati non essemus. prout ergo modo legas, intellige gratiam Dei prævenientem liberi arbitrij, conveniunt, hic significatam. Communius per Christum, per crucem, et mortem ipsius. Est verò hæc conclusio epiphonemata, qua intendit hoc Apostolus, ut Galatas sui erroris percussos, indignitate moveat. ostendens nihil esse quod amplius optare debeant, quam Christum, et eius euangelium. quod magis statim arguet versu 8.

Caietanus, qui legit secundum Græcæ, hæc addit, intulit hoc ad manifestandum, quod non solum Iudei sunt heredes, sed etiam Gentes, Seres autem Dei tanquam eius, qui condidit testamentum per Christum, per quem, et in quo adimpleretur testamentum, ut pote naturalem filium. Hanc enim clausulam ad Gentes referri vult, qua concluditur Gentes esse heredes, quod supra propositum erat cap. 3. versu ultimo. Scripandus eodem modo legens ait, si filium te esse sentis à Galata, nihil est quod ambigas de divina hereditate per Christi fidem ad eunda, qui primus est heres, ad quem diuine promissiones sunt referendæ. quod et argumentum Rom. 8. 17. tamquam certissimum sic conclusit, si autem filij et heredes, Seres quidem Dei, coheredes autem Christi. An mori Patris sit necessaria, ut adeatur hereditas, dicitur infra in Theoria.

5.

Quatuor beneficia colligi ab Apostolo hoc loco vult Scripandus Card. 1. proprium Iudeis, quod Christus pro eis liberandis à iugo legis, eandem legis servitutem pati voluit. 2. commune etiam gentibus, ut adoptione sint effecti filij Dei, atque adeo eripiti fuerint Iudei à legis maledicto, Gentes à cæcis erroribus idolorum. 3. quod ita nos Deus fidenter agere voluerit, uti liberi cum

Parentibus assueverunt spiritu filij communicato. 4. quod ex precedentibus consequitur, ut in spe certa adipiscende hereditatis Abrahamo promissa confirmaverit. quod hic annotat Catharinus, sub nomine hereditatis duas promissiones includi, alteram gratia, alteram gloria, quoad substantiam, hancque nondum obtentam, sed expectari bonis operibus assequendam, verior an proprie sit dictum; siquidem hereditas sequitur filiationem, filiatio vero non dicitur hereditas, sed dat ius ad eam, nisi forte in eo sensu dicat, in quo dicuntur fideles heredes Abrahamicae fidei, et benedictionis. unde primu gratia post gloria datur.

Theoria 1. super haec verba vers. 7.

Nam non est servus, sed filius.

Romana leges vix seruo, ac ne vix quidem, adoptionis beneficium permittebant. satisque Sabebant, si eiusmodi homini libertatem concederent. sed Dei magnificentia maior in nos effusa est, qui per Christum, et eius spiritum ex servis peccati, et mortis, in uobis diav i. filiationem vocati sumus, non hominis, sed Dei, atque ex mancipijs diaboli facti municipes regni eorum; O insignem Christi dignationem? qui ut hedos petulcos mutaret in mites agnos, agnus fieri, et cultro collum dare non erubuit. Usus antiquus, et ritus trium emancipationum, cuius meminit Gellius infra citatus, indicat etiam antiquam baptismi ceremoniam ter submergendi, post tertiam nempe submersionem, quasi post tertiam emancipationem, vindicatur a Christo, in libertatemque asseritur, etiam appenso precio sanguinis sui immaculati, qui adoptatur in filium Dei, quasi ex captiuitate, quam per originis peccatum incurrit, redimatur, veroque parenti Deo restituitur. unde est illud, ut adoptionem reciperemus.

Theoria 2.

questio non inutilis, in primisque digna scitu, sit ne spiritus sancti proprius effectus adoptio filiorum Dei? Nam primum spiritus sanctus virtus Dei dicitur. Luc. 24. 49. Actor. 1. 8. non minus vere quam calor, seu scintilla viua dicitur virtus ignis. sicut autem ignis accensus in fomite dicitur effectus scintillae ardentis e silice percusso, ita homo diuina consors factus naturae per receptionem spiritus Dei, dicitur effectus spiritus sancti: talis autem dicitur filius Dei. quinetiam Luc. 1. 35. dicitur; Spiritus sanctus superueniet in te, et virtus altissimi, hoc est, ipse spiritus Dei, qui virtus est eius, obumbravit tibi. q. d. grauidam faciet, ideoque quod nascetur ex te sanctum vocabitur. (id est erit) filius Dei. Ecce ex virtute Dei spiritu sancto, nascitur filius Dei naturalis, ex eodem autem spiritu sancto nascitur filius adoptiuus, dicente hic Paulo; quoniam autem estis filij, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem Abba Pater. Ergo sicut Christus, quatenus homo factus ex muliere,

est effectus spiritus sancti; similiter et homo, quatenus est filius Dei adopti-
 tiuus, est sua modo effectus spiritus sancti; Christus quatenus homo
 est filius Dei per gratiam hypostaticam unionis; homo autem iustus,
 quatenus talis, est filius Dei per gratiam spiritus sancti; unde spe-
 cialiter tribuitur spiritui sancto noui hominis regeneratio. Ioan. 3. 5.
 Amen Amen dico vobis, nisi quis renatus fuerit ex aqua, et spiritu sanc-
 to non potest introire in regnum Dei. q. d. Duo sunt, quae indicant filium
 Dei adoptiuum, hereditas regni caelestis, et natiuitas, seu regeneratio
 ex Deo; haec fit per spiritum sanctum, dum homo per aquam transiens,
 fit conformis (Rom. 8. 29) imaginis filij Dei naturalis. et Marc.
 1. 8. ille baptisabit vos spiritu sancto. et Matt. 3. 11. Ille vos bap-
 tizat in spiritu sancto, et igne. i. igne, hoc est, gratia spiritus sancti.
 Sape D. Paulus inculcat uocari, id est, diuinam adoptio-
 nem esse effectum spiritus sancti. Rom. 8. 14. quicumque spiritu Dei
aguntur, non modo uiuent, sed aguntur, ut a nauclero nauigium,
 ab auriga biuagus; sic anima, et corpus ducuntur spiritu sancto. in fa-
 cap. 5. 26. si spiritu uiuimus, spiritu et ambulemus. Opera iudicium sunt
 uiuentis, qui non operatur, mortuus reputatur. Non sufficit ergo bap-
 tismatum esse, nisi spiritu agente opereris; non mortua fides, sed que
 per caritatem operatur, ualet ad salutem consequendam. ij sunt filij
 Dei, ~~quorum~~ aguntur, nimirum, per gratiam, qua donum est spiritus sancti.
 Ido uersu 15. addit, Non enim accepistis spiritum seruitutis, literam, ~~quod~~
 scilicet legis seu legem scriptam, iterum in timore (ut olim Iudaei) sed ac-
 cepistis spiritum adoptionis filiorum, in quo (Hebraei si forte uocabant Pa-
 trem Deum ex proprio Marte fecerunt; nos uero ex motione spiritus intus Sa-
 bitantis per donum adoptionis; ut enim ex prophetae dono, qui Sabet, futura
 praedicat; sic ex dono adoptionis, qui Sabet, uocat Patrem Deum) clamamus
 Abba Pater. Spiritum adoptionis filiorum appellat spiritum sanctum, et Ver-
 su 16. ipse enim spiritus (nempe sanctus) testimonium reddit spiritui nos-
 tro. ~~et~~ ~~scilicet~~ ~~id est~~ animo nostro, quod sumus filij Dei.
 non enim a nobis ipsis dicimus Abba Pater, sed spiritu sancto donum suum mo-
 uente, quo uiuit animus noster. et uersu 26. Similiter autem et spiritus (sic
 tus) adiuuat infirmitatem nostram (ex peccato originali inolitam, siue inuicem)
 nam quid oremus, sicut oportet nescimus, sed ipse spiritus (sanctus per ad-
 iutorium, et lumen suae gratiae) postulat pro nobis gemitibus inenarrabili-
 bus. et uersu 27. qui autem scrutatur corda, scit quid desideret spiritus,
quia secundum Deum postulat pro sanctis. qui uero sunt sancti nisi fi-
 lij Dei ex adoptione. in his manet spiritus sanctus, non per personam, sed gratia, et
 uirtute, quae est ueluti forma, seu anima filij adoptionis, ideo, quod facit homo
 iustus, tribuitur spiritui sancto, in eo per gratiam inhabitanti, quia ab ipso
 manat; sicut actiones hominis tribuuntur animae ex qua proficiuntur,
 et oriuntur.

8.

Spiritus
 datur noui
 nis regenera-
 Ioan. 3. 5

Rom. 8. 29
 Marc. 1. 8
 Matt. 3. 11

Rom. 8. 14

Galat. 5. 22

Opera neces-
 saria ad salu-
 tem.

Rom. 8. 15

qui spiritu
 uocantur
 filij
 Deum.

Spiritus
 timi
 Rom. 8. 16

Rom. 8. 26

Rom. 8. 27
 Spiritus
 qui
 postulat
 pro
 sanctis

S. Ch...

S. Chrysostomus aliter hunc locum interpretatur, sumit enim spiritum pro lumi-
 ne spirituali habente donum precandi, qui in primeua ecclesia stans, hoc honora-
 tus dono multa compunctione, multisq; gemitibus iuxta mentis intentionem
 ad Deum supplicans, quæ prodesse omnibus orabat. Sed Augustini explica-
 tio postulat, id est, postulare docet, seu facit. communis est, et recepta; parva
 gemitus inenarrabiles dicuntur, vel propter efficaciam spiritus sancti intus mo-
 uentis, quæ inefabilis est, vel propter vim interioram ipsorum, quæ omni exter-
 no sermone maior est, vide hic Pereiram. lps. 1. 14. In quo (Christo) et creden-
 tes (per viam fidem) signati estis. (non sigillo circumcisionis ~~et~~ eterna, et car-
 nalis, sed) spiritu promissionis sancto; (quod sigillum est animæ impressum);
 dicitur autem spiritus sanctus promissus, vel per prophetas in veteri testa-
 mento, vel per Christum in nouo; qui est pignus (seu arra) hereditatis nostre
 cuius promissionem ratam iam nunc sua presentia efficit. sponsa accepto
 annulo cum sponsi insigni, certa est de futuris nuptijs. Iustus verò pro sigil-
 lo, et arrabone habet spiritum adoptionis. Hic si vacaret per oclum queri
 posset, quot in nobis effectus spiritus adoptionis producat? quam vim habet
 illa conduplicatio Abba Pater? Vide Iulianum. item de inuocatione sanc-
 torum. De illis verbis, ut eos qui sub lege erant redimeret. vide Hierony-
 mum; Misit Deus spiritum, id est, amorem filij sui, in corda vestra claman-
 tem Abba Pater. amore, quo filius amat Patrem, ut vos eodem, hoc est, fi-
 lij, seu filiali amore dicere possitis Abba Pater; cum verò idem sit amor
 filij, et amor Patris, quia eadem essentia, sequitur, ut amor, qui est in vobis,
 sit amor et Patris et filij, id est, nexus utriusq; ergo sicut hic amor nectit
 Patrem et filium, vniusq; facit, et vos debetis per amorem vnum esse in-
 ter vos, et cum Deo.

Theoria 3. de Adoptione

Circa illa verba ut adoptionem reciperemus. V. 5.

Adoptionis nomen licet in diuina adoptione verè et vniuoca ratione dicatur,
 tamen ab humana mutuatum est, cui prius impositum. quare ab hac ordia-
 mur theoriam. Aulus Gellius Att. li. 5. cap. 19. sic ait, cum in alienam fami-
 liam, inq; liberorum locum extranei sumuntur; aut per Pretorem fit, aut per
 Populum; quod per Pretorem fit adoptio dicitur, quod per Populum arrogatio.
 Adoptantur autem, cum à parente, in cuius potestate sunt, tertia mancipatio-
 ne in iure ceduntur: atq; ab eo, qui adoptat, apud eum penes quem legis actio est,
 vindicantur. Arrogantur ij, qui cum iuris sui sint, in alienam sese potestatem tra-
 dunt; eiusq; rei ipsi authores fiunt. sed arrogationes non temerè, nec in exploratè
 committuntur. Nam comitia etiam arbitris pontificibus præbentur; quæ curiata
 appellantur; ætas quoq; eius, qui arrogare vult, an liberis postea gignendis ido-
 nea sit; bonaq; eius, qui arrogatur, ne insidiosè appetita sint, consideratur. iusq;
 iurandum à e. ~~M. Pontifice~~ Maximo conceptum dicitur, quod in arrogando
 iuraretur, sed arrogari non potest nisi iam vesticeps. Arrogatio autem dicta,
 quia genus hoc in alienam familiam transitus per populi rogationem fit, eius

rogationis verba hæc sunt: velitis, iubetis, uti L. Valerius, L. Titio, tam lege iureque
 filius siet, quam si ex eo patre, matreque familias civis natus esset, utique ei vita,
 necesse est in eum potestas siet, uti pariendo filio est, Soc, ita ut dixi, ita vos quini
 tes rogo. neque pupillus autem, neque mulier, quæ in parentis potestate est, ar
 rogari possunt: quoniam et cum feminis nulla comitorum communio est,
 et tutoribus in pupillos tantam esse auctoritatem, potestatemque fas non est,
 ut caput liberum fidei suæ commissum aliena ditioni subijciant. Libertinos
 vero ab ingenuis adoptari quidem iure posse. Masturius Sabinus scripsit,
 sed id neque permitti dicit, neque permittendum esse unquam putat, ut homi
 nes libertini ordinis per adoptionem in bona ingenuorum inuadant. Alio
 quin, inquit, si iuris ista antiquitas seruetur, etiam seruus à Domino per pro
 torem dari in adoptionem potest. Idque ait plerisque iuris veteris auctores
 posse fieri scripsisse. Flactenus Gellius.

Femina va
 Pupillus non a
 gatur.

Masturius Sabinus
 scripsit, sed id neque
 permitti dicit, neque
 permittendum esse unquam
 putat, ut homines libertini
 ordinis per adoptionem in bona
 ingenuorum inuadant.

Seruus an dari
 in adoptionem potest.

11.

Quæ facilius intelliges ex subiectis Iustiniani instit. li. 1. tit. 11. sic habetur.
 Et quid est adoptio? Actus legitimus naturam imitans, ad eorum, qui li
 beros non habent, solatium inuentus. Fortè quispiam cum liberos non habe
 ret; vel quia uxorem non duxisset; vel sterile matrimonium esset expertus,
 vel liberos, quos habuerat, amisisset; seuare volens, aut natura malignita
 tem, aut infelicitatem fortuna, aliquem in adoptionem accepit. Hoc autem
 ideo dictum est, non quod ij tantum adoptent, qui liberos non habent, nam
 et ij, qui habent, citra impedimentum adoptant; sed ut id, quod plerumque
 fit, ostenderem. Porro quæ Latine dicitur adoptio, eam Græci $\beta\iota\omicron\sigma\epsilon\ \sigma\iota\alpha\nu$ vocant.
 est autem adoptionis nomen generale, et in duas species diuiditur, in arrogationem
 et in eam, quæ in generis sui nomine stat, et dicitur proprie adoptio, fit igitur duo
 bus modis, aut per principis rescriptum, eos, easue in adoptionem accepimus, qui,
 quæue sui iuris sunt; et hæc species adoptionis arrogatio vocatur, imperio ma
 gistratus, eos, easue adoptare possumus, qui, quæue in aliena potestate sunt, siue
 primum gradum ad parentes naturales obtineant, qualis est filius filia; siue infe
 riorum, qualis est nepos nepotis, et hæc proprie adoptio dicitur. Nam adoptionis
 nomen et generale, et speciale est, atque in primis id vtriusque commune est, cum, qui
 in adoptionem accepit, maiorem esse eo, qui adoptatur, oportere; cum ad simili tudinem,
 et imitationem nature introducta sit adoptio. Porro natura Pater filio sem
 per senior est, nam illud pro monstro sit, et à natura alienum, dicere filium Patre
 seniore esse, atque hæc tum in filiis familias, quam in Patribus familias procedunt.
 Porro necesse est, ut Pater octo decim annis præcedat, hæc enim ætas plena puber
 tas dicitur, quando et ipsi, qui tardius pubescunt, habitus corporis tunc omnino con
 currit. Quæritur autem an clivachus adoptare possit? et dicitur Thlibiam, aut eorum
 tum adoptare non posse, nam quibus natura negavit liberos gignere posse. At
 que hæc, neque ius civile, quod natura vestigia sequitur, concessit. quum ne sperare
 quidem possint, ut liberi unquam vent operem, quibus ~~non sunt~~ sunt membra vi
 rilia, ut castrati, aut à nutrice, vel forsitam matre extrinxi sunt testiculi, ut Thlibia.
 at Spado, quoniam is sperare potest, ut vicio, quo tenetur cessante, liberos possit gignere.

Iustinianus
 Imperator.
 Adoptio quid?

Adoptio.

1. Species arrogatio.

2. Species adoptio.

Pubertatis
 10 annos.

Funeribus
 adoptare.

Capitulum
 Thlibia
 Spado
 etc.

reli

rectè in adoptionem accipietur tam filium familias, quam patrem familias. Quoniam per adoptionem in liberos patria potestas quæritur; at mulier, ne naturalis quidem Liberos, in potestate habet, et ius civile, naturam, quantum potest, sequitur. Hæc in iuria igitur neminem adoptabit femina; nisi ex indulgentia principis in solatium amissorum liberorum, aliquem velit in adoptionem accipere. Itaque mulier, quæ liberos non habet, ne ex rescripto quidem principis aliquem adoptat. Quidam servum suum adoptavit. quæritur an valeat adoptio aut quid inde sequatur? et scribunt veteres responsum esse à Catone adoptionem quidem non valere, nam ea in liberis personis locum habet; sed tamen adoptione, quamvis adoptio nullam vim habeat, liberum fieri servum Sunc; qui enim servum adoptare voluit, dubium non est, quin eum tacite manumittere festinavit.] Flaccenus ex Justiniano.

Ad pleniorè intelligentiam addo ex Summa Mon. th. 48. cap. 8. Adoptio est legalis actio ad solatium eorum, qui liberos non habent, inducta, pene naturam imitans.] vel [Adoptio est legitimus actus, per quem, qui filius non est, pro filio habetur.] Prior enim definitio non ita placet, quia et liberos habentes adoptare possunt, licet facilius concedatur liberos non habentibus. Iasonis hæc correctior definitio: Adoptionis, in genere; [Adoptio est actus legitimalis, per quem vel fit transitus in potestatem, vel saltem ius intestatæ successions deferretur, pene naturam imitans.] In specie; [Adoptio est actus legitimus, per quem magistratus auctoritate fit transitus de potestate in potestatem naturali vinculo concurrente, quo non concurrente, non fit transitus, sed sola ab intestato successio deferretur.] Altera species sic definitur. Arrogatio est actus legitimus, per quem Somo sui iuris principis auctoritate alterius potestatem ingreditur.] Varsque sic definit; [Adoptio est alicuius extraneæ personæ in filium, aut nepotem legitima, et gratuita assumptio. 1. secundum leges nullo precio interueniente, seu libera voluntate adoptantis celebrata.] Quæ res sic, est gratuita assumptio, seu acceptatio ad hereditatem personæ extraneæ, seu ex vi suæ originis non habentis ius ad ipsam.]

Venio deinde ad diuinam adoptionem. Pro certo statuo à Deo in filium posse assumi extraneam personam (imo de facto assumptos et homines, et Angelos) legitime, et gratis, hoc est, secundum Dei leges, nullis eorum meritis, sed ex gratia ipsius, quod est adoptari, siue filium Dei effici per adoptionem. sed illud attende, licet adoptio propriè dicatur tam de Deo adoptante, quam de homine adoptato, tamen et Deus Pater, et homo filius per adoptionem non nisi improprie, ac metaphorice dicitur; sicut inter Somines et pater, et filius ex adoptione resultans, non nisi metaphorice dicitur propter similitudinem, et imitationem patris, ac filij naturalis. quicquid autem de humana adoptione dicitur essentialiter, id sanè et diuinæ conuenit adoptioni; et si non nihil secundum aliqua acciderent, talia differant. Nam. 1. Deus ex desiderio gratuito, et voluntate benefaciendi, nos assumit in filios, quod includit verbum optandi, siue adoptandi. 2. nos nossumus natura filij Dei, et si ab eo creati; sui quidem eramus per creationem; tamen alieni à gratia, et sanctitate Domini, dum hanc non impertijit. 3. i. d. d.

12.

13.

adoptamur, ut Dei simus heredes; consensu quidem nostro, ut pote qui iuris nos
tri simus; siue consensu ecclesie, quae velut tutrix in sua potestate paruulos
sibi infantes habet. Neque tria in adoptionem veram, propriamque in genere
considerata concurrunt. Verum quod Deus habeat filium naturalem, non
impedit; quod non querat sui solatium, sed nostri, parum refert; quod herede
ditas adeatur viuente Patre Deo, nihil importat detrimenti, sed haec omnia
perfectiorem in dicant adoptionem apud Deum, quam apud homines; et cer
ti cum adoptio sit iuris positium, et quasi contractus quidam volunta
rius, possunt eius circumstantiae principis statuto mutari, ac variari; ma
ior autem auctoritas, et potestas regis regum omnium Dei, ut legibus suis
statuat modum, et formam, integritatemque, adoptionis Suius supremam
et prestantissimam omnium.

14.

Ratio adoptionis in hoc sita est, ut is, qui filius meus non est, sed alie
rius, ipse meus fiat; ad hoc requiritur vtriusque partis voluntas, ut in Summa
nis contractibus fit. vnde si filius est sui iuris, eius consensu fit adopta
tio; si vero in patris potestate, sine illius consensu non fit. vbi autem maius est emandi
periculum, maior postulatur auctoritas, nempe principis, ut in arrogatione, minor vbi
minor, ut praetoris, in adoptione. voluntas adoptantis, ac desiderium filij prima est,
atque origo adoptionis; vnde nomen desumptum; sicut arrogationis ex solemnitate
per mutuam interrogationem. Ad rationem filij sequitur, ut patris potestati subda
tur, et eius hereditati succedat; quasi hoc illius premium sit; nam in obedientem
filium quicumque pater exheredare potest, obedientem non potest. Adoptare pro
prium videntis ratione naturae; sicut et contrahere, et legibus uti. Ut Deus aliquem
adoptet, satis est, ut sibi in intellectuali gradu conueniat; per quem similis ei
sit, et copax participationis naturae diuinae, atque adeo hereditatis aeternae. Ange
lis non competit, ut quempiam adoptent; quia neque suam naturam communica
re alteri, nec heredem aliquorum bonorum valent efficere.

15.

In diuina adoptione res haec sublimiorem habet modum, atque ratio
nem. Et enim licet Deus non sine creatura rationalis consensu eam sibi adoptet,
tamen ipsius voluntas aliquid ponit in adoptato, nimirum gratiam suam, quae
inhereat intus in anima, sitque participatio quaedam diuinitatis; per quam effici
mur diuinae consortes naturae. 2. Pet. 1. 4. Videte (inquit Ioannes 1. 3. 1.) qua
lem charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur et simus. q. d. vere
ra per adoptionis gratiam sumus filij Dei, cum adoptati ab homine nomine tenus
sint filij; tamquam Summa adoptio molli fibula, s. fragili contractus sit nexa;
diuina solida, et firmis fixa radicibus hereat. vnde et diuina adoptio in scrip
turis sacris, generatio, siue regeneratio dicitur. 1. Pet. 1. 3. Luc. 1. 15. Tit. 3. 5. Et
Ioan. 1. nati dicuntur ex Deo filij Dei. et Ioan. 3. renati ex aqua, et spiritu sanc
to. quare haec adoptio per iustificationem fit, ipsaque est iustificatio.

16.

Cum autem adoptio naturae sit quaedam imitatio, et si parum referat, quod
adoptans habeat alium filium, tamen adoptatus locum subit filij natura
lis. Quare quicquid naturae filijs praescribit, id totum debet, quantum licet adop
tans

dici filij Dei secundum adoptionem, quia licet non sint extranei, per culpam ta-
men poterunt esse.

18.

Christus, ut homo est filius ~~virginis~~ naturalis Virginis; ut Deus non per na-
turam, neque per adoptionem, sed per gratiam; contra, Verbum carne vestitum
est naturalis filius virginis, Verbum carne vestitum est Deus, ergo ut Deus est
filius virginis. Rr. Deus est filius virginis, sed non ut Deus, sed ut homo, quia
ut dicit causam, et non propterea est Christus filius virginis quia Deus, sed
quia homo; quod autem Deus sit filius virginis ex gratia collata virginis fa-
ctum est, cum electa est, ut esset mater filij Dei. Aureolus, Adoptio inter So-
mines, originem traxit ex eo quod quis habens magnam hereditatem, vel
carens filiis, vel indignos habens, vel tantas diuitias, ut pluribus suffice-
rent, voluit sibi extraneum adiungere ad amorem filialem, et heredita-
tem possidendam. quare adoptio est admissio extranei in filium ad amo-
rem filialem, ex quo heres fieri queat.

Digressio de filiorum Dei adoptiuorum
dignitate, et nobilitate

19.

Ex tribus hoc loco diuinus Paulus nobis offert considerandam, et contemplan-
dam (ut apprimè cognoscamus, et estimemus, ut par est) dignitatem adoptio-
nis, et nobilitatem filiorum; ad quam per gratiam à Deo sumus euecti, super
exaltati, atque sublimati; nempe ex dono, ex nomine, ex hereditate. Donum
est, quo maius non est, nec esse potest, spiritus sanctus, qui dicitur spiritus
filij Dei. (V. 6) Nomen est filius, quod superat et longo intervallo antecedit
nomina, et cognomina, quæ et humana presumptio adinuenit, et faustuosa
procurauit ambitio. Hereditas (V. 7) denique beata, Dei conspectus, atque
eterna possessio, qua gloriosa et nunquam desitura felicitas constat.

20.

Dedit itaque homini Deus spiritum filij sui, ut sui gratiæ munere anima
intus ornata splenderet, et toti supposito, seu personæ hominis appellatio-
nem exterius largiretur eximiam; ex qua beatitudinem speraret eternam.
Hoc beneficium, Sane gratiam sub nomine charitatis exaggerat, et ampli-
ficat, dilectus unigeniti filij Dei Ioannes 1. epistola canonica cap. 3. 1. Videte
(inquit) qualem charitatem dedit nobis Pater, ut filij Dei nominemur, et
simus. et deinde versus hereditatem declarans, addit; Charissimi nunc
filij Dei sumus, et nondum apparuit quid erimus, scimus quoniam cum ap-
paruerit similes erimus, et videbimus eum sicuti est. Pro illo verbo videte
S. Augustinus reddidit ecce, quæ particula in rebus maximi ponderis, et exis-
timationis adhiberi solet. Petit ergo sacer scriptor ut animam aduertamus, se-
riusque, ac diligenter attendamus et aurificis veluti trutina ponderemus, et
perspicaciter contemplemur magnitudinem diuinam, quæ in hoc beneficio
elargiendo præluceat, ac promicat; ut non tantum nobis permiserit cognomi-
nari, quod maximum esset, verum etiam, et esse Dei filios; quod absque du-
bio longe maius est; imo sine contentione maximum, atque amplissimum
beneficiorum, quæ in hominibus collocauit altissimus. qualem Græcè

ΠΟΒΟΠΗΥ. .i. quantam; verum cum in rebus corporis expertibus non differat magnitudo à qualitate, seu (vt aptius loquar) à qualitate sumatur magnitudo, rectè interpretes reddiderunt, qualem Charitatem, .i. quantum amoris, vel quàm singulare, atq; eximium donum, seu beneficium; vt intelligatur posita causa pro effectu; vel certè Diuus Ioannes interpretatur spiritum esse Charitatem, siue amorem.

Nam quid est Spiritus Sanctus, nisi amor Dei? et quid amor Dei, nisi donum Dei: per quod filij efficiamur Dei? quare non opinor aberraris, si dixeris, Charitatem hinc vocari, quam nostri Theologi gratiam nominant; quæ est in anima nostra habitus quidam infusus, quo à Deo diligimur, eiq; placemus, grati q; sumus, (vt alias latius exposui) ex qua gratia procedit Charitas, qua nos Deum diligimus. In hoc autem dono (siue vna qualitas sit, vt nonnullis Theologis placet, siue duplex habitus, vt nos cum s. Thoma arbitramur) nititur, constatq; adoptio, seu spiritualis filiatio; de qua in presenti verba facimus. Vt verò perspicui manifestum q; fiat, etiam in eruditis, et parum in diuinarum, siue supernaturalium rerum consideratione versatis, quam ingens, quam excellens sit Dei donum, posse nominari filium Dei, ex eo fortè conijcere ~~est~~ licebit, quòd potentissimi quiq; olim inter Ethnicos tanti hoc cognomen putauerint; vt minimè contenti innumeris alijs summa laudis, gloriæq; nominibus, hoc vnum summo animi iuxta etiam per varias technas, et artes, quas ingeniosa cupiditas Sonoris excogitauit, sollicitè ambierint, sibiq; vindicarint, vel potius insolenter, et audacter usurpaauerint, et retinuerint. Ille Magnus Alexander, qui tot rerum gestarum excellentia claruit, vt totum orientem, hoc est, maxima regna, innumeras pene gentes subiugauerit, vt inde nomen consequutus fuerit Magni, imo orbis terrarum dictus etiam fuerit expugnator, et Dominus; tamen, quasi ista minimè essent satis ad libidinem gloriæ, quam sitiēbat, explendam, Loui Ammonis filius voluerit à sacerdote salutari; vt sic confirmata vulgi opinione, quæ falsò sparsa fuerat, reinceps ab vniuersis Dei filius nominaretur. Domulus item non contentus gloria conditæ urbis, quæ mundi imperij fuit caput, Martis filius nuncupari voluit. Hæc eadem nefaria ambitio fecit, vt imperatores Romanorum Dij nominarentur, imo et quidam audaciore temeritate Deos se nuncupari iusserunt. Non est quippe aliud gloriæ nomen, quod huic valeat equari. Verù quòd Magni inter mortales, quòd summi imperatores tam ardentè desiderarunt, tam superbe, atq; insolenter optarunt; nec tamen consequi nisi per fraudes, et malas artes, idq; falsò, et mendaciter potuerunt; vt filij Dei nomen clarum obtinerent; hoc Christiani Dei benignitate, ac liberalitate re ipsa, et verissimè obtinemus.

Maximè verò attendere oportet ad illud, Dedit nobis, quam singularis sit hæc hominibus impensa Charitas. Et quidem inficiari nemo potest diuinum amorem, non solum ad homines, verum et ad omnes res creatas pertinere. scitum est illud sap. 11. 25. Diligis enim omnia, quæ sunt, et nihil odisti eorum quæ fecisti. At tamen hæc dilectio vniuersarum creaturarum nõ

21.

22

23.

adequat, nec attingit quidem paternam charitatem, quam contulit nobis, di-
fecit filios. Præter angelorum enim Hierarchias, nullis alijs ex his, quas
condidit creaturas, Deus potestatem dedit filios Dei fieri, nisi homini-
bus, non cælis, non elementis, non astris splendentibus in cælo, non precio-
sis lapidibus, gemmis, margaritisve, aut argento, aut auro in terra ia-
centibus; licet tanti fiant apud habitatores terræ; neq; ipsi Luna pulcher-
rimæ inter errantes stellas, neq; Soli omnium Luminum parenti, neq; ve-
getabilibus plantis, arboribus, Serbisq; ac fructibus, arbutisq; salutaribus;
neq; sensibilibus animantibus, siue reptantibus, ac gradientibus super
terram, siue intra aquas natantibus, et viuentibus, siue per aëra volantibus.
Hæc omnia non reputata sunt à Deo digna, quibus filiorum nomen concede-
ret, aut Patrem possent Deum appellare. Ut videtur à mirari Gentium idololatiam.

Homo creatura
alijs antelata
in filiatione.

24.

Quod si in scripturis sacris aliquando nominatur Deus Pater Luminum,
ut Iacob. 1. 17. et Pater pluuia. Iobi 38. 28. Prior quidem locus ad filios =
adoptionis spectat; qui lumina dicuntur propter splendorem gratiæ, vel
ipsa dona à Deo accepta, lumina dicuntur. Posterior autem locus non proprie,
sed per similitudinem, ac metaphoram intelligendus est; nam ratione =
creationis, et conseruationis, Deus omnium creaturarum Pater, imo et mater
dici potest; ut ibi ostendit satis eruditè, atq; philosophicè noster Pater Ioan-
nes Pineda, qui in Iobi elucidatione superiores reliquos, qui se etate præcesse
runt longè antecelluit, atq; superauit. Propriè verò solum, quæ intellectu præ-
ditæ sunt, creature filij Dei dici consueuerunt; si gratiæ sint adoptionis par-
ticipes. Angelici ergo spiritus, ex quo gratiam à Deo participarunt filij Dei no-
minati sunt; de quibus capiendus ille locus Iob. 1. 6. quodam autem die cū
venissent filij Dei. (Angeli boni) affuit inter eos etiam Satan. Sostis, non
filius.

Iacob. 1. 17.
Iob. 38. 28.

Iohannes Pineda

Iob. 1. 6.
Homo in filiis
non angelis cogi-
tus.

25.

Est igitur magnificentissimè actum cum homine terræ filio, cum ei per
diuinam adoptionem datum est, quod ex creaturis vni nature angelicæ cælo-
rum incolæ fuerat communicatum. sed ex eo magis admiranda beneficii su-
ius magnitudo, quod ei tributa est, qui non extraneus modo erat, sed etiam
seruus natura, imo ac peccator, ac filius iræ, quod hic expendens Chryosto-
mus, [ex seruis, inquit, liberos, ex paruulis adultos, ex alienis heredes, et filios
facit gratia.] Priscorum Romanorum leges teste Masturio apud Gellium,
et Catone apud Austimianum in institut. ut supra in Theoria 3. relatam est,
quin etiam imperatorum, qui postea successerunt, decreta serio cauerunt, =
sanxeruntq; ne qui seruus fuisset à nobili equite patriciæve adoptari pos-
set in filium, etiam si iam libertinus esset, indignum quippe iudicabant ser-
uum, qui fuisset, eo conscenderet, ut et Sonoribus, et diuitijs domini sui potire-
tur, atq; gauderet. Egregia sanè lex, quæ seruorum insolentiæ, et ambitioni
frenum iniecerat; ne forte per fraudes, et occulta parriçidia, audacter ag-
grederentur, quod (nemine ipsorum conscio facti) putarent sibi iam lice-
re, satis itaq; visum est, si gratitudinis ergo dominus cum vellent, posset ser-

Chryostomus

Seruis eorum
adquirimus
libertatem.

Cautio legi
egregia.

uam

uum fidelem, ac de familia sua bene merentem libertate donare. Verum fines
 Suius modi excessit, terminos legum humanarum diuina transiit q̄terni Pa-
 tris bonitas, cum misit spiritum filij sui in corda nostra clamantem Abba
Pater. Siquidem seruos non iam conditoris Dei, sed mancipia peccatis non
 solum alienos, sed hostes, in adoptionem filiorum asciuit. quis non admire-
 tur, laudetq̄ hanc Dei immensam benignitatem! O Deus optime, quid in me
 aspicere potuisti? quid boni intuitus es? quid tuam bonitatem excitauit?
 ut me de limo effictum, natura seruum, sceleribus exosum, non modo me-
 ritis nullis precedentibus, sed multis, maximisq̄ demeritis obsistenti-
 bus tanta dignatus sis miseri cordia! Vt erutum ex potestate tenebrarum
in lucem regni substuleris, et participem spiritus filij dilectionis tue per
adoptionem esse decreueris! Hac in re non alia sanè nisi filij tui, redemp-
 torisq̄ nostri merita efulgent, quem in hunc mundum misisti factum
ex muliere, factum sub lege, ut eos, qui sub lege erant, redimeret, ut adop-
tionem filiorum reciperemus.

Precessit Suius rei typus (ni fallor) in illo seruo, qui à suis fratribus
 venundatus, mancipatusq̄ alienis, in Ægypto primùm seruilem vitam sub domi-
 no Phutiphare principe militiæ egit; deinde reus factus à Domina grauissi-
 mi delicti carceris vincula passus est tam aspera, et dura, ut pertransierit fer-
rum animam eius teste psalmographo; sed tandem ex tenebris carceris educ-
 tus, et libertate donatus à rege Pharaone ad lucem regni translatus est, fac-
 tusq̄ secundus à rege, et totius Ægypti princeps, ac dominator institutus
 est. quem adumbrat iste Iosephus? nisi te O Christiane, qui Demonis astu-
 tia, et inuidia sub peccato venditus miseram seruisti seruitutem; qui pro-
 ditionis non fietq̄, ut ille, sed verissimè damnatus, tartareas in tenebras
 merebaris dimitti, et relegari; sed Summi imperatoris Christi stola indutus
 candenti, auretorque circumdatus, ipso donante recepisti et libertatem, et
 regnum, spiritus ipsius, et hereditatis socius effectus, et frater Regum, atque
 imperatorum beneuolentia maximi estimatur; quam et plurimi toto ani-
 mi conatu ambiunt, affectantq̄; verum licet eorum gratia ad deo crescat,
 ut per eam Somines, alioqui humili genere nati, ad summum dignitatis
 gradum conscendant; (alios enim ita euehit, ut præesse illos velit supremose
 natui, vel Castellæ, vel Sanctæ Inquisitionis, vel Indiarum, et ceteros alios
 regie aulæ maximos prefectos constituit, quosdam etiam vice reges in axi-
 morum regnorum facit; neminem tamen tantopere effert, ut desinat fa-
 mulus regius nuncupari; imo ipsi etiam regni proceres, atq̄ magnates, qui
 pro sui status, ac nobilitatis priuilegio operto capite coram rege sedere con-
 sueuerunt, ad famulitium pertinent, famulatus nomen retinent; et si
 in eius modi dignitatum maximarum loco constituti; neq̄ eorum quis quâ
 vel fratris, vel filij honore donatur, neq̄ mensæ accumbere unâ cum re-
 ge, neq̄ celsitudinis prerogatiua velut persona regia honoratur, Unde
 liquet quam excedat, ac superet diuina charitas humanam amicitiam,

26.

27

Digressio de filiorum Dei nobilitate.

28.

siquidem illa facit filios, quos amat, hæc vix facit amicos, quos plurimi facit. Si verò obijciat etiam apud reges locum habere adoptionem; nam ut ex vera historia constat, Augustus Cæsar Imperator adoptavit Tiberium, Tiberius Caligulam, Claudius Neronem, qui propterea iure filiorum illis successerunt in Romano imperio; similiter Nerva Traianum, Traianus Adrianum, Adrianus primo Commodum, deinde Antoninum, Antoninus Marcum Aurelium, Justinus senior Justinianum adoptavit; qui omnes tamquam filij, et hæredes paterno sunt imperio potiti. Micipsa Rex Africa adoptavit Jugurtham, et hæredem cum duobus naturalibus filijs partis regni fecit. Non abnuo, tamen aio magnum esse discrimen; nam si imperatores, alijque eorum similes ob filiorum defectum legitimorum, atque ad solatium orbitatis filios sibi delegerunt; quibus suo arbitrio, et voluntate delectis relinquerent, quam, ut propriam possidebant hereditatem imperij; quod tamen vel inuiti aliquando erant relicturi; immo Sorum quidam per dolos, fraudesque in adoptionem peruenerant. At Deus filium habebat dilectissimum, optimum, sibi per omnia equalem; in cuius complexu conuiesceret; quem constituerat hæredem vniuersorum; per quem fecit et secula etæ Heb. 1. 2. Nihilominus suo nutu, suaque sponte adeo nos sumi abiectos, è terra natos, et ob scelera indignissimos; tamen ipse ita dilexit, ut baptismatis prius sacra limpha lustratos, et filij sui unigeniti sanguine ex captiuitate peccati assertos, in filios adoptauerit, spirituque sancto suo donatos hæredes effecerit æternorum bonorum; et sui naturalis, et consubstantialis filij voluerit fieri cohæredes. Neque verò hæc nomine tenus munera ineffabilia prestitit; sed verè regis ipsa spiritu filij collato, et diuinæ naturæ consortio dato, ut Sanctus Apostolus Petrus non sine admiratione, et amplificatione, tantum beneficii commemorat. 2. Petr. 1. 4.

Obiectio Imperatores filios adoptauerunt

Salustius in Jugur. 64.

Responsio

Heb. 1. 2.

2. Petr. 1. 4.

29.

Maxima, inquit, et preciosa nobis promissa donauit, ut per hæc efficiamini diuinæ consortes nature. Sed non est omittendum quod subditur statim immediatè; Fugientes, quæ in mundo est, concupiscentiæ corruptio nem. q. d. S. Petrus, si hæc dignitate filiorum vultis gaudere; si hæc nature diuinæ participatione potiri; si tantum, tamque preciosum munus conseruare cupitis; videte, ut fugiatis à mundi concupiscentia; quæ exitium, corruptionemque æternam parit. Videte, inquam, ut ita viuatis in seculo, ut nihil vobis de seculo adhaereat; sic curratis ad hereditatem cælestis patriæ, ut nihil de terrenis sordibus admittatis: id enim maximè decet filios adoptionis, ut quam simillimi sint filio naturali, asserente Paulo Rom. 8. 29. Quos præciuit, et prædestinauit conformes fieri imaginis filij sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Magna dignitas nostra, ut qui erat ab æterno unigenitus Dei filius, fiat ex tempore primogenitus inter multos; quos Pater communicato filij sui spiritu, adoptione fecerit filios, et sui filij fratres, per charitatem, quæ diffusa est in cordibus eorum, per Spiritum Sanctum, qui datus est eis. Rom. 8. 5.

Rom. 8. 29.

Rom. 8. 5.

Hanc altissimam filiorum Dei nobilitatem admiratus D. Leo Magnus Su-
 ius nominis primus Pontifex Summus (qui inter alios Magni cognomen
 tum propter sua preclara gesta sibi vindicavit) instar Leonis rugitum
 edens, sic adhortatur Christianum serm. 1. de Natu. Domini. Agnosce O
 Christiane dignitatem tuam, et diuinæ consors factus natura, noli in ve-
 terem vilitatem degeneri conuersatione redire. Vide cuius capitis, et cuius
 corporis sis membrum, et quia erutus de potestate tenebrarum, translatus
 es in Dei lumen, et regnum.

[The remainder of the page contains several lines of text that have been heavily crossed out with multiple diagonal and horizontal strokes in dark ink, rendering the original handwriting almost entirely illegible.]

[Faint, mostly illegible handwritten text, possibly in Latin or French, covering the majority of the page. The text is heavily obscured by diagonal ink scribbles.]

TEXTVS

V. 8. sed tunc quidem ignorantes Deum ijs, qui natura non sunt Dij, seruibatis.

V. 9. Nunc autem cum cognoueritis Deum, imo cogniti sitis à Deo, quomodo conuertimini iterum ad infirma, et egena elementa, quibus denuò seruire vultis.

V. 10. Dies obseruatis, et menses, et tempora, et annos.

V. 8. sed tunc quidem ^{Alia translatione} ignorantes Deum, seruibatis non natura existentibus Dij.

V. 9. Nunc autem ~~cum~~ cognoscentes Deum, magis autem cogniti à Deo: quomodo conuertimini iterum ad infirma, et egena elementa, quibus denuò desuper seruire vultis.

V. 10. Non discrepat.

V. 8. Tunc enim cum ignorabatis Deum, colebatis eos, qui natura non sunt Dij.

V. 9. Nunc autem cum cognoueritis Deum, vel potius cogniti sitis à Deo, iterum conuertimini ad ea elementa infirma, et egena, ac denuò vultis illis seruire.

V. 10. Dies, et menses, et tempora, et annos obseruatis.

V. 8. sed tunc quidem cum ignoraretis Deum, seruibatis ijs, qui natura non sunt Dij.

V. 9. At nunc postquam cognouistis Deum, quin potius cogniti estis à Deo, quomodo conuertimini denuò ad infirma, et egena elementa, quibus iterum ab integro seruire vultis

V. 10. Non discrepat.

scho.

I

His tribus versibus (nime fallit opinio) arbitror illationem contineri, quatenus vincere Galatas erroris circa fidem superioribus argumentis Apostolus enixè contendit; admonitosq; vult desummo periculo excidendi à filiorum statu, quem tam toperè commendauit, sed minimè eam nudè ponit modo dialectico. Verum instar oratoris prudentissimi ornatam nouis argumentis luminibusq; illustratam è Rhetorum penu erutis, et ad permouendos, et peruincendos animos aptè compositis. Breuiter hæc est illata conclusio.

Ex dictis colligo miseros vos esse, qui seruituti, quam euasistis, iterum subiiciamini, infirmis, atq; egenis elementis seruire volentes. Miseriam eorum exag gerat per aduerbium quomoda in quo inest diaporîa, seu dubitatio, quod schemata rem impossibilem, vel saltem difficillimam, certè absurdam esse, quam velint amplecti, et sequi inruit. Quare subinterrogatione illa et tacita responsio subest. Non video. Non intelligo, vel exceptio illa, Nisi decepti estis. Nisi insanitis. quem sensum maxime insinuat V. 11. Timeo vos etc. et 17. sed excludere vos volunt. et 20. quoniam confundor in vobis. Amplificat erroris, et miserie magnitudinem, ex eo, quod in luce errant, cum cognitam Deum

offendant, atq; suo facto ~~prodati~~. Amplificationem vero ex contentione magis illustrat, cum ait, non valde mirandum si iam Deum ignorarent, idolo Patrie dediti essent, sed potius quam tantum Beneficium Divinitus acceperunt, ut in Dei cognitionem venerint, et ab eo in gratiam accepti sunt, nefas esse ab eo iterum ad triana Deorum nomina, vel fragmenta concertari, aut legis ceremonijs omni virtute cassis venia velle inseruire. Memoria (inquit S. Bruno) repetita prioris status indicat in nihilo eos reliquisse solorum cultum, si legem amplectantur. Prius (ait Valques) non filij ut Iudei, sed serui omnino eratis Idolorum. Inferiori quidem gradu, quam illi; iam vero per fidem filij facti, et nihilominus ad seruitutem reuultis?

2

Sed. Per aduertiuam particulam indicatur velle Apostolum ex dictis euertere Galatarum persuasionem, qua delusi fecerant contra, atque deceret ingenuos filios Dei. Sino quidem. Cum scilicet intenebris versabamini Idololatrie. Argumentum est à temporis circumstantia. Particula quidem ornatus causa addita est, ut Græcè Μετ' Ignorantes. extenuat ignorantia crimen illius temporis, quod exaggeerat notitia presentis. Græcè δὲ ἰδωλῶν non agnoscentes, nescientes Hieronymus. Deum ~~ipse~~ absolute dixit, quia solus est, solus bonus, verus, æternus, viuus, sapiens, iustus, atq; fons totius, et cuiuslibet esse. Deum inquam, cui timor vni debetur, reuerentia, et seruitus, qui ex se ipso sibi sufficit, nec nostri indiget. Ps. 15. 1. Deus meus est tu, quoniam bonorum meorum non eges.

3.

Ijs, qui natura non sunt Dij, id est, non verè erant Dij. (nam in quibusdam rebus, quod natura non ~~est~~ inest, nullomodo inest. ita Mariana) sed opinione hominum facta, et illudentium demonum ~~te~~ technistales putati sunt, et nominati. q. d. neq; ex se, et ex propria natura, ut Deus verus, neq; per naturalem originem, aut coniunctionem naturalem creatæ naturæ cum increata; sed dumtaxat opera, et artificio hominum, et diaboli fraude decipientis, et deludentis sensus, et mentes eorum. Ps. 113. Simulacra gentium aurum, et aurum, opera manuum hominum, os habent et non loquentur, oculos etiam. Ps. 134. idem repetitur additurq;: Neq; est spiritus in ore ipsorum.

1

Ps. 95. quoniam omnes Dij gentium demonia. Apud ethnicos, (ut Augustinus refert, De ciuit. Dei lib. 3. cap. 23. et 24.) ~~et~~ erant homines, qui malis artibus in simulachra manibus efficta artificum, Demones inducerent, ut inde responsa darent; sed de his plura fortasse in Theoria. De cognitione Dei apud ethnicos, id notandum, quod scriptum est Rom. 1. 18. 19. 20. 21. 22. 23. eos quidem cognovisse Deum inuisibilem per creaturas visibiles, tamen non glorificasse eum sicut Deum, sed evanescentes in suis discursibus, et iudicijs in profundas ignorantie tenebras incurrisse; honorem q; vero Deo debitum idolis reddidisse, et simulachris hominum mortuorum, imò brutorum animalium imaginibus. Illorum itaq; cognitionem inanimalem, atq; notam fuisse; quia non solum absq; amore, et cultu; sed potius cum iniquitate coniuncta fuerit. seruiebat; Patriam, quæ vni Deo debita est, idolis exhibent;

4.

ipsi. Protoni, prohi scelus horrendum! sacrificia offerentes, victimas immolantes.
 Infelices sane, qui iugo tam graui, atq; indigno oppressi seruitutis pro religione
 superstitiones sectabamini; proq; vero Dei cultu inanes, et fallaces umbras, seu
 imagines Deum, imo demonum colebatis. At cur εδδ λευβα? dictum a verbo
 εδδ λευω et verbum λαβεω relicum est? Numquid insinuatum voluit Apos
 tolus Ethnicos nihil diuinum re ipsa coluisse, sed seruorum in morem Deorum man
 cipatos miseruisse? sic affirmat Iustinianus. sed esto ignari, et ceci 20 tempore suis
 tis, quid mirum, si in tantum errore lapsi estis? ignorantie venia datur. Gen.
 22. 4. ait Abimelech, Domine num gentem ignorantem interficis? maxime ve
 ro mirandum est, scientes, et videntes impingere in lapsum. Nam in tenebris quis
 non aberrat? in luce vero clarissima cum offendatis, quis ferendum putet? quare
 2 Petr. 2. 21. Melius enim erat illis non cognoscere viam iustitiae, quam post agni
 tionem retrorsum conuerti ab ea, quod illis traditum est, sancto mandato. Unde se
 quitur.

Nunc autem. Redditio similitudinis; per antithesim sibi respondent. tunc
 quidem, nunc autem: Ignorantes, cum cognoueritis; Deum, egeia elementa;
 seruebatis, seruire vultis. Tunc, refert tempus idololatriae, nunc euangelicum
 tempus refert, illud fuit noctis, et tenebrarum, hoc lucis, atq; diei. Rom. 13. 12:
 Nox praecessit, dies autem appropinquauit. Abijciamus ergo opera tenebrarum, et
 induamur arma lucis. etc. Ioh. 1. 8. Eratis aliquando tenebrae, nunc autem
 lux in domino. etc. Cum cognoueritis. Graeci γνουσες, cognoscentes, ut seruen
 tur similes casus in antithesi. Cognitio haec est per euangelicam praedicationem,
 et fidei Christi doctrinam. q. d. cum ad lumen admirabile euangelij veneritis;
 quo lumine Deum verum fide certa cognitum habebitis. Haec non est actio solius
 intellectus, sed voluntatis simul. sic Luc. 23. 49. stabant autem omnes notitius
 ablonge. et Luc. 1. quoniam virum non cognosco. Ioan. 10. 14. 27. Cognosco oues me
 as, et cognoscunt me meq. 1. Ioan. 3. 1. Propter hoc mundus non nouit nos; est idē,
 atq; illud Ioan. 15. 19. Propterea odit vos mundus. Imo cognitisitis a Deo. Cor
 rectio est elegans, et magis explicet, et exaggeret beneficium, imo, id est, potius.
 Graeci μιαιδον δε. Ar. magis autem. cognitisitis a Deo. Vsq; cum consecu
 ti sitis Dei notitiam, melius dixerit cum Deus vobis sui notitiam, et fidem com
 municauerit. Nam ab eius misericordia, et gratia praesenti illum cognouistis.
 Ab eo excitati estis, illuminati, et vocati. Unde vos ille prius cognouit, dilexit q;
 pende vos eius assentientes vocationi, vocantem cognouistis. Non solum inuauit

hic locus initium iustitiae nostrae a Deo esse, sed primum, ac potissimum id est, quod
 Deus sua nos cognitione dignetur. Cornel. Hebraicum agnoscit, et confirmat
 exemplis. Cogniti id est, cognoscere facti, siue docti. De notitia approbationis ser
 monem esse, non est dubium, de qua Ps. 1. 6. Nouit dominus viam iustorum. et 2. Ti
 moth. 2. 19. Nouit dominus, qui sunt eius. Ab ea excluduntur virgines insipien
 tes, quibus responsum est, Matt. 25. 12. Nescio vos. et Pseudo prophetae, quibus
 dicitur in die iudicij Matt. 7. 23 quia numquam noui vos. De hac beneuola cog

+ quod beneficium ag
 noscit & cum adm
 ratione exaggerat =
 Regius dicit Is. 1. 47. 4.
 Dne quid est homo, quia
 stinohist ei, aut filij
 hominis quia reputat ei!

Denovo, hoc est, ab integro seruire vultis. q. d. cursum oratis ingressi propter ad
metam, ecce hac ommissa, iterum retrouersis vestigijs ad carceris, id est, ad ritus lu
dicos regressi dimini; ut denovo, ab integro, seu a principio cursum inchoatis. Inculcat
seruitutem, que in ceremonijs legis inerat. Græcè καὶν ἀνοδὸν. Denovo, desuper.
Itaque iterum, ab integro, atq; ab initio. Inducitur nimis affectus redire volen
tium ad turpem seruitutem; unde ter idem dicitur, bis, iterum, et tertio desuper seu
ab integro, quod idem augeat.

Neg. vero est cui faciat negotium, quod se particule videantur indicare Ga
latas ante seruitute ritibus legis, quibus iterum seruire decreuissent. Non enim id ve
rum est; sed qui prius seruierant. Vix gentium mendacibus, iterum volebant serui
re superstitionibus Iudaicis. Itaque non refertur iterum nisi ad seruitutem in genere, non
in specie. Cui enim prius seruierant, deinceps etiam ad seruitutem relabebantur; licet
diuersa esset seruitus; prior Idolorum, posterior legis antiquatq; et castæ. Quin etiam
ut Theodoretus annotauit, et Ambros, atq; August. intellexerunt, regressu Galat
ta ad ritus Iudaicos videbantur ad Gentium mores redire; cum utrumq; iam superstitio
sum haberetur. quem sensum inuicit timor Apostoli, qui subiicit. V. 11. Timeo vos etia
imo lex, inquit. Porro, amodo vobis erit, quod Idolum] et simulatus Hieronymus
euidenter, inquit, ostendit Apostolus Galatas post acceptam fidem Christi ad Idolorum
ritibus reculturam, cum ait, quomodo etia infirma vero dicuntur quasi inefficacia im
becilla egena quasi alterius opis indigentia; nullam enim vim ex se habentia, si quid
efficerent, ex deuotione, et fide operantis proficisceretur. imo hoc tempore infirma, et
egena ad cognitionem Dei prestandam, cum iam sint inanes umbræ, atq; mendaces.
Cathar. frustra queritis per elementa mundi cognitionem Dei, quam iam habetis
per euangelium. Insuper redere cupitis ad umbras, que per lucem veram explosæ
sunt, atq; adeo nocuæ. Quare Tertul. mendica appellat, que aliunde mendicarent
virtutem. Hieronym. infirma, et pauperrima (sic corrigo mendicum excussoris) di
xit, et propterea infirmo, et pauperi sensu populi datur in deserto, quia non poterat
recipere, et sustinere maiora].

Nostri Theologi infirma dicunt, quod nam conferrent, egena, quod non con
tinerent gratiam, velati nostra, i. Ecclesie catholice sacramenta, que et in se con
tinent, et per se velut diuina instrumenta dant gratiam; illa enim indicabant,
siue cominus tribuunt. Infirma, et egena elementa dicuntur vetera sacramenta,
et ceremonie legis, non solum post Christi aduentum, ut indicat Hieronymus, sed eti
am antea cum maxime vigeret lex. Cuiusque que ex opere operato nihil conferrent
gratiæ, interioris ue anime munditie; et si ex fide operantis hominis iusti, uti opera
bona de condigno meritoria essent et gratiæ, et gloriæ auctioris. vide Quarey 103
Disp. 10. Sect. 3. in 3. p. Gabrielum Aluar. in lib. 41. 17. x. 270. Hæc.

Theoria I. moralis

De inanitate elementorum veterum.

Querit Hieronymus cur supra v. 3. dicantur elementa mundi dumtaxat, et hoc
v. 9. appellentur non mundi, sed infirma, et egena? Respondet id ad extenuandas
legis obseruationes pertinentes, que post adoptionem per Christum omnino sint cassæ,

et vane, neque id possint prestare, quod prius siquidem iam abrogate. Prius quae
(inquit Hieronymus) Christi in toto orbe Evangelium corruscavit, habuerunt
suum fulgorem procepta legalia, postquam vero maius Evangelice gratie
lumen effudit, et sol iustitiae toti mundo se prodidit, stellarum lumen abscon-
ditum est, et earum radij caligaverunt. Ita ut Apostolus. 2. Cor. 4. 10. dixerit.
Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem
gloriam. quod alijs verbis nunc legitur, ut dicat, Lex Moysis, quae ante Evan-
gelium dicitur, et opulenta, et clara fuit, post aduentum Christi ad comparatio-
nem eius, quasi infirma, et corrupta, imminuta, atque destructa est ab eo, quia ma-
ior fuit. Salomone, et templo, et Lonia. quod vero scriptum est. Ioan. 3. 30. illum
oportet crescere, me autem minui. non tam de Ioanne, quam ex legis perso-
na dictum puto, quia semper cedunt minora maioribus, et perfecta imper-
fectioribus praeparantur.

12.

Hanc infirmitatem, et egestatem elementorum, vel veterum ceremoniarum
representavit altare holocausti, quod non solidum, sed vacuum in-
neque intrinsecus fieri praeparatum est. Exod. 27. 8. quae etiam cucurbita Long.
4. 6. quae pro hedera a septuaginta vertitur. quam inanitatem legis, ut im-
pleret, Christus ait se remisit (Matt. 5. 17) ut firmitatem scilicet redderet, ac
multiplicaret. quare in lege gratia pro inani cucurbita datur plenus Christi san-
guine calix, proque ara vacua hostia Deo plena, pro umbra etiam temporali, qua
lis fuit hedera, seu cucurbita facile euascente, protectio concessa est nunquam
interitura, imo sempiterna; quam desideravit, et assecuta est sponsa Christi Ecce-
sia Cant. 2. 3. sub umbra illius, inquit, quem desideraveram, sedi, et fructus eius
dulcis gutturi meo. Umbra veteris legis non fructifera, sed inanes. Pro columna
nobis quid nobis datus est? nonne spiritus sanctus, quo agente ducimur inter-
nam rectam, ubi pro melle, et lacte sanctitas obis manat. Ps. 90. 1. Qui sibi
tat in adiutorio Hebr. כס חר bescher. i. abscondito, ut etiam vertit Hie-
ronymus, Altissimi: in protectione. Hebr. betsel. i. in umbra, seu in umbraculo, ut ver-
tit Hieronymus, Dei celi: Hebr. אדאי adai, i. omnipotentis, sibi sufficientis commora-
bitur. Hebr. יחורון ithonan, i. pernoctabit. q. d. Elque pone surido, o su assiente
en el alcazar, y torre encumburada del altissimo señor, parava la noche desta uida ala
sombra, y tutela del omnipotente que no a menester anadie. cuius scilicet in Regis pa-
lacio sedem habet, securus vivit, sub umbra protectus regali, nihil non habet pro votis.
Nam et Ceruam Augusti ubique securam reddebat illa inscriptio Caesaris sum, noli me
tangere, circa Sunc versiculum psalmi lege Belarminum.

Theoria 2. De inanitate Deorum, quos coluerunt gentes.
Vide Augustini De ciuit. Dei. l. 1. c. 283. Et l. 2. c. ultimo. Et l. 3. c. 12. Et l. 4. c. 8.
et seqq.

Scholium in V. 10.

V. 10. Dies obseruat~~is~~is, vel more Gentilico, ut ait Ambros. Dies observari consue-
uerant ab eis, qui dicebant tali die non esse proficiendum, illo nihil inchoandum:
mensures. cum dicerent, septima Luna non serendum, noua seruum emptum non oportet
tere duci domum. tempora Veris initium est, vulcanalia sunt, postero die egredi domo

non licet. Annos cum calendis Januarij principia deputent anni ob honorem Iani bissexti-
 tis. ista vero superstitio abolita est à populo Christiano. qui ex fide tenet prospera posse ce-
 dere quicquid sub Dei devotione simpliciter fit. Dies vero, quos Aegyptii vocant Altagos (Cor-
 rupto nomine) Aegyptiacos (ut video) appellatos apud Augustinum, frustra, et superstitio-
 se observantur, ut Martis Dies apud matronas Altagos. mali ominis habetur. Augustin.
 certe acriter hoc loco invehitur in eiusmodi dierum, ac temporum observatores, qui, vel
 ex Ephemeridis vitam naufragam gubernant, vel Mathematicos consulunt ad vos in-
 choandas; equidem ipse libenter in eos solet pro concione inuehi, qui Hispani, et Mantuae Car-
 pentumq; mea etate consulere consueverant, quos vulgari lingua Alca figuras vocant.
 Eluatores nempe figurarum, quibus inspectis vel praeterita, vel futura sese cognoscere ad-
 tant; quae plerumq; pendunt ex liberi hominis arbitrio, ut furta, secreta, ut mortes absenti-
 um, ut aduentum transmarinam; de quibus ita decernunt, ut plebs ignara, credat ab ijs certa
 sciri, et enunciari; quae, nisi Deus, scire nemo potest. quis enim futuras hominum cogitationes spi-
 re valet, antequam sint? sunt isti vel Oeconomis familiares, vel simplicium deceptores. de
 quibus Latè Covarrubias, et Ciruelus. En ali, si plura desideras.

Sed redde ad expositionem Suius v. 10. quem de Iudaicis observationibus fere omnes in-
 terpretati sunt; à quorum placito non abhorrent Ambros. et August. Observationes huiusmodi
 apud Iudaeos pertinebant ad ieiunia, festos dies, celebritates, solemnitatesq; et alia, quae lege
 praescripta erant, repetenda; ut dies sabbati, Neomenia Octavarum, siue Asimorum, et prima
 septimi mensis, Iubarum scilicet, et eiusdem mensis decima expiationis. mensis, primum qui
 vem ad celebrandum Pascha. septimum, qui pene totus sacer orat, et festus secundum
 legem Mosaicam; tempora ieiuniorum, Graecè Χαίρεσ a temporum opportunitates, quibus fieri
 quidpiam fas, aut nefas apud Iudaeos. statim quatuor temporum festa, ut Verè Pascha, Aes-
 tate Pentecosten, Autumno expiationis solemnia, et scenopegiam, Hyeme Encenia, Annos
 septimum remissionis, quem vocant sabbatum sabbatorum, quinquagesimum Iubilei.

Observabant igitur Galatae, 1. quasi intentis oculis expectabant, attento animo prestolaban-
 tur, veluti qui ex insidijs praetereuntem, ne se inscio transeat, observat. Tanta verò, et tam sollicita
 cura in re praesertim iam superstitiosa, victo illis datur. Nam abrogata lege Mosia eius ceremonia,
 et rituales observationes sine superstitione exerceri non poterant. unde Col. 2. 16. 20. 21. Nemo (in-
 quit Paulus) vos iudicet in cibo, aut potu, aut in parte diet fasti, aut Neomenia, aut sabbatorum,
 quae sunt umbra futurorum, corpus autem Christi. Et infra v. 20. Si ergo mortui estis in Chris-
 to ab elementis mundi Suius, quid adhuc tamquam viventes decernitis. V. 21. Nētēgeritis, -
 neq; gustaveritis, neq; contrectaveritisque sunt omnia in interitum ipso vru secundum pre-
 cepta, et doctrinam hominum. et similiter Rom. 14. 1. 2. 3. 4. 5. licet scandalum prohibeat
 circa illos, qui vel ciborum delictum, vel dierum discrimen servabant more Iudaico, ob fidei in-
 firmitatem, tamen non probat, sed damnat in ijs, qui fidei peritioris erant.

Aqua certè servitute liberi sunt per Christum, quicumq; non ut Iudaei, temporibus astric-
 ti, sed quibuslibet diebus, et temporibus, ut Christiani, possunt ieiunare, orare, Laudes Deo cantare,
 verum agrum edere, Domini Iesu passionem, Resurrectionem, in celos Ascensionem, ac reliquas
 celebritates recolere. quae tamen celebritates ideo statis diebus (ut Nasion. et Hieronym. notant)
 certisq; temporibus in Ecclesia videntur instaurari, ac recoli; quia nec omnibus valet, nec omnes
 possunt, ut volunt quotidie repetere. Statuuntur itaq; dies ijs, qui memoriam iuvent, fidem renovant,

et communi multorum letitia animos exhilarent ad laudes diuinas, ut par est, recantant
 pas. quare impietas haereticorum longe exploranda, qui pijs ecclesijs statuis semper oblatant.
 Hic itaq; V. 10. à posteriori, i. ab experientia, et facto, quod negare non poterant, probat ha-
 satas reuocor ad seruilia ministeria, quod obiectum illis est per illam interrogationem.

quomodo conuertimini iterum ad infirma, et egera elementa, quibus iterum denuo sex-
 uere vultis? Non hoc inficiari potestis cum obseruetis dies. Adamus tamen obserua-
 tis, inquit, i. obseruare vultis, De eo deliberatis. Contra Ebionitas haereticos, qui tam no-
 ui, quam veteris testamenti, die festos colendos, Christianis dicebant, pugnat hic locus, qui
 rum error damnatus est in Concilio Laodiceano cap. 19. vide hic Justinianum nostrum.

V. 11. Timeo vos, ne forte sine causa laborauerim in vobis.

II. Timeo vos, ne frustra fatigatus fuerim erga vos.

II. Metuo de vobis, ne frustra laborauerim erga vos.

II. Timeo ne forte in vanum laborauerim erga vos.

Scholiz.

1
 Nota hęc pars epistolę usq; ad V. 20. comparata est ad commouendos Galatas per
 varios affectus, ut agnoscant suam lapsum, et respiscant ab errore. Itaq; timet, hortat-
 tur, obsecrat, mitigat, laudat, amat, dubitat, propellit causas offensionis, in diuim rapit
 aduersarios.

Timeo vos, cum apud Latinos discernimen ponatur, quoties verbo timendi apponitur acu-
 satiuus, vel datiuus. Nam timeo te, intelligunt, ut hostem; timeo verò tibi, tanquam
 amico. Hinc difficilis explicatu redditus est iste locus. Quare quidam dicunt reducere
 per pleonasmum accusatiuum vos, sicut Hispani, *temeos, tememe, temote*. ita Mariam
 unde, inquit, Syra translatio omisit. Alij volunt esse antitipsin Hebraicam, et positum ac-
 cusatiuum pro datiuo etiam in greco.

2
 Sed haud mihi difficile, interpretari accusatiuum (ut infra) cum Chrysostomo, Sen-
 patius, quantum de Galatarum salute formidet, paucis verbis innuit, potius quam ex-
 plicat. Et tanquam, quid de illis timeat, dicere non audeat explicatè, atq; distinctè, ut
 multum haberet acerbicatis, et tristitię, quã mitigato sermone adiungit, ne forte et-
 timeo, inquit, vos, i. vereor, ut tam sitis in me iniqui, atq; hostes, ut meo me labore, i. fru-
 tu laboris priuetis. Nam id hostile ego iudicari; sed mitigat sententiam particula for-
 te, q. d. non omnino despero, faxit meliora Deus. At dicerent Galatę, quid ò bone Pater
 nos times? non enim fidei vale diximus? sed ego tamen in metu sum, ne cito eam deie-
 ratis. Imminentem metuo casum (ait Chrysost) tempestatem parturientem, ingens malum
 prospicio; sed in manu vestra adhuc res est, ut emendetis. Ideo mitius dicit: Ne forte sine
 causa laborauerim in vobis. i. ne si vos deseruimus fidem; quod ex vestra perit et li-
 bertate; in vobis, i. inter vos, seu in animis vestris semen euangelij in casum, et frustra
 sparserim. Nam equidem in tali euentu non sine vi multa Sathymarum usurparim il-
 lud Isaię 40. 4. In vanum laboraui et sine causa, et vanè fortitudinem meam consump-
 si. et illud 2. Petr. 2. 21. Meliuserat (i. minus fuisset peccatum, minorig; pna dam-
 nandum) non cognoscere viam iustitię, quam post agnitam retrorsum conuertit. Filii se-
 plorari possent casus varij hominum, qui è virtutis arce miserè ceciderunt, et perierunt. vide
 concionem nostram.

Hieronymus interpretatur Timeo vos. i. de vobis. Alij timeo vos. i. vobis. ut dixi per Hebraicum, sive Hellenismum. q. d. Tergo recolo de vestris malis. sed satis bonus sensus est supra explicatus. Timeo vos, timeo, non metudogais tantum malis. Bruno, Timeo vos, inquit, et nihil addo in vobis timeo, sicuti vos. ex Chrysost. et Hieronymo, forte dictum admodum rationem, et leniendam reprehensionem, abq. illa asperioram. In. Et p. ev. ruti expressum est ab interprete Latino vulgata editionis es omās, in vobis, quod notat Erasmus, Nam, ut ait Hieronymus, pro errore decepti erant, et ex solo, licet non secundum scientiam dicebantur. Unde subjicit.

3.

TEXTVS

V. 12. Estote sicut ego, quia et ego, sicut vos, fratres obsecro vos: nihil me lesistis.

Ar.

12. Nihil me iniuria affectistis. non derogat in alijs

Er.

12. Estote, ut ego sum, quandoquidem, et ego sum, ut vos. Fratres rogo vos.

Syr.

12. Estote, ut ego sum, quandoquidem et ego, ut vos factus sum. fratres mei obsecro vos, nihil me offendistis.

Scholiz.

Inter metum, spemq. constitutus Apostolus, dum fluctibus iactari Galatas videt, ne universi penitus absorbeantur, manum veluti porrigens, seu tabulam subministrans, qua portum tenere queant, sui proponit exemplum. quod sciat exempla saepe argumentis, atq. rationibus esse ad pervincendum potentiora; quod Chrysost. animadvertit. Hic ergo:

Estote sicut ego, quia et ego sicut vos. q. d. ut vult Hieronymus. Christus similis nostrifac tus. est, nostrę naturę suscepit erumnas; ut nos sibi similes efficeret, diuinę q. naturę con sortes. Ego it. q. d. Domini sequens vestigia, quantum licuit, me ad vestros mares componere stu dii; vos ergo inuicem meos mores debetis imitari. Par pari referte. Et siquidem ego Iudęus na tura, Gentium ritus, qui minimē obstant euangelio, vestri causa sequor. vos Gentium selec ta primitię, Iudaicas exremonia, quas, quia fidei euangelicę aduersantur, ego contemno; si militer atq. ipse facio, rejicite. Ducem me vobis libertatis exhibeo; me sectamini; quicquid aly de legis necessitate iactent, et intendant, ne audire quidem debetis. Hunc sensum te net etiam Chrysost. et s. Thom. cum gloria, et fere recentiores, atq. me iudice, proprius du lus loci. Pastor nimirum pellem induit ovis, ut oves eum sequantur. Rex prudens regnum nouum ingressus habitum gentis, acritus imitatur, ut ciues sui facilius ipsius sequantur imperium, et conseruent obedientiam. quod fecisse laudatur Philippus 2. Rex potentissi mus Castellę, cum Lusitanię regnum tamquam legitimus heres adijt, et pro Antonio non legitimo herede rebellans immisso exercitu subdi sue coronę compulit. Ambros. et August. paulo secius explicant: nimirum hortatur Paulus, ut se Galatę ad meliora conuertant, licet errauerint, nam ipse ita fecit, cum in simili errore fuisset olim pro legis ob seruatione persecutus ecclesiam. Non enim sane immutationem difficilem esse, cum homines sint, quod et ipse sit. q. d. ego vobis similis homo in eodem errore versatus, me tamen cor rexi. qui ergo secuti estis errantem, sequimini penitentem. ita Ambros. qui hęc vltima verba Theodosio imperatori subiecit dicenti se peccasse sicut Dauidem. August. Contem nite, inquit, sicuti ego Iudaicas, et carnales obseruationes, quia et ego homo sum, sicut vos. Alij, ego desij Iudęus esse, idem vos facite, vel cupio ut similes simus, ne locum habeant acres obiurgationes, quę tamen obuestram utilitatem fiunt. Premq. Estote perfecti in fide, et de venia nolite desperare meo exemplo. Claud. Legion. q. d. amplius extendunt. Estote mihi per omnia similes; ego vestram libertatem suam secutus Iudaicis obseruantij;

1.

2.

3.

reiectis, vos eadem facite, ut me sequamini. Ego vos ardentius diligo, me vos simili ardore diligite. Ego non puto me lesum à vobis, ne ego putetis me vobis voluisse aliquando nocere.

4. Trevo. sic videtis me ipsum relictois Iudaicis superstitionibus (quæ aliquando cum lege luerunt, quæ suo tempore clara, et opulenta fuit. sicut altera Noemi) soli Christo credere. Estote ergo, et vos filij, sicut videtis Patrem. sufficit discipulis, si sint sicut magister, sicut ipse aliquando fuit, sicut vos nunc estis. existimans summam religionem esse. et (ut dicitur) proram, et pupam in his carnalibus consistere ritibus; quorum celo tunc persequeretur Ecclesiam Dei; quæ omnia nunc arbitror ut stercora, quisquiliis, et perissemata, quasi quædam medicinas, quæ vetustate vires suas amiserunt, magis nocent, quam prosunt.

5. Frater obsecro vos. Hieronym. ad superiora refert, et Bruno, alij omnes ad ea, quæ secuntur. S. Thom. hinc ostendit Apostolus increpationem hanc, quam præmisit, non ex odio, sed ex amore præfusa; causam odij veram excludit per hæc verba charitatis, et modestiæ plena; Frater obsecro vos. nihil me lesistis. Frater, nomen est charitatis, obsecro verbum modestiæ, nihil est vera excusatio, et causarum odij remotio. August. Frater obsecro vos. oportune, ac decenter facit eos recollere charitatem suam, ne tanquam inimicum eum deputent. dicit ergo Frater, precor vos, nihil me lesistis, tanquam si diceret, ne ergo putetis, quod ego ledere vos cupiam. Remig. Obsecro, ut me patienter audiat. Nihil me lesistis, cum primum vobis prædicavi, sed patienter audistis. idem nunc facite; sic etiam Vasquez.

6. Chrysost. Ambros. Hierony. Thom. Blanditias inquitunt adiungi ab Apostolo, quod maxime necessarium est suasoni; ne asperitate sermonis abalienet eorum animos, ad quos verba facit. Itaq; quos prius insensatos dixerat, nunc fratres compellat, et mutuo amore conuinctos obsecrat, ut humilitate frangat, verbis, atq; modestia molliat. quæ orationem reprehendendi commendant Patres, et præsertim Hieronym. et Thom. et à Prælati seruandam dicunt. Asperitatis scilicet vino lauanda vulnera, sed lenitatis oleo sananda. sic i. Petr. s. 1. Seniores, qui in vobis sunt, obsecro consenior, et testis passionum Christi. 2 Cor. s. 20. Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. 1. Timot. 2. 1. Obsecro primum fieri obsecrationes. 1. Cor. 14. 4. Damnantur pastores, quibus dicitur, cum austeritate imperabatis, et cum potentia. Unde sequitur, disperse sunt oves meæ. quæ omnia inquit, S. Hieronymus, ad humilitatem nos prouocant, et supercilium decutiunt episcoporum; qui veluti in aliqua sublimi specula constituti vix dignantur videre mortales, et alloqui conseruos suos. discant ab Apostolo errantes, et insipientes Galatas fratres vocare, discant post increpationem blanda verba dicentis; Frater obsecro vos. i. obsecrans loquor (ut Titelmanus exponit) quæ ratio dicendi, humilitatem præferat. Vide infra Chrysostomum. n. 9.

7. Obsecro vos, quid nam? sic cum superioribus iungas facile apparet cum id obsecrare. i. per Deum obtestari, et deprecari, ut sui exemplum sequantur; si cum sequentibus loquar, sim agnosce. q. d. quæso vos mihi credatis. Nihil me lesistis. licet videar aliter insinuasse, cum dixi Timeo vos. et hæc cautio confirmat primum sensum illius versuuli obsecro, notam esse blandientis ait Negeus, et apud Grecos δειόμε, ita non nunquam sumi ipse probat. & passim videor apud comicos.

8. Frater obsecro vos. videtur mihi hæc aposiopesis sapere, sicut illa Seneci. i. quæ ego et And. Act. 1. quem quidem ego sensero. quid vero supplendum hinc est?

! P S

Quod mirum par est, ut obsecret, ne scilicet se existiment illis infensum, inimicumque; quod calumniabantur huiusmodi, vel certe poterant calumniari in malum sensum interpretantes (sicut Claudius notat) verba reprehensionis, quibus Galatas appellavit supbastulatos, ac insensatos. Obsecro vos fratres, ne me arbitremini iratum vobis, atque hostili odio commotum reprehendisse verbis asperioribus, nulla enim talis odij subest causa, hoc est: Nihil me legisitis.

Nihil me legisitis. Nullam passus sum contumeliam, ut aliqua possit esse suspicio imminuta, onerata erga vos benevolentia. Nullam mihi intulisti iniuriam. Quare nec est cur vobis succenseam, aut iracundia commotus, increpem acius. Quod si quid commotus esse videor, amore id factum credite; vestram enim vicem maxime doleo. Itaque non infensio ex animo hinc obiurgatio nata est, sed ex vestre salutis desiderio.

Chrysost. Post sectionem, inquit, oleum infundit, iacula prius torserat, deinceps dicit molioribus mitigat, quod sapientis est, et medici, et oratoris. Ne tempestas dicenda, que aquis tempestivis irrigat terram; nec stomachatur quisquis, blanditijs agit; Hisp. non est tempestas, oborrascit loquor para en agua, ni eno so de qz para en Galagos. Et Deus fulgure impleviam fecit, neqz in perpetuum irascetur. vide Claud. v. 16. infra.

Hæc correctio vehementer possit excitare amorem Galatarum, atque ad eam longius protrahit in sequentibus versibus. Multa enim et eximia eis benevolentia, et amoris insinuat documenta; ut tandem aliquando in suam sententiam trahat, atque à seductori eripiat fallacis, quorum calumnia nititur debere, et evertere, ut actutum patebit.

TEXTUS.

V. 13. Scitis autem quia per infirmitatem carnis euangelisavi vobis tam pridem, et tentationem vestram in carne mea.

V. 14. Non spreveritis, neque respuestis, sed sicut Angelum Dei excepistis me, sicut Christum Iesum.

V. 13. Vobis prius, et experimentum mei in carne mea.

V. 14. Non pro nihilo habuistis, neque respuestis.

V. 13. Nostis et prius et experimentum mei, quod erat in carne.

V. 14. Non estis aspernati, et sed velut angelum Dei suscepistis me.

V. 13. Nostis enim quod per infirmitatem carnis meę euangelisaverim.

V. 14. Et tentationem, quę erat in carne mea non spreveritis, neque exorati estis. Et tanquam etc. Discrepantia verba tantum posuimus.

scholia

Quod magnum habet ad persuadendum efficacitatem redduntque, et viam aperit ad non molestas reprehensiones, magnis se meritis obstrictum, et beneficijs obligatum ostendit; ut pateat nullam subesse malevolentia, aut odij causam; sed potius amoris, et benevolentia, ostendit itaque tantum abesse, ut illos oderit; ut potius amandi maximas causas habuerit. Itaque obiurgationem non ex malevolentia ortam, ita s. Thom. q. 7. Sinc patet me à vobis minime lesum, quod potius maxime me fueritis amari complexi, etiam cum minus externa specie videret amandus. Anselm. supra asperè correctos, nunc demulcet, blandiende, obsecrando, et bene gesta eorum memorando.

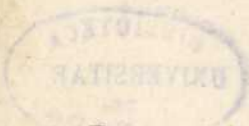
Scitis. eos vult esse testes sui ex gaillos amoris, quem in euangelio inter ipsos annunciando ipsism et exhibuerat; nullis quippe difficultatibus, et nullis calamitatibus oppressus, non geritima corporis inertior fideus, non adversariorum iniurijs retardatus est, quo minus opus suum, ut instituerat ad perfectionem perduceret, operamque, et laborem, imo salutem, et vitam pro eis impenderet.

Scitis autem. Non est cur alios aduocem testes, vos ipsi meministis, satis id notum omnibus, nemo nescire se potest. Dicere autem, explet orationem, et continuat cum precedenti sententia, quia, siue quod. Hellenismus, nam Latinus sermo per infinitiuum effertur sine his particulis. Per infirmitatem carnis. Syr. addit, meo maiori explanationis gratia, et per emphasim, ut Graece additur articulus THS q. d. Suius carnis. Anselm. per infirmitatem carnis. eo tempore, quo infirmabar in carne mea predicavi vobis euangelium Christi iam pridem, et tamen non spreuistis, ut me vilem iudicaretis, tentationem vestram in carne mea aegrotante. Tanta enim fuit infirmitas corporis in me, ut vos inde tentari potueritis, et putare, quod non esset in me virtus aliqua spiritaliter, qui corporaliter sic infirmabar, nec essem Apostolus Christi, quem ita doloribus agitari permetteret.]

3 Chrysost. Theod. Ambros. August. Thom. Hieronym. et recentiores multi. Legio. Sca. Glos. Vtrags. Vatab. Adam. Anselm. infirmitatem carnis interpretantur iniurias, odia, flagra, exilia, criminationes, delationes, carceres, proscriptiones, et eiusmodi alia, quae passus est Apostolus in euangelio disseminando inter Galatas, de quibus pluribus agit. 2. Cor. 11. et 12. q. d. per medias hostium acies transgressus, fluctus aduersos perumpens, undasq; tranans imbecillo corpore, opponens certè debilitatem carnis meae hostium exercitibus, tandem, quod nixus sum, obtinui, ut vobis Christum annunciarer, quod omnes vos certò scitis.

4. Hieronymus alias producit interpretationes, prima est, quam probant Legerus, Claud. Clar. Adam. Anselm. infirmitatem q; pro egritudine sumunt, qua laborauerit opud illos. Nam dolore capitis vexatum aliquando fuisse ait Hieronymus. quem dolorem angelum satanae appellauit. 2. Cor. 12. 7. Infirmitatem non suam, sed Galatarum imbecillitatem carnis intelligit, quod aduoc ad maiora imbecilles lacte doctrinae ab Apostolo pascerentur. Sane placuisse video Gagnio, Claudio, Rezero, qui, inquit, quasi carnem nihil suscipere intelligenti spiritalis, nec possent carnem subijcere verbo Dei. Hae tamen displicet Catbarino, quia non appellaret Sane tentationem, sed quid si appellat tentationem, seu probationem Galatarum; qua eos probauit Apostolus, quasi de eis diceret, ridia, et minora edocens, vel, ut ait Hierony. quae Apostoli erat dispensatio, et praeparationis infirma simulatio, et recta pro tempore gubernatio; illa esset tentatio Galatarum; quibus parua magna videbantur, quae ex sua conditione minora essent. Sed hoc locum non habet in syriaca versione, ut patet supra legenti illam. 3. Imbecillitatem dicit Pauli, qui in corpore, seu natura imbecilli existens caelestia, et aeterna promitteret, et non in sermone sapientiae, sed homo humilis, atq; contemptus, velut alter Ionas in Sabitu naufrago, et peregrino, incognitus, tenuis, non delicias promittens eliquas, et (ut dicitur) lac gallinaceum, beataq; pleno copia cornu; sed crucifixum predicans, et Sunc caelestia pollicentem, quis non videret? Non risere Galatae. Hanc expositionem probat Trexo, et videtur eadem cum ea, quam supra ex Anselmo proposui. Mariana sic egregie: [In abiectione sine ostentatione euangelizavi vobis] Catbarinus: [non cum potestate, et virga; sed leniter, cum illis, et omni mansuetudine ambulans] eadem voce vsus est 2. Corinth. 11. Me quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. et 2. Cor. 13. 9. Quoniam nos infirmi sumus, vos autem potentes estis.

Jandem idem Hieronymus, per infirmitatem, inquit, Carnis, non spiritus, namlcet corpore imbecilli, tamen animo vigenti eram, nec deficiens in laboribus, signa etiam mirabilia diuinitus patrans, ait Bruno. De varia significatione Carnis Sabes infra cap. s. v. 17. Longam digressionem. Non mirum ergo si pro varietate acceptionum vane etiam explicata sit infirmitas carnis. Hieronymus, et Anselmus iam pro imbecillitate corporalis natura, iam pro actuali opitudine corporis acceperunt. item pro passionibus, seu tribulationibus corporalibus, seu à Iudæis, seu à Gentilibus persequentibus. et has acceptiones alij interpretes quisq; securdum proprium arbitrium suat secuti. S. Thomas etiam pro cognatione accipi posse iudicauit, dum per tribulationes, inquit, quas patiebar à Iudæis, qui sunt de carne mea, vel quibus affligebatur caromea. Valsque pro externa hominis specie ab omnibus humanis prosidijis nuda, atq; adeo despicibili accipi debere arbitratus est. ut patet infra.

Et tentationem vestram, qua vos tentati estis, et ponitur vestram pro vobis, ut ait Adamus. Tentati vero sunt, ut ait Augustinus, ex infirmitate Apostoli, quam patiebatur in carne, hoc est, in corpore, dubitantes intrum eum reciperent, an non? quare infirmitatem suam appellat tentationem Galatarum, quod ex ea infirmitate nasceretur hæc tentatio. Mariana, offensionem, inquit, ob meam abiectioem non curastis. Syriaca (ut quidam Latini loquunt) meam. Illa enim Similitas, seu abiectio, et mea tentatio actiue, et vestra passiuè dici potest. Græc. (ut Ar. et Eras. vertunt) experimentum mei, ut tentatio passiuè referatur ad Apostolum, tentatum scilicet afflictionibus, ut exponit Vatab. et Arias, qui sic explicat. Et illud experimentum constantie in tantis vexationibus, quibus exercebar non spreuistis, sed intellexistis ex magna virtute Dei in carnis meæ infirmitatem sese ostendentis, et probantis esse, Ideoq; me excepistis studio sissimè, et amantissimè, adeo, ut vos beatos existimaretis ministerio meo. Communis hæc interpretatio est, et tentationem vestram, qua vos tentati estis in carne mea dum afflictum me, et abiectum videretis, quod alienare posset imbecilliores, ne sequerentur, quem irrisum, et ludibrio expositum cernerent. vos tamen non modo non alienos animo effecit, ut pro nihilo faceretis, aut contemptum repelleretis, sed in insignem amorem, et beneuolentiam adduxit. August. non valde discrepat ab hac expositione cum sic explicat. Tentationem, qua per meas ærumnas tentata est fides vestra in me, atq; probata, non parui fecistis, aut contemnendam patastis tamquam vilem, neq; rursus periculi cõmunionem recusastis.

Observatio locutionis

Modus iste loquendi per infirmitatem carnis euang. vobis, similis est illi, quo vsus est Cicero in Ver. Per ludum, et negligentiam ad honores peruenit, vel illi, Per ocium castrorum hostium expoliavit. Sumit enim non causam, tamquam causam. quare quod interpretatur Anselmus, per tolerantiam aduersitatum, credo magis ad sensum Apostoli dicere per afflictionem, vel Simulationem, quæ meæ carnis imbecillitatem indicabat. In firmus enim videtur (inquit Ambros) qui Simulatur, et non resistit. Et tentationem, quam dixit propter euangelium infirmitatem, rursum appellat tentationem sed diuerso respectu. infirmitas enim erat Apostoli, sed tentatio Galatarum, vel etiam

eiusdem Apostoli. quare cum obiectum, ac subiectum infirmitatis, ac tentationis esset
Apostolus, vel egritudine affectus, vel iniurijs lacessitus, tantum valet dicere non res-
piciatis, i. non spreueritis tentationem, seu infirmitatem, ac si dixisset, non spreueritis
me debilitatum egritudine, aut persecutionibus tentatum, et oppressum. Est enim tropus
metonymia ubi ponitur abstractum pro concreto, vel res Sabita, et possessa pro Saben-
te, et possidente, sicut passio pro patiente.

7.

Valque sic explicat. [vobis autem omnibus notum est, me, cum euangelium vo-
bis antea predicarem, nudum fuisse, et inopem ab omnibus humanis presidijs, atque
adiumentis, quibus possem mihi animis vestros conciliare, et euangelio fidem compa-
rare, ab eloquentia nempe, et mundi sapientia, rebusque ceteris generis eiusdem.
1. Corinth. 2. 3. Ego in infirmitate, et inopis etiam quantatempore à me ipso, hoc
est, ab imbecillitate carnis meae inopia, et tenuitate omnis humanae sapientiae, et elo-
quentiae tentati, ac lacessiti fueritis, ne mihi crederetis, imo ne me audiretis, scitis
etiam nuditatem istam, atque inopiam meam ab humanis presidijs, quae erat vobis
quasi tentationis occasio, et incentiuum ne mihi crederetis, nihil vobis nocuisse, quo-
minus praedicationi meae acquiesceretis, imo multa destitutum tam pie, et sancte
suscepistis, et auscultastis, ac si angelus Dei, aut Christus ipse ad vos venisset.] ita
etiam Seripandus.

Iam pridem Gr. τὸ πρὸ ἔργου Arias, Erasmus, Syriaca prius, Alij antea.
Hieronymus quamprimum, vel cum primum ad vos veni, vel in principio,
vel quando vobis euangelium annunciaui. Ego dicerem, Hisp. La primera
vez, secundum Gr. proprietatem πρὸ ἔργου. vel diastha, Los años passados,
hoc est, iam pridem. Bruno. non pauco tempore, quod tunc vobis esse posset.

SCHOLIA IN VERS. 14.

1.

V. 14. Non spreueritis, neque respiciatis. respicere, peius est quam spernere, ut no-
tauit Bruno, addit enim cogitatur opus. Sed sicut angelum Dei, summo inho-
nore Sabitum, et tamquam de caelo lapsum, à Deo missum internuntium rei
magis, et letissimae excepistis, seu suscepistis me, atque (ut verius dicam) quoma-
gis appareat vester in me amor, et reuerentia, sicut Christum Iesum suscep-
tum tractastis, in eoque loco Sabuistis, ac si ipse me Dei filius, quem vobis annun-
ciabam, vestris tectis, et sedibus exceptus moraretur. Jam beatos, ac felices meo
aduentu vos reputabatis. Insignis hyperbole, quae valet ad explicandum eximi-
um gaudium, quod excepto Apostolo, et audita eius doctrina Galatae Sabuerunt.

2.

Ex quo colligitur affectus tenerissimus amoris, et eximia erga illum Chari-
tas, et benevolentiae signa incredibilia: qui recipit vos, me recipit (ait Christus
Matth. 10. 40) Theodoretus etenim existimabatis ipsum Christum per me ob-
seruare. Hieronymus aduertit Angelo hic Christum ostensum fuisse maiore,
quem secundum dispensationem corporis minorem Psalmista cantauerat.
Minorasti eum paulominus ab angelis, et tantum in principio sua verba va-
luisse, ut angeli putarentur, et Christi.

3.

Meritissime laudi datum est Galatis, quod arumis, et calamitatibus
pressum Apostolum, non spreuerint, siquidem vulgus hominum eiusmodi

erummosorum Deo haberi odio arbitratur, ut contigit Paulo apud Melitenses à Viperatae
 10. quem Insulani ceperunt quasi dignum morte reputare. Existimatur enim verum illud,
 quod Lyricus cecinit. Raro antecedentem scelustum deseruit pede pena claudat Attamen
 non multo post videntes mirabilia, Deum iam esse dicebant. Acto. 28. 4. 5. 6.

V. 15. Vbi est ergo beatitudo vestra? Testimonium enim perhibeo vobis quia si fieri posset oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi

V. 15. ^{Alia Translatio} quare igitur erat beatitudo vestra? Testor enim vobis, quod si fieri potuisset, oculos vestros effoscos dedissetis mihi.

V. 15. Vbi est ergo beatitas vestra? Testimonium enim fero de vobis, quod si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis, ac dedissetis mihi.

V. 15. quare igitur beatitudo vestra? Testimonium enim reddo vobis, quod si fieri potuisset, oculos vestros effoscos dedissetis mihi.

Scholium

Amplificat amorem erga se Galatarum ex duplici argumento. Nam cum se beatos existimabant ex tanti Apostoli communicatione, tum parati erant, vel in difficillima re, ipsi morem gerere, etiam si opus esset oculos ei dare.

Vbi. Tis. que pro vbi positum. Græcè, ut notat Theodoretus, Oecumenius, Rectius itaq; Vulgatus interpres, quam ceteri dum explicat enallagem Vestra nostra habent nonnulli codices Græci; Beatitudo quidem Pauli dici poterat quam ei Galatæ tribuebant, cum veluti de celo missum suscipientes summo amore prosequerentur, et beatum predicarent. Unde Græca quidam sic credit, que, vel qualis igitur nostra erat beatificatio? Num ex animo profecta fuerat illa vestra, in me observantia, illæ laudes, et Charitatis erga me vestra = dulcia pignora? non dubito, cum centum mihi sit, vos ita fuisse animatos, ut etiam oculos mei causa exuere in minimis poneretis.

Si ita exponas, hæc interrogatio ad amplificationem amoris pertinet, ut iam dixi; exprobat autem quod ab illo sensu defecerint, et mutati sint, sed præstat lectio nostra à Xisto Pontifice probata, que vestra habet, ut beatitudo Galatarum intelligatur, qua ipsi à ceteris Ecclesijs, et ab ipso et Apostolo beati predicabantur, et extollebantur, tamquam in fide præstantes. sic Ambros. s. Thom. Adam. Claud. Legrus, Gagn. Ocum. imo semet ipsos idè Galatæ beatos dicebant, quod ealem, actantum Apostolum sua fidei nacti essent. Serip. Arias, sed interpretes ipsos, audi.

Tom. Cardus ita: vbi est ergo beatitudo vestra? qua dicebamini beati bonis inijtis, et quasi proficiendi gradibus feruentes. q. d. Pudeat vos esse mutatos; mirum est enim, quod à bono decidistis. sequitur Tr. exo. [Missis tuis manum ad aratrum, et retro respicitor cum culmen imponendum erat edificio, vi deo imitia, et fundamenta seclueria] Ocum. etiam per admirationem expli

cat, eque erat, et quantum erat? Admiranda quidem illa fides, et premium illi repositum. A quanta beatitudine excidistis? Hic, ut patet, beatitudinem eorum intelligit in spe, sed et per interrogationem explicari posse, idem ait Cumenius. quanta erat? memento te quanta fuerit beatitudo vestra. plurimum enim beatificabam. Nunc autem quid? increpo, propterea odio habeo. quare increpo? Propter salutem vestram. Alioqui, qui prius laudabam, et beatos predicabam, quo modo nullam occasionem proboles vituperassem? Claudius, ubi beatitudo vestra, qua vos beatos arbitrans, ante laudabam, et qua predicabamini ab omnibus? Fidem Christi, in qua beatificabamini, exposulat, et exprobrat. Beatitudinem vero dicit fidem illorum, per quam in spe beati erant. Quod sumpsit ex Cumenio. Aut verecundia seruens Apollolus, beatitudinem dixit pro obseruantia, et reuerentia in ipsum exhibita. Quouis modo desiderat in eis Apostolus antiquam fidem, pristinam erga se benevolentiam.

4.

Mariana [Vbi etc. i. exultatio propter me, aut plausus qui abijt.] Hugo, Hoc, quod honorifice, et iucunde eum receperant, appellat eorum beatitudinem, i. causam beatitudinis. Catharinus Græca secutus. [quæ erat ergo beatitudo vestra, ac si dixisset. In quo tunc bonum vestrum ponebatis, quando tanto me affectu, et honore, tamquam angelum Dei, aut ipsum Iesum recipiebatis? Vtrum in me qui eram infirmus, an vero potius in eo, quod ex me audiebatis, scilicet veritatis verbo, certè in verbo veritatis non in me, qui ex me nihil eram, et ut hunc effectum exaggeret, addit. Testimonium. etc.] Anselmus, Beatitudo vestra, i. illa affectio, et humilis deuotio, quam erga me habuistis, quæ erat causa futura beatitudinis vestræ; ubi est nunc, cum sine causa me spernitis, et respuitis? Bene reuocat eos, vocando illam affectionem beatitudinem, quia si illam amittunt, sane perdent, quæ illius effectus est. Legionensis, quæ igitur erat beatitudo vestra. cor te hæc erat, me iacentem exigere, abiectum non spernere, contemptui habitum venerari, atq; colere, vestras fortunas cum afflictis meis rebus coniungere, et vel capitis periculo subleuare, eripere, vosq; ob eam rem felicissimos arbitrari.]

5

Theophylatus, [Vbi igitur beatificatio vestra? Ambigit, et admiratur, et increpat.] Seripandus reprehensionem. Sane dicit etiam) quæ, inquit, fuit beatitudo, et felicitas vestra? hoc est, quoniam abierunt illa omnia propter quæ felices predicabamini ab omnibus, Ceu doctoris vestri amantes! non enim iam video, perinde quasi aduersante in me affectu sitis, olim me propter predicationem verbi oculis chariorem habuistis. quid igitur causa est, cur me nunc hostem suspicemini? Absurdum fuerit, qui à vobis tanto sit honore affectus, cum nunc vobis hæc infensa, et inimica mente dicere. Augustinus deinde admirans, eorum opus spirituale commendat, ut hoc intuentes in carnalem timorem non decidant. Quæ ergo fuit, inquit, beatitudo vestra? cum doloris sensu pronuntiandum ex Ambros. Lomb. Interl. Theodoro, Cornelio.

6.

Tria, dicitur s. Augustinus, in votis habuisse. V. videre Christum inter homi

nes conuersantem. 2. Romam cernere inflare imperij triumphantem. 3. Audire
 D. Paulam e suggestu concionantem, fulminare vibrantem. 4. Beatos fecit Christi dis-
 cipulos. 5. Galatas. 6. meminem.

Beatitudo ponitur hoc loco pro beneuolentia. Valgues, pro obseruantia. Claud.
 pro deuotione, Anselmus, pro honore. Cathar. pro exultatione, et plausu erga Apus-
 tolicam. Mariana, pro profectu in doctrina. Lomb. pro fidei profectu. Theodor.
 ubi pro clara (ait) fidei faciora. Ambros. pro laudatione Galatarum. Beati-
 tudo (inquit etiam Adamus) qua ego vos pro alijs beatos predicabam; est laus
 ex comparatione. Prior beatitudinis acceptio magis est temporalis, licet de re
 spiritali sic communiter dicitur beatus, quisquis aliquid pro dotis obtinuit
 boni, ut Galatas obtinuerunt D. Paulum Patrem, et magistrum suę fidei. Pos-
 terior beatitudinis significatio videtur de vera beatitudine, sed non re, sed spe subita
 inchoata, non perfecta, ut Lomb. explicat, quomodo etiam dici solent vulgò beati, qui
 bene viuendo ceteros edificant, bonum præbentes virtutis exemplum. sic Hisp. di-
 citur. Porde esta vuestra beatitud, i. vuestra virtud, quouis modo intelligi velis
 Sunc locum, rectè conueniet antecedentibus, et consequentibus.

Testimonium enim seipsum testem offert amoris, et laudis in se Galatarum,
 non contentus ipsos testes protulisse; sed cum iste amor in beatitudine illorum
 inclusus sit, addit rationem, quæ explicat per hyperbolicam exaggerationem, quanta
 hæc fuerit, quæ nempe eos tantopere subiectos reddiderit Magistro, ut pro eo non
 dubitarent oculos effosios sibi, ei præbere, si ita fieri licuisset. et necessarium iudica-
 retur. Videtur igitur particula enim adhibita, tamquam expositiua eius, quod per
 eclypsim subtrahit Apostolus; nimirum se non esse dubium, quin eorum beatitudo,
 hoc est, beneuolentia erga ipsum Apostolum, et sanctitas, atq; letitia in eo re-
 cipiendo vera fuisset. quippe qui animo essent æquo ad rem preciosissimam, Charis-
 simam, summè necessariam pro ipso attendendam. Ne tamen incredibile videatur
 testificatio amoris, præmunitionem adhibuit. si fieri posset, inquit, iure certè
 non potest fieri, ut quis pro alio eruat sibi lumina; sed maximum est indicium amo-
 ris ita affectum esse quempiam, ut si liceat, velit pro dilecto lumina ipsa dare. Nis-
 cio quid magis dulcia sonat dare oculos quam vitam. Cuiusmodi exaggeratio hyper-
 bolim sapiens ponitur à Domino. Mat. 5. 18. et 19. q. ubi oculus pro re charissima
 et imprimis necessaria ponitur. Eruiissetis, et dedissetis. mirutatim exprimit, et si
 gillatim, ut per partes magis actio appareat horribilior, et Charitas, quæ ad re-
 tantam audendam impulerit, illustrior. De oculorum estimatione vide Iustin.

Itaq; ait Apostolus, Vbi ergo est beatitudo vestra? ubi illæ vestræ de me voces?
 laudes illæ? illa iudicia? ubi illa vestra de me gloriatio? Tam cito, tam temerè
 animos erga me, et euangelium mutastis? Argumentum hoc firmitudinis in ac-
 cepto euangelio indicat temeritatem eorum, qui in fide Christi quibant, vel
 ab ea defecerant. qui enim tam firmi erant in fide, ut pro magistro fidei ou-
 lis, etiam priuari libenter sustinerent; nonne temerarij existimandi erant, si il-
 lam vellent deserere, vel mutare, aut in ipsum magistrum minus ostenderentur
 affecti. Habet autem hæc oratio varias in se affectus inclusos. Nam dum interro-
 gat, admiratur, dum admiratur dolet, dum dolet increpat, dum increpat laudat, dum
 laudat, mitigat, dum mitigat, allicit, dum allicit, ad se trahit, dum ad se trahit, ad fidem

reuoocat. si opus esset. si expediret ad ecclesie utilitatem; Sane solam vicissitudinem, euangelico lumine aequaler, vel minus imparer arbitranter, lumina vestra reddidissetis ex vultu effosa, et eruta; qua in re dubitatio nulla esse potest; quia mihi certissima, et experientia constat euidentissime.

9.

Adrianus, Testimonium, laudat eos, ut excitet ad sui amorem, et ita sibi illi persuadent, non ex similitate, sed ex solitudine erga eos, quae dixerat profectasse. Claudius, ex aggeratio est beniuolentiae, et beneficentiae Galatarum erga ipsum. unde ita recidit (inquit Paulus), ut me hortem suspicemini, quem tanti facistis; ut me, vel oculis vestris redemissetis: extollit Galatas supermodum. Ergo, mihi, ut plus vestrum omnium lumini bus cernerem, oculos vobis redissetis; optabatis vos caecos esse. per ineffabilem in me charitatem; ut solars in meo corde lumen euangelij oriretur. et alumentum meum vestris damnis crescere volebatis; et creabile est quod inimicus est. V. 16.]

Exaggeratio Claudius.

Treco

Observatio Moralis

10.

Cum recipitur hospitis praedicator, duo impendenda illi, et honor, et impensa beneficij; de primo, excepistis sicut angelum. De secundo, oculos vestros eruisistis. De utroque 1. Tim. 5. 17. qui bene praesunt presbiteri duplii honore digni habeantur, maxime qui laborant in verbo, et doctrina. Sed sunt qui imitentur Amasiam picentem Amos. 7. 12. qui vides gradere, fuge in terram Iuda, et comede ibi panem, et propheta tibi. Vide Hugonem Cardinalem.

Praedicator quid valeat

1. Tim. 5. 17.

Amos. 7. 12.

Textus.

V. 16. Ego inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis.

Ar. Er. Syr.

V. 16. Itaqz.

V. 16. Igitur inimicus factus sum vobis, vera loquendo vobis.

V. 16. Num inimicus factus sum vobis, quod praedicauerim vobis veritatem?

Alia Translatio

Aras

Erasmus

Syr.

Scholia.

1.

Ergo colligit ex dictis nullam super esse causam mutari animi Galatarum, nisi forte veritatem, quam illos docendo professus sit. Neque videtur esse vis illius illatius coniunctionis; quam varie vides reddi ab interpretibus. Ergo et igitur nihil differunt. Itaqz parum distat ab utroque, num, tantum sexuit interrogationi. Sed best autem huic interrogationi ironia, Caiet. atqz latet in ea negatio, est vero sensus talis; siquidem nulla praecessit odij causa, potius autem multa signa amoris; cur vobis iras car ego? cur vos me auersamini? numquid inimicitias peperit veritas, quam docui? non est credibile. Nam haec genuit illam insignem beneuolentiam, quam ostendistis, dum beatos vos existimantes, excepistis, ut angelum, Christiqz Apostolum. quid igitur? quam patefaci, vos monendo, Sortanda ab iunganda? omnimode vero.

Illatio superior

Ironia Caiet.

L. 5. 10.

Porro interrogatio negatio

2.

Inimicus, vel actiue dicitur, quasi iratus, infensus, vel passiuè, i. inuisus, odio habitus. Vtrumqz excludit negatio subinterrogatione ironica latens. Nam infensus, sicut maleuolus, vix teneret indicendo veritatem; qui autem bono animo verum dicit, a bonis viris benignè excipitur. Est itaqz argumentum à repugnantibus. Nec sum, nec esse dabo, inimicus, qui vera praedico, vera loquor ijs, qui me mutuo diligunt. Hieronymus non irascitur accipit hanc interrogationem, neqz per

Inimicus et passiuè

Inimicus se excipit

Argo

3.

negationem, ut nos explicuimus, similiter Chryzost. Ambros. Glossa utraque, Symon, Theodor. Theophy. Lomb. Ansel. Adam. Cathar. Gagn. Regarus, Valques, Legion. Dionys. Bruno, qui aiunt per admirationem conqueri Apostolum, quod ex veritate odium concepiissent Galatæ contra ipsum. Claudius sic. Ergo et rationem indicat, cur sic blandiatur Galatis, nihil mihi argumento esse potest, quod me oderitis; nisi quia vos corruptos coarguens, vera prædixi, et veri curatoris officio functus odium mihi peperit. Et cum. Aliam non video odij causam, quam quod vera vobis, atq; ad salutem ducentia tradam dogmata. propter quæ etiam vos ad augere erga me dilectionem oportebat.

Scriptandus, utq; adeo ne mutati estis, ut me (quem tamquam nuncium veritatis, tam honorifice tractastis, et non secus ac si Dei angelus, ipse Iesus Christus fuisset) velut infensum, atq; inimicum habeatis? quandoquidem ab euangelij veritate, quam à me accepistis, auferri vos sinitis, non aliter atq; si falsa, et mendacia vos ego docuissem. Legionensis, Ergo ipsi opinamini me vobis esse inimicum, et omnino malè vobis velle; quod vos decipi, non sum passus. Quid non sine admirationis quodam sensu dicitur, isq; in illa vocula Ergo inquit. Nam erat sanè mirandum ob ea inimicum censei, qui fiebant amicissimi; et qui tam de ijs benemeritus esset, illum inimicè credi agere, quia sine furo, et fallacia ageret; et non, ut alij, vafre, et assentatoriè. Unde sequitur Aemulantur etiam sic etiam Trexo.

4.

8

Chatharinus, Potenter à rei indignitate concludit, Ergo inimicus etc. Hoc nihil peruersius cogitari potest. Quid enim amabilius veritate, et ea veritate, quam salutem afferat sempiternam? quam obrem cum emphasi pronuntiandum est, ut summa inde, atq; admiranda ostendatur detestatio. Decemmodi odio questus est Dominus Ioan. 15. 25. Et odio habuerunt me gratis. et Ioan. 4. si veritatem dico quare non creditis mihi? Verum dicens. Ambros. iuste vos reprehendens, sequuntur Lomb. Ansel. Theophy. Dionys. Adam, quia prædico fide, non lege, nisi oportere iustificationem.

5.

Theodoretus, quia propter veritatem verbis a prioribus usus sum, sequitur = Claudium. s. Anselmus ait, Pseudo apostolos in odium vocasse Paulum persuadendo Galatis, illum ex malevolentia noluisse eis prædicare circumcisionem, quam alijs prædicaret; cui calumniæ respondere hic Apostolum idcirco inimicum illis se factum, quod prædicaret veritatem, et Christi fidem abq; Legem ritibus suscipiendam. Augustini videtur hæc expositio, cuius verba sunt: quod verum prædicans, nisi, ut non circumcidantur. Trexo, excepistis me, sicut angelum, non abnuo; an propterea errantibus conuiuere debui, nec resecare, et vrere, ut sanaretur? Minime quidem. Neq; enim quærebam sanam, sed salutem eorum; non vestra, sed vos, non gloriam hominum, sed Dei beneplacitum intendebam. sic Anselmus. Glossa [Ergo hoc agens inimicus factus sum vobis, quod vos putatis, sed incredibile non est. Bruno.]

6.

Theoria de dicto proverbiali

ad quod alludit Apostolus
 illa comici sententia: Veritas odium parit. non vniuersè vera est, nisi apud iniquos, ut explicat s. Thom. Hi enim odio habuerunt corrigentem in porta Amos. 5. 10. unde Prov. 9. 8. scriptum est, Noli arguere derisorem, ne

7.

oderitte, argue sapientem, et dilige te. et Prov. 28. 23. qui corripit hominem, gratiam postea inueniet apud eum; magis quam, qui per linguam blandimenta decipit. Hieronymus late reprehendit Comicum Poetam, quod generali ter protulerit sententiam hanc; Obsequium amicos, veritas odium parit. (vide Iustinianum de assentatione, et veritate) sic enim falsam esse patet, cum tale obsequium potius sit adulatio, quae dempta veritate clandestinas magis inimicitias foueat, quam amicitias pariat. Comici quidem sententia vulgare prologium est, et plerumque apud vulgares homines, et saeculi filios locum habet. nam apud sapientes, et filios Dei veritas efficax, et amanter excipitur. quocirca

8.

Hic Trexus, Nabhan, inquit, veritatem dixit David in facie; nec tamen peperit odium; sed potius scelerum remissionem; Veritas quidem amara est, et rugosa frontis, ac tristis, offenditque, quos corripit; non tamen semper odium parit. Tria, ut dixit Solon, maxime audacem faciunt eum, qui veritatem annunciat, senectus, orbitas, et manifesta crimina. Illud mirabile ait Sactantius Pythagoram, et post eum Platonem amore indagandae veritatis accensos adisse Aegyptum, Medos, Perias, ut eorum ritus, et sacra cognoscerent. (suspicabantur sapientiam in religione versari): illos tamen non accessisse, pene quos tunc erat, solos, et facilius ire possent; verum auersos caedi derim diuina prouidentia, ne inuenirent veritatem, donec in plenitudine temporum, ille, qui est veritas nata de terra numquam maledicta, ueniret, et diceret; ego in hoc ueni in mundum, ut testimonium perhibeam de ueritate. qui dicunt Isai. 30. 10. loquimini nobis placentia, non amant ueritatem. Prov. 6. 26. Lingua fallax non amat ueritatem. Isai. 59. 14. Corruit in platea ueritas. non potuit inuenire hospicium; ita fit hoc tempore; non potest ingredi, atque ideo obliuione obruitur.

Textus.

V. 17. Emulantur vos non bene: sed excludere uos uolunt; ut illos emulemini

V. 18. Bonum autem emulamini in bono semper; et non tantum cum praesens sum apud uos.

Ar. V. 17. Nichil discrepat

V. 18. Bonum autem emulari in bono semper, et non tantum in adesse me apud uos.

Er. V. 17. Ambiant uos non bene, imo excludere uos uolunt, ut ipsos emulemini.

V. 18. Bonum autem est emulari in re bona semper. emulemini, et non solum cum praesens sum apud uos.

Syr. V. 17. Fere nil discrepat.

V. 18. Bonum est autem, ut emulemini in re bona semper, nec tantum cum uobis adsum.

Scholia

Prov. 28.
Toremb.
m. Arde.
Vulgare
turbio.
David
My.
Veritas
amar.
Solon
dixit.
Sactantius
Pythagora
Plato
peregri
et
Isai. 30.
Prov. 6.
Isai. 59.
Ar.
Er.
Syr.
Secund.

1.

Secundum S. Thomam, hic Apostolus indicat causam alteram odij, nam prior videbatur fuisse veritas dicta à Paulo, amara tamen Galatis, ut dictum est precedenti versu ex communi expositione, posterior esse potuit emulatio, et invidia pseudo Apostolorum Doctorem gentium in odium vocantium apud Galatas. Hec itaq; continetur hoc versu 17. Et quam falso fundamento nitatur egregie exponitur. Versu autem 18. bonę emulacionis regule prescribuntur. Scripandus quia dixit. cap. 1. Sunt quidam, qui vos conturbant. et cap. 3. quis vos fascinavit. et nunc declarat prauum consilium eorum. Isa. Arboreus, qui vos suo infecerunt fascino, emulantur vos non bene, sed excludere vos volunt, ut eos in vicijs, Delicijs, erroribus emulemini. S. Ambros. Invidia Iudeorum subuersos eos significat. Non enim patiebantur, ut gratiam sibi promissam, audirent incircumcisis gentibus datam. Ideo imitatores suos illos voluerunt facere, ut more eorum circumciderentur. Secundum Glossam sic fit connexio, Ego non sum inimicus, illi emuli sunt.

2.

Emulantur et videtur esse occupatio, per quam vult repellere eam responsionem, sic inducti sumus ab alijs doctoribus, qui pręferunt celum, studiumq; nostrę salutis. fateor, ait Paulus, inducti estis, sed seducti ab assertoribus vestris, et meis emulis. Nam hi pseudo predicatorum sunt, qui emulantur vos non bene. Bruno, Lyra, Hugo, Emulantur. i. diligunt, sã, diligunt non ad perfectum premium, sed ad questum proprium, sunt amici fortune, nonque runt fructum, sed datum. Hugo. Diligunt vos, impotenter quidem, ut ab alio vos institui minimè patiantur Legionensis. Studiosi vestri sunt, vestraq; salutis cupidi, at non nisi inordinati, atq; peruersi. Dionysius. Ambiant, affectant, celotypia laborant. Vatablus. Invident vobis, qui vos carnales de spiritualibus volunt facere. Augustinus. Invidia rumpuntur improbi Doctores ob splendorem fidei vestre. Volunt autem vos tanto bono priuare, et in suam potestatem redigere. Theodoretus. Ex emulacione aduersum nos afficiuntur erga vos Catharinus. Relant vos. Caietanus. fingunt se vos amare, non ad bonum finem, eandem vobis cum Christi fidem amplectuntur, sed ut vos ab ea excludant. Anselmus.

3.

Non bene. i. simulatione, et ad malum vestrum. Lyra non utiliter. Lombardus non bono animo, nec salutari consilio, sed ficto potius, et simulato. Scripand. non bona voluntate, quia, non ut custodiant animas vestras Christo sponso. Ansel. atq; ut semel dicam, Non bene. i. non pro bono vestro. sicut enim qui sponsam alterius diligit, non bene diligit, sed cum summa nequitia, et vtriusq; detrimento, et et dilectę, et diligentis, sic isti vos diligunt iniquę, et cum periculo vestro, et suo. Hęc fore ex S. Thoma. cupiunt ipsi dumtaxat exclusis alijs, vestri esse Doctores. Ideo quasi emulacione emuli mei, atq; riuales me à vestris animis abalienatum esse percipiunt, interq; me, et vos odia serunt, hęc autem non bona est emulatio, nec melius bonus, sed magis suor, inuidensia, et obtractatio; quia agere ferunt meos vos esse discipulos, quos suos tantum esse ambiunt. Mala emulatio, inquit, Curius, cum quis conatur rectę agentem à virtute depellere, et ad inferiorem gradum deicere.

A. Unde additur sed. Erasmus, imo, excludere ab euangelica veritate, Syra à vera cognitione, Oecumenius à christi fide, idem, et Lombardus, et Gagnarius à mea dilectione, ab euangelica veritate, à regno celesti. Dionysius à vera vos euan- gely ratione amouere. Scripandus à thalamo sponsi, i. ab ecclesia catholica. Anselmus excludere nos sicutat legendum Iustinianus, sed rectior lectio est, vos, quã retinet Erasmus, et Græcus Textus, quem sequimur.

Erasmus
Syræ
Oecumenius
Lombardus
Gagnarius
Dionysius

§. Excludere vos volunt, scilicet primum à me, deinde à Christo, dum legalia obtru- dunt, et me vobis inimicum prædicant. Hoc opus eorum, sed qui finis? quæ mens? ut vos eos, tamquam magistros, emulemini, diligatis, sectemini. vident illi quid fieri non posse, ut me diligentes (cuius doctrina longè distat ab eis, quæ ipsi docent) sediligatis, in precio habeatis, imitemini, propterea dant operam, ut à me vos separent, suadentq; inimico me aduersum vos animo esse. Hæc eorum emula- tio. quare (ut vulpes dolosa) maximè cauendi, atq; ex vestris limitibus exter- minandi. ut illos autouise vel ipsos. Erasmus, emulemini. in legalibus obser- uantijs Syra, Lombardus, Valguet emulemini, i. cultu, et amore prosqua- mini, ut duces, et magistros. Legionensis foris in fornicatione, idest, in sua hq; resi. Anselmus cum quodam mentis feruore imitemini. idem Anselmus. Chrysostomus bona emulatio est, cum quis sic emulatur, ut virtutem irri- tetur; est et mala emulatio cum quis ea facit, ut rectè agentem depellat à virtute. quod sanè isti conantur studentes vos à perfecta, legitimaq; virtute retrudere, et ad mutilatam, et notham deducere, non aliam ob causam, nisi ut ipsi quidem in loco magistrorum sedcant, vos autem qui nunc estis illis su- blimiores in classe discipulorum collocent. Ego vero contra opto, ut vos illos an- tecedatis, et perfectioribus exemplum efficiamini; quod factum est, cum apud vos essem, unde subdit, Bonum. et. eadem Hieronymus latius, et elegantius dicit.

Erasmus
Syræ
Valguet
Legionensis
Anselmus
Chrysostomus
Emulatio mala

Theoria. I. De emulacione

6. Nota. Emulus, est eiusdem rei studiosus amator, sectator, imitator. Cicero, licebit, eum solus ames, me emulum non habebis. 1. Reg. 1. 6. De Anna dicitur, affligebat eam emula eius. Phemenna scilicet, utraq; vxor Helcanq; sumi- tur proinuidus. ut Virgilius, emula senectus. similiter emulor, imitor, as- sequor, sector, vel imitando assequor. Horatius 4. Oda, Pindarum quisquis studet emulari, i. imitando atsequi. Cicero istud institutum laudare facilius possit, quam emulari. Plautus, emulari, quod non licet, inuidit. unde eti- am emulor ponitur proinuides. Cicero, cur his emulemur? quia Sabent, quæ nos Sabere cupiamus. i. contra hos contendimus. Hinc emulatio, idest, zelus. in laude, et in vicio dicitur. Cicero, zelus iratus, amor timens mutatione voluntatis amatq; rei. 2. Corinth. 11. 2. emulor enim vos hoc emulacione emulatio hæc secundum Deum est, quæ continet amorem boni, et odium mali in re amata. Claudius. 1. Corinth. 14. 1. emulamini spiritualia, i. dona spiritus Sancti feruenter amate, et querite. in his, nec inuidia, nec zelo locus est, ex quo illa oritur; quippe cum spiritualia omnes possint obtinere. Zelus autem

Emulus
Cicero
1. Reg. 1. 6.
Virgilius
Emulor
Horatius
Plautus
Emulatio
1. Corin.
Zelus

Sit amor

Sit amor intentus circa rem, quæ à duobus obtineri non potest. Ex hoc autem creatur invidia hostis. Charitatis. quæ non emulatur. 2. Corinthi. 13. 4. s. imo non agit perperam, i. in ordinatè, incompositè, inconsideratè, non inflatur, non est ambitiosa, non querit quæ sua sunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet super iniquitate, congruet autem veritati. quæ Charitas cum longè absit ab istis pseudo prophetis Apostoli manifestis aduersarijs commodissimè dicit emulantur vos non bene, quia certè non ex caritate, sed ex zelo, et inuidia.

Vnicè vos à se amari significant. depereunt vos, non patiuntur nisi à se vos amari, vestri amore se flagrare, zelo vestri ardere, atq; vri, simulant. vestris commodis peruigilare se dicunt, zelos vestri omnia facere, indesinenter iactant. Sed zelus iste procorum est, qui non patiuntur in amore consortium. Zelus iste inuidorum est, qui agrè preponi sibi alios ferunt. Zelus, sed non à caritate, ut iterum dicam, profectus. nam isti mei amuli, atq; hostes sunt. Perperam, et inordinatè ab angelis vos deturbant, ut ad legem trahant; quæ sua sunt querunt, dum vos sui emulatores, ac sectatores esse querunt; diligunt vos amore concupiscentiæ, ut se solos diligatis, et magistros agnoscatis, quæ certa ambitio est, vos certè emulantur sed non bene. quia non imitantur, vestraue auquantur virtutes; sed excludere vos volunt, et de culmine virtutis deicere in terram, ut illos emulemini. velitis, nolitis, eosq; sequamini, ardentisq; amore erga illos inflammatis, relicta euangelij puritate, idem cum illis institutum teneatis in omnibus. Emulantur, sed non bene. quia ad deteriora prouocant, ad inferiora ducunt, nimirum à libertate Christi, ad seruitutem Mosis; ut vos illos emulemini, atq; imitemini; cum potius ipsi vos deberent imitari sequentes sinceram Christi fidem; quod magis esset rationi consentaneum; æquumq; esset vos eorum esse magistros, sed intentant vos de Cathedra depellere, ut ipsi ascendant, et vobis ad libitum imperitare queant.

Hieronymus semper emulari pro imitari videtur accipere, ut consideranti pateat; et certè siue pro imitari, siue pro zelare capias, potest semper in eadem acceptione exponi; sitamen primum pro diligere, 2. pro imitari exponas, et 3. similiter. etiam bonus sensus est, sed alter magis verbo consentaneus; et illi consilium suum interponit breue, sed prudentiæ spiritus, ac fidelitatis plenum. Scribandus, Ambrosius. textui nonnulla irrepserunt aliunde sumpta, quæ exponit Iustinianus

In V. 18. scholia

V. 18. Bonum autem emulamini. cum varia significantur hoc verbo, iam vnã, iam aliam significationem tenet Apostolus, primo loco posuit pro zelare, seu inuidere, ut patet ex adiecta particula, non bene. deinde pro imitari, et sequi. sed cum illa imitatio non bona esset, ut pote falsorum magistrorum, iam in hoc versu in meliori significatione usurpat. Erasmus emulari cum admiratione, et studio consequendi imitari. At itaq; Bonum nempe Doctorem, et magistrum emulamini, diligite, et imitamini in bono in eo quod bonum est dumtaxat, idq; semper siue prospero, siue aduerso tempore. Anselm. non ad horam. Legionens. non ad breue aliquod tempus. Dionys. usq; in finem. Lombardus, perseveranter. quasi dicat, non prohibeo quin bonum preceptorum sequamini: catamen lege, ut imitemini in bono non in eo quod secus est. Nam qui homo est, licet, bonus, deficit non nunquam, certe deo non in eo quod secus est. Vitandè inuidiæ causa sic loquitur Apostolus, sed satis apparet excitare fecere potest.

+ Non zelantur
quod non
gaudeant.

Galatas, ut se imitentur. Me (inquit) quem bonum magistrum creditis, operis precium est, ut
sequamini, et defendatis: praesertim cum nihil in me videritis, quod bonum, et imitatione dignum non
sit. quem certe semper, et constanter, ut bonum magistrum sequamini par est, siue absentem,
siue presentem. Unde ait, et non solum cum praesens sum apud vos. quibus verbis caspungit, pue
nilis inconstantis coarguens. Solent enim pueri aliter praesente, aliter absente praecceptore se
habere. sed tam modeste loquitur, ut minimè exasperentur aculeo. et nequid amantudinis reside
at subiungit statim bene illud verbum v. 19. Filii est

2

Græca recte possunt explicari in bono sententiam. Arias. Bonum autem subaudi magis
trum emulari in bono debetis semper. Erasmus. Bonum est emulari subaudi magistra
velum, et me: quod prope nam per modestum subicitur. quidam sic explicat rectè face
ritis si semper in bono constanter permanentes, quam à me doctrinam accepistis, bene tene
retis, sicut me praesente faciebatis, potest et sic explicari, bonum est zeloduci in eo quod bo
num est semper, nam potest et zelus laudabilis esse, tunc planè cum de re bona excitatione
quæ tamen ita sit bona, ut nihil mali habeat admixtum. Vel sic. Alii emulantur vos non
benè, ut illos vos emulemini: valent nempe vos eodem contagio inficere, et stulto
zelo malum iustitiæ legis, ut bonum in vobis statuere. sed vos oportet bonum emula
ri semper, i. nunquam non boni studio duci, sed rei bonæ, siue boni magistri. Quis hic vos
iudicet, qui me presentem, vel ærumnis pene consumptum ardentissimè amastis.

Erasmus, transfert emulari sicut et Augustinus, interpreti vulgata videtur legisse
ΖΗΛΟΥΣΙ ut extrema syllaba sit ε ψilon. Nec sono vocis distingui possunt à Græcis emu
lari, et emulamini. quod et infinitum accipi poterat pro imperativo, nisi additus esset
articulus το ΖΗΛΟΥΣΑΙ.

Theoria circa illud excludere vos volunt.

3

quidam Græci codices, ut certantur Vatab. et Caiet. pro excludere habent includere
εΥΚΛΗΣΑΙ pro ΕΧΚΛΗΣΑΙ. sed Theophylactus legit, ΕΧΒΑΛΕΙΝ: excludere.
quippe et qui non admittitur, et qui eicitur, excluduntur. Includere, si lege involuere, ut est
doctrinam legis tradentes magistros emulemini, et per emulationem defendatis. et
cum e. ad eandem emulationem adducunt, qui ipsi ducuntur. Hoc ingenium Sæcra
corum ad emulationem prouocant populos, ut per contentione, et mutuum adiu
cerum sectas propugnent. Cathar. Latius hæc sequitur, Hieronym. et Anselmus atin
gunt. Sed quid ait ps. 36. 1. 2. Non emulari in malignantibus. et Pro. 9. 34.
Ne emuleris hominem iniustum, neque imiteris vias eius. 1. Pet. 2. 13. cuius est, qui
vobis noceat si boni emulatores fueritis. Arias, Atque illud, inquit, est pulcherrimum
amoris, et studij genus, amare eum semper, quem bona causa amaueris. V. Scipia
dum hoc loco.

Observatio ex Dionysio Carthusiano.

+ potius

Decet subditos in absentia sui prælati diligentius custodire ea, quæ dei sunt, et
honestatem concernunt, quæ in eius presentia: ne videantur bona agere timore
eius, quæ Dei amore: quia id magis necessarium est, et signum perfectæ virtutis.
Iph. 6. Non ad oculum seruientis etc. v. Hieronymi. Et Chrysostomo, cum
memo Theophylacto, Absentia Apostoli videtur causa fuisse ut Galatæ cederent,
ac seducerentur. Honestum tamen est sequendum: etsi absit is, qui tradidit.
ut notat Chrysostomus. circa illud cum praesens sum notat Erasmus
tametsi consentiunt omnes, nihilominus Græci sensum ancepitum esse. Ης Μη
μόνον εν τω παροιναι με προς υμας. et potest hunc sensum habere in hoc
quod adsum apud vos. quia prius dixerat εν τω καλω in hoc quod bonum est
ne prauius imitatoribus, et de Absentia prælatorum, Latius hic noster Iustinianus.

Handwritten symbols and initials at the bottom of the page.

Textus

U. 19 filioli mei, quos iterum partu-
rio, donec formetur Christus in vobis

U. 20. Vellem autem esse apud vos mo-
do; & mutare vocem meam, quoniam
confundor in vobis.

Γει. Τεχνια μὲν ἔς παλιωδίνω ἀχρῖς ἔχμοσ φω
δι χρις οἰ ἐν ὑμῖν ἠδελον δε Παρεῖναι πρὸς ὑμας.
ἀρῆ καὶ ἀλλαξαι πρὸς φωνὴν μὲ ὅτι ἀποστῆμαι
ἐν ὑμῖν

Diversa Translationes.

A. Nati mei, quos iterum parturio, usq. quo formetur
Christus in vobis, vellem autem adesse ad vos
modo, et mutare vocem meam, quoniam he-
sico in vobis.

B. Filioli mei &c. Vellem autem adesse apud vos
nunc, & mutare vocem meam, quoniam con-
siliij inops sum in vobis.

C. Filioli mei, quos denuo parturio donec formetur
in vobis. Mercede: vellem siquidem adesse
apud vos nunc, ut mutarem filiam vocis mee
(locutionem meam) quoniam stupefactus
sum in vobis.

SCHOLIA.

S. Thomas. hic exprimi dicit veram causam correctio-
nis Gallatarum fuisse ^{Pauli} doloium, quem de eorum
casu conaperat. Dum memorat Apostolus pignora
amoris, que Galata in initio dederant, dum recedunt,
quibus delusi sunt, recollit e-casum illorum propter

sua absentiam, non quidem ob culpam ipsius, sed
 in partem scelere commissum; vix explicem, quam et
 vehementer, et variè fuerit affectus; *Animo, Agere
 stili variè
 commotus.* *Amor lacrimarum*
 timor suspensa, tristitia gemitus, epulone exitus, et ex
 cursu ex corde. *Non fentia angorem auxit, epulone an
 gustia et breuitas spiritum coarctavit.* Itaque prorrupti
 inflatus, et glanctu vitium, quod vix verbis fide, efficit.
Secund. Matrem, inquit acerbe dolentem, et lamentantem
 imitatur, et clamat. *Filii mei.* *Theodosius.*

Chrysost. Vide commotum, vide turbatum, matrem *Chrysostomus*
 imitatur de liberis trepidantem. Vide paternam viscera *Paterfamilias
 cura.* vide anxietatem *Apostolo dignam*, vide qualem emittit
 eualatum multo tristitorem, quam solum esse parum
 riontium, et portulientis d' *stoy*, idcirco exantantior, quo
 maior affectus caritatis; et peccatum erat *Isaia*
 quae vulgare. Hoc enim semper dixi, nec dicere desinam
 quod parvula quiescam transgressio in gremio detrimentum *Parua trans
 gressio in gremio
 malum parit.* parere solet. Quod quidem et huius accidit, si quidem ab exi
 quis ortum in istis malum totam ecclesiam peruasorat,
 totamque faciem, ac formam viciaturat. *Hactenus Chrysostomus.*

2. *Aug.* Nomine filiorum ait, imitatur ad cuius tamque paren *Augustinus*
tis imitationem ut quae a deceptoribus ad se reuocentur
 Filii vocabulum tenentur dominis plenum, et affectus *Anno magis
 in beatis
 discipulorum*
 in doctore eximum amorem, in discipulis imbecilli
 latem maximam, non aetatis sed spiritualis profectus
 significanter exprimit. *1. Joa. 2. 1.* Filii mei haec *1. Joa. 2. 1.*
scribo vobis, ut non peccetis. *Haec idem sensu et mens*
utriusque Apostoli. Filii mei, emittat vel dura saxo,
 cordium, tam suauè alloquium; *Struatas aures perurum par,*
 Matrem suis affectus, *Manda vox, quinimo penetrans*
 telum. Filii. *Arin. Nat. Ga. Texvia. duo* *TEXVU*
 illa latina sonum vix explicant, et vim Graeci Suis
 vocabuli; quod forma diuina *ua* non ad contemptum
 sed ad beneuolentiam declarandam *uigilatum.* *est. q. d.*
o ferelle

tenelle plantula, novella gemina, cordi meo insita, lacry-
mis, et sanguine meo, imo Christi Jesu, saepe irrigata, et nata,
nimis meo culta, et excolta, labore: quos nolum a glaucis mi-
hyemalis pruina decaxit; peccati ^{quod tam hinc vos} mortui in fecit, atq; are-
fecit ex parte. Gentiliis me, quos ego per evangelium
genitor, iterum vicariis recordo, ut rursus per summos
doctores Christo pariam, atq; adeo quasi nondum ma-
tura foetus in utero, succoq; proprii sanguinis augeo,
ut q; dum perfecti sint, et cui agi, Christo per omnia similes.

Quos iterum parturio, quod non fecit Natura,
ut his qui nati sunt, aut potiori semel nati sunt, iterum
reddat in utero matris, iterum ex illis tenebris probe
at in lucem, et iam pridem mortui denovo induat vitam;
id una Deignitas potest, Sanctae sanctae contendit, et spi-
ritus divini vigor donat. semel egros per evangelicam doc-
trinam Christo unicus sum; per summos doctores, atq; la-
bores incredibiles, in novam vitam dedi; iterum id comor, id
anxius affello, ut quos doleo per peccatum amissos,
per Dei Verbum, gratiamq; recuperem. Jamq; in mater
extremis doctoribus mortis periculum subire exstitit
prolem foras emittere, ita nullus ego doctor, anxius ve,
nulla mortis pericula recuro, ut vos a Christi gratia
per ludibrium sterneret, iterum in eius adoptionem resti-
tuam, per predicationem meam, et penitentiam vestram.

3.

gratia
in tergo
amici
pariter
boni
gratia
in tergo
amici
pariter
boni

Donec formatus Christus in vobis, hoc est, tan-
diu cuius rutilissimi partus angustulaborabo, doctores
patiar, soliti citudinem sustinebo; quandiū verba in-
scelere admissa duntaxat emolliant, quandiū intencibus ma-
netis Iudaei erroris; quandiū Christus vitavestra
exul a best, inno per peccati virus mortuus est in vobis.
Donec, inquam, videam vos ad libertatem evangelicā
reversos, Moisaica ritus, legalis ceremoniae ~~deseruisse~~ deserpisse.

4.

prae
quanti
quandi
laborant

fidei vitam .i. caritatem, et spiritum filij dei recuperare. Chris-
tum iterum veteri deposito Adamo, vel potius dicam Moy-
se rebelto per iurbitiam, et sui libertatem veram induisse.

~~Donec formata Christus in vobis. hoc est tandem huius
tristitiam, et angorem tolerato, dolore, patientia, salutem
sustulit, quando vultis in scelere carnis durities emoluit, quan-
diu in tenebris manetis, Iudaei erroris; quando spiritus vitae
in vobis exulabit, in operibus peccati virus mortis, et in vobis. Do-
neque inquam, videam vos ad libertatem, et angelicam reuerso
Mosaicis ritibus, legales caeremonias deservisti; fidei vitam .i.
caritatem, et spiritum filij dei recuperare. Christum iterum
veteri deposito Adamo, vel potius dicam Moyse rebelto, per iurbi-~~

~~tiam, et tunc tandem veram induisse. Proponam hic varias interpretum
expositiones, ut ex ipsorum dictis huius loci intelligenda planior fiat.~~

Donec fidei in Christum perfecta vobis donetur cognitio, hinc
enim intelligitur tantam esse illius vim, ut nullis, ad iustitiam
et salutem Mosaicis operibus habeat, admirabilis, scrip] donec
ad robur et perfectionem fidei perveniat, videlicet, ut agno-
centes efficaciam gratia Christi, in uno Christo spem ve-

ram ponant, et lege neglecta illi ad hereditatem Adam. Paul. ^{ad Rom. 8. 38.}

Formatur enim Christus. id est, Christi fidei spes libertas, et iustitia
ut saluti a Christo, et Christi fide, et non a lege omnem gra-

tiam, iustitiam, salutem expectetis. ^{1. Cor. 13. 2.} Donec Formatur
Christus. .i. donec perveniat ad mensuram aetatis plenitu-

dinis Christi. ut iam non moveamini omni vento doctrine
sed ad robur perfectionis. Non discimini. Augustinus in Epistolam Galatarum

1. dicitur. Formatur, inquit, Christus in credente per fidem
in anteriori sermone vocato in libertatem gratie, nulli et hu-

milli corde, non se iactante de operum meritis, quae nulla
sunt, sed ipsa gratia meritum aliquod in se habente, quae per-

se dicere minimus sum. id est, ego sum ille qui ait, Mat. ^{23. 12.}

23. 40. Quam diu fuerit vni ex his fratribus meis minimis, mihi
fecistis. Formatur enim Christus in eo qui formam ac-

cepit Christi, id est, qui adhaeret Christo dilectione spiriti

tali, ex hoc enim fit, ut sui imitatione fiat, quod ille

esse dicitur. ^{1. Ioh. 4. 19.}

esse dicitur. ^{1. Ioh. 4. 19.}

esse dicitur. ^{1. Ioh. 4. 19.}

esse dicitur. ^{1. Ioh. 4. 19.}

quod gradus suos inquit. qui enim dicit se in Christo ma-
nere debet, quomodo, et ille ambulavit et ipse ambulare. Jo. 2. Hactenus Aug.
Romig. Jesus Christus in vobis formatus est cum credi-
tum sicut oportet credi. hoc ego conor vobis esse exemplo efficere
in vobis, hoc est, parturio.

1. Jan. 2. 6.
Romigius.

Peccator in
firmus vel
abobsting.

subversus.

Geniti fuerant in baptismo per fidem, sed quia vel super
abotum nati, deformati, et infirmi inveniuntur, nam
cum de hoc concilio reformantur in Christum. Conspicim
tes omnem fidem, et sensum fidei omnimode advertebant, for
maturum Dei dum in animis suis negantur. Is ab eo. N. 9
enim in judaismum trahuntur, post fidem, si gratiam
Dei in Christo intellexerint. Huius ex Am. 3. quia non vult
perfecte formati, iterata parturitione indigent, ut Christus
formetur in vobis, id est, recipiatis similitudinem eius, quas
velo viciis perdidistis, et non dicitur formemini in Christo, sed Chris
tus formetur in vobis, ut docemini in sonitu auribus eorum.

Nam Christus per fidem formatam formatum in corde, sed qui
quod iam non sicut fidem formatam, moritur in Christo, et sic
reundum homini profectum in fide. Christus in hoc profectum, et
secundum de felicitatem contrahit. quando ergo filius in
hoc efficitur infirmus et perperatum, Christus non est in eo for
matur. Ideo eget nova parturitione, et conversione, ut Chris
tus in eo formetur per fidem formatam, a qua per carni
tatem operatur. vel formetur Christus, i. formetur alij per
nos operatur, huius ex. s. 150. et 160.

At Christus corruptis imaginem. Perdidit generosi
tatem, formam immutabilis, opus est, ut renascamini, vobis
refingamini, et tamen filius vocat factus imperfectus, et ab
tritus. Verum ~~hic~~ non loquitur, non vulneribus vulnera
accumulatis, et dependentes omnium porant, sed parat,
et, ut pariter, medicus longum morbum, non simul, sed ex in
teruallo curat. Hactenus Chrysostomus.

Formati, quos Christus in corde credentium, cum omnia ei
sacramenta panduntur. Et ea que deus videri vult, per pi
Hicronymus. Hierony.

Filius limis parat, scilicet virtutis profectus, quo cum deo
re, et planctu spiritualiter regitur, huius formis vobis de non
esse spirituali ad esse spirituale per huius epistole dictionem.

tu postea
vobis
reparat
reus
et
Cetera in corde
per fidem in
teum formatam.
si fides in
vobis non
est, etiam for
matur.
formatur huius
cum formatur
reus.
s. Thom. 1. 2. 1. 1.
Chrysostomus.
Ab obsequio non
vocat, sed de
peritur.

Donu formatu s. recipiatu ac descriptu Christi in
 cordibus vestris per fidem puram, iugem memoriam, et
 charitatem firmatam. Dionysius] quod impedire
 conantur in vestri zelo typi. Arius] ^{Arrianus}
~~Arrianus~~ opus est vobis altera generatione, quod vos
 imprimatur divina Christi forma deum.] Partu
 tio donu magni, et eximij characteru divinitatis
 Christi immentem vestram formatu. Idem ex] ^{Gregorius}
 Gregorius] quos per dilectionem ex Deo conceperat, partu
 riorat per predicationem, pepererat per ipsorum conuer-
 sionem: rursum per pseudo Apostoloru a vita fidei
 exstructo, conijcit amando, partuunt predicando
 ut correctos iterum pariat. Laborat igitur, et doct, du
 forma, et similitudo Christi exprimat, non qd
 nimis imago aperiat, in fide, et operibus eorum
 Anselm.] Cum dicitur et Caesarymus ab errore vore
 uoco, sicut prius a gentilitate vocauit Donu Christi
 in vobis sic formatu per sinceritatem fidei formatu
 Syran.]

Christus descriptus
 in corde per fidei
 et charitatem
 Dionysius
 Arius

Forma Christi
 deum
 Characteru
 divinitatis
 Gregorius

Christi forma in
 fide operibus

Anselmus

Christi formatu
 per fidei formatu

Syranus

3.

Et serua non dixit donu formatu, sed donu formatu
 ut id non suum, sed per christi opus esse manifeste
 Paulus enim velut Mater gelbat eos in utero,
 rudo semen, donu ^{spiritus cooperatus} formatu eos in
 Christum et sic formatu in eis Christus. cuius vita ^{Christiani}
~~non~~ est ipsius, sed Christi in ipso viventi. ut supra
 et. Viro autem, iam non ego, viuis vero in meo christo.]
 Anima vestra forma quaedam Christi est, qui
 admodum et corporis forma rationalis animalis
 est. est vero anima sine christo quasi embrio
 infans, aut ^{sicut} corpus absq anima. Adveniat igitur
 tur Christus, habitet in anima vna; ac ^{sic}
 spiritu animati, et gratia et caritate, et reliquis virtutibus
 que vitam continentem spirituales, splendentes
 in nobis, ac colluunt. Christusq. i. Christi forma
 imago, similitudo, et character, qui per peccatum stru-
 ctus fuerat, et tanq in bitana, suis vivis coloribus

Claudianus

Anima quasi
 embrio, sine
 Christo.

renouatus, et eo spiritu sancto perfusus, perfectus uni-
 tescit. Christum, quatenus Christi imago,
 Christus etiam nuncupatur; cum ergo Christi ima-
 go perfecta formata est, atq; admissim expressa,
 tunc et Christus dicitur, et est formatus, ac perfectus
 in nobis. ¶

Præterea tunc Christus formatus dicitur in no-
 bis, cum nostra opera saltem interna Christum
 representant. Dicitur vero Christus in nobis nas-
 ci cum incipit esse in nobis per gratiam: similiter
 dicitur in nobis gigni eadem ratione, etsi diuerso
 respectu; sicut et generare, et parere diuerso respec-
 tu in eodem subiecto conueniunt. Dicitur rursum
 Christus habitare in cordibus nostris, quæ
 præcipue nihil aliud indicat nisi Christum
 esse per fidem, gratiam vel caritatem in nobis.

Sed: cur Paulus cum episcopi dicitur, se tam-
 quam matrem Galatas paritorum, deinde non sub-
 iungit, donec nascamini, sed quasi mutato termi-
 no eius spirituali generationis addit, donec for-
 metur Christus in vobis. Numquid idem est
 proprius terminus diuine actionis, Sicut nouus, qui dicitur
 etiam noua creatura et Christus? An ipse Sermo est
 quasi materia, et subiectum, seu corpus, ac vero obiectus
 quasi in forma et anima spirituali Sermōnis, seu no-
 ui Sermōnis, et noua creatura.

Caicani singulari, et plerumq; expositio est, aut
 enim Christum per fidem ad fuisse in Galatis, sed
 nondum formatum, quando putabatur ipsius sine lege
 non sufficere ad salutem; formandum itaq; per fidem
 integram, reputantem scilicet Christum solum suffi-
 cere ad salutem, et bonum consensum esse loci tunc;

quia de fide directe sermo est. Nam aliter esset
 exponenda formatio Christi si de moribus aut di-
 lutione esset sermo

THEORIA super. V. 19.

Filiolion ei, quos iterum parturio

Ad Concionatores & spirituales patres.

Quanta exardesceret amoris flamma, et quam
 incredibilem charitatis incendio veretur Apostolus,
 dum Galatas ad primum fidei fervorem, verum
 quae sermo Christi cognitionem reuocare desideraret.

A legalibus humilibus cultibus, et superstitiosa
 ceremoniarum religione abstracto. Nemo quae
 allegorice, quae ratione dicendi, magis apte, atque
 apposite posset explicare, et exaggerare, quam ea, quae
 in presentia vultus eius a parturientis officio, dolore et
 sensu derivata. Genitoris, laud dubiam, quin sit amor
 potens, et maximus, ut et Dominus de oculis proferat

suum suae parabolae filij redeuntis post diligenter
 hereditatem ad complexum patris: quem totum aper-

tung, licet indignus, inuenit. Tunc amorem
 professus Noster Paulus 1. Cor. 4. 14. ita affe-

tur non ut confundam vos haec scribo. sed ut fi-
 lios meos charissimos moue. Nam si deum

millia pedagorum habeatis, sed non multos
 patres. Nam in Christo Iesu per euangelium ego

vos genui. Rogo ergo vos imitatores mei estote
 sicut et ego Christi. Hec seipsum facit a genitorum

uniam, ut vi amoris paterni eos delinquant et abli-
 clat, ut se velint, atque optimum ducant, sequi, et imi-
 tari. Praeponendum indicat hunc amorem illi,
 quem erga pedagogo, qui etiam institutione patres
 sunt,

11

+ vniuersalis

12

Patrum
 Amos
 Luc. 15. 20

1. Cor. 4. 14.

§

sunt, haberi oporteat. sed cum charitas matrum non modo po-
 tens ac maxima verum, et impotens atq; incredibilis, ac pe-
 tera terribilissima ac mollior valde, hanc, cum Galatas alloqui-
 tur, non modo pretendit, mentibusq; inscit, atq; impiis mi-
 corum (ut tuncavi amaris tanta quae tam suavia caritatis
 cones) tandem aliquando flebi sese sinant, et omnino a levis
 portamenta, mitione, pices, obsecratione frangantur. Moy-
 ses certi non videt ad huius maternae dilectionis gradum
 conscendere; cum gravatq; nocte gubernationis, atq; ducatur
 populi terachis, conqueb; expostulabat apud Deum, dicebatq;
 Num. 11. 12. Numquid ego concipi omnem sanam multitu-
 dinem, vel genui eam; ut dicas mihi portare in sinu tuo
 sicut portare solet nutrix infantulum. Instat, ac minimum
 ante cellit Paulini affectus Mosais, et charitas eua-
 gelica longo post se legem recipendam intervallo relinquit.
 1. Res 4. 7. facti, inquit, et post eum, sumus parvuli (i.
 vites, sumiles q) in medio verbum tamq; i nutrix
 foueat filios suos. Ecce nutrix manu exequitur, et paulo
post. V. 11. sicut pater filios suos deprecans vocat. Ecce ge-
nitricem, restat, ut concipiat ut mater, in hoc profectus in
presentia cum ai filio mei quos iterum parturio. Ita
 q; Moyses, sive lex verus, neq; matrem, neq; patrem, imo neq;
 nutricem, aut certi vix nutricem se agnoscat: ac Quam clicus
 dolent nihil recusat, omnibus omnia fit; et non solum
 pater per doctrinam q; gignendo filios Deo, sed mater eti-
 am concipiendo per amorem, parturien do per indefes-
 sam indutitionem, et caritativissim, promouendo q; in lucem
 fidei per conversionem perfectam, et sacri ablationem cog-
 titatis. Et cum Matrum plurims adio sint, vel factiosos a
 vel fauibusore, ut quos genuerunt, alijs tradant portan-
 das, atq; lactandas. Minimus hie noster apote tunc
 se ipse appellat, ne facti dit portare, ne refugio pro-
 prio lacte nutrire, quos, Non solum, sed iterum, concipit,
 et cum gravissimis angustijs, atq; vite discrimine punit

+ ac praefert, sed mirum in modum
 extollit, librat, expendit,
 + violentia (nisi Hircana sine
 tygrides, e. ratione eformati

13.

14.

Christo, utinam videamus impletum quod s. vates Isaias
 60. de euangelij temporibus multo ante vaticinatus est
Filij tui de longe venient, et filij tue de latere surgent.
 que extrema verba Hiero. vertit filie tue late surgent
 et 70. humeris portabuntur. sed audi cruciatu divi
 ne puerpera. Apoc. 12. 1. 2. signum magnum apparuit in celo
 Mulier amicta sole, et luna sub pedibus eius, et in capite
 eius corona stellarum duodecim, et in utero habens, et cla
 mabat parturiens, et cruciatur. ut pariat. Envidie
 Joannes, quod de se Paulus faceret; Clamat parturiens filio
 limi quos iterum parturio, et cruciatur ut pariat bene in
 eis expressam imaginem Christi. donec formetur Christus
 in vobis. Et enim si hec mulier ecclesia Christi est, certe li
 beria per ministros Apostolorum, hoc est, per membra corporis
 mystici filios emittit spirituales. Quare dicit hoc loco
 in persona ecclesie dicit locutum Paulum, qui 1. Thes. 2. 7.
 citato in sua persona sic locutus. Magnos esse cruciatos,
 ingentes dolores huius partus spiritualis indicat, illud
 Gr. 47. v. ibi dolores, ut parturientis. In conversione scilicet
 Gentilium, cum ipsi videntes signa, atq. prodigia, facta per
 Apostolos admiratione rapti, et erroris sui magnitudinem ex
 verbi Dei notitia cognoscentes conturbati sunt, et scelus sua
 nefanda abominantes commoti sunt, atq. veram penitentiam
 adducti; qui nempe etiam animadvertentes periculum eterne dam
 nationis, que obstinatos, et rebelles manet, tremore correpti
 sunt non levi, sed gravissimo, qualis esse solet dolo partus
 imminuentis.

15.

16.

S. Greg. illud Job. 39. 13. Numquid parturientes cer
 vas considerasti? inculantur ad fatum, et pariunt, et
 rugitum emittunt. ad euangelium transfert verba dei
 Grecores, qui dolore lacrymis, et rugitu parturunt
 proles. Et profert Sura locum, quem nunc exponimus. Vides
 inquit, Paulum, quasi ceruam quamdam partu suo, quos
 tam magni doloris rugitus emittentem. Alii enim filios li
 ber

Isa. 60

Hiero. 70

Apoc. 12

Ecclesia per suos ministros

1. Thes. 2. 7.

Gr. 47. 2.

Job. 39

Greg.

Partus

informare rudiores; discat viscerum parentis induere; maternos
 discat subire dolores, et labores. In omnes denique se formas trās
 ferat, alluciat, roget, plangat, turget, medeat, deprecetur
 increpet, blandiatur, obsecret, hortetur, suadeat, arguat, proornitur
 comminetur, misereatur, tristet, hilarem iam vultum, tam
 gravem, et securum ostendat, et nullum non lapidem virtutis;
 nullam exhorreat personam affumere, q̄ sumilis et ve-
 ra caritas demandaverit. Iovum illum decem primum
 sed commentitium tamen Deum (sua alios, quos colebat de-
 lusa gentilitas) fabularum auctores tradiderunt; in variis
 formas profani, ac cœci amoris impulsu, atq̄ vi solutum trans-
 mutavit: ut modo bubis, modo aquile, modo serpentis, mo-
 do aurei globi imaginem ementitus, voti sui campo exte-
 rit: sed ab eâ fabulæ, figmenta vana facerant, quæ nullū
 in unum vniq̄ locum apud veri, et veri Dei cultores, et Chris-
 ti Jesu imitatores et asseclas, Multo diuinius, verius ce-
 det; et piæ magis memores, hoc Dei amor, et charitas
 animarum in pijs et sanctis verbi divini conuocato ribus
 efficit

Jupiter
 Varus
 formis
 inchoat

13.

Quid non aude amor! varios vultus mutat cum Amas, 1 Reg. 1. 10
 ut concipiat et pariat samuelem. Pro mandragoris ali-
 gendis et sterilitatis, siue arce in de fecunditatis poton-
 tibus cum Daesele ad tempus donat sponsum, ut
 Beniamini parens esse mereatur. Nec dubitat in
 partu præ angustijs, et doloribus animam exsulare,
 modo filius desine, ex cuius visceribus emissus vivat.
 Nec mirandum in muliebri, et tenero tantum posse
 amorem sexu. Virilis animos induit; virum grauitas
 decet, auctoritas comitatur, et rigor ac seueritas magis, propterea
 magis consentanea patribus est. sed vide potentiam conu-
 ris; seueritatem deponit, dignitatis abiciit ornamenta, et
 cum filio colludit. ac repugnat. Meminerit Agastem
 Quis

1 Reg. 1. 10
 Cant. 7. 17
 Genes. 30. 1
 Mar. 13. 3
 Genes. 30. 1
 Rache
 fion
 ritur
 man
 Beni
 fili
 ty
 31
 Conuoc
 4. 19
 37. 3
 Partim
 Te vna
 12. 26.

19

dolens clamat indoloribus suis: ita facti sumus a facie tua
 Domine (i. ab indignatione tua, quia affligis nos, ut con-
 vertamur ad te) concepimus, et quasi parturivimus et pepe-
rimus Spiritum. i. malis pueri, tandem aliquando in iustitia pie-
tatis prestamus, et illa paulatim parturimus, et postremo
saudem parimus. 70. A timore tuo concepimus, et peperimus
Spiritum salutis. Hiero. Non carnis liberos, inquit, sed
 spiritus. Intellige bona opera ad Christi imitationem: quod
hic dicit Paulus Christum formatum in nobis.

70 interpret
 Timor in
 bono
 Hieronymi

21.

Sed adverte Rachel cum cuperet parere Josephum, al-
 terum parire filium, in ipsis doloribus mortuam: quod et Ga-
 latarum populo videtur contingere, qui non contentus Christo
 preterea Moysen parturienti mortem oppetit. Quare ab Apo-
stolo iterum generatur per confessionis, et penitentia sacrome-
tum. que secundata bula post naufragium dicitur, ut somnietur
sine heresiarcha. Novatus, qui novis ipse rebus studens,
hoc remedium lapsus post baptismum auferbat. Adverte
etiam a timore inipere plurimorum scelerati conversionem, de patre
ex hoc loco Isa. 26. 12. secundum 70 translationem, quam cita-
vimus, id autem misericiter declarat figura draconis. Apoc. 12.

Galat
 in
 Pauli
 manu
 scribit

Confess
 et tabu
 et hinc
 pariter
 5 Novat

Conversio
 a timore
 in ipse

Apoc. 12

05

4 Et Draco stetit ante mulierem, que erat paritura, ut cum
peperisset, filium eius devoraret, et peperit filium masculinum, qui
reverturus erat comens gentes in virga ferrea, et raptus est fi-
lius eius ad Deum, ac ad thronum eius. Duplici, inquit Hugo
Card. dolens in partu conua de laborat, scilicet naturali ex sua
imbecillitate, et quia timet, ne lupus ferum suum rapiat. Ita qui
venit ad conversionem, et penitentiam, cum suam in-
dignitatem, et miseriam timet, ac dolens, pro scelere enim admis-
so eternam meritum fuit panem, tum etiam vult detinet non
valeat persecurare in statu gratia, cum Draco rufus, ac crudelis
prelo sit, ut devoret, quod natum est. Verum qui prelo paritendi

Hugo in

Cervic
 duplo

Vitru

vix

* optimo.

virtutem servat, et natum masculinum gloriosum reddidit.
Iste filius spiritus, qui per deamorem, et contumeliam
veram concipitur, et post et inermis parturitionis dolo-
res, et labores, tandem per confessionem, et absolutionem
ad lucem venit, ac filius lucis appellatur. Iunc sane si
quidem ex luminibus nascitur, sicut luna, et stellis, quae
matrem parituram comitantur, circumstant, et adiuvant.

ut patet in signo magno Apoc. 12. 1. 2. quod saepe tetigimus
et nunc per partes explicamus. Ex timore geisonis incipit
conversio. hunc inquit draco ore hians, ut duos se factum,
si possit; spes deinde venie rubet, quam representant luna et
nova augescens spectantia versus Empyreum celum; supra
quam pedes. i. affectus, et desideria sustentantur, quibus sig-
nificatur rerum mutabilitatem, ac sub lunarium dispicien-
tia, ac contemptu. Fidei alius in primis necessarius per
duodecim stellas. i. duodecim articulos Apoc. 12. symboli equi-
tatis notantur. solis radij caritatis sunt opera, sunt et actio-
nes divinum amorem constantes. Ergo ex genitrice, quae
circumdata, et plena luce patet, quid velis filij lucis expectandi
fuerant? Ips. 5. 3. Eratis aliquando tenebrae, nunc autem

lux in domino ut filij lucis ambulate.

Verum si placet oculos mentis asseramus ad illud
primum, ac mirabile signum ac ~~mirabile et grave~~
factum a Christo domino apud Cana Galilee.
ubi cum matre virgine, et discipulis duodecim invitatus ipse
dominus ad huc nuptijs, easq. sustentavit et illis priores
effecit aqua in vinum conversas, quo miraculo, et sponsu
nota liberavit inania, vini supplevit inopiam, et disci-
pulos ad huc rudes, et teneros infide confirmavit; et
quod maxime ad rem presentem attinet, formam ex-
pressit, ac representavit conversionis, qua homo propter com-
missa adversus Dei charitatem, frigidus, atq. instar aquae

2A.

Effusus (ut quodam Duben) Gen. 49. Dei gratia mutatur
 in bonam q. ut dicitur frugum conuertitur, qui q. prius, ut aqua
 fluebat in mortem, iam tamq. vinum dilecti lignum in vte
 nouis, qui his fauili conseruetur, immittitur. Nec ergo insignem
 rautum primam habuit sanctissimam matrem dei, quod
 id efficiendum exitaru. inuitare q. filium. prae muniret, ha
 faretur q. ministros. filio dixit, vinum non habent, mi
 nistris autem ait. quodcumq. dixerit vobis facite. o singularis
 pietas Mariae matris, absq. dubio, misericordis, quae non modo,
 ius hoc fouet, et sanctorum, sed et peccatoribus, ac scelerati mise
 ricordiam adest, benigne fauet, et prompti, atq. alacriter subue
 nit. quae pietas in tyo Rebeca adumbrata est, dum Abra
 ham i famulo Eliezeri aquae ex artium deprecanti respondit, Gen.
 24. Non solum tibi, sed et camelis spauriam aquam. ^{legas}
 tus patiaris de iustorum personam gerebat, camelis autem
 gibbo globoso de foemae peccatorum formam referebant. Nu
 quid non mirabile est vermiculorum semina, qui seri
 cum ex rui vicibus effundunt in simul virginis fauiliis viui
 ficari. At non minus mirabile dicitur, sed tamen frequens
 et certissimum, virginis Mariae dei calore peccatores, non mo
 do protegi ab aeterna morte, sed etiam ad vitam spiritualem
 reuocari. Deinde, sydena corona duodecim Stellarum, duode
 narium, apostolorum significat numerum, hoc est deus dum
 apostolos christi nocte si dei patris, auctoris q. quorum etiam
 typum, et si ministri prae referunt, qui sydena nuptiales vique
 ad summum impleuerunt aqua in vinum vertenda ex do
 mini imperio. Nam et hoc nubium nomine intellexit
 Isaac, cum admirans ait. qui sunt isti qui, ut nubes, vident.
 Quomodo enim nubes aquam ex mari saubam super
 fundunt terris, ita et apostoli ex profundo sapientiae dei
 oceano, doctrinae salutariae aquam exiipi, ^{inter} in corda filiorum
 hominum super infundunt. ut vero aquarum lacus ad radi
 cem vitis dei dente vitalis vitis attrahit, in ampinos
 que

25.

Gen. 49

Can.

S. Mariae Benignus

Rebecca dei mater

Gen. 24

Eliezer

Camel

peccator

de bisul

Virgo mater multos ad tam adha

Apostolorum laetitia

Isa. 64

trahit

Vir

que deducti, atq; in vbas redacti, tandem in vinum conuertuntur; similiter riuus sapientie ex multis parata corda humanasq; mentes irrigans, atq; super implentes virtute diuina mutari et conuertunt in e^s caritatis vinum, bonum, atq; optimum, dignissimumq; et potari et dentibus, et labijs rannari. Hoc tam demum ipse sol splendidus puerperam vnde quaq; circumfundens, Luna q; ac Stellis lumen communicans, et splendorem, Christus Dominus est; qui miraculi auro, et patrat, cum fide, spe, et ceteris virtutibus per e^s caritatem, vitam donat; tum Sybaris complectat, atq; eorum frigida, limpida transuertit in vna feruentia. Hoc est q; flagitij oppletas animas, et gelascentes ita transmutat, et perficit, ut per ornamenta gratia mundicissimas in conspectu Dei appareant, gratia, et iucunde oculis diuina maiestatis perspicacissimis, et longe pulcherrimis, simulq; q; benignissimis. Hic ille est filius, quem lacrimis ex oculis, gemitibus ex pectore, suspirijsq; ex corde profectis, magnisq; dolentibus, et clamoribus parturibat. Apud istum cupiebat, ut in Galatis formaretur Christus, ut vidit elucere in eis nisi puritas animi, lux gratia, caritatis vniuersi splendor, in eis virtutum, pax vera, et vita immortalis, per Christi imitationem, atq; imaginem ipsi simillimam, diuinitus acquisita, et habita.

26.

Ad sane ita q; formationem imaginis, quae per omnia, ut fieri potest, referat Christum, vixit cetera in extenu oculis, et mente suspensa, atq; erecta enixe laborat, toto suo conatu enititur, vitium omnium suarum nixu contendit per immensus dolores, tanti sui voti, tandem aliquando compos flexi; nullum vicium horret, nullas cruciatus ex se nascit, mortificiam extremum periculum sibi minime auersatur, recusat, inquit, dummodo optato desiderio, ac desiderato fine potiatur, versat enim continua cogitatione, ac

27.

meditari non desistit illud euangelicum pronuntiatum. Jo. 16
 21. 22. mulier cum parit tristitiam habet, quia venit se-
ra eius, cum autem peperit puerum, iam non meminit pres-
suræ propter gaudium, quia natus est homo in mundum.
 Cunctas igitur tristitias, angores, angustias, dolores, labo-
 res postponit filio nascituro. Ac modo ex senatum vi-
 deat Christum, hoc est in animis nostris imaginem
 eius expressam reliqua, que pari potest, dicit pro M. sito.

Joan. 16. 21.

23

Cum autem lecteria non sit aliquid abstractum, et
 solummodo comprehensum, sed re ipsa mysticum corpus sit
 ex suis veris membris coalitum, autem, et coagmentati:
 que membra sunt omnes fideles cum capite Christo, a quo
 totum corpus vite subministrationem accipit, et singula
 membra sibi invicem nexa, et coherencia, sicut olive palmi-
 tes influxum, ita ab spiritu Christi gratiam suscipiunt, qua
 coedificata in unum, et viva manent in charitate; hinc fit,
 ut quod proprium est corporis, in membris tribuatur, ita et quod
 in membris est, corpori attribuitur. Igitur et capiti tribuitur
 hoc spiritualis generatio, ut Iac. 1. 18. voluntarie enim ge-
nuit nos verbo veritatis, ut simus, initium aliquod

Ecclesia corpus
mysticum non
eius membra
debet, corpus

Vitam gratia
habemus a
sibi spiritu

Iac. 1. 18.

Creatura ^{etius.} 1. ut simul primitie creaturarum, et inter morta-

Generatio
non creatura
per se
naturam

les precipui, vel ut incipiamus esse nova quaedam, et spiritualis
 creatura dei, hoc nobis donum ex Sibone pater luminum,
 quod Nam? genuit nos, non quidem natura, sed voluntate,
 et dilectione, verbo veritatis. i. per Christum incarnatum
 verum filium dei, et mandatum ipsius. Nam ipse scit Cha-
 ritarum fide reaptus in corde Apostolorum, novam genera-
 tionem constituit, ut essent ad op. bone filij dei. Quod autem
 dicitur de Apostolo, qui primitie fuerunt, ad omnes Chris-
 ti filios extenditur. Tribuitur etiam et potioribus mem-
 bris, et altioribus, ut sunt Apostoli, Episcopi, presbiteri, et om-
 nes quos spirituales patres vocamus, qui ad ministrant nobis

Catholici

Christi
fideles
sunt

sa

29.

30.

sacramenta, saltem Baptismi, et penitentiae; quibus euange-
 lium predicant, cathecizant, instruunt, fideles q. docent, et
 Dei mandata seruanda proponunt. Quorum personam
 praecipue sustinet Apostolus Paulus hoc loco. Non mi-
 nus etiam triuiciter haec cura, et partus similitudo sin-
 gulis hominibus, qui ex statu peccati veniunt ad grati-
 am, ut patet ex illo Isa. 26. 17. 18. superius allato. Item
 ex Ps. 47. et ex 4. Reg. 19. 3. et si haec prima aucto-
 ritate generalius possunt explicari. Illud Isa. 46. 3. 4.
 ad Tyrum potest applicari. Audite mi domus Saba, et
omne quasi domus Israel, qui portastis in armis uti-
ro, qui gestastis in aenea vultua, usq. ad Soudam ego ipse,
et usq. ad Canan ego portabo. Ego feci, et ego feram, ego portabo.
Ego feci, et ego feram, Soudam, intellige, Israhel. Ad
 quem locum videtur allusioe nosse hic Apostolus;
 indicatur enim mirabilis affectus, et amor summus ex-
 gapeccatorum. Non est vero in portu huius numeranda
 et in huius portu reuersita loco beatissima Dei genitrix
 Maria, quae omnium nostrum spiritalis Mater est, et
 quae sine dolore carnaliter Christum peperit, nos omnes
 suos amara filii. Hoc est sub cura filij pro nobis patientis
 magnis, et eximij, atq. incredibilius dolorem partu-
 rium ac peperit. Cuius typus fuisse videtur pulchra Ra-
 beh, quae feliciter peperit. Postquam, quae sterilitatis op-
 portuno oblatore, maximum consecuta est Sordorem, spem
 q. concepit, addendum sibi alterum filium Gen. 30. 24. et
 vocari nomen eius Ioseph, dicens. Addat mi Dominus
filium alterum. Postremo vero cum tanto dolore pepe-
 rit secundum filium, quantum testatur nomen ei om-
 positum Benoni. i. filius dolens. Mei, quia nomen a
 Patre Benjamin, i. filius dexterae nominatus est. Qui
 et itaq. Iosephus saluatorem mundi Christum praefigurauit:

Quam hic Pau-
lus agat perso-
nam.

Isa. 26. 17. 18.
Ps. 47. 3.
4. Reg. 19. 3.
Isa. 46. 3. 4.

in gra-
m a Iu-
stis.

13.

rabie
creant
170
100

atho-
logia.

170
100

170
100

alter vera eius spes ille pro fecit, nos omnes representa
 vit: quos et si Matris tantorum fuerimus causa d. Sto
 rum, tamen pater Deus filios efficii dextera. Gen. 35
 17. Cum parturiret Raech. d. difficultatem partus per
 ditaxi cepit, dixit ei d. d. d. Noli timere quia
 tuum habebis filium. Egredienti autem animo p. d. d.
 re, et imminente iam morte vocavit Nomen filij sui
Benoni. i. filio d. d. d. mei, pater vero appellavit eum
Benjamin. i. filius dexterae. Quamvis autem virgo
 sanctissima Mortua non fuerit iuxta crucem, vbi
 potius creta d. d. d. et condans; fume d. d. d. d. d. d.
 tam acerbi dolores quos compatiens filio morimur
 tinuit, ut Nisi praevenit Dei auxilio, mortem procul
 dubio appetitur. de qua re vide salm. in Jo. 19. Quid
 putat significare Christum i. patibulo pendente Jo. 19.
 26. 27. Cum vidit Matrem d. d. d. confectam, et
discipulum Antonem, quem diligebat, dixitq. Matri;
Mulier ecce filius tuus, deinde dixit discipulo, Ecce
Matris tua. Hoc sane mysterium insinuavit. quare d.
 Joannes accepit in sua, nec omnes expulsi, quos ex illa Apo-
 ra. Christi Mater filios agnovit, atq. ut Christi ima-
 gines ad crucem expressas pro Christo filio accepit.
 Libet hic Caesari verba transcribere, quibus eo qua
 dicta sunt confirmantur. Christus, inquit, conversus ad
 discipulos dixit Matth. 12. Qui fecerit voluntatem pa-
tris mei, hic meus frater, et soror, et mater est. in
 eo frater ut possit, et pater esse, et in eo soror, ut mater
 esse. Hoc pertinet ad eos, qui relicto peccato transierunt in
 Dei adoptionem, sed quod requiritur ad redemptionem
 nostram. Christus (addit Caesari) omnium pater
 suus, qui futuri saeculi pater fuerit apud Deo q. predi-
catum. quoniam, ut sacerdos, et doctor genuit nos
 verbo

95

31.

30

32.

Beniamin
Christi
Gen. 35

Quantum d.
Jo. 19. d. d. d.
via. d. d. d.

Salomon
Joan. 19. 26.
27.

Joannes et
gelina per
nam gene
horum ad
omni Mari

Catho

Matth. 12

Isa

verbo veritatis (1. per euangelium) salu pro nobis par-
ens. fuit in carne sua matris vice nobis fuit, qui sub do-
ribus et angustis nos parturimus, ac peperit. (quod sequitur
a dicitur in partu euangelij) sic dicit Paulus. i. ad Corin.
4. 19. se esse illius partem ostendit, quos ait se genuisse in car-
to per verbum euangelij; nunc vero ad Galatas, ut matrem
se ostendat; quia iterum eor per lacrymas, et orationes, et
desideria parturibat, donec inquit, fructus Christus in vobis
videlicet ex fide, et caritate. Hi affectus a deo sunt, sed
sancti illos a deo impetrant per orationes, et gemitus, et
suspensa, et affectus vehementes, quod spiritualiter parturire
Thome affectum sentiebat ille, qui dolens aiebat. Num illi

19.

112

Nim quidem ego ^{hanc mater in hunc} concepti omnem ~~populum istum~~
Et istam causam docteria sancta vocatur Mater, que
assidue lacrymis, et gemitibus parturuit, ut parieret
super omni in christo fuit Mater nostra secundum
spiritum illa, que illius fuit secundum carnem. Hoc par-
turiuit nos et peperit sub amara fide; quod plurimi ma-
talium nos cogitant, et ob id minus erga tantam
redemptionis nostre difficultatem commiserentur. Haste-
nus ille

Appendix 2. et s. Hieronymo.

Hieronymo

33.

Ad alexandrum audias gluat Hieronymo ita huc
versum commentum, quantum difficultatibus, et do-
loribus facis promanere a vobis, maledictio parim adela-
nat, dicitur. Intra dicitur parim filius. Volens igitur Paulus
ostendere magisterorum pro discipulis se dicitur dorem, quos
parturitur affectus, nec scitatur sui, ex eadem salute, ait
Filii mei quoriturim parturio. Quod enim in alio loco
quasi pater dixit, si dicitur millia dicitur in amorem quasi
pater, sed quasi mater loquitur in x, ut videretur anxietate
tem et pietatem in se parenti agnoscant. Quis putas nostrum
discipulorum ita ^{anxietate} ~~conspicitur~~ est salute, ut non pauis huius
quodve matrem dicitur, videtur de, sed toto vite sue tempore

torquatur, donec Chris^{ti}us formatus in eis. exemplum feta
 mulieris, quod assumpsit, concipientis, et formantis in se semi-
 na diligentur tenendum est, ut potissimum intelligere, quod
 dicitur. Natura non erubescenda, sed veniunda est. sicut
 enim in vulvam mulieris primum iacitur semen in formam, ut sul-
 cis ex fundo eius quasi quodam glutino adhaerens, de quo et pro-
 pheta in istis ei recordatus ait. incompositum meum viderunt 35. 133. 16
oculi mei. Deinde per novum quincies relictis sanguine
 perno fuerit homo coagulatur, corporatur, atque
 distinguitur; ut postquam in utero palpitare, statum tem-
 pore fundatur in lacum, et tantis difficultatibus nos-
 citur, quantis postea, ne intreat, exutitur. Ita et sermo
 sermonis Christi, cum in animam audientis invidetur, per
 gradus suos crescit, et, ut multa in te ream, possumus si-
 quidem facile corporalem descriptionem transferre ad
 intelligentiam spirituales, tandem in ancipiti est quam-
 diu pariat, qui incipit. Necessaria sunt industria et
 edidisse, sed tunc altioris laboris exordium est. ut lac-
 tentem infantiam subilis nutrimentis et studiis, usque
 ad plenam adultam perducatur aetatem. Et quomodo in con-
 iugio sage viri semen in causa est, ne liberi procreentur;
 Nonnamq[ue] sterili vixit semina non tenet, et frequenter
 neuter ad generandum aptus est; et e contrario vixit fauendus;
 itaque in sic, qui verbum Dei seminant, quadrifaria haec divi-
 sio cultus dicitur, ut impleat quidem suum doctor officium.
 sed sit sterili auditor, vel auditor bene indolis sit, sed
 per imperitiam doctoris verbi semen intreat, aut certe
 tam viciat, qui docetur, quam ille est, qui praecipit, raro
 que contingit, ut et magister et discipulus sibi consentiant,
 scilicet ut tantum ille doceat, quantum ille potest scire,
 vel tantum suscipere doctus, quantum doctor potest ingerere. At
 nunc omnes iudicet cumus. Nescimus quotus Doctus sit,
 que pars prospera, quod legis capitulum, et loquendi
 fa

facillime inopiamur audacter, quod nequaquam mel.
videtur. Non ad sua pertinet, ut Ecclusi formam in
populo, ut ad donum suam unusquisque auctorem habeat se-
mper ubi dei, quod cum concupiscit prole dicitur in pro-
prietate vitiorum sua dominum, concupiscimus, et peritimus, filio
salvationis tuae fecimus super terram. Tunc in Apосто-
lo transiit, extra saluam merentem audio, quicquid
fecerit voluntatem patris mei, ipse est frater meus et ro-
tator. Mater, ubi si taceat pro seculum in diuersis. Num
inibus d. Lucas dixit Hieronymus. Tu pondera numerus esto.

V. Q. O. Textus supra

Vellem autem. De hic videtur per parente
sua legentibus. Nam superior oratio cadit in uersum sequen-
tem. Dei gestimum primum, si conim videam contra
abq impedimento flueri. Filii mei quociterum
parturis, dicite mihi. De ratio autem inueniendi. Com
et gloriat conuergunt. Filii mei, dicite De sed et per
celiprim potest intelligi, suspensum ibi. Filii
mei, quos iterum parturis. Donec formam in uobis
conibus, quod contingere solet, cum affectus alio prope-
rat, ut relinquat imperfectam orationem. sic Eccl
De ubi. alio qui redundat particula auctorem, sed rigi-
deum in Syriaea. Ver rone. Vide infra Beatus Ab horum cu
precedenti. U. Eccl ita. Beatum autem conuulaminu
bono sempit. Et non tantum cum personam sum uobis
filii mei, quos iterum parturis. Donec formam in uobis
suis in uobis. Oratio autem, ^{parenthesis} interueniendos affectus, suo
interior, quo me uobis, et per mouendi, experientiam di.
Vellem. Oratio opportuna ratio, qua animi uisum sum
sion plane conuultrat, atque modo licet insinuat, occurrant

1.

Post legentem
conuenienter

2.

multa, quae dicitur ^{ret} red ardebat eumque dicitur angustia, qua
 read alia festinans non potuit quid diceret, quid pateret
 ret, silentio tegere, quoniam vel diceret significaret, vel
 ceteri, cum videret argumenta, quae proferebat, gravasse,
 et idonea ad persuadendum, sed sine fine vocis, tantum
 q. dicitur exarata pene mortua, neq. eam vim forsam ha
 bitura, quam vitalis spiritus, vivaq. vox dicitur conquirit
 tur dicitur exclamare, conquiritur q. quoniam cur mali in
 dignitiam, ad indignitatem propter absentiam, atq. dicitur
 si am loci suppleu non satis posset. His vero affectibus
 indagis, i. d. asequi vult, ut desideria, quae flagrabat in
 ferius exposito, tamq. flamma caritatis accensos illo
 rum animos ad se pertraheret, corda sellitaret, molles, et
 frangeret. Sed audiamus organum divini spiritus hoc
 replicans apostolus. Vollem autem nunc ego apud
vos: invellio q. conpella, ut scilicet quod absentia perdidit
presentia, ut dicitur, quoniam enim absentem non inuis
is, presentem fortasse veroremini. Faciam quippe seniorum
juventis, et magistrorum discipuli erubescant.
Viso. Nemp. cum vestra causa maxime cum com mo
 tus, et ad dendum promptus, paratus ad agendum, et nunc
 ne pro varietate intentionis censur, et commotione occur
 rit affectus, voam Meam, in dicitur, animi, et afflictio
quo, amoris q. quo vrga v. ardeo; Hinc non perditio
rim, qui causas ad appetitum equat; Vnde iam contenta
terram, tam submissa levissim; iam graviter inclinata
ruborem injurend; iam Miserrabiliter inflexa ad plene
tum excitarem, et totius vocis rodam immutare me
quo tunc, ^{oportunitate} ^{occursum} ^{lis} ^{peruen} ^{cer} ^{ner} ^{em}.
 Ita Adam. legio. Hedonius. Abates esse Vollem
 ut ad vos aduolarem, viderem, quae fuerit, Quis le

3.

4.

exclama
tio

Passio
quid vale

Job. 29
Tribul

Vox dicitur
animi

Adam
Theodor

de fluxu casum, et hinc constantiam laudarem. *secum.*
 idem Nasium, vocem mutarem, vel flexu vestru
 casum, si peritiam est, vel per beatia exultando, si
 comendationem admittit. *Chrysostomus.* *mutare evocare*
 meam in fletum et lachrymas, quibus per fletum crede
Hieronymus. *mutare* *mutare* *mutare* *mutare* *mutare*
 loquens. *ut. Co. 31.* *puerum per trinum inquit non*
cessavit cum lachrymis monere unum quem vultum.
 quod genus oburgationis, et castigationis mixtu
 maximam in exhortando vim habet. *legē reliqua apud*
Hieronymus. *mutare* *mutare* *mutare* *mutare* *mutare*
 rorum oburgationem, sic *Th. Amb.* *verum inquit, de laude*
revivificationem. *Th. Amb.* *Manu dicit simpliciter intel*
ligentiam. *Plaudis malo verbi vis sume apud vos*
dicens. *fratris oboro vos.* *fratris mei dicit sed ego blan*
ditur et dicit, qui ad vos, quasi patri locutus sum, proreclari
fac, qua vespere non patet, et errare perpetuo vellem
vanopressione esse, si confiteri, omnia non ar daret.
 Et blandam vocem in oburgationis. *verba mutare.*
 Nec levitatis est, si nunc blandior, nunc irascat, im
 pellit me caritas, impellit me dicit dicit affectus
 laquei. *Et paulo ante dixerat.* *Pro qualitate eorum*
quod vultu ore cupiebat. *Veraciter Paulus videri suam*
et in tribus nunc similitudinem factus inquit dicit est
et eorum mundo et angelis, et beatorum in tribus in
diversas figuras, visabat et vocis. *Et quoniam Medi*
cum vim artis sue in primo viderint, non vale
ne medicamine transire ad aliud, donec perveniant ad
curacionem perfectam, ut quod per mo litem allicius
emplastri, neque sanari vultis, Mor dacturi pulvere
et austeriori curacione sanari. *Ita inquit, et ego, quia*

forte significatur
corpe febriente

Hog
Clandin

sicut sicut gallina. In scilicet autem. mutatione vocis in-
 liat esse matris vel sicut Nutrix, que varia inflexione
 et moderacione vocis infanti blanditur. Quae inquit ad
 captum auditorum debet mutare prae dicat vocem suam.
 Audiri etiam sequitur Hieronymus et a domone le-
 gendum hoc loco quomodo sic explicat. *Uellem d. ut mutarem*
vocem, non musica mutatione sed scologia, hoc est,
quia epistola scripta, sicut inuicem stringat, offendit, si blan-
dior est non satifacit: apud inuicem in tam varia re scrip-
tura mortua est, tantum dat, quantum habet. At si personae
esset pro varietate auditorum pariter temporane sermonem,
illos stringat, hos mitigare, illos regere, hos inuicem
et in unum effectum, sicut operatum esset. Mutare]
 Mariana singulariter, *Uellem apud uos esse, ne*
 me agnosceretis quasi obditus *capite* *opus dorum.*

erit
noluit
omni
Caroli
omni
c. cap

Quia confusio in uobis. quia uerba operet presentiam
 et uiam ad bonum erat confusio, in opia consilij in re du-
 bia, et ad perplexa. Gr. *αποσθημα* inquit Hiero. non
 tam confusioem, que apud illos dicitur *αποσθημα* sive *δύσχυρος*
 appellatur, quam indigentiam, et inopiam sonat, sensus est, quia
 indiget uobis, non quippe habeo fructus, que de discipulis so-
 lent habere doctores, et sine causa somnia iactum est doctri-
 narum, cum penitus in uobis patiar egestatem, ita ut Hieronime
 potius uoce prorumpere. *Non profui, Neq. profui, Mihi*
quid dicit. Uelut. Non fanerari, neq. fanerari. Mihi quibus
 Erasmus uerba Hieronymi, ad illi *quibus* apud Gr.
 eos *αποσθημα* est aliquando *εγρε* et inuicem esse con-
 solij, sicut erat factus Paulus, ut ne sciret quid ageret
 cum Galatis, quos uidebat ut amano tendere ad seruiri-
 am Legis, et sic, *Magis* *spontalis*, ut perabatur, eorum
 cantibus. Ceterum uulgo nullum facit discrimen inter
 confusioem, que Gr. *δύσχυρος* dicitur, et pudorem
 sive erubescenciaem, que *εγρε* dicitur, sive *εγρε* sed

8.

aliud est pudere, et erubescere, aliud amaro turbatum esse,
 ut nescias quid sit agendum. Etiam si summus dicitur
 quatuor vel ve somnientem pudorem, qui turbauit te. an
 man, et tenebras offundere, velle apud Euripi dicitur
 de avod bar. dixit oronra bo xro birt s.

Quare hic perplexus potest intelligi magis qd pudesal bar.
 Neq erat quid hoc loco verbum confunderi mutaretur, ni
 si interpreti alio libenter, et frequenter usus esset ea pro eru
 bescere. Alio qui belle explicabat grecam vocem atoso
 v Marthe. Cse. Erasm.

9 A

Legimus, Cuius, inquit, sermo ad us imae polysermo est.
 Non paulo latius patens, quam con fundi deo. ~~nunciat~~ ~~re~~
 unde fit, ut Amb. pro ruborem patin auipias
 quemadmodum confundi fore auipitua in scriptura dicitur
 Exci aut dicitur heres perplexus sum, inops con silij sum
in am biquo sum, interpretantur. Ad Sa, si literaribus cre
 diturus significat etiam dubito, hesito, desidio, et portur
 bor hoc est confundo.

Claudianus. Paulus, inquit, pissimi timens, ne utring aut
 nimium ledat, aut minus, qd nescit est, percutat, et inter
 utrumq; haerens, confundatur. Ignarus quid sit fides, ne
 integrum subire oburgare, nec comitenti dare. Qui dam
 sic reddidit hunc textum. Qui cista vit. Heres, perturbor,
inops q con silij sum, qui d vobiscum agam. Nescio enim
 in que primum verba prorumpam. Cait. (Hro) et quo
vos de beam sanare. Medicamine, quia confundor
in vobis, dubius sum animi, nescio quid dicitur us sum
de vobis. Nescio quo modo aut qui d vobiscum absens
 percutere agam. Est certe epistola Marcus qui dano
 diuicias, quia non potest plurare qd habet. Nulla epi
 stola tam aurate scripta est, in qua non aliquid deside
 retur. sunt enim circumstantie varie, et in menta temo
 porum, bacorum, personarum, meum, et affectuum
 va

varia sunt, quae vox illa, non nulla epistola exprimitur
 potest. At quia vox, si quid arripit, intempere huius, et inuolupti-
 deratius dixeris, potest illud interpretari, unde gant, et cor-
 rigere. Quare Paulus non absque diuina se anxium, et velle
 esse apud Galatas, ut mutaret vocem iuxta affectuum
 viciniantibus hoc requirentes. Vide quo Hieronymus ad
 Paulinum scribit de exordia vocis vicia. Cautionis sic in-
 terpretatur. Patet dixi erat de timore illis, quod putaret
 de affectum: nunc confundi, id est. Cautione non in seip-
 so, sed in illis, quod de fortis ad intellectum, q. d. Non
 dubitabat. Apud illas, quod si se debere afficere, sed quo animo essent
 Galatas, a ratione, cuius, ut vocem recipere adhortationem.
 Huic autem dubitationi satis posset, si presens apud illos
 esset, occurrere. Hieronymus gravitatem affectus exprimit,
 Non vides inquit, me pro deesse si caria vos, quod dixi ad
 fidem, velim nunc ad salutem reuocare: atq. ea loquor, quae
 prius locutus sum, propter quod ignorans quid agam, et
 non diuersa dixeritis, lacrimas, confundor, atq. dilanior.

10.

51

Ambrosius *Dionysius* *Augustinus* *Chrysostomus*
 Erubescit propter errorem verbum, et impudenter audaciam
 atq. impudentiam. Dionysius. Dum confundor apud alios
 erubescit de vestra seductione. Hisp. et hoc caride af-
 frontado, confusio si naber ag parte me incline in
 vestris, id est, in re, et causa vestra.

Ambrosius
 Erubescit apud alios, erubescit de vestris reuditionibus, et doctri-
 nis, et doctrina mei absentis patitur confusio
 in conditione vestris confusio, intelligentibus nobis
 filiorum dicitur.

Brutus
 Brutus. Verum dicitur in vobis, quia cum prius vellem
 fides laudationem apud alios habere, ille nunc me
 mendaciam asserunt, cum auerunt vos decepti
 Cyprianus. Unde hoc, ut qui prius ad ipsum calorem cubine

11.

ascenditatis partim obsequia fidei causa tolerata, partim
 per rigora, que per fidem et fideliu, non alio ex parte ad
 tantam utilitatem deducuntur, ut ad circumfessionum, et
 sabbata pertransamini, et iudaicantibus ad hereticis: quid
 dicant: quid loquar: quid cogitabo? perplexus suus: unde
 et plerumque nescit. quod quidam in rebus perplexi fa-
 ciunt etiam propheta. Et vero, hoc non levis curandi
 ratio, et non solum consulas, verum etiam lamentaris.
 Postquam igitur oburgaverat acriter, pudorem incusserat, ac
 rursum hoc mitigaverat, deinde congloriationem addidit,
 ut moueat lacrymas, quos simul lacrimas ad lamenta pertine-
 bat, quibus postquam sibi vehementer animos conciliauit, re-
 dit ad argumenta, ut sequitur. Di. 10. 1.

Theoria in V. 20.

12.

Utrum autem esse apud vos modo, et quatuor ad scripturam
 Apoc. 20. explicari: aut per simplicem operationem, cum the-
 oriam, aut per exclamationem cum christiano, aut per
 corruptionem cum dicitur, et Anselmo; aut denique per com-
 parationem cum Angelico doctori S. Thomae. Et ratio ex-
 plicandi talis est. Non satisfactionem sibi Apoc. 20. non
 contentus tanta lenitate verborum, quanta in superio-
 ribus, proutim procedunt. 12. V. 20. sic est: receperunt
 ita posse omnino flecti animos Galatarum, vel quod
 scripta verba minus mouerant, vel quod in tanto
 seculo commisso agerent, non solum lenitate, sed et
 am seueritate verborum, op. dat. et merito, ad diffin-
 ter Galatas, et os ad loqui: ut pro vi oportunitate iudica-
 res, posset vocem, et seueritatem immutare, ac loquere:
 atque ex blanditijs ad laudem intransire, et per
 sicut, ita enim expeditur in laudatam, quod per se non
 sibi videbatur esse consilij, et quid ageret, ignosce, vane

§
 2
 3

W. 5. 200
bonis fili

videtur munda, et confessione opposuit lacrimas se in
 ad dilaniam sentiebat. Tunc explanationi satis fauere in
 se puto presentiam dixit, cum ita vocat. vellem siquidem ad se
apud vos venire, ut mutarem filiam vocis mee (Lou-
ronem Meam) quoniam superfluis sum in vobis. Par
 ticula, siquidem, natam vi qd autem videatur dicere
 rationem optationis esse Memoriam, qua illi occurrit
 ablati, seu deformata imaginis Christi per infi-
 delitatem, et defectuorem ad vicium iudaicos populi Galata-
 rum, quod ay superfluum habebat, hoc dicitur, itaq affectum, ut
 ad se venire, atq ad eos cuperet diu aduicari.

Quoniam

2^a Quoniam differt a prescientia. Videtur enim casum tam
 inopinatum, et munda reuoluit, unde et quid deiderant illi
 illi qui ipse ad fidem tanto cum labore adduxerat, et diffi-
 cultatem reduendi iterum ad christum propter redulto-
 rum super instantium malitiam, et calumias quoti-
 dianas, prorumpit in lacrymas, et conueniens se abren-
 tem exclamat. quis filii mei, nisi mundauer
ut in presentia vellem vocem mutarem in fletum, et vobiscum si-
mul, et vestram, atq Meam lacrimando conueniens calamita-
tatem, si forte fluminibus lacrymarum deler, atq dicitur sop
esset tantum nefas. Denim ita seruo inueniunt, ut aperple
 deus sum, ut, quid dicam; quid cogitem; quid agam; pro me ignoram.
 Confugiatur ad hoc quod vnicum remedium est in rebus
 calamitosis, et afflictis, et serua laxabo vnde prorumpenti-
 bus lacrymarum.

13.

occupari

3^a Tom minus distat a prima, ac nisi eadem sit, est certe eadem
 relata.
 occupat tempus tuum cogitationis laboribus quorumdam ho-
 minum, qui non tantum, ut per esset, stimulant personam Pauli,
 eius dicunt verba non tam raris; Nec tanta auctoritate esse
 presentis, qd absentis videtur. His itaq occurrit, ac respondet
 se quidem magno pre cupere, atq optare in presenti occasione inter-
 uenire, ut experientia cognoscant quantum eius lingua
 virga valeat; quam seum ac vigi lacrymarum presentis e necessario.

14.

Exprimunt quippe vias vos, quae mortua caritate requirunt, ad locis
viam irascentis impetum, et oburgationis potentiam. Nam sa-
tis ad hoc animi cunctis erubescuntia invitabat, et perurbatio qua
ex illorum errore atq; infidelitate percipitur.

15.

4. De munus ex pluri cunctis forma Magis vestris ore discrepat dis-
seris, cum blandi nimis compellat filiorum nomine. Formisimo
eoz qui tam graviter peccaverunt, corrigi dicitur, et ait: Vinam precors
Vobiscum modo loquor, et Mutatis blanditijs in quatuor
sermonum non agge illorum, sed regarem vos filios qui ad de-
generatis a patre, ut ei vestro facto dubiam, ac confusionem ad-
didistis: et confunder Norm in vobis, i. inter vos passus est
italiam am bono nominis meiq; mendicantia d obreda in parte
rum fraudes sequamini et dolo. si omnia, ut ait l. 1. 2. Con-
fusio est patris de fide in disciplina non dicitur, quin de iudicium
discipulorum magistri confusio, quam a dolo dicitur et profel huius
gloria.

Et

Si resti animadvertis, quod prior em parum, eadem fere est
omnium sententia, licet varie explicentur, propter dicitur in ratione, et
Modo ex pluri cunctis: quod ad potiori ratione dicitur in fidei intelligentia
verbi Confunder, alij enim secundum communem usum, et pro-
bore suffundit, alij pro Satisfacere, et concilij ingemere secundum hanc
aieq; hinc exponunt: sed quis nequit ex vobis Nasa Confusionem
ex confusione Satisfacere, atq; in intelligentia concilij?

16

Not. Filios dicit, qui plurimum dominaverant in bono filio
filiationis. Primum tenor regnum, et filiationum amiserunt, non ita
appellandi, ut correlative sequitur indicat. Porro de quibus in instructione
maximo conatu laboro, formatur, qui in vobis de formatur, et fa-
mam suam in vobis per dicitur seductis, vel vos deformant, vel factis as-
tendunt non esse sufficientem ad salutem Christi filiorum.
C. 19. cum i. 8. coniungit hinc doctus sanctus, nec dicitur dicitur in omni.
qui vult talis, amulamini me, quod dicitur filio, filio meo, et quia
confidit in vobis seductis, dicitur meo. Item hoc modo posse committi hoc ver-
sus ait. Amulamini me, et quomodo bonum, illorum me amulamini,
quod in cognoscere vultis, et filio dicitur. In si. C. 19. que manent
suspensa, ut dicitur et supra.

17.

Not. Cur optat esse apud illos? ut videret et. i. ut representat
accidit, cur hoc non fuit per epistolam. I. quia epistolam friger. 2. sequitur,
et patet odium, quod non potest mitigari, aut corrigi, per vobis aduersarijs
in vitantibus, et de vobis in procerum in vobis in vobis, et in bono prolati. 3.
quia vultis manere, atq; adis memoria in vobis, et delicti non delicti
quod ne fas fuit, p. vobis vobis, in vobis dicitur occurrere in vobis. 4. vobis
dicit non minorem vobis, aut vobis presentis, et ad vobis. 5. ut videat que
illatione sint affecti, et ita auom datus loquatur.

Corru

Con-

Filius

disputat

Confu-

filii

Parti-

forma

Var-

mult-

et

Pro-

epi-

epi-

Ten-

N. 21. Dicite mihi qui sub Lege vultis esse: Legem non legistis?

N. 22. Scriptum est enim: pugnam Abraham duos filios habuit: Vnum de ancilla, & Vnum de Libera.

N. 23. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est; qui autem de Libera per reppromissionem:

N. 24. Quae sunt per allegoriam dicta: Hac enim sunt duo testamenta. Vnum quidem in monte Sina, in seruitutem generans: quae est Agar.

N. 25. Sina enim mons est in Arabia qui coniunctus est ei, quae nunc est Ierusalem, et seruit cum filiis suis.

N. 26. illa autem quae rursus est Ierusalem, Libera est, quae est mater nostra.

N. 27. Scriptum est enim: Latere Sterilis, quae non parit: erumpe. et clama, quae non parturis: quia multi filij deserta, magis quam eius, quae habet Virum.

N. 28. Nos autem fratres secundum Isaac promissionis filij sumus.

N. 29. sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat, persequabatur eum qui secundum Spiritum: ita et nunc.

N. 30. sed quid dicit scriptura? Ecce ancillam et filium eius: non enim Seres erit filius ancilla cum filio Liberae.

N. 31. Itaque fratres non sumus ancilla filij, sed Liberae: quae Libertate Xpus nos liberavit.

Scolia

1. Dicite mihi. Conuertit, ut ait Theod., sermonem ad malos le-
 gi defensores, atq. ex lege probat, ut Ansel. inquit, Legem iam
 non esse tenendam. Alloguatur praecipue Galatas, Virgine in-
 terrogatione, cogens eos respondere, ut eos difficultate responsionis
 se tandem aliquando deceptos intelligant; et temere voluisse,
 quod an velle deberent, nondum satis intellexerunt. Consultit
 itaq. aduersarios ipsos, iudicij facio, aut si maius testis in Sac-
 causa, ut vel ex Sac. confidentia sua parat aequitas pateat,
 et argumenti, quod proponit, veritas atq. efficacia clarius elucereat.

2. Qui sub lege vultis esse: Exprobationis Sac. verba spe
 ciam habent, ut obiter ei mordeantur, et pudenti admonentur
 exati in admittenda lege committi. Sub lege Circumcisionis
 seu Moisaica vultis esse (scilicet debum) non modo spontaneè
 et absq. ratione aut necessitate, qua cogat, sed pertinaci, ut appareat
 cupiditate, et intempestiva atque importuna contentione, qua ser-
 uilem complexamini conditionem. Neque enim ait Chrysost.,
 hoc verum congruentia persuasit, sed eorum importuna contentio.

3. Legem, ita appellari Pentateucum Moysi ait Hiero. Hieronymus
 in proleg. Galat. Hi sunt, inquit, quinque libri Moysi, Lex
 quos proprie dicitur. i. legem appellant. Etenim, ut ibidem
 idem S. Doctor refert, alia exento nomine totum vetus
 testamentum Lex appellari solet, ut patet. Ioan. 10. 34. Quis
 si modo sumitur Lex. Math. 23. 12. et 14. 13. et 27. 40. Et
 hoc loco, ut Chrysostomo placet. Cumenius cum Theophilato
 Genesis, inquit, profert testimonium: Est enim illi in more
 vniuersum vetus testamentum Legem appellare.

4. Legem non Legitis? Gr. δὲ ἀκούετε. non auditis?
 Sic legitur apud Chrysost. Theoph. Clau. Sic transfert Origenes
 August. quem imitatur Serapion, non auditis, habet, sed
 audire magis plebi congruit; Legere ad doctiores pertinet. Vi-
 detur autem idem esse sensus, siue Legitis, siue auditis,
 Legas, quasi dicitur. Num, quae in lege scripta sunt, ignoratis?
 Quae lex docet, neque oculis percurrere, neque auribus tenere

85
495

55

ingram potuistis? Nam si legitis, audistis uè, mirum est non intellexisse; alioqui in errorem contra ipsam, qua ratione imbuti estis.

Anelm. quicquid eligant, inquit, probantur Stulti: Etenim si non legerunt, non debent recipere, quam nesciunt; si legerunt, et non intellexerunt, etiam Stulti sunt. Nam ipsa se demittentem probat. Si retineas Latinam Grammaticam, Non audetis, uide tui duplex sensus elici posse. Aut enim Vult Apostolus attentos facere auditores ad ea quae dicere parat, aut legi, et audientes sint, exceptis. Utrumque equum est faciunt, qui legi subiecti esse cupiunt. Posterior sententia talis est, Legem non auditis, id est, cumquid non parati estis legi praecepta obtemperare? Non me ergo, sed eam audite. ipsa quippe vos ad Xpum amandat, et se relinquendam praescribit. Quos vero eiusmodi cui magis fauet lectis Latina. si audire libenter cupitis, quae Lex praecipit siue ea, vel lecta, vel audita antea, memoria retinetis, attendite me referentem, neque enim opus fuerit pluribus ea repetere, quae ad eam praesentem spectant, percurrisse satis erit, ut veram intelligentiam percipatis.

¶ ZZ Scriptum est enim: quoniam Abraham duos filios habuit: unum de ancilla, et unum de libera.

Scriptum est. Gen. 16. et 17. et 18. et 21. per tot cap. quae ad hunc locum pertinent, distincta narrantur. Enim non hic causa, sed exegesis, aut ordinatio, siue expletiva particula est. quoniam Hellenismus. i. loquaris propria Graecorum. Abraham Patriarcha ille celebratissimus, qui Deum representabat verae religionis auctorem, conditorem ac primum patrem. Duos filios ex singulis singulos matribus suis ipsius uxoribus. Unum scilicet Ismaelem, de ancilla nomine Agar, natione Aegyptia, quam suus dominus deprecante Domina Sara sterilitatem solatira in errorem accepit. quid igitur? Nonne per veras nuptias libertatem consequuta est? Certe. Sed quoad fa-

horum
etiam
Psalms
propus
obratio
maus
ylosom
yng
a dunt
nisi
H. 712
3. 52
m. 16. 17.
m. 12. 21.
ar
Abraham
Dei huius
mael filius
gar b. m. for
a. tamen.

1.

1258

milia gubernationem ancillari in ordine manit. Sara domina
quasi matrisfamilias omnia moderante. Unum Isaacum primi
cum de Libera. Sara nempe prima, praecipua, legitima coniuge
Nomen. Unum habet emphorion hanc ut pro unico, soloque
ponatur ~

Isaachus filius
Sara coniugis
primariae in
genita.

22

Non fit hic mentio de tertia uxore Cethura, de qua due
ta post Sara obitum plures filios etiam suscepit. Enim vero
hi ad praesens argumentum nihil faciunt. Illos duos solummodo
de commemoravit Apoteles, quos solos Sabebat Abrahamas,
cum haec significarentur, quae subiunguntur statim; quos etiam
constat alij fuisse prelatos. Vide August. L. 4. in hanc
epist. qui filios Cethura ait posse significare hereticos, sed de
hoc alias ~

De Cethura
mentio cur
fiat.

23 sed qui de ancilla, secundum car
nem natus est; qui autem de Libera pe

repromissionem scholia

Sed non est adversativa particula, sed uterque progredien
tis. Praemissis autem Nam ad spiritaliam intelligentiam
quam precendit Apoteles. quod si ides adversativam di
xerit, quod discrimen afferat inter eos, quos pares videtur
fecisse, quippe eiusdem filios patris, non negabo.

Qui de ancilla susceptus est. Ismael secundum
carnem natus est, hoc est ~~non~~ nullo interveniente miraculo
neque supra, neque praeter naturalem facultatem ac cursum
humorum generationum. Vi nempe, et potentia natura, et
carnis. Nam ex grandaevo rene, et iunioris, atq; facunda
femina concipi, nascique Sominem. Vitarum, ac frequens sa
tis est ~

Ismael sine
miraculo in
veteribus natus
procreatus

2

Qui autem de Libera. natus est matre Isaac, non vi
quidem per naturam viri solum, ut ille aliter; sed per
naturam consuetudinem supra vim, et facultatem summa
carnis, numinis intercedente vi, ope, et auxilio conceptus est,
videlicet per repromissionem. Tam enim potens fuit et
efficax Dei Verbum, utrum atq; utrum sine filium pro
mi

Isaachus
vira
miraculo
natus

mittentis, ut scilicet infecunda, nonagenaria, iam effeta; atque
 ad concipiendum inepta femina, quam per naturam non habuisset
 diuinitus tamen contulerit vim concipiendi, ac generandi. Inque
 Ismaelem seruum vernaculum natura, ut dedit, carnis fecun-
 ditas concepit; habitus femina peperit; ac Isaacum liberum
 ingeniumque non vulua, emortua pene iam, concipere, non natura
 effeta dare, non sterilitis caro parere valuerit; sed donauit qui-
 dem Dei re promissa, genuit carnis allata fecunditas, inque
 mirabilis diuinitus iudata concepit, atque in lucem dedit. Non
 ne hic partus decebat futurum non agere sominis modo, sed in
 oculis etiam diuina maiestatis ingenium? ille vero satis fuit ser-
 uulo.

3.

Hic, ut indicauit Chrysost., allusum videtur ad ea que dicta
 sunt superius c. 3. praeterim p. 7. et 22. Quia nos esse per
 fidem Abrahami filios, quod que ratione intelligi debeat
 ex hoc loco patet. Enim vero si ex carne caro, et ex carne
 serua seruilis caro; videm, si ex spiritu spiritus, atque ex spi-
 ritu libero liber spiritus, exsultat; quis dubitet, quin carnaliter
 seruus Ismael seruili conditione natus, et carni obnoxius,
 addictosque suis ^{carnis} cupiditatibus representet Iudeos? Isa-
 acus vero liber, et ingenium spiritum operulante diuino editus
 liberus similiter representet, et alto animo praeditus, ut pote
 spiritus sancti vi, et afflatus genitos, et noua viuendi condi-
 tione a carnis subiectione, et mundi desiderijs seruandos, ac
 separatos? Nemini ergo videatur deinceps incredibile, licet
 valde sit admirabile, inuicem vere fideles semen esse, ac
 filios Abrahami. Quod enim natura non efficit, diuinitus,
 fide suscepta factum est. Isaacus scilicet vere Abrahami
 filius exiit; cuius tamen, ut ait Chrysost. neque caro
 conceptum, neque semen partum dedit, sed Dei sermo Verbum
 que praebuit. Mirabilior itaque ac magis spiritalis par-
 tus totum (hoc est Christianorum) qui non iuxta carnem
 et coniugij leges, sed iuxta spiritus, per fidem ac celeste
 semen gratia nati sunt. Qui plane maiore in honore sunt,
 veluti is, qui ex sollicitatione diuina natus Isaacus, et
 gratulari Ismaeli, et bonorum omnium, quae patris erant

Servi ac dominus. Tanta fidei vis est acclamat Chrysost
Maxima sane quae ex seruili statu peccati redemptos, et fides vis
beros ac generosos filios Dei facit.

4

Non sufficit autem, ut sapienter aduertit Aug. cit August
v. precedenti, quod de libera vxore natus est Isaacus, ad
significandum populum noui testamenti Sacerdotem, sed
plus hoc valet, quod secundum promissionem natus est. Promissi
ille enim, et de ancilla secundum carnem, et de libera
natus potuit, secundum carnem, sicut de Cethura, quam
postea duxit Abrahamus, non secundum promissionem,
sed secundum carnem suscepit liberos. Quod si data
per Apostolum fiducia, quod duos illos allegorice acci-
piendos agnoscimus ostendit, Voluerit aliquis etiam Cethu-
ra filios in aliqua figura futurarum rerum inspicere
(non enim frustra de talibus personis administratione
spiritus sancti haec gesta conscripta sunt) inueniet for-
tasse haec, et schismata significari. qui filij de
libera quidem, sicut isti de ecclesia, sed tamen secun-
dum ^{carnem} nati sunt, non spiritaliter per re-promissionem.
Quod si ita est, nec ipsi ad hereditatem inueniuntur
peruenire, id est, ad caelestem Ierusalem.

N. 24 Qua sunt per allegoriam dicta.

Haec enim sunt duo testamenta, Vnum
quidem in monte Sina, in seruitutem
generans; quae est Agar.

Scholia.

1.

Quae sunt per allegoriam dicta. Alex. inquit Theod. Theod
intelligenda, quam littera sonat. Non subulit Paulus Si-
toriam, sed quae in ea sunt praefigurata docet. Abulit Chry-
ost. figuram dicit allegoriam. Haec nimirum
Historia a Deo instituta est, et descripta, ut per eam
praefiguratum, et significatum, quod posteroribus futurum
erat temporibus in Dei ecclesia. Veram itaq; histo-
riam

1782
497

niam Apollolius docet referre, quod tamen topus est et fi-
gura alterius. August. 15. de Trinit. c. 9. Quidam inquit,
interpreses nostri, quod ad Apollolium. quod sunt in allego-
ria nolentes Graecum vocabulum ponere, circumloquendo
interpretati sunt. dicitur, quod sunt aliud ex alio signifi-
cantia.

Theoria 1. de sensibus scripturae.

2

Postulat Sic locus ut de scriptura sacra sensibus variis ac
multiplicibus aliquid dicamus, sed quia de Sacra fere uniuersa
si interpretes sacrorum librorum initio suarum commenta-
tionum solent multa praefere, et Scholastici Theologi, qui
in v. s. Thom. locuntur fere eandem materiam tractant.
ego Sic non spaciabor, sed dumtaxat quae ad praesentis loci
perspicuitatem necessaria videntur, quam breuissime potero
attingam. Sed in primis audi Magnum Gregorium libro 20.
cap. 1. moral. exp. in Job. sic enim loquitur. quamuis omnem
scientiam atque doctrinam scriptura sacra sicut aliqua com-
paratione transcendat; ut taceam, quod vera praedicat, quod
ad celestem patriam vocat, quod a terrenis desideriis ad
superna complectenda cor legentis immanitat; quod delectis
obscurioribus excuset foetus, et paruulis summi sermone blan-
ditur; quod nec sic clausa est, ut pauesci debeat, nec sic
patet, ut vilescat; quod non fastidium tollet, et tanto am-
plius diligitur, quanto amplius meditatur; quod legentis ani-
imum summi verbis adiuvat, sublimibus sensibus leuat;
quod aliquo modo cum legentibus crescit, quod in audibus lec-
toribus, quasi cognoscitur, et tamen doctus semper noua
reperitur; ut ergo de verum pondere taceam, scientias
tamen omnes, atque doctrinas ipso etiam locutionis sua
more transcendat. Quia uno eodemque sermone dum nar-
rat hexagram, prodit mysterium; et sic sui praesentia di-
cere, ut eo ipso nouerit futura praedicare; et non imman-
tato dicendi ordine eisdemque sermonibus nouit, et
antea describere, et agenda praedicare.] Nota illud, dum
narrat hexagram, prodit mysterium, in quo duplicem indicat

3.

sensum scripturae sacrae inesse, et literalem sive Historicum, et
 mysticum seu spirituales, quem dicunt etiam allegoricum
 De eadem re etiam Philon Hierosolimitanus refert Euseb.
 Lib. 8. c. 17. Laudans Ipiranos primae ecclesiae in Asia
 de via Theoriae ait. Tractatus autem sacrorum voluminum
 cuiusmodi Sabent, ut magis allegorici opinionibus
 utantur; quoniam quidem omnes res visis istis videntur
 animali esse similes; quod corpus quidem habeat ipsam
 litteram, et ea quae secundum litteram designantur; animam
 vero occultam in littera spirituales, et invisibilem sensum;
 quem illi ab aut horibus suis eloti sublimius, et nobiliter
 velut insipientes per speculum contemplantur.

Dupes
 historiam
 et mysticam
 ex Greg
 Philon
 Lushim
 Scripura
 stat anima
 latum con
 anima
 sus litera
 et spiritua

4

Literalis ergo sensus dicitur ut recte tradit nosse
 Tab. 14. quem author scripturae sacrae per verba sub
 propria et virata, sive metaphorica significatione primum
 significare voluit. Mysticus autem sensus ille est, qui
 nec proprie nec metaphorice vocibus proxime significatur,
 sed sub rebus significatis per voces quasi sub umbra et
 figura conclusus est; ob quam rationem mysticus, secretus,
 arcanus, et secundarius dicitur; spiritualis vero vocatur
 quod lateat sub rebus, sicut spiritus sub corpore; allegoricus
 autem nuncupatur, quoniam non immediate per vocem
 sed per res verbis significatas, ostenditur. Aethiopes enim
 allegoriam. i. inuersionem definiunt, quod aliud verbis
 aliud sensu ostendit. Orator Romanus allegoriam contra
 mutam appellat metaphoram. Similiter Aug. 15. de Trin. Aug.
 c. 9. testatur allegoriam tropum esse. i. modum locutionis, ubi
 ex alio aliud intelligitur, quale est illud. ad Thesal. 5. 6. 7. 8.
 Neque non dormiamus, sicut et ceteri, sed vigilemus, et sobrii
 simus. Nam qui dormiunt, nocte dormiunt, et qui inebriantur,
 nocte ebrii sunt. Nos autem qui diei sumus, sobrii
 simus. Sed haec allegoria non est aenigma. Nam, nisi mul-

Vagant
 sensus
 Mysticism

Allegoria de
 finitio.
 Cicero.

Aug.

5.

tum tardus, iste sensus iam in promptu est. Aenigma est
 autem, ut breuiter explicem, obscura allegoria, hanc est sententiam
 super exant dua filia, et quaecumque similia.
 Sed si Aethiopicum tropum magis ad sensum literalem per-

Aenigma
 Eron 31

ti

tenent, qualis in parabolis est, et in Cantico Canticorum ubi
 perperam allegoria, metaphoricque sermone aliud verbis aliud
 sensu ostenditur. Alia videtur allegoria ratio qua propria
 sit sacrorum voluminum, quorum cum sit author divina sa-
 pientia, non solum verbis, sed rebus etiam vere factis, quid
 velis significat. Quod eleganter August. epist. 99. q. 6. ad
 Deo gratias presbiterum scripta, sic dicit. Nam sicut Sum-
 ma consuetudo verborum, ita divina sapientia, etiam factis, lo-
 quitur. Et 25. de Trinitate c. 9. post verba que attulimus ad-
 dit, sed ubi allegoriam nominavit Apollolus, non tamen ver-
 bis eam reperit, sed in facto; cum e duobus filijs Abrabe,
 uno de ancilla, altero de libera, quod non dictum, sed factum
 fuit, duo testamenta intelligenda monstravit. Quod antequam ex-
 poneret, obscurum fuit, proinde allegoria talis, quod est gene-
 rale nomen, posset specialiter enigma nominari. Ibi
 sensus allegoricus in Historijs maxime veteris testamenti re-
 peritur, et in legis Mosaiicae ceremonijs, non tamen in
 omni scriptura quaerendus est; nam precepta atque consilia
 preteritione evangelica, ita plane sunt secundum litteram probe
 intellectam sumenda, ut nihil amplius velimus. Ubi autem
 allegoricus seu spiritualis sensus requiritur prius Historicus
 seu literalis veri percipiendus, ac tenendus est, nam si
 repugnet unus alteri, alteruter necesse est, a veritate defi-
 ciat: nam verum vero repugnare non solet.

Cum autem dogmata fidei confirmare oportet, sensu
 literalis utendum est, qui certior est, nam spiritualis obscu-
 rior, atque adeo minus solet habere certitudinis. Quare teste
 Dionysio ad Polocum Alphatica Theologia non arguit, et
 Hieron. cum parabolam fermenti Math. 13. applicasset
 ad Trinitatem, mox subdidit. Prius quidem sensus, sed nun-
 quam parabolae, et dubia enigmatum intelligentia potest ad
 auctoritatem dogmatum proficere. Athanasius etiam consti-
 tuit talem sensum mysterium esse ab Spiritu sancto inten-
 tum, non minus utilis erit quam literalis, ut si ab altero
 sacro scriptore afferatur, vel in eum sensum communis
 sanctorum Doctorum calculis concurrat. Nam cum allegorica

6

Cap. 4. v. 24 Theor. 1. De sensibus scripturae
 intelligentia soleat esse rerum affirmarum, quae ad Xpium
 Dominum, atq; eius sacrosanctam Ecclesiam sponsam Ecclesiam
 spectant, interdum plerumque Historicus aut literalis ad spiri-
 tu sancto intenditur, ut de sacris Historiis benemeritissimus
 noster P. Benedic. Pereira satis eleganter ostendit.

7.

Sed quoniam allegoricus sensus multiplex esse potest
 non omittam Sic Bede Venerabilis de sensibus scripturae
 sententiam, quae Lib. 1. de taber. c. 6. Sac. habet. Mensa
 tabernaculi quatuor habet pedes, quia Verba caelestis oraculi
 vel Historico intellectu, vel allegorico, vel tropologico, id est
 morali, vel coelesti anagogico solum solent accipi. Histo-
 ria est cum res aliqua quomodo secundum litteram facta
 sine dubio sit, plano sermone referatur. Allegoria est
 cum verbis seu rebus mysticis praesentia Xpi, et Ecclē-
 siae sacramenta signantur. Tropologia. i. moralis
 locutio ad instructionem et correctionem morum respici-
 cit. Anagoge. i. ad superna ducentis locutio est, quae
 de gratia, futuris, et ea quae in caelo est vita futura
 sine mysticis sine apertis sermonibus disputat. Hadenus
 Bede. Exemplum esto. Ierusalem literalis sensu urbem
 significat Iudaeae caput; allegorico, Ecclesiam Xpi interius
 militantem; tropologico, animam fideliem; anagogico, Ec-
 clesiam iam in caelo triumphantem. Hic praesens loci
 quem explicandum suscepimus potest etiam exemplum
 suppeditare, ut indicavit Vazge. Nam v. 22. Non
 tam duos filios Sabae et literalis sensus apparet.

v. 24. allegoricus exponitur. Hac enim sunt duo testa-
 menta. v. 29. Tropologicis seu morali referitur v.
sed quomodo tunc est qui secundum carnem natus est
persecuebatur eum qui secundum spiritum. Ita et nunc
v. 26. Anagogiam capit. quae autem rursum est Ieru-
salem, libera est, quae est mater nostra. Memoria vivanda
 gratia huius verus feruntur de his 4 sensibus contenti.

Littera gesta docet; quid credas allegoria;

Moralis quid agas: quo tendas Anagogia.

Sensus tenens. Hanc distinctionem tanquam ex Aug.

8.

tra

cap. 4. v. 24. Theor. 1. De sensibus scripturę
 tradit. Sana scriptura duplex est explanatio, videlicet Si-
 torica et allegorica. Rursus Historica alia est analogica, alia est
 etiologicalia. Allegorica vero triplex. Prima rerum presentia
 cum figuris ad presentia accommodat, et retinet nomen
 allegorice. Secunda ad mores et dicitur tropologica; Tertia
 ad incommutabilem eternitatem anagogica; sed de mense Aug.
 Et Hieronym. vide Vazg. 1. p. 9. l. ar. 16. Hieronym. ad Hebr.
 tificariam intelligentiam indicat. prima est secundum histo-
 riam, 2^a per tropologiam. 3^a per theoriam. hoc est
 intelligentiam spirituales. Orig. Periarch. lib. 4. cap. 2.
 ait; Ut Somnum, ita et Scripturam sacram ad Somnum
 salutem divina largitione concessam constare corpore anima
 atq; spiritu; simplicior corpore. id est, historiali intellectu,
 profectione anima, id est, tropologica, perfectos denique
 spiritali lege; quę umbra sit futurorum bonorum tan-
 quam a spiritu edificari. Beron. in Cant. serm. 23. ei-
 dem Religijis insistenti. ^{Sicut} inquit. Sicut simplex
 ac plana Historia, sit cellarium morales sensus, sit ubi-
 culum arcanum theoria contemplationis.

Ex dictis infero. Allegorice nomine a Paulo Soc
 loco significari triplicem illum sensum mysticum, sive spiri-
 tualem, quo vel agenda præcipiuntur, aut monentur, vel
 futura prænunciuntur vel intimantur eterna quomodo
 August. loquitur; sive ut ait Hieronym. ad Sublimiora
 transimus, terrena dimittimus, et de futurorum beati-
 tudine disputamus. Hęc enim omnia videtur com-
 prehendisse Philon supra relatū. per allegoricas opi-
 niones atq; spirituales, atq; inuisibilem sensum, quem illi
 primæui. Spiriti insipientes, velut in speculo, contem-
 plabantur in sacris voluminibus. Præterea cum præmisisset
 quę sunt per allegoriam dicta, post non solum allegoriam
 sensum stultę dedit, sed et anagogicam et tropologicam
 persecutus est, ut nuper quasi digito intento monstravimus
 Quare non est incredibile plures patres sanctos exemplum
 Apostoli duplicem dumtaxat sensum scripturę posse

9.

cap. 4. v. 24. Theor. v. de sensibus scripture
literalem et allegoricum quem posteriorum varie appellarunt,
ut constat ex supra notatis

Ex Beda additio non contemnenda

10

Sed ut Sac omnia confirmantur, illustrentur, ac magis
percepta facilius etiam intelligantur, non piget adscribere
me taceat quere legere, quae de allegoria annotat Beda. No
tandum sane, inquit, quod allegoria aliquando facta, aliquan
do verbi tantummodo fit: facta quidem ut scriptum est
quoniam Abraham duas filios habuit et quae sunt duo testa
menta ut Apostolus exponit. Verbis autem solummodo
ut Isai. 11. Egredietur virga de radice Jesse, et flor de
radice eius ascendet. pro significatur de Virge David per
Virginem Mariam dominum Salvatorem fuisse nasciturum.
Aliquando facta simul, et verbi una eademque res allego
ricè significatur. Facta quidem ut Gen. 37. Vendiderunt
Ioseph. Ismaelitis triginta argenteis. Verbis vero ut
Zach. 11. Appenderunt mercedem meam triginta argen
teris. Item facta ut 1. Reg. 16. Erat autem David
rufus et pulcher aspectu, et unxit eum Samuel in medio
fratrum suorum; Verbis ut Cant. 5. Dilectus meus candidus
et rubicundus, electus ex millibus. Quod utrumque mystice
significat mediatorem Dei et hominum, decorum quidem spi
ritus et virtute, sed sui fuisse sanguinis effusione rosum,
eundemque unctum a Deo Latere deo letitia pro confortibus
suis. Item allegoria verbi, sive operis, aliquando historiam
rem, aliquando typicam, aliquando tropologicam, id est, mo
ralem rationem, aliquando anagogem. Hoc est, sensum ad
superiora ducentem figurate denunciat. Per historiam
namque historia figuratur. cum factura primorum sex, hinc
septem dierum, totidem saeculi huius comparatur durationis.
Per Verbum historia, per hoc quod dicit Jacob Patriar
cha Gen. 49. Catubus leoni Juda ad gradum filii mi
arandibilia de regis ac victoris David intelligitur.
Per Verbum spiritualis de Xpo sive ecclesia sensus.

cum

Beda To. 1
de Tropis
Testamentum
duo figurat
Isa. 11. 1.
Maria les
radix, virg
flor.
Vendit ch
propheta.
Gen. 37.
Zach. 11.
1. Reg. 16.
Cant. 5. 1.
Chris pro
dicitur deo
vry sapient
et virtute
etiam tang
na rosum
oleo multu
unxit.
Per historiam
figuratur
Gen. 49
Per Verbum
historiam
et moralem

cum idem sermo patriarchæ de dominica passione à resurrectione fi
deliter accipiatur. Item allegoria facta tropologicam, hoc est moralium
perfectionem designat. Ut Gen. 37. 3. Tunica talaris et poty
misa quam Jacob patriarcha filio suo Joseph fecit, Variarum virtutum
tam gratiam, qua nos Deus pascit usque ad terminum vite nostræ
semper indui precipit et donat, et infiruat.

Allegoria Verbi eandem morum perfectionem significat, ut
Sunt lumbrici vestri praevalenti et lucerna ardentes etc. Allegoria
facti anagogicum, hoc est, ad superiora ducentem sensum exprimit.

Ut Segrionus ab Adam Noach translatus est de mundo, sabbatum
futuræ beatitudinis, qua post opera bona sæculi huius, quod sex ata
tribus peragitur, electis in fine servatur, figurate assignat. Alle
goria Verbi eadem vita celestis gaudia demonstrat, ut Matth.

13. Vbi fuerit corpus illuc congregabuntur et aquila, quia Vbi me
diator Dei et hominum est corpus, ibi vicinimum et munus su
perius ad caelos anime, et celebrata gloria resurrectionis, colli
gentur etiam corpora iustorum.

Nonnunquam in eadem re vel verbo una historia
hinc et mysticus de xpo vel ecclesia sensus et tropologia, et
anagoge figuratim intromittitur? Ut templum Domini iuxta histo
riam domus, quam edificavit Salomon iuxta allegoriam corpus

dominicum, de quo Ioan. 2. Soluite templum hoc, et in tribus
diebus excitabo illud; sive ecclesia eius, cui dicitur. Templum
enim Dei sanctum est, quod estis vos. Per tropologiam quing
sæculum, quibus dicitur 1. Corinth. 3. An nescitis, quia mem
bra vestra templum sunt spiritus sancti, qui in vobis est. Per

anagogen superni gaudij mansiones, cui affixabat, qui ait. Beati
qui habitant in domo tua Domine, in sæculum sæculi laudabunt
te. simili modo quod dicitur Ps. 147. Lauda Ierusalem

Dominum, lauda Deum tuum Sion. quoniam confortavit
sevas portarum tuarum, benedixit filijs tuis in te. Deci
murate Ierusalem, de ecclesia xpi, de anima quoque
electa, de patria celesti iuxta Historiam, iuxta allegoriam, iux
ta tropologiam, iuxta anagogen recte potest accipi. Iuxta alle
goriam de ecclesia diximus dicimus sequentes exemplum doc

trictissimi tractatoris Gregorij qui in libro moral. ea qua de xpo

dicimus sequentes exemplum doc

trictissimi tractatoris Gregorij qui in libro moral. ea qua de xpo

11.

Handwritten symbol or signature at the bottom of the page.

sive ecclesia per figuram dicta, sive facta interpretabatur alle-
goriam proprie nuncupare solebat. Hactenus Beda.

12.

Sed, nequid in sac. parte desideris, audi eundem Bedam de-
finientem et diuidentem in species allegoriam. Amplexio, inquit
est tropus, quo aliud significatur, quam dicitur. Ut Ioan. 4. Tene
oculos vestros, et videte regiones quę abeunt iam ad messem.
Hoc est, intellige, quia populi sunt iam parati ad credendum. Huius
species multe sunt, ex quibus eminent sequenti.

1. Figura, per contrarium, quod conatur ostendit. 3. Reg. 1. Camate

2. Antiphrasis, antiphrasis. Vnius crebri ironia. Amice ad quos venisti.

3. Allegoria, denigra obscura sententia per occultam similitudinem
rerum. Penna columba de argentata est

4. Cherismos. Cherismos, quo dura dicta gratius profertur.

5. Paronomasia. Paronomasia est accommodatum verbes temporibusque
proverbum. Ut Num. et Saul inter prophetas.

6. Sarcasmos. Sarcasmos, plena odio, Solabitur homo, et dicit
saluos fecit se ipsum non potest saluum facere

7. Abtismos abtismos est tropus multiplex numerosaq. virtu-
tis. Nam abtismos. Puratur quicquid dicitur simplicitate
rustica, et satis facere urbanitate excolitur est, Ut Viram
abscondantur qui vici conturbant

• Appendix seu epilogus

Sanctorum auctoritates, quibus superioris dicta
confirmantur.

13.

Primaria diuino sensus scriptura sacra est in literalem et
mysticam; sive historicam et allegoricam; vel carneam et
spiritualem. Hanc comparant, que subsequuntur. Hieronym.
Solum quod legitur in diuina literis mitet quidem, et filij etiam
in cortice, sed dulcius in medulla est, qui edere vult nucleum
frangat nucem. Reula, inquit David, oculos meos, et confide-
rabo mirabilia de lege tua. Si tantus propheta tenebras igno-
rantis confertur, qua nos putis paruulos, et calentes incitis
nocte circumdari. Et

August. lib. 22 contra Faust. cap. 24. Dico illorum Comi-
tium non tantum linguam, sed etiam vitam fuisse propheticam
Totum illud regnum gentis Hebrae magnam quendam, quia
magni

magni cuiusdam fuisse prophetam. Quocirca, quod ad eos quidem atti-
net, qui illic erant exultantes corde in sapientia Dei, non solum in ijs,
quae dicebant, sed in ijs etiam, quae faciebant; quod autem ad ceteros
ad simul omnes illius gentis homines ⁱⁿ ijs, quae in illis, vel de illis
diviniis fiebant, prophetia venturi Christi, et ecclesiae persecutan-
da est. Omnia enim illa, ^{sicut} dicit Apollolus, figura nostra fuerunt.

Gregor. Nazianz. in orat. f. de laud. D. Pauli. Hic
Ses, inquit, duplicem legem sancit, literalem nimirum interiore, spi-
ritualis exteriori. Secundum interpretationem Iacobi, Victorini
Bede, Richardi et aliorum, Liber ille Apoc. 5. foris intusque
scriptus septem sigillis signatus, quem nisi agnus, aperire nemo potest.
Sic sacra scriptura est, quae duplicem sensum videlicet exteriorum
interiorumque continet, debet contra duo mysteria, ac quasi inuolue-
ta signata sigillis, seu obsecrata clavis. Christus tum dicitur, tum
factus sacerdos, atque presens. De vobis typis velamineque legis
Veteris si plura desideras, consule Baradaam nostrum 1. tom. 1.
c. 9. c. 10. euang.

Scholium

Haec enim sunt duo testamenta. Et aitur. Haec
videlicet duae mulieres Abrahami uxoris, et Chrysost. interpreta-
tur. Sed notetur interpret non abire mutavit genus pronominis.
sicut enim Graecum est aitur Diadixai, ita Latine Sac testa-
menta; nam idem est sensus, idemque significatur, siue dixeris
haec mulieres, siue Sac quae dicimus, sunt duo testamenta.
Berarius in Iosue lib. 1. c. 9. dicit Sac scribendum, sed in
curia additum e. imo hoc pronomine melius demonstrari, quod
praeditur, quam quod sequitur; sensum etiam fieri clariorem
et planiorem. Sunt id est, significant, phrasia est aitur
per metonymiam namque ponitur res pro signo. Ita 1. Cor. 10.
3. Petra autem erat Christus. Sic loquimur, cum de personis
alicuius comediae loquimur. Petrus fuit rex, Agonius dux
Franciscus regna, non significamus fuisse re vera, sed figura, et
representatione. Agar igitur ancilla, et Sara libera figura
sunt, atque representantur in allegoria duo testamenta. i. duo fide-
ra, quae diversis temporibus a Deo cum omnibus illis, sanctisque
sunt. De quibus Et Hier. 31. et 31. et sequentibus, et Heb. 8.

+ Neque id extoritur est,
(inquit Adamus) cum voca-
bulum allegoriae, quod
praecessit, id plane a-
quirit.

diffimius; ille humi accipens, terrenis contentus, Sic sublimaria cal-
cans, aeternorum Expectatione congaudens. Quin etiam ille ad mor-
tem gloriosusque ducens, hic ad vitam semper adducens imo
talium. qui duplex status mirifice ab Apostolo describitur est, tum
alibi, tum Rom 8 a principio capitis, et infra cap. 5. a v. 16 ad
finem usque.

Scholion.

Unum quidem, scilicet, vetus testamentum mediatoris Moy-
se habitum et conscriptum est. In monte Sina. Gr. ἀπὸ ὄρους
Σινᾶ. id est, à monte Sina, scilicet acceptum est, sive initium Tabulae
Lex inquit Theoph. à monte Sina data est. In servitutem
id est, ad servitendum legi. Generans quos in bar ancilla filios
in servili relinquebat statu. Vetus quippe lex non nisi servos pepe-
rit. Numquid non servii? Quibus arcana velabantur, quos mul-
tiplicem ~~regum~~ proceptorum iugum premebat; qui poena capita-
lis metu terebantur; Et minimorum expectatione, Societate
renorum munerum promissis duci se sinebant.

17.

Quae est Agar. significatione. Ut modò dicebam. sed fa-

est illius negotium relatiuum quae, referendum ne sit ad mon-
tem, ut retulit Erasmus in sua translatione Vertens qui, quod
etiam fecit in Chrysostomo à se Latine verso, similiter, et
Syriaca habet translatio: non vero ad Vovum scilicet testamen-
tum, quod praecessit, ut Ambrosianus textus indicat, quod pro
qua retentionis? Non dubium est, quin Sacra eadem rem indi-
cent, Agar, mons Sina, testamentum vetus; Unde quatenus ad
genus spectat iuxta Grammatica Leges cum quolibet eorum potuit
concordare pronomen relatiuum, in Latino recte concordat cum
Agar, Graeci cum testamento, quod femerino genere dicitur διὰ δὲ
Nelum Agari concordat. Dum igitur sensus tenetur, de care-
no non est cur certemus, aut certando moremur. Noster quidem
fidelissime transtulit, ut apparet Graecum textum intulenti. Eras-
mus et Syrus cum ad montem retulerunt, sensu sequentem
spectarunt, rationemq; fortassis habuerunt, quod sequenti versu mons
Sina. Agar in graeco textu vocatur, ut iam dicimus.

18.
+ vel potius similitudine.

Serarius loco supra citato, sic ex Graeco recte verti posse
ait. Haec (duae uxores Abrahae) sunt duo testamenta (signi-
ficatione scilicet ut allegoria praefatur nomen indicat). Una quidem

(Sitarum Vxorum) à monte Sina (Vbi Sabiravit cum filio Ismaele, et potestate eius) in servitutem generans, quae (Vxorum prior) est Agar. Unde patet non testamentum, sed ancillam dici generare servos. Verum haec interpretatio aliena videtur à communi intelligentia huius loci. Sic enim non significasset Apostolus testamentum veteris, sed Agarem ancillam esse. Et generare à monte Sina, quod durius sonat, vimque vera facit intelligentia. At, quicquid Agaris, id etiam est proprium testamenti per illam designati; ut servire, et gignere filios servos.

X Nam hic sensus intrinsecus ab Apostolo, Testamentum in monte Sina celebratum est Agar, nimirum in proprietate generandi servos. Si milititer dicitur, Testamentum novum est Sara, videlicet in conditione libertatis, siquidem facit filios liberos.

29. Sina enim mons est in Arabia, qui coniunctus est ei, quae nunc est Jerusalem. Et servit cum filiis suis.

Sina enim mons est in Arabia. *Gr. τοῦ ἄγος ἁγία βίβα Sina, Agar, ἁγος ἔσιρ. Eras, Nam Agar, Sina mons est. Syr. Nam Hagar mons est Sinai. Chrysost. sic interpretatur. Agar dicta est ancilla, mons autem Sina ita sonat illius gentis lingua: Chrysostomus scribit sunt multi ex recentioribus: inter quos Claudius sic ait. Mons, quem Iudei appellant Sinam, quam appellationem habet à rubetis, et dumis Arabi sua lingua vocant Agar; id quod praeter Paulum testantur, etiam Ptolomeus, et Graecorum scholia. Theodoretus iuxta Sinam montem aut habuisse genus Agar. Alij etiam affirmant ab hoc monte Arabes vocitatos fuisse Agarenos derivato vocabulo ab Agar, quo nomine appellabatur, et ipse mons et civitas Sin eo sita. Cuius Deum meminit, ut refero ex Volaterrano noter P. M. Alphonsus Salmiron, qui egregiam operam navavit Paulino epistolae enodandis. Abrahamus Ortelius urbem in Arabia ponit iuxta montem Sinai, quae vocatur Agara, sit sane coniectura certa; non potest quidem non dici probabilis propter auctoritatem qua nititur.*

2. At vulgata Latina editioni non fas est alias opponere Graecum antefere. Si vero recte inspiciantur, nec graeca, nec syriaca verba cogunt nos, ut dicamus montem Sina in Arabia extantem appellatum Agar, sed allegorice significatum per Agar ancillam. Diximus enim iam saepe esse pro significare signari.

fre

frequentem. Et quidem Etica magis à nobis faciunt To Arap. id est hoc quod continetur nomine allegorico Agar, Sina mons est, non re sed significatione, quasi dicat, quod significat Agar ancilla veteri testamentum, significat etiam Sina mons in Arabia situs, ita Festus. Cornelio corrupta videtur græca lectio. Iustinianus arbitratum vel Agar esse in casu patris, vel in textum incursa scriptorum irrepisse, quod facile fuit repetitione eiusdem nominis precedenti, vel incalcantis coniunctionem incursa. At qui ad significationem allegoriam parum referebat, certe necesse non erat, ut mons Sina appellaretur Agar, sicut ancilla, nam etiam si nunquam id nomen subisset, testamentum veteri, sive legem in eo datam, significaret per tropum metonymiam, quo continentis pro contento, sive locus pro eo, quod fit in loco, ad significandum assumitur. Reptitio autem montis Sina non ideo facta est, ut quomodo appellaretur mons Sina demonstraretur, sed ut intelligeretur eum esse, licet situm in Arabia, tamen in allegoria similem, sive eundem atque Ierusalem, ut mox explicabimus. Idque indicat enim que non causalis, sed exegetica est. Quod si adhuc contendas valere ad comprehendendum per Agarem significatum fuisse veteri testamentum, quod Agar appellatur locus, in quo conditum est, non precipue abruam, sed magis probo, quod dixi cum Festo

Theoria 1.

De Sina monte, cuiusq; nominibus & praestantia.

3.

Sina etiam Sina, imo Oreb, seu Choreb appellatur Gr. βίβα. Hebr. סיני. Item Cebus dicitur est, tale Metla, à Iouis Cary templo quo erat insignis, ut refert Vives apud Aug. de Civit. Dei Nobilitatis fuit præterea Magni Pompei tumulo. Plin. lib. 5. c. 11. Arabiam, inquit, non nisi Caffio monte nobilem. Deinde sic describit. A Pelusio Habria castra, Caffii mons, delubrum Iouis, tumulus Magni Pompei. Sed nobilior multo factus est, primùm præsentia Dei in eo legem scriptam proprio digito per Moysen populo dantis ab Aegypto liberato; deinde corpore sanctissimæ Virginis, Martyricque invictissimæ Catharine, illuc ab angelis delatum, et tumulo mandatum sanctissimo. Hodie etiam a nobis insigni Calycerorum nobilitatur, quod mirabili est in medijs Turcarum nationibus conservari in decula

de religione *Sana Christiana*. De quo *Bellonius* lib. 2. c. 62. et sequent.

Hieronymus de loc. *Hebr.* *Sin*, inquit, desertum inter mare rubrum, et solitudinem *Sina*, iuxta montem *Sina*. Nam de deserto *Sin* filij *Israel* venerunt in *Raphidim* in desertum *Sina* iuxta montem *Sina*, Vbi *Moyse* tabulas *Legi* accepit. Desertum autem *Sin* dicitur esse scriptura, quod et *Cades*, sed hoc iuxta *Hebræos*, *Cades*, *Caserum* in 70. interpretibus non habet.

4.

Idem. *ibid.* *Choreb* mons Dei in regione *Madian* iuxta montem *Sina* supra *Arabiam* in deserto, cui iungitur mons, et desertum *Sarracenorum*, quod vocatur *Pharan*. *Nili*. Vide tur, quod duplici nomine idem mons, nunc *Sina*, nunc *Choreb* vocatur. *Craipit* itaq; *Hieronymus*, *Eusebium* qui diversos montes, propinquos tamen arbitratus fuerat *Sina*, et *Choreb*; alij interpretantur esse duo cacumina eiusdem montis, quorum *Horeb* spectaret occidentem, *Sinai* vero orientem. Ita *Serarius*, con *Serarius*, tra tamen creditur in descriptionibus *Ortelij*. Fuisse autem *Ortelij*, eundem montem constat ex *Alt. 7. 30.* Vbi dicit *S. Stepha- A. 7. 30.* nis, Apparuisse *Moyse* in deserto montis *Sina* angelum in igne flamma rubi; et *Exod 3. 2.* Vbi dicitur, cum misisset *Moyse* gregem ad interiora deserti, Venisse ad montem Dei *Horeb*, apparuisse ei dominum in flamma ignis de medio rubi. Ecce quem montem vocavit *Horeb*, iterum vocatum *Sina*. Item *Alt. 7. 38.* appellatur *Sina*, qui *Deut. 5. Deut. 5. 2.* 2. vocatur *Horeb*. Similiter *Ps. 105. 19.* Et fecerunt *Vitæ Ps. 115. 17.* cum in *Horeb*, et adoraverunt sculptile, et *Exod. 32. 4.* Exo. 32. patet factum apud *Sinai*. Præterea *Exod. 19. 18.* sic legitur *Exo. 19. 18.* *Montis* autem *Sinai* fumabat, eoq; descendisset dominus super eum in igne. Et *Deut. 4. 15.* sic *Non vidisti aliquam similitudinem in die qua locutus est tibi vobis dominus in *Horeb* de medio ignis.* *Iosephus* etiam. Ut pote, qui unum montem sciebat esse *Horeb* et *Sina*, cum narraret *Sane* huius *riam* dixit, duxisse *Moysem* oves ad montem *Sina*. Dicit etiam *Hieronymus*, quod refert *Cornel*, in *Exod. 6.* totum desertum à rubro mari usque ad montem *Sinai* vocari *Sina*. per *o samech*, in quo fuit octava mansio *Israelitarum*: *no men*

5.

men enim provincia attributum est mansioni octavae. Picinimi
 rum Moab nomen provinciae, atque vrbis et sit esse diversum illud
 in quo fuit trigesima tertia mansio, quod vocatur per ⁸ rade ³¹⁹
 Sin, et sic dicitur Cades. vbi mortua fuit Maria soror Moysi,
 et petra percussa dedit aquas. Sin vero (eodem Hieronymo ad Fabiol.
 locum) significat adium, sine cubum; Sin vero mandabem
¹¹⁷⁰
¹¹⁷⁰ Seneh, id est, rubo dicitur. Sinus mens, quod
 ibi copiose proveniat rubus, vel quod inibi in rubo Deus Moysi
 apparuit. Vide Lactantium in Levit. 7. 38. et Cornelium ibidem
 Adde est Hieron. ad Fabiol. duodecima mansione, in
 interpretatur autem Sinai rubi, non unus, ut supra in de
 Penedine Sin, sed plures, ut ibi pronominum sit, hic perfectio,
 ibi solitarius numerus, hic multiplex. Aliud est enim unam,
 aliud omnes gratias possidere. Serarius interpretatur Sinai
 i. rubi montem.

Cui autem Sinai nominetur mons Dei, ut exod. 24. 13.
 similiter Houb. exod. 3. 1. et 3. Reg. 19. 8. Josephus causam
 affert, quod in eo iam olim habitasset Dominus, ideoque aquas
 accolas semper inaccessum, sacrumque fuisse, sed unde queat ad
 colligi? Et cum Dei habitatio loco non sit, nisi per aliquos inhi
 nes effectus (ut probat noter. Panchygin. 2. 67.) quos alibi non
 edat; quosnam in isto monte antequam Moysen alloqueretur
 vngam edidit. Videtur mihi (ait Serarius) e Gentilium
 sententia, ille ibidem coniecisse. Apud quos excelsores mon
 tes religiosi, Dique quibusdam dicati erant. Nota enim
 illa de Tarpeio monte. Finis 8.

Hoc nemus, Sunc, inquit, frondoso vertice collem
 (quis Deus, incertum est) habitat Deus, Arcades regem
 Caelum se vidisse Iovem, cum sepe migrantem
 Argida concuteret dextra, nimbisque ciceret.
 Ideo Dei montem diu potius crediderim (pergit Serarius) quod
 vultus admodum, edrisque fuerit. Quae enim magna sunt, easo
 lent Dei res vocari, quasi divinae, siue Deo auctorae dignae,
 usque attribenda. Deinde vero quod eo in monte iam
 apparebat, et deinceps magna cum maiestate apparere, Genes

dare statueret.

Hoc autem dicitur quasi aridus, et sicus, quo magis mixta
vulm, ex siccitate tantum aquarum prorupisse eod. 17. 6. imo
ex silice, unde ignis potius expectatur, aqua efflaxerunt.

7.

Radulphus Sinai dicit significari mensuram, Augustinus
mandatum. Hephthim tentationem. Tentatio enim
tuis cubis probat et coronat patientem, sicut in ludis gym-
pico. Labor suboritur defect coronam vivanti. Qui autem per
Dei mandatum suas actiones mensurat, gratiam reportat ad
donationis Xpi mensuram.

Theoria 2. de Arabia.

8.

In Arabia. Triplex Arabia distinguitur. Felix, Deser-
ta, Petraea. Felix aromatis abundat et auro propter fecun-
ditatem extremam, ubi in anno sexies. Hae orientalis est,
atq; inter Arabiam & Pericum sinus protenditur ad mero-
dicem. Longoque trahi montium a Petraea Deserta, separa-
tur, ex hac provincia Magis, ut narratur, Baab
venisse ad recens oratum Idolum adorandum egypte de-
monstravit D. Franciscus Suarez noster in 3. p. lib. 1. c.
sect. 3.

9.

Est altera quam appellant Desertam, copulatas esse
at civitates, sed barbari Arabes per eam Vagi dicuntur
scenis utentes ad Sabitationem, unde et scamita dicitur.
ex parte credibile est advenisse in eas Africae vias, quae
e regione sunt Hispania, qui a nobis vulgo dicitur solent Ma-
daber, quasi Cos Arabes; Est enim Al. articulus praepo-
situs Arabicis nominibus. Hi quidem more priore
sua Arabia incerti vagantur, tabernacula (quos aduaxes
vocant) de loco in locum cum omni domestica re pro oportuni-
tate transferentes. Haec secunda Arabia magis propinqua
iacet Perico sinu.

10.

Est vero tertia Petraea Sive contermina sed Aegypto
Indeque confinis, quas derivunt. Haec Arabia partem esse
quam

quam Moabitis quondam incolerent non est dubium. Dubitatur
autem sit ne in Sac. monti Sinai, an vero in Deserta. In hac
Claudius locat; sed in illa scilicet placet nobis Salmexoni; ipsius
alibi descriptio manifestum facit. Nam euntibus ab Iudaea Egyp-
tum versus per Arabiam Petraeam ad Iudam occurrit mons
Sinai, antequam perveniant ad Sinum Arabicum, qui est idem cum
mari rubro, quod nunc veligio pertransierunt 1 milia. Itaque
nem esse apud Claudium opinor in annotatione dictionis Sinai
et Petraeam non desertam legi oportere, ut ipse sibi confonet,
qui aliter prius docuisse videtur. Hugo Card. Sanc. Arabiam,
in qua est Sinai dicit esse minorem, eam vero maiorem quae
motissima est, et fere Lybiam attingit. Certe Plin. lib. 5. c. 11.
et 6. c. 28. Arabiam maiorem videtur describere sic. Ut
Sanc. res pariter comprehendat, licet non ijdem nominibus dican-
tur. Quare ex iis quibus ad universam comparata animor-
dia potest. Nihilominus Petraea apparet in descriptione Ido-
meri minor careri. Petraea delta fuit ab oppido Petra, quod
Nabathae olim incolabant, quae propter et Nabathaea cognomi-
nata est.

Theoria 3.

Sed quare, quid ad eam praesentem faciat dici Sinai montem
in Arabia situm?

Anselmus respondet quod regio ista esset extra terminos ac-
tiones terrae promissionis, significatum quidem, carnalis illius
Legi observatores extraneos esse à terra viventium, et à pa-
tribus alienis sanctorum, atque hereditate caelesti, quae propria
filiorum est. Sed cur sic dicitur de ijs qui postmodum in
terra promissa habitaverunt? Respondet iterum eosdem in ter-
ra promissa terrenam pacem videre continuo desiderasse, ut
nomini Jerusalem significatur, atque adeo dictionem statim ab Iosepho
Iob illam Legi famulaticem nunc esse, quia in eternum fuit
illa non sit.

11.

Alij etiam respondent Arabiam fuisse servilem quam-
dam nationem, ut constat ex proverbio Arabi bibien, quod uti-
tur Iulius Pollux, quo significatur Arabes servos esse; sola enim
concupiscentiam exercabant, eamque legem ex Arabia addu-

B.

cebantur. Igitur in Arabia data est lex servorum propria

S. Bruno Carthusienium Patriarcha ex qualitate, inquit

locorum intelligendam vult Aggrolus diversitatem, et condi-
tiones testamentorum. Arabia itaque Sumilitatem afflictionem

seu depressionem significat, motus timorem et superbiam, sine
mandatum, unde intelligitur in afflictis atq; humiliatis sine

Sumi regentibus esse mandatum atque superbia timorem. Soc
est Sina mons est in Arabia. Et enim populus divina lege

elatos, et ita superbos, ut ceteras nationes despicere debe-
rent, ex ipsa Sumiliauit, afflictisque terra onere impotens se r-

uorū, ut non possent non servilem conditionem agnoscere. segue esse
filios Agar, nempe servos advenas, peregrinos, alienigenas,

certe ab hereditate alienos regni celestis. Neque enim veram
promissionem terram ingressi sunt ipi, quibus in Arabia per

legem promissa erat, sed interierunt in deserto. 1. Cor. 10. 5.

Omnia itaq; nomina que sic ad verum testamen-
tum spectantia sunt posita eius testamenti proprietates, conditiones

que typice continent, et insinuant. Agar ancilla. i. Traitoria
sive incolatus, aut advena, atq; alienatio peregrinos, et alienos

a regno celorum generat; nullus enim per opera sola legis, aut
perfectus fuit, aut celestem commeritum est hereditatem.

Sina. i. cubus, tentatio, mensura, mandatum; mons verus
id est, superbia, in regimine incultia, et torrida, atque extra

promissionis terre limites constituta; Arabia scilicet Sumi-
litas atq; afflictionis, motus etiam, sine occasu signo Soc

certe portendebat. Legem itam spinosam, atque asperam quae
tentationem fuisse, qua ille populus cervicatus, atque rebelis in Deum

domaretur, ac probaretur; tum etiam plenam mandatorum men-
suram Sumis illius superpositam, qua deprimere, ac derideret

alijs atq; nationibus se superbe congerere, ac denique tantum tor-
orem incurientem, dum non satis ad iustitiam excoleret, ut po-
tius, ad occasum et mortem, quam ad eternam hereditatem vide-

rentur eius observatores aspirare. Unde a Sina in Ierusalem
traducta terra promissionis caput, nihil nisi pacem temporariam

videre cupiebant, qua pondus leuarent mandatorum, et Sina
cum ita quocumq; modo possent, sanarent.

Datum igitur fuit populo, insolenti, ac duris cervicis lex mans-

12.

Bruno
Superbia
ludicri
in afflic-
to populo

lex prom-
issio
subditis
vitiis
tempor-

1. Cor. 10. 5.

Agar qui
significat

Sina, mons
Arabia quae
topologia

Legis verum
afflictio, tra-
itoria, dom-
onem, de-
mure, et
superbia

Pacem
temporariam
cupiebant

lex in Ierusalem
populo datur

Handwritten initials and decorative flourishes at the bottom of the page.

cap. 4. v. 25. De convenientia montis sina cu ierusalem
datum qua illum depressum, afflictum, subiectum teneret, horrore mor
tu inuulso; nec satis ad iustitiam exultum Saboret, sed imo tenta
at suis stimulis aculatiue mucronibus inmixto ad tempus incolu
tu, ac peregrinatione vita mortalis, tandem defitura aliquando
atque in meliorem commutanda; Hoc est, in euangelium et gratiam,
qua sunt primitia atque arca aeterna Creditatis regni coelorum.
sed haec praecipue spectant ad morales sensus, non nihil vero iuuant
allegoricum; cui magis conducit, si dicas testamentum veteris datum
extra terram promissam Abrahae, quod ad illius carnalis felicitas
non pertineret Abrahamo facta promissa, sed ad eos qui Sara
filij atque adeo spirituales, ac noui testamenti genuini essent, atque
legitimi.

Scholion

Qui coniunctus est ei quae nunc est Ierusalem. Dif
ficultatem profecto hic locus est, tum in sensu, tum in Verbi;
singula verba propriam questionem Sabent. qui, in vulgata
latine refert montem in Graeco textu non ponitur relatiuum,
sic enim Sabetur ^{ei quae} βουλιξή δε τη νωρ ιερυβατην, quod est autem ^{nunc}
Ierusalem, seruuit vero cum filiis suis. Vbi incertum est quid dicatur
quodare montis Sina, an Agar ancilla, quia vtrumque praecessit. Nam
Agar Sina mons est in Arabia; Teinde verbum coniunctus est,
non videtur rem veram, nec possibilem indicare, cum enim Ie
rusalem distet fere viginti diebus, quomodo illi coniunctus dicitur
mons Sina? Si dicas per montium qui ad Ierusalem ^{per} perueni
untur ramenta. At eodem modo dici posset Caucasus etiam
eidem Ierusalem coniunctus per Tauri, Libani, antilibani, Her
monis, et Sanir montium colligationem. Si vero per Arabiam
conterminam Iudaea, in qua est Ierusalem; at sic et Mem
phis, aut Tanis Aegypti urbes, vel Tyris, Gaza, ac
Sidon dicantur Hierosolima coniuncta propter regionis, in qua
sunt, vicinitatem. Si tandem cum J. Thom. coniungi dixeris
itineris continuatione; quoniam e Sina venerunt Ierusalem ad
caelita: at ita mare rubrum, vel Horebon, et tota Trans
iordanica regio, ioseph Jordanes vbi eidem coniunctus fuerit. Pro
terea ambiguum est an pronomen ^{ei} accipi debeat pro alio
monte nempe Sion, vbi lex gratia data est, sicut in Sina
Mozayca, an pro ipsa Ierusalem, ut Syriaca indicat trans
Latio. Nec minus negotij faceret particula nunc, quae varie
explicatur, ut mox videbimus. Iam vero Ierusalem

13.

sit ne intelligenda terribilis, et serua, an celestis Et liberat, valde
controversum est; nec adhuc inter interpretes convenit. Vtrum Soc
an illud intenderet in Soc. v. 25. Trivius Paulus?

14.

Ut autem quod in Sac. re maxime certam est sit explicemus,
in primis adverte verbum Graecum $\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ significare eundem $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\gamma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$
divis aut seriei cum aliquo esse, vel eundem $\beta\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ i. ordinem ha
bere, sive eodem ordine coambulare, ordinatim incedere post alium,
vel alios precedentes, sic ut secundus primo, tertius secundo post
secundum succedat. $\beta\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ enim progressu ordine, sive in serie stare
significat. Unde acies ordine composito $\beta\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$, et versus $\beta\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ di
cuntur, quia ordine procedunt. Distincti autem appellantur
cum duplicato exarantur ordine. Grammatici etiam literas
vocant $\beta\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$, quod certa serie una alteri subiungatur. Phi
losophi elementa rerum, Terram, Aquam, Aerem, Et ignem
quod suo stent accedantur ordine $\beta\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ dicere.

21

Atque ut Buddus ait $\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ significat consentum, et Buddus
convenientiam habere in natura, seu qualitate. Unde quod dicit Aristoteles
que in eadem predicamenti sunt serie diuntur $\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$. Item
que ex similibus locis Dialectica argumenta peruntur, que con
venientia, confinia, atq; cognata latine nuncupantur. Vicia etiam
que inter se cognationem habent $\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ diuntur. Et secundum
Alexand. Aphrodisiensem, que similem, aut eandem rationem
habent ad alia $\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ appellantur, ut scientia et sensus.
Nam sic ad subtile scientia, ut ad sensibile sensus refertur.
Elementa etiam que in una qualitate conveniunt, et symbola
sunt, ut ignis et aer. $\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ dici possunt. in ac militari $\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$
appellantur milites ordinati procedentes in eadem serie cum
scilicet unus alterum sequitur, qui vero in ordine sunt opposito
 $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\gamma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$, sicut ea que ex diversis ordinibus, quasi e regione
sibi respondent. $\alpha\upsilon\tau\omicron\upsilon\gamma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$ nominantur, sive opposita, atque con
traria, sicut elementa symbola, que in nulla qualitate concordant.
Ut ignis et aqua. Hoc cernes in tabella supposita.

	$\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$	Arti	$\beta\omicron\varsigma\omicron\iota\chi\alpha\iota\upsilon$
	Terra et	opposita	Aer et
Frigid	aqua et		ignis et calida
Humid	Aer et	Arti	Terra et sicc
Calid	ignis	cha	aqua frigida

Hoc

Hoc supposito facilius intellige interpretationem. Suius vocis coniuuibus est. Sa. i. confinis, iugus, seu ex regione sinus, et si distans longe, interpres Chrysostomi, contiguus, iugus, et vicinus est. Penultima pro pationem, et analogiam. Sabinus, Hugo Card. confirmat. Dion. Cant. non loco, sed allegorico intellectu coniuuibus. Alij coniuuibus in allegoria, seu eiusdem natura, et significationis. Syrius vertit per D. h. u. Ierusalem, quod est cum aliquo esse pacificum, siue alij consentire, cum aliquo conuenire, ac ei esse consonum. Hiero. Hom. 2. in Cant. Sina mont, iugus, qui confortatur. Caff. coll. iq. a. d. qui comparatur. Sed quid cui comparatur? quid cui e regione respondet in allegoria seu symbolica significatione? Respondes secundum communem et latinam expositionem, Sina mons ciuitatis Ierusalem dicitur in significando confinis, analogia, et proportionis representationis cognatus, conueniens, affinisque. Nam relatiuum qui nota potest nisi admontem referri, cum sit generis masculini, et in latina uerbo ne propinquior sit, quam Agar, neque enim probo illam exponendi rationem quam secutus est Serarius. Sina enim mons est in Arabia. Eadem uero serie respondet (ipsa Agar) ei Ierusalem que nunc est. Unde uoxo supplendum, uel subintelligendum putat (ipsa Agar)? num ex precedenti uersu diuiser cerise atque spontaneae. Quod si dicat Agarem nominari montem ipsum Sina. Nam supra diximus, quam Soc. esset certum. Si saltem sententia, et significatione idem. Vtrumque esse clames: non abnuo, sed de concordantia uocum. Sac. est contentis. Nam in allegoria idem (qua ratione infra explicabitur) sunt Agar, Sina, Ierusalem in hac, quam nunc damus interpretationem. Pronomen autem ei, ut patet ex modo recitata uersione Serarii, non alterium montem, sed ciuitatem Ierusalem connotat. Est enim Gr. articulus praeponituum ΤΗ ΙΕΡΟΣΟΛΑΙΜ. Uelut, huius Ierusalem. Vulgatus autem circumlocutione utitur, cum uertit ei que nunc est Ierusalem. Igitur nihil hic de monte Sion expressum a D. Paulo, licet subintelligendum quidam arbitrentur, ut postea uidebimus.

Sed cur interdiuiser particula nunc, quam uox addidit? Sa. que nunc extat, uel nunc uocatur Ierusalem. quasi alia, aliter uocata fuerit. Dion, id est, ueniens ac presenti

de convenientia Jerusalem in synagoga,
 quae tempore illo Pauli Apostoli in Jerusalem fuit. Mag. Vaguer
 quae quam nunc scilicet videmus, Caieta, quae nunc oppressa causa
servitute. Mihi illud nunc ideo videtur oppositum, et non
de future Jerusalem, sed de presenti. Sic est, non de caelesti, sed
de terrena intelligatur hic versus. Nam de caelesti regnum intelli
gendum, sic explanauit Anselm. Non future, inquit, sed quae nunc est. id
est, non caelesti sed terrena, non libera sed serviens
cum filij suis. ad huc. Merito dui nunc est quia non est future
in altero saeculo, adeo enim delectatur presentibus Summi re
pens, et eterna sit nunquam adeptura. Per ignem Anselmum scripsit
secutus, quae nunc est, inquit, sed perpetuo non est future.

17.

Jerusalem non quasi Jerusalem dicitur, et non nemo voluit. Jerusalem
sed a Hebraico ירושלם lire et שלם Salem, hoc fuit, Jerusalem
inquit Maffius in Johe 10) nomen antiquum, illud est verbum Maffius
videbit. Sicut enim Moria dicitur est mons Sion, quasi
visio Dei ex responso Abrahae volentis filium immolare, Gen. 22.
Dominus videbit et providet sibi victimam Gen. 22.
filij mei; ita ciuitas illa subiecta dicitur est Jerusalem id
est, visio pacis. Quae ergo ciuitas presenti pae, et prosperitate
gaudet terrestris, nec olympicam cogitat, ac eternam, eter
nam minime consequetur, licet ei promissam; si quidem
testamenti condiciones non curavit, leges non custodivit.

Sed ad huc instas, quae visque ista analogia, et conuenien
tia Sine montis cum Jerusalem, sive utriusque cum Agare
analla in quo insit? In eo plane, quod subijerit. Et servit
cum filij suis. Hae enim pars Ch. 25. non debet referri
ad Agarem, quae praecedunt in fine Ch. 24. (atque adeo pa
rentesis nota non opus est concludatur pars interiecta,
et quidem fecerunt; certe in emendata editione Clementina
omnino exilio multata sunt virgula parentesim indi
cantes) sed ad immediate precedentem Jerusalem absque
dubio referatur oportet. Ad montem enim quominus
referatur, obstat promomen suis, Gr. ἀὐτῆς famine ge
neris. Gr. δὲ λεῖψα δὲ μετὰ τῶν τεχνῶν αὐτῆς. Sicut
vero cum filij suis. Syr. et servit servitute ipsa et filij ejus Syr.
id est, Jerusalem terrena, Sic scilicet Moyse addita, legisque

10

in Sina monte accepta tenax, quam fuit Agar ancilla Sara; tam
 quod seruos gignit vna, quam altera filios. Cui inquit, seruit Ie-
 rusalem? cui, nisi legis occidenti libera seruiat? Seruit ista qui-
 dem dupliciter. Nam et seruituti obnoxia est ciuitas, et legiti-
 ma; siquidem, et Romanorum pareat imperio; Et Moyses ob-
 temperat iuribus. Vide legion. imo, quia seruit peccato, et sui cupi-
 ditatibus obsequitur, grauissimo iugo legis. et timore penarum oppressa
 est. Verum, quia suorum malorum radicem non aduertit, cogi-
 tur, ut animaduertat seruire miseram seruitutem sub Romanis
 principibus, qui ut notum est tam depressam, tam afflictam, humili-
 tatem Sabent, ut nulla ratione sinant, aut cristas erigere, aut
 caput attollere. Itaque et Agarum, Soc est, Agarum filium, et
 montis Arabici Sinai acies incultis, arboribus, sordidis similes
 sunt, cognati, et affines. Quippe qui neque libertatem obtinere, neque
 e seruitute exire vno modo absque Deo, eiusque fide, et gra-
 tia valeant, cuius tamen nulla tanguntur cupiditate.

Iterum atque iterum querendo Virges. Quid sit montis Si-
 nai cum Ierusalem ciuitate affinitas, atque cognatio? Illa pla-
 ne, quam saepe aggressus sum dicere, et iam, si Deo placet,
 dicam clarius, utique, inquam, locus Veteris testamenti reli-
 gioni initiatus, consecratusque exstitit, siquidem in Sina monte
 data, in Hierosolymorum ciuitate obseruata lex fuit; illic
 enim initium, sic complementum, seu finem vetus testamen-
 tum habuit. Conuenit itaque utique in legis famulatu, et obe-
 quio; et tam Iudaei posteriores, qui Hierosolymis visarunt,
 seu qui Hierosolymitanam urbem, ac templum religionis sua-
 e. Moyses ^{capit} agnouerunt, quam priores illi qui Sinaum mon-
 tem ad tempus incoluerunt, ac ut par erat (ut potest Dei
 praesentia sanctificatum) uenerationi seruauerunt, eiusdem testa-
 menti veteris filios, atque adeo seruos, atque ancillas matris
 progenitos sese unanimiter sunt professi.

Dico ut eiusdem obnoxiosus status Iudaeos omnes non Si-
 nai solum, vbi institutum est testamentum, sed Ierusalem
 etiam vbi conseruatum est atque completum, Soc loco D. Pau-
 lus mentionem inferendam curauit. quandoguidem utriusque
 siue filij siue incolae loci vno eodemque seruitutis iugo abuti
 fuerunt. Nec aliam vno modo eorum coniunctionem eorum
 inuenire in mentem subijt. Apotolo cum Soc scriberet. Neque

enim radicibus esse coniunctos, neque medijs regionibus suis conterminos
 neque e regione constitutos, vel e soli distantia se mutuo aspicientes,
 neque demum eodem Israelitarum itinere copulatos significare vo-
 luit, neque cur velle debuerit, causa iusta subest, aut indicium
 apparet. De allegorico tantum intellectu illi cura fuit. Namque
 Agar ancilla Abraha, Sina mons Arabia, Ierusalem ciuitas
 Iudaea mystice representantur testamentum veteris seu Legem tri-
 moris, atque seruatorum; Agar quidem ancilla per allegoriam, de
 na mons autem, et ciuitas Ierusalem per metonymiam. Neque
 enim loci signum fuit illius Legi, siue quod eius contineretur obser-
 uatores Legi, siue quod in altero lata, in altero consummata est,
 Idem itaque Sacra in significando sunt, idemque signi-
 ficant veteris Testamentum. Ex quibus omnibus colligitur veteris
 Testamenti cultores seruos esse. Hoc enim significat primum an-
 cilla, qua seruos parit; deinde mons ancilla nomine notatus,
 et in loco suis significante similitudinem, abiectionem, seruitutem,
 tandem ipsa ciuitas Synagoga matrix, seu metropolis (sicut et
 mons) seruituti mancipata legali, siue per ancillam, similiter
 atque mons, significatur, Certe in eadem serie atque ordine con-
 siderata. Suis vix enim sunt Sacra, ut mox videre in sub-
 epta descriptionis tabula licebit.

Alteram interpretationem N. 25

19.

Sed quamuis praecedens interpretatio mihi certa ac propria
 Suis loci semper visa sit, atque ita in praesens existime-
 tur; sunt tamen viri doctissimi, qui aliam magis praebent,
 intelligique velint Sine N. 25. non de terrena, sed de iu-
 penna, et caelesti Ierusalem, qui (ut ait Mariana) transeunt
 ab allegoria ad anagoram. Itaque ut nihil hic lector desi-
 deret, eorum interpretatio exponenda est. Sic ergo habet.

Qui (mons Sina) coniunctus est (Socet secundum
 proportionem est in significando similis, seu digniparatur)
 ei (monti scilicet Sion) quae nunc. i. nouissimis sui
 temporibus euangelij, et gratia praedictis ab Iui. c. 2. v. 2.
 est Ierusalem. haec enim ille preparatus (seu fun-
 datus) mons domus domini (i. ecclesia Romana oecumenica)
 in vertice montium, et eleuatur super colles (dignitate
 nempe altitudine, honore, et magnitudine excellentiae, et

sit conspicua, manifesta, illudvis, (ut 70 versio Sabet) Et
 fluent (i. quo solet impere flumen, confluent et conuenient) ad eum
 (montem) omnes gentes. Vides Ierusalem in edito loco. i. superius aut
 sursum existentem, matremq. omnium, atque adeo notissimam Ierusalem.
 quaeris in quo conueniat Sioni monti cum monte Sina, quare ratione
 hi montes sibi inuicem aequiparentur? Vnicuique in eo, quod al-
 ter, id est, Sina testamento Veteri dedit initium, alter vero
 i Sion nouo attulit principium, ut statim subdidit Vates euan-
 gelicus Ch. B. quia de Sion exiit lex, et Verbum Domini de
 Ierusalem. Praeterea Israelitae toto tempore, quo fuerunt in
 Arabia, atque apud Sinaum montem, non sunt regni liberta-
 te potiti, sed, veluti serui, patris solo extorres, promissam non
 attigerunt terram; quam tamen obtinuerunt et possederunt
 cum libertate, et regno qui postea habitauerunt in Ierusalem,
 totaque eius dirone, quam terram appellarunt sanctam. Sic autem
 quicumque illius Veteris Legi filij esse volunt, nec ab ea dirum
 est, ut Xpum accipiant, in seruitute versantur, non in
 Sacerdotio, cuius exspectant manent. Verum ij qui noui pacti ac
 testamenti gratia filij sunt, iam illi quidem sunt in Ierusa-
 lem illa altera a proprietis significata, quae nunc iam exibat
 per Xpum sublimata; et libera est, et est mater nostra, et
 nos liberos in acie collocat. Opponitur itaque (inquit Arias
 M.) ordine mons Sina ciuitati Ierusalem, quae ex altero
 latere in acie respondet, atque eandem seruem seruat Sina cum
 filijs suis seruientibus, quam seruat Ierusalem decens
 cum filijs suis liberis. Pondero antithesim et oppositionem So-
 rum montium in hoc eodem sensu Sabet ab eodem Apostolo
 Heb. 12. vs. 18. et 22. Non enim, inquit, accessistis ad trac-
 tabilem montem (Sina) sed accessistis ad Sion montem
 et ciuitatem Dei viventis, et Ierusalem celestem etc.
 Vides nomine montis corporei ac visibilis Sina Synagogam Vete-
 rem, appellatione vero Sionis, et Ierusalem, ecclesiam intelli-
 gi noui testamenti, quae non terrena sit, ut illa, sed celestis
 ut infra explicariis dicitur. Hunc interpretandi modum tenet
 Clarus Arias M. Justinian. Alba Carthusius in
 Concionibus Hisp. editis, tenuit etiam Catharinus
 Verum diuinae Sacrae est explanatio, nec, ut prior quam
 sequimur adeo glaci de fluat, adque cadat leniter in men-

te i auditorum. Nam ipse textus violentiam patitur i, qui pronomen ei non Sion sed Ierusalem significat terrenam, ut diximus prius. Item illud, Et servit cum filiis suis, non apte convenit libere Ierusalem, nec ad Sion aut Agarem referri, sine parentheri potest, quam non admittit Vulgata editio. Et quod magis refert in hac interpretatione non nisi Artifex sunt Sina et Ierusalem cum Artifex debeant esse, ut patet in tabula subterposita.

Iulianianus videtur ingenue fatetur artifex Sina et Ierusalem. Si propositis cuiusque terminos spectaveris, cum Sina mons respiciat servos, Ierusalem autem ingenuos; in eo Artifex dici posse, quod sicut mons Sina editus est, ita Ierusalem sublimis et erecta. Sic est sursum. sunt itaque proportione Artifex regina ramentis atque suavis natura artifex. Per similitudinem ratione dim dixit Arist. lib. Poet. Martem comparavit cum gladio, ut Bacchum cum poculo, et Martem cum Baccho, et gladium cum poculo; rursum poculum esse gladium Bacchi, et gladium poculum Martis. qua sane proportione Artifex dicitur regina artifex. Hactenus ille; sed tu indicato an satis ad interpretandum Paulinum verbum Artifex id est, coniunctus est, hinc consequitur in ordine, et serie.

Hic Tabula ponenda.

26 Illa autem, quae sursum est Ierusalem, libera est, quae est mater nostra

Scholias

Hactenus typum Agaris ancilla exposuit, quo veteri significatum est testamentum servorum; iam Sara libera matricum servorum aperit, per quam novum testamentum praemonstratum est liberorum.

Illam autem subicit Apostolus, uti rem perspicuam, ac facilem intellectu, divisionis alteram partem, quae expectabatur. Cum praemisisset enim. Hae sunt duo testamenta Alterum quidem in monte Sina subiectioni videbatur. Alterum vero in monte Sion in libertatem patriens filius, quae est Sara libera; sed variato schemate et figura sermonis commutata, intulit, Illam autem, quae sursum est Ierusalem

Hæc tabula subijciatur
24. Verum, ante 26.

Abraham

Libertas
Sexultus

215

Sara libera
foemina
dua
Agar
serua

solenne
legitimu
conugia
Minus solenne

Cum Sara
duo
cum Agar

Isaac
Ingenuus
Filiu duo
Ismael
seruus

Sion in
re promiss
duo
Sina in
Arabia

sa terra
Testamen
lex scripta
ceremonia

Euangeliu
Spiritus
ta duo

Jerusalem Ciuitates
caelestis libera
dua
Jerusalem
terrena serua

Fideles qui
sunt in le
ge gratia
Filiu duo
Iudaei qui in
ceremonijs ma
nent.

Ecclesia ve
ra Christiano
rum.
Congrega
hones duo
Synagoga lu
daeorum &
paganorum

60501X
in eadem
serie.

AVTISOIX
e regionel
composita

60501X
eiusdem
ordinis

225

Ambrosius in Luc. lib. 7.
 Lucerna illa, qua matutinis vespertinisq; tem-
 poribus ritu veteri Iudaeorum princeps-
 sacerdotum solebat accendere, velut sub
 modio sita legis evanuit: & civitas illa
 Ierusalem, quae in terris est, quae occidit
 prophetas, quasi in convalle fletus posi-
 ta delitescit. Illa autem Ierusalem, quae
 in caelo est, in qua militat fides nostra,
 in illo altissimo omnium locata mon-
 te, haec est, in Christo, non potest te-
 nebris, & ruinis huius mundi abscondi;
 sed fulget candore solis aeterni luce nos
 gratia spiritualis illuminat. In distin-
 guit S. Doctor duplicem Ierusalem caele-
 stem, & terrenam, hanc in eodem ponit
 ordine cum lege & caeremoniis veteris testa-
 menti, atq; adeo evanuisse i. mortuam cu
 lege caeremoniisque testatur. Illam vero, etsi
 caelestis sit, in terris tamen militantem, in
 Christo fixam, eius donis gratia clares-
 cere, nec posse aduersitatum tenebris, aut
 peccatorum caligine obscurari perspicua ma-
 nat.

V. 26 Illa

Ecclia de
 christo hanc clar
 clarum &
 hanc clarum

IN
 CHRISTO
 FIXA

IN
 CHRISTO
 FIXA

IN
 CHRISTO
 FIXA

tantum de infimis ad suprema, de carne ad spiritum, de terra in celum, de seruitute ad libertatem gradum faciens, atque de allegoria transiens ad anagogen. Ex ista terrena Ierusalem ad supernam ac supercaelestem, in quam nos ducit euangelica gratia, ut ita scilicet stenderet Ierusalem matrem nostram non seruicem, sed liberam esse, atque adeo nos liberos esse, ut ipse matris libera filios. Illa autem, opponitur terrena (modog? nominata in N. 25) caelestis Ierusalem, ut diuersa utriusque conditiones, atque attributa contraria ex aduerso eluceant, atque apertius demonstrantur.

2.
 Illa autem quae sursum est, illa excelsa atque sublimis Ierusalem, quae nimirum in celo regnat, libera Sara est. i. per saram liberam significatur, quae scilicet Sara est significatio et mysterio, mater nostra, seu, ut Br. dicitur, omnium nostrorum nimirum Christianorum seu filiorum euangelij, sicut Agar est mater mystica carnalium Iudaeorum Regis renacium veteris quae patris, mortua libera adhuc parentium. Vel quae Ierusalem est vere et secundum spiritum, et adoptionem mater nostra. i. multitudinis credentium ex omnibus orbis partibus ac nationibus aduocata. Matth. Mt. 19. Mar. Mt. 25. Ps. 137. 1. Ps. 137. 3.

Theoria I. Quae sit Ierusalem

haec, quae sursum esse dicitur?

3.
 Quae sit nomine Ierusalem in Soc. N. 26. intelligi debeat? Num ecclesia militans, antiumprensans? Nam huic competit esse sursum, vocarique excelsam sublimem atque caelestem, quae proprietate amilitante videntur procul abesse. Respondeat quidam Ierusalem poni pro testamento nouo, quod de celo allatum est. (Seripand. Vozz. Legion. nouum testamentum pro ecclesia habent) Ideo dicitur Ierusalem sursum esse, quia supra montem Sion fundata, loco edito, et sublimi; Vbi testamentum nouum habetur est, secundum illud Isai 2. De Sion exibit lex, et Verbum Domini de Ierusalem, et Ps. 109. Virgam virtutis tuae emittet Dominus ex Sion, quibus locis sacri vates videntur, monti Arabiae sine inculto, et horrido opponere amenissimum, et gratissimum Sionem, sicut promissionis caput.

Ierusalem nouum testamentum, seu ecclesia noui testamenti, cur dicatur sursum esse, variis allusionibus inueniunt.

ille enim fumo, fulgore, flamma, tonitru, nube resplendens Dei
 maiestatem tremendus; Sic vero presentia, et conspectu Summa
 mitatis Domini Iesu filij Dei colendus, ac venerandus; ille ge
 regrinantibus, in incolatu ad tempus, Similes casas, et mutabi
 lia ramorum Umbraacula prabens; Sic in sedes stabilis, et
 caput regni, ac religionis asyllum, nobilium incolarum, civium nu
 merosa propagioni, diuino munere celsus, atque donatus. Opponitur itaq[ue]
 Synagoga humili, abiecta, in infimo demersa, atque seruisitio obnoxia
 Ecclesia noui testamenti sublimis, et erecta ad celum tendens, terram
 despicientis; neque enim Sion cedit Sion, sed terrena celestis
 Ierusalem superior existat.

Ecclesia
 presentia
 qd. in
 Sion
 non in
 Sion
 qd.

4.

Atq[ue] quod in idem accidit, quia ipsa Ierusalem supra
 montes sita, atque fundata sit secundum illud Ps. 86. Funda
 menta eius in montibus sanctis; addunt etiam propter celsi
 tudinem dignitatis, exalato, et sublimi loco constitutam dici. Non
 nibus emineat, ac prout Ps. 141. 2. 2. dicitur Mons domus Domi
 ni in Vertice montium et eleuabitur super colles, exorsus Videli
 cet inter omnia mundi fastigia caput. Sunt qui afferant Ieru
 salem, Ecclesiam interius militantem dici esse sursum, id est
 esse celestem, quoniam in celum tendat, ibiq[ue] conuersetur, imo
 per ius, et spem iam in celo sedeat, vultu suum caput habeat
 regem, imperatorem, ac dominum, Unde etiam gubernetur,
 hauriatq[ue] spiritum ac vitam. Legion. De eo, inquit, qui affert
 totus, ut doceat ecclesiam fidelium prestare Synagoga, et
 fidelibus legis cultum esse inutilem. quam ad rem triumphans
 ecclesia parum apte in contentionem adduceretur. ideo, quae
 militat, ut mea fert opinio, Ierusalem superna nominatur.
 quod eius ciuis ex Deo nati, atque in Deum, et in celum
 semper intenti, quorum conuersatio in caelis, quib[us] quo sursum
 sunt querunt.

Ierusalem supra
 montes sim.
 ps. 86. 1.

ps. 141. 2. 2.

Legionensis.

ecclesia militans
 interius
 saltem
 militans.

Ierusalem superna
 nominatur
 quod eius
 ciuis ex
 Deo nati
 atque in
 Deum
 et in
 celum
 semper
 intenti
 quorum
 conuersatio
 in caelis
 quibus
 quo sursum
 sunt
 querunt.

5.

Atq[ue] ad triump[us] eandem ecclesiam dicunt auspexisse Apo
 stolum; quippe cui solum conperat esse sursum. I. non deorsum
 et in terra; sed in celo summo, in Empyreo nimirum edi
 tissimo, nobilissimo, clarissimo; cum esse locum sanctae Ierusalem,
 ciuitatis liberae, Urbium cunctarum dominae, et omnium filiarum
 Dei matrem. quam appellat Apostolus Heb. 12. 22. ciuita
 tem Dei uiuentis, et Ierusalem celestem, et multorum millium

Ecclesia
 y hanc in
 sancta
 tribum

Heb. 12. 22.

an

angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum, qui conscripti sunt in caeli.

Equidem fateor difficilem esse ac valde impeditam Sane, quem verso quationem. Nam Varios scripturae sacrae locos intuenti, et consideranti vix apparet, an de ecclesia triumphante in caeli, an de militante in terris sint accipiendi. Quare unum illud pro certo habendum est, nam eandem esse ecclesiam, quae ex iis, qui in terris sub Iho militant, et ex iis, qui cum eodem in caelis triumphant, coalescit, atque coacta, et ordinata est; quos omnes, ut filios agnoscit, suo complexu continet, et gremio fovet. Nomen autem a nobilitate parte sortita est; quare et caelestis Ierusalem, et caelorum, vel Dei regnum a sacris scriptoribus compellatur. Cuius vero filii, eius sanctorum ac domesticorum Dei nominantur. At qui in terra morantur, quasi suburbana tenent sui regis urbi, ac veluti ad vestibulum exubias agunt, manentque tanquam in grege, ac galebra, ubi instruntur, imbuuntur, exercentur probantur, donec suo tempore bene instructi, atque probati inbeantur quasi ex inferiori conuiuii loco superius ascendere, ac propriis ad conspectum Dei, ac faciem sui regis accedere. Interim vero cuncti regni caelorum eius, municipes Ierusalem supernae, descripti in caeli, caelestibus viventibus legibus, praesidijs, communiti caelestibus gratia adiuta divina, et divinis beneficijs recreati. Communionem cum angelis, reliquisque caelestibus habemus, in omni commercia. Illi nostri sunt custodes, advocati, auxiliares, suorum praesentia muniunt, intercessionem iuvant, operam ferunt pro nobis combatantur. (cum ipsi enim sumus (ait Augustinus) vna civitas Dei. cui dicitur in Psal. gloriosa dicitur de te civitas Dei, cuius pars in nobis peregrinatur. in illis quiescit.)

Vera sententia

+ S. Thomas sup ep. ad colos. lect. 5. Ecclesia, inq. habet duplicem statum, gratia in presenti et gloria in futuro, et est eadem ecclesia. Idem aut. Caritatis super eundem V. 13

7.

In hanc sententiam extat testimonium Theodoret. super illud Ps. 86. Diligite dominus portas Sion, postquam enim milia Pauli loci, (quos inferius auferam) declaravit, quae esset Sae Sion, Sae subiicit. Dicitur igitur quaedam civitatem super caelos esse Ierusalem nuncupatam, non turrei et moenia Sabentem, neque splendidis lapidibus micantem; sed sanctorum choris instructam, et angelica consuetudine decoratam. Huius civitatis riuas, non aberrat regis, si terrenas ecclesiae nominasset, per eas enim in illam introire potest. Et enim in his prius introitus, et exercitatus, illius civitatis vivendi modum describit. Cuiusmodi

similiter portas Ierusalem celestis explicat ecclesias particulares, quae in diversis sunt mundi regionibus. Quas ad domum Dei pertinere, et portas caeli esse praedixit Iacob Patriarcha cum ait Gen. 28. 13. Haec domus Dei est, et porta caeli.

Posta caeli
Gen. 28

Eandem sententiam confirmat Gregor. Mag dum affert vestibulum illius templi, quod vidit Ezechiel propterea quod duobus cubitis mensuratum erat, significasse Ecclesiam in terris militantem; quae duobus Charitatis praecipit, et Dei et proximi memurari debeat.

Gregor. mag.
Ezechiel
ecclesia in
supra dicitur
pro char.

8.

Huius etiam sententiae recentiores plerumque assentiuntur Vazge Soc loco schol. 33. dicitur, inquit, celestis Ierusalem non iam ecclesia triumphalis solum, sed viatorum, quia caelus celestis intendit. Hecor in illud Ieri 8. 18. a Domino exercituum qui habitabat in monte Sion. Qui sit, inquit, hic mons Sion in dicit Apostolus Heb. 12. 22. Accessistis ad Sion montem et Ierusalem celestem. intelligitur ergo per Sion caelestis militans et triumphans. Viri namque iusti, et veri catholice ecclesiae cives iam quodammodo habitant in civitate illa caelesti et triumphante; et dicunt conversatio nostra in caelis est.

Hebr. 12
Heb. 12. 22

Sion quibus
venerunt

Sed libet hunc locum ex cap. 12. egit ad Heb. quae insignis est, et frequenter a nobis citatus, paulo fortius, addita paraphrastica explanatione, explanatum proferre, et nemo dubitet. Sanequam sequimur, Apostoli genuinam esse sententiam. Non enim accessistis ad tractabilem

quod haec...
quod haec...
quod haec...
quod haec...
quod haec...
quod haec...
quod haec...
quod haec...
quod haec...
quod haec...

9.

Non enim accessistis ad tractabilem corporeum ac sensibus perceptibilem, seu palpabilem montem Sinai Exod. 19. 22. Et 20. 21. Et accessibilem seu accensum ignem et turbamem et caliginem et procellam

Heb. 12
19. 20.
22. 23. 24.
Exo 19. 22
20. 21.

Et tibi sonum et vocem verborum, quam qui audierunt pro nimio timore pauidi, ac tremebundi locu sauerunt se ac depererati sunt, ne eis fieret verbum, quod eis Deus ita loqueretur.

Non enim portabant, neque erant sustinendo pro sua imbecillitate, et tam terribili maiestate Dei, quod dicebatur, et praedicationis fuerat mandatum. Et tibi tetigerit montem lapidebitur.

21

N. 21. Imo et ita terribile erat quod videbatur, ut non modo
populus contremisceret, sed ipse dilectus Deo, Moyses dicit
exterritus sum et tremebundus.

N. 22. Sed acerbis: supra fide, et gratia initiati euan-
gelica. ad Sion montem spiritualem et mente comprehensi-
blem, et civitatem, non quidem Davidis regiam illius filij
Isai, qui cum suis maioribus mortuus est, sed Dei non
fili, aut in simulacrum insensibile exalti, ac a se ipso. Vi-
uentis in aeternum, Ierusalem celestem, quae sursum est,
in caelis triumphat, simul etiam in terris militat, cuius
cives veri, ac proprii vos effecti, non idola muta, non mor-
tuorum, atque inanum simulachra Deorum cum Salomone,
et consequentibus regibus impijs, innumerabilique turba vulgi
domantis, aut cum Israelitis provocibus in deserto comessatio-
nibus, ebrietate, choreis, ludisque perulantibus celebratis.
Verum inter myriades angelicorum spirituum inenarrabili
gaudio, Sonitibus letitia perfuenter, conuentus, frequentan-
tes sed sanctissimos solennissimos, aeternam peregrinam re-
colentes, Deum tripudij, praeconijs, omni genere laudis, felicitate
alacritate sine fine venerabimini, hoc est ad multorum
millium. id est, myriadam innumerabilium frequentiam
seu societatem, atque conuentum, qui illius cives sunt Urbis
incoliti, vos facti concives, et consortes illorum. Et ad eadem
nam, congregationem, seu maius conuocationem, atque Sena-
tum Patrum conscriptorum, primigeniorum. Et agoro-
tozarum. I. primogenitorum, hoc est Apostolorum et aliorum
primaeus Ecclesiae hoc fidelium, quibus fidei gratia, spi-
ritusque primitia contigerunt, martyrijque corona maxima
ex parte condonatis, qui, ut Xpi testatur est Attentis
Et Luc 10. Conscripti sunt, etiam dum in terra degerent,
in caelis, in libro nempe vite, non temporalis ac transeun-
tis, sed aeternae, nunquamque deriturae, primique Sacer-
dotis, atque regis, licet fuerint antiquis patriar. his aeta-
te posteriores, ac nouissima sola a patre familias in vi-
neum conducti. quemadmodum in typo praenunciatum fue-
rat, cum ad Sacerdotem Abrahami Israci, Iacobi
Iosephi ad eundem, Vti primogeniti Sabin, atque declarati

sunt minores aetate filij, scilicet Isaacius, Iacobus, Iudas, Ephraim, pratermissi Imaele, Craius, Rubens, Manasse qui nati fuerant prioribus, atq. maiores. Dicitur itaq. ecclesie primitivorum seu primogenitorum, quoniam Synagoga Iudaica posthabita, ipsa per Christum aeterna ius hereditatis acquisivit, possidebitque in perpetuas aeternitates, simul et ad iudicem omnium. Aequissimum Deum unum nativam, personam, vel qui in persona Verbi summae carnis inbe-
 telus, in terra visus, et cum Samaritanis conversatus, passi-
 bilis apparuit; et per passionem mortuus, quia homo, et Iova
 coronatus, accepit a Patre omne iudicium, ut fideles in dilectione constantes, ac perseverantes debita honoris
 et gloria corona remuneret. Reliquos vero pro scelerum
 suorum meritis multet, ac plerendos perpetuis flammis
 addicat, et tradat. nec non et ad spiritum s. ad con-
 sortium spirituum iustorum illorum, qui cum in lege natu-
 ra, tum in veteri scripta lege, existerunt, tam perfecto
 cum; quippe quorum, et si cogita non dum perfectionem
 adepti sint, neque usque ad communem in fine mundi
 resurrectionem adeptura, eorum tamen spiritus, sive ante
 inde a corporibus separata, ex quo Spiritus Dominus caeli
 valvas sua morte patefecit, felicitate beatitudinis sempiternae
 terra donata iure proprio (ubi sunt) perfecti dicuntur,
 qui ad Deum Patrem finem suum iam persequerunt,
 in quo, et cum summa pace conquiescant. Et testamenti
 novi, id est foderis, ac promissionum gratia et gloria
 mediatorem Ierum. s. non solum iudicem, sed aduo-
 catum, arbitrum, reconciliatorem idoneum, qui quod illos
 rei minime potuit, ipse plane, omninoque perficiet. Ut
 exoluti veteribus erroribus, abluti a quibusvis sordibus,
 reconciliati Deo, tandem expellatam hereditatem filiorum
 liberi ac pacifice possideant. Et sanguinis aspersionem
 qua aspersi eiusdem sanguinis virtute perfecte etiam
 emundati in sacro, et arcano baptismatis sacramento,
 quaque aspersione hinc effusione sanguinis Christi in
 cruce morientis novum testamentum confirmatum fuit
 melius loquentem quam Abel. Et

et animalis sanguinis expressione
 xadovji. vasa to absd.

Id est, et sanguinem asperionis meliora loquentem quam loque
 hanc sanguis Abel Tu articulus generis neutrius. ponitur
 pro anima neutro. alij leguntur Tor Abel. Id est, quam Abe
 Com sed prior agitur Cetero. Nam sanguis sanguini, si
 cut persona personae confertur, non vero sanguis personae;
 et si quoad sensum non est differentia. Sanguis per pro
 poperiam dicitur et clamare Gen. 4. 10 et loqui per fidem
 ipse defunctus Heb. 11. 4. Loquitur igitur sanguis Sp vel
 postulans misericordiam a Patre pro hominibus, qui eius
 effundendi causa sine auctoritate per sua flagitia extite
 runt; quae voces meliores, gratioresque sunt, quam vox san
 guinis Abels clamantis vindictam adversus fratrem
 vel adhortans, et incitans ad omnium virtutum exerci
 tationem, suorumque summam charitatis imitationem
 pro fidelibus, qui non memora Abels defuncti per
 fidem loquentis, qui prous homo erat, adeo moveri, atque
 inflammarum possunt, quam Sp qui innocentissimi miscuit,
 typus ille extitit occisus a fratre) et Dei omnipotentis Pa
 tris dilectissimi, in quo sibi uno bene complacuit, quemque
 exemplar dedit, Magistrum omnibus populis mundi
 proposuit. Hactenus cum Apostolo sumus ad caelum
 fideliorem locati, vel potius eius sensus expressimus. Ex
 quorum serie, et expositione perspicue apparet unam
 eandemque esse ecclesiam, quoniam eos, qui sunt in
 terra fideles, adhuc in certamine et praelio de victo
 ria solliciti; tum eos, qui iam emeriti militiam con
 sumarunt, quorum spiritibus iam beatitudinis perfectione
 gaudent; imo angelicas Hierarchias uno, eodemque altum
 Dei complexu charitatis. ¶ 2. superius dicta conclu
 duntur et confirmantur.

Constat etiam sine duplex ecclesia filiorum status
 Verque sua ratione beatis. Alter quidem illorum, qui
 non dum perfecti sunt; dicuntur tamen pauperes non dubi
 am spem beati. ¶ Math. 5. Pauperes. mites. lugentes
 efficientes, misericordes mundum corde, pacifica persecutionem
 pati; quibus promittitur regnum caelorum. Alterum

10.

51

conversatio in caelis est. Philip. 3. Hi qui iuxta sunt Phil.
 ysaunt. Vbi Xpi (caput eorum) est, Col. 3. 1. Iosiam Col. 3.
 Xpi confident in coelestibus, Eph. 2. 6. Hi militan
 tium status, qui pro victoria bellant, proliando pacem inque
 runt Ps. 33. praeque nimis pacis amore pro reffera pacis
 nomen elegerunt, quinimo de ore duci optimi proficy
 centis ab eis ingressi iam iam praelium cum mundi
 Suis principe, acceperunt, Joan. 14. 27.

Alien status illorum est, qui iam post pugna
 concertationes, Et magna praelia, gloriose parva victoria,
 pacem mali sunt, quam inquirebant, adoptionem filiorum
 perfectam adepti, Rom. 8. 23. clara Dei visione potum
 tur, immarcescibilibus coronis gloria decori, palmis que in
 signis, triumphantium in morem, perpetuo congaudent,
 letantur, exultant.

11.

Oris illa Apoc. 12. mirum in modum eaque
 dicta sunt, confirmata cum Joannes dicit a se Virum
 signum magnum, ecclesiam nimicum sub specie mule
 ris in caelo existentis, sole circumamictam, Luna in
 tentem pedibus, Stellarum duodecim diademate coro
 natam atque parturientem; qua mirabili figura quid
 significatum est, nisi quod Solumus dicimus ecclesiam
 unam eamque genere atque conversatione caelestem, regem
 Xpum habere, cuius gratia splendoribus vestitur, regi
 nam Dei matrem, cuius favore invocatur, patronos, atq
 advocatos reliquos caelites, ac praesertim Apostolos, quo
 rum sanctitatis, ac doctura in parte illustrata instruitur.
 His variis auxilijs, ac presentissima ope Sicut Solum
 Sionani generis oriens ore Sionis patienti infidelium
 non nisi felicissimum partum expectandum. Et
 si autem in caelo vita sit, filios tamen, ut ingredi
 comis, parit, leuat, educat in terra.

01

12.

Qua propter iterum Apoc. 21. 2. Affertur sibi
 dicit eandem ecclesiam descendente a Deo 79 quoniam
 quicquid ad Sane civitatem pertinet de caelo, et a Deo
 est. Rex eius Xpi Dominus de caelo venit ex
 sim

Non Patri; sed eius non ex sanguinibus, neque ex voluntate
 carnis, neque ex voluntate viri, sed ex deo nati sunt. Ita
 custodia eius angeli de celo, qui semper vident faciem Dei. Nam
 legi eius, iura, munera, ornamenta etiam de celo a deo.
 Adde itaq; Joannem, paratam sicut sponsam ornataam viro suo.
 i. speciosissime ac dignè Deo, delicias nimium divitiis affluen-
 tem. Cant. 8. Haec sicut talis ac tanta est illa noui testamenti
 quæ noster. id est, in celo est Ierusalem, quæ libera est. i.
 per saram liberam principem dominam, representata est
 quæ etiam significatio, et secundum allegoricam sensum
 est mater nostra, sive ut dicitur in apoc. 12. quæ
 nostram, ^{Christianorum} ~~Christianorum~~ scilicet, ad noui testamenti, fidei gratia
 sperantem, filium qui ex matre libera, liberi proculdubio
 nati sumus.

Theoria 2.

De Libertate Sara & nostra

Libertatem quadruplicem distinguit Bened. Perera
 in Gen. 1. eleganter quidem, quem si vocat, consule, nec
 vero de Sara libertate ac nostra, quatenus attinet ad Suis
 loci explanationem breuiter dicemus.

Libertas civilis ea est, qua cives gaudent, sed prima dicitur
 deus esse quatenus proprie dicitur, privilegia enim ad eius
 similitudinem, atque adeo per translationem vocata sunt. Hæc
 pertinet ad eos, qui sui iuris sunt, nemini seruientes, nulli-
 us alicui domini. Sed sunt etiam in hac libertate gra-
 dus quidam. Nam isti temp. que obtinent, ita suam. Ut
 nullum agnoscant dominum, sed ipi ex se deligunt magis-
 tratu ad certum tempus commutandos, prius in gradu sunt
 libertatis civilis, qui vero regi subunt in minori, qui
 autem exterioris tyranni tributum pendunt infimum tenue-
 re gradum. Itaque Romani cives sub regibus et imperato-
 ribus minus liberi sibi esse videbantur, quam cum ex se
 ipsi consules aliosque annuos creabant magistratus.

Judei ex optimo gradu libertatis, in quoru deo sic

13.

14.

Cap. 4. V. 20. Theo. 2. de libertate Sara, & nosra.
 rante conlirari sub Mose, Josue, alijsq; iudicibus; minime
 bonum ipsi sibi potuerunt subire, et tandem ad infimum
 deciderunt. cum exers regibus, ac precipue Romanis sub
 illis tempora fali sunt tributarij. Invenim vero saepe coacti sunt
 servire gentibus bello capti, et in servos abducti, sed sum illa
 servitute ad tempus perpessa, atque a Deo, ut respirarent a
 sui flagitij, consulto immisa, liberati etiam saepe fuerunt, tam
 dem eo deemerunt, post eversam Ierusalem. Ierusalem
 in penam sui Meridi, ac mundi contemptu, non modo non
 agitur, sed etiam extremo supplicio crucis ignominiosissima
 que morte perempta; Et licet Sodie liberi quodammodo
 toto vire vagentur; tamen ubique sint, ac servituti
 servitutem serviant, quod si mancipia non censentur, non
 possunt tamen infideli, quin appareat non eos Sara
 vera, sed Agar's familia filios nancugandos.

Sara igitur, libera dicitur fuisse liberta
 civis, in primo quidem gradu. Fuit enim Vxor
 eius sonat princeps, ac Domina magna familia, nullius
 que agnovit Dominum, preter virum suum Abrahamum
 Agar autem contraria servitute fuit serva Sara subiecta
 servituti.

Libertatis ecclesie, de qua sic est sermo, spiritualis est
 dicta; per quam in presenti statu liber est homo, non solum
 a lege Moisaica, et timore mortis eam non servantibus im
 minentis; Verum etiam a subiectione carnis, mundi, de
 moni, atque peccati; in altero vero statu celesti libertate
 gaudebit, per quam liber erit ab omni genere servitutis
 perfectissime; siquidem nec corporalibus necessitatibus,
 nec mortis conditionibus, illo modo subiacebit. Iam ut
 ait Apostolus Rom. 8. 21. Ipsa creatura (rationalis)
 liberabitur a servitute corruptionis in libertatem glo
 riae filiorum Dei. fuit itaque Sara libertas civilis typus
 libertatis ecclesie, sic est, spiritualis, atq; celestis. Liber
 tas autem civilis non est necessaria Agaris. Nam
 et in misera servitute potest quis perfectus esse Christianus.
 Nam ut patet dixit Apostolus 1 Cor. 7. 22. in Xpo

Hor

sepe non est servus neq. liber. Civiliter intelligi. Stoici Philo
 sophi vocabant libertatem moralem, qua quis a cupiditatibus
 vitijque liber, rerumque aduersarum timore immunitus, tam pacato
 est animo, ut dicere possit. Etiam si frater illa datur obicit,
 impavidum ferient ruina. Sed Sana nos appellamus spiriti
 tualem libertatem, ea ex charitate utimur habet, qua foras mittit
 timorem, felialique reuerentia Deum compellit. Moralem vero liber
 tatem nuncupamus eam, qua naturalis est homini, per quam suum
 arbitrium dominum retinet, quae etiam scelera conuenit. Nemo
 enim Deus aufert arbitrij potestatem. Quare Sae caeteri suspicantur

Non tamen inuisi filij Abrahami. Ex Sara pro
 fecti liberi sunt a peccato, nisi eos Deus Dominus liberet. Ut
 ipse dixit Iudeis quibusdam, si filius vos liberauerit, liberi erit
 et si filii se ipsi filios Abrahae habent
 et nemini unquam seruisse, et clamant. Inque enim Sara li
 bera filij dia queunt, nisi qui spiritum dilectionis a Christo
 hauserint, atque ex amoris libertate, (ut ait Sic Angelus) habent
 gloriari Deo, non ex timore seruilitate quaerunt gratiam euadere.

Hi sunt Ierusalem celestis cives, quorum conuersatio in ca
 lis, qui secretum eorum habent, qui sagitta appetunt. Et in
 Ierusalem celestis, omni processu seruilitatis condidit. specie abbe
 rata libera; ut per Saram praefiguratam fuit. Mater autem
 Christianorum non est, (ut ait Ceter) aliqua ciuitas terres
 tris, nec est inuisus orbis terrarum, sed est celestis patria.

Quoniam Christiani spiritu constant, mater autem spiritus
 celestis est patria. Unde enim spiritus eorum, qui generantur
 in baptismo, unde spiritus eorum, unde spiritus Mar
 tyrum, unde spiritus doctorum est. Hactenus caeteris. Uli vero
 qui seruicia sapunt, nec nisi timore a vicijs, ac sceleribus
 abstinere, tunc nec sic abstinere, seruicia Ierusalem
 ingens, ac moribus Sinaica, atque Agarica filij sunt Syna
 goga.

Igitur Agar serua figura similiter est, primo seruilitatis
 celestis, qua seruicia Ierusalem cives, id est Iudaica Synagoga
 hanc indarentis alumni, tenentur, cuius multiplicibus manda
 tu opprimuntur, ac nimis, perique, atque execrationibus terren
 tum instar seruorum. Deinde Iudaeorum seruilitas, peccati nimis

81

17

nam ac consequenter carnis mundi ac demonis, quod servituti
 non civis, ut Agrippa, sed spiritus, quod potius amorem
 quam corpus subiectionem esse cogit. Cum hac vera servitute
 stare possit libertas civis, nam. In dicit sub lege civilem obli-
 nebant libertatem sub regibus proestant atque iudicibus. Inveni-
 ter et y, qui in primo gradu sunt, nonnumquam scelibus, ac
 flagitijs cooperti sunt, atque ingratissimi. Hae etiam ser-
 vituti supponit libertatem arbitrij sine moralem, sed servituti
 peccati est oppositus cum spiritus libertate pugnat, quapropter
 haud invidie fore credituram si de ea paulo loquitur, sed qua
 fieri queat brevitate disputare quod sequenti faciam theo-
 riam.

Theoria 3. De peccatoris

miseria conditio et servitute.

13.

De servitute peccati collata cum servitute mancipij seu ser-
 vitijs habuit Caro. Hic in illud Joan 8. Amen dico vobis, quia omnis qui facit peccatum servus est peccati.
 Septem genera sunt servi propria quae competunt congruenterque
 peccatoris, atque adeo rediguntur. Sunt enim natura liberum, ac
 vocatione, et gratia ingentium in miserabilem statum conditio-
 nemque vitiosissimam, et abjectissimam. 1. enim servus laboribus
 premitur 2. vilis alienis eris. 3. laboribus occupari
 ministerij. 4. Nichil cuius possides. 5. Dificili habere
 6. Non est capax contractus faciendi. 7. Non valet condere
 testamentum. O indignissimam hominis sortem, in quem caco-
 demon dominationem exercet, cui mundi malignitas insua-
 dat, carnis libido imperat, et peccatum ipsum regni sui ty-
 rannidi subditiorem tenet!

19.

Atque vide de Aram, Herculei Sumeri labores
 bus tantis non sufficiunt. Nam, ut dicit Pharaos Aegy-
 ti rex Israelitas opprimebat, interidium veligando paleas,
 oneris portando, nocte subigendo luto, laterisque coquendo,
 sic se miserum. O scelerate, opprimum tenet saleris domi-
 natus, cum libidini serviens, mille cupidinibus obsequens,
 immerso cum labore, et sudore, vix aliud appetendus, praeter
 quam subigabas, vanitatem, atque mendacium. In quatuor
 laboriosa servitute, magno cum tuo malo impletum, ipse ex

pe

periculis tibi, daturum illud nationum Hierem. Et seruis tibi
 tuis alienis die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem, tam est
 crudelis ista tyrannus, ut exules non sinat, vel momentum que
 esse a misero famulatu idoli, quid veris nisi idolum colit, qui
 creatura Sacris potestatis Des? illam impensius amat? Illud
 Thom. Thoen. 1. 3. Migravit Iudas propter afflictionem et
 multitudine seruitutis. Habitavit inter gentes, nec inue
 nit requiem. Natus licet loca peccator, quare effigia quali
 bet, nullo modo tamen quat manus istorum effigere, quibus
 a dno Domino traditur est. Unde sequitur, omnes persecutores eius
 apprehenderunt eam inter angustias.

20.

2. Quam atrox vero panis huius fugitivus datur, imo
 non solum pane eget, sed porcorum cibis siliqua cogantur,
 quibus ventrem implere cupit, sed minime daturus. Magis
 quidem pueri aium quare excrementa, iuxta illud Thoen.
 4. qui nutrabantur in croceis, amplexati sunt stercorea, ve
 rum communis ei cibis ex amara radice Juniperi Job. 30. 4.
 et mandebant Serbas, et arborum cortices, et radix Junipe
 rosum erat cibis eorum. Vbi Gregor. Radices, inquit, spi
 rituum cordes sunt, sed ex ipsa mollitie proferunt. Unde qui
 ant. 7. Radix est amara peccatum. Heb. 12. 12. Vt ex
 Thoen. et Theodori. exponit nos. P. Iberia satis
 dolle. Hec ergo radix dum tenera est, et blanda delictat, post
 quam crevit, et induruit spiritus pungit, et amaritudine cor im
 plet. Blande ingreditur peccatum, sed in nouissimo venena
 diffundit. Vt regulus. Heb. 13. 32.

21.

3. Tam quam sit vilissimis, abiectionis ministerijs ad
 debis peccator indicat Vates Regus Ps. 80. Diuertit ab one
 cubis locum eius, manus eius in cophino seruerunt. Offi
 cio de pios, altham. De fagunes, quem quere Vena Vt
 Louitior Hifali, Heban cayas, tirax la Sauega. Arabi
 sima occupatio, quam inuuit Iuen. Satyr. Delubra locantur
 Iudeis, quorum cophinus fenumque supellex. Lar alhasai see
 ganagan. Vn ceston. Vt Ma Soga. Vel certe alludit ad
 galas, et cophinos, quibus ad opus laterum Iudei aerum
 computabant in Aegypto, ut patet Exod. 1. et 5. quam
 etiam occupationem indicauit Psalmus, Iudaeos habuisse,
 in qua typum gerent miseris peccatoris.

22.

4. Et gratia tam sua illa peccati tyrannus, ut cuiuslibet
 prorsus quicquid miseris reus reliquum faciat. Nihil enim tam
 suum habet peccator, quod sibi non vendicat propriumque
 afferat iniquus dominus. Quapropter sibi ipsi ab omnino iu-
 tili. Nam et si qua spiritus est bona, sive à natura
 ut vires corporis, ac animi, sive à fortuna, ut divitiae et longi-
 tates, haec plerumque facit aera iniquitatis peccato. Rom. 6: Rom.
 quod si quod opus aggreditur, quod boni speciem praeferat, vel intentio illi
 aucta, vel alia circumstantia plerumque despicit; quare cedit pecca-
 to. Nihil itaque proprium obtinet, quod Dei soli est, et ce-
 leris mancipium, quod valeat ad aeternam vitam promo-
 dam. Quocirca illi quadiat illud, quod de israelitico populo
 olim praedixit Deus. (7. 8. 9) Ephraim falsus et subaneus
 panis, qui non re veritur, comederunt alieni robur
 eius, et ipse meruit, sed et commisit sunt in eo, et
 ipse ignoravit. Et enim relectari, ac flagitiosus, ita por-
 tus est cinere flagitiorum, et igne terrena cupiditatis
 ita crepit, atque aduritur; ut prius assumatur, et perat
 quam ad Deum convertatur. Quia et pro fame nimia
 concupiscentia, antequam in alteram partem veniat, gle-
 centula semicotta voratur. Alieni autem domini sunt
 vitia, atque peccata, quae minus sentientem, certe parvi
 pendente debilitant, et deglutunt. Quia vero maius
 insania, quam ad senium usque, et usque ad iuventutem
 in tanta ignoratione versari; ut tantum ^{tamquam} certum
 malum non videas, vel videns non attendas, aut fieri
 flocci facias: His enim accidit illud eiusdem Osee 3. 7.
 Quia ventum est. Ave uos oisga id est. sana semina / semina
 habent, et trutinem (id est, calamitatem) merent. Vide
 infra 6. 7. 8.

05

15

23.

5. Quam despicibilis sit hic servus peccati ex dictis iam liquet
 et illa confirmat admiratio Hieronimo 2. 36. quam vili facta
 et nimis iterans vias tuas; et ab Aegypto confusa est,
 sicut confusa est ab Affur; sub metaphora sponsa adul-
 terae increpat Deus populum suum, qui ab omnibus conspu-
 tus habebatur, à quibus opem expectat. Nam derelictus
 a Deo propter magna crimina, falsus est opprobrium a
 abundantibus, et despectus superbis.

6. 7.

6. 7. Sed et illud tandem dementiam arguit, et exaggerat,
 nullam omnino facultatem, neque ad contrahendum, neque
 ad rescandum peccatori permittat peccatum. Etenim, si quando
 vel interconfundendum, ex animo quid promisit boni, mox demo-
 ne insigante, aut carnis mala consuetudine suadente, recedat.
 Ac plerumque moribus peccator instabatur, cum ei repente
 nus superueniat interioris, aut tam festinus, ac celer, ut alius,
 quod ipse falsus fuerat, cogatur cum suo detrimento commite-
 re. Quare licet in hoc saeculo diffusus existens torrens
 substantia, tamen in alicuius egentissimus erit, imo in ipsa
 morte incipiet miseram suam experiri conditionem. Quod
 graphicè descriptum est Job. 27. 19. 20. Dives cum dormiret,
trahit seam auferet (quia scilicet nihil bene distribuit) aper-
iet oculos suos, et nihil inueniet. regor ibi seum corpus
inguit, dormit in morte, anima uigilat in uera cognitione;
Et uinc. uidere cogitur, quod hic fidei contempnit, negaret
indigne epulone, qui postea in inferno carum uidet, quem ad
caruam suam etiam audire contempnit. Hec Gregor. Verum
 quam breuiter atque imperato capatur peccator, subditur statim
 Apprehendit eum quasi aqua (cum impetu, et effuse ingruens)
 inopia, nocte (ut non queat effugere) opprimet eum sem-
 peltus. Tolle eum uentus ueni (id est, curus) velut
turbo rapiet eum etc. Si uero tam est uehementis Furi flatus,
 ut grandiores uaditibus exurberet quercus? quid impium, qui
 pulvis est? Ne misero homini, qui peccati miseram seruit-
seruitutem, nec tamen sensu abimat, quod patitur, cum
uis oblatam aspernatur libertatem; cumque illa Plautius
seruus insanus ait. Tribus libertatibus condicio non posthac,
quia ego hodie illis comparem magnum malum. Sic inuidia
 lior, sic iracundia furor, sic libidinis ardor seruum
 incitat peccati, ut libertatem, et moralem, et spirituales
 et celestem seruitutis postponat flagitiosa, quam ipse
 ad domum libertatis nomine censet. Vide Pier. I. 40 de
 tribus libertatibus ad quas Plautus alludit.

Theoria 4.

Super illud Que et mater nostra

25.

Qui in Christum credimus, sine ex Iudeis, sine ex Gentili-
 bus vocati; Et in unum corpus ecclesie convenientes, unum
 omnium patrem habemus Deum significatum per Abrahamum
 fideliū omnium patrem; unam similiter matrem omnium
 agnoscimus Ierusalem sublimem atq; caelestem, per Saram
 etiam typicē expressam. Haec itaque mater nostra est, Pauli
 inquam, et Galatarum, et fideliū cunctorum, qui omnes
 cum capite nostro Domino Ieruchabo, in uno Isaac pro-
 missionis filio adumbrati, aeternae hereditatis partici-
 pes sumus, ut pote à liberis utriusque parentibus, caelestis scilicet
 gratia partu geniti. Christiani, inquit Caius, spiritus con-
 tant, mater autem spiritus caelestis est patria, inde spi-
 ritus eorum qui in baptismo generantur, inde spiritus
 Apostolorum, Doctorum etc.

26.

Confirmat Sac, et quae supra dicta sunt, quod ait S. Augustinus
 super illud Psalmi 149. Latebit Ierusal in eo
qui fecit eum, et filij Ierusal exultent in repositio.
 Ieron. Vera, et Ierusalem vera verina est in caelis, quae
 est mater nostra, ipsa nos genuit, ipsa est ecclesia sancto-
 rum: ipsa nos nutriuit ex parte peregrina, ex magna
 parte manens in caelo, ex parte qua immanet in caelo
 beatitudo angelorum est; ex parte, qua peregrinatur
 in saeculo, spes iustorum. De illa dictum est Gloria in
 excelsis Deo; de hac dictum est, Et in terra pax homi-
 nibus bonae voluntatis. Qui ergo in Sac. vita gemunt, et
 desiderant illam patriam, currant dilectione, non pedibus
 corporis; non querant naues, sed personas, duas alas cha-
 ritatis appropinquent; peregrinamur, respiramus, gemimus;
 Venerunt litterae de patria nostra; ipsas vobis recitamus
 Latebit Ierusal etc.

27.

Furius Sac de re idem S. Pater Augustinus tractat de
 civitate Dei l. 15. per tria parva capita, ubi sic explicat
 Sane allegoriam, quam sic cum Apostolo versamus,
 ut dicat partem terrenae civitatis; illi illius, inquam, quam
 in figura fundavit Cain esse terrenam Ierusalem; quae
 utique carnalis est; sed instituta ad significandam
 alteram Ierusalem caelestem; cuius mensuratio signifi-
 catio

Cap. 4. v. 26. Theoria A. de Ierusalem celesti matre.

Ierusalem appellata fuit sancta; significata autem est in Agar an-
cilla; quia uti imago servietur significanda celesti. Porro caly-
tis Ierusalem, inquit, superna est civitas sanctorum, quamvis
hic patiat civis; in quibus peregrinatur; donec tempus adveni-
at; cum congregata est omnis in suis corporibus resurgentes.)
Hec Augustini mens et explicatio, ex qua perfectum est super-
nam et celestem Ierusalem esse matrem nostram, quae ta-
men in terra parit filios.

28.

Eadem videtur esse S. Ambrosij sententia, ait enim
Ierusalem celestem dicitur, quia in caelo sedem habet pro-
prium, generatque liberos à peccato servos in celesti sede cum
Xpo Ioan. 17. Volens ut hi sint mecum. Ea in Xpo est vita
et lux, et donat venatis per eam immortalitatem Ioan. 1. quod
natum est in xpo vita erat, et vita erat lux hominum. Sic
vita et lux mater fidelium est.] Hec Ambros. 2

29.

Eadem confirmat S. Theodoretus in illis Is. 86. v. 5. Num-
quid Sion dicitur. quod ipse ita legit. Mater Sion dicitur
Somo, atque sic exponit, Nunquid Sionem matrem
nuncupabit, et omnis homo dicit, quoniam mater Sion est
et homo matris est in ea. Qui enim matrem Sion nominat.
confitebitur etiam ortum hominis, qui natus est in ea. Et
ne quis Sionem tantum suspicetur, statim subdit
et ipse fundavit eam altissimus. Nam hic homo qui in hac
matris est, et creator est et opifex, cum altissimus sit et
Deus.] Hactenus Theodoret. cui consentit S. Hieronymus nota
ut Card. Bellarmus) relatus est in comment. S. textum
Itacum in hoc loco esse corruptum, negat enim fuit idem
Cardinal) 70. vertisse mater Sion, sed nunquid Sion, quoniam
namque autem scilicet pro matris, transcripsit matris adri-
to. 9. Sed indubitanter ex hoc loco certum est Sionem id est
Ierusalem celestem esse matrem. At cuius mater est?
Ipse ipse exponit Bellarminus, ex sententia sanctorum
Patrum Latinorum et Graecorum, hac enim praecipua causa super-
nae ac sanctae civitatis, quod in ea natus sit, qui fundavit
eam altissimus filius Dei. Hinc enim potissimum
hominum dicta sunt de ea, quod civitas eius esse voluerit
secundum naturam humanam, qui fundator eius est secundum

Cap. 4. v. 26. Theoria 4. de Ierusalem castri matris
 naturam divinam. Sic sensui patet ex ipsi Verbis. Nun
 quid Sion, id est, Sioni, sive Ierusalem celesti, dicitur Somo
 aliquis, rem tam noivam, et tam domiciliandam, et inauditam
 in saeculo, quomiam? Et i. quia homo natus est in ea et
 ipse idem fundavit eam altissimus? Haec evidens proph
 tia de Igo. Quam tamen Rabbinii, atque eos sequuti ali
 quot nostri interpretes obcurant, dum sic legunt, et ex
 ponunt. Et Sion dicitur per admirationem scilicet, aut
 per gratulationem, homo et Somo. i. multi Somines, sive
 hic et sic. i. Izarus et Barbarus, Syrus et Aegyptus,
 Hispanus et Indus, ex omni natione Somo natus est in ea
 per verbum mimium Dei veri, et permanentis in aeternum
 1. Pet. 1. 25. Et ipse fundavit eam altissimus, arguendo por
 to inferi non poterunt diversis eam prevalere, neque rufis
 et crudelis Draco eius impediet sobolem Apoc. 12. Et sic
 fere Flam. Sans. et alij: sed prior expositio arguitur
 et graviorum interpretum, quovis autem modo mater proba
 tur esse superna Ierusalem, si enim dicitur, etiam omnium
 motuum qui una cum illo sumus. Sap. 3. v. 28. si quid dubij
 occurrat in priori expositione facile ejicit Bellarminus
 ubi ex Hieris

Prophetiam
 oraculum de
 Christo domi
 no Iesu.

Sion mater
 Christianis

1. Pet. 1. 25.
 Apoc. 12. 5.

Flammianus
 Jansenius

Sap. 3. 28.

30.

Sando Brunonis exposito Suis vesiculi dicitur con
 firmat, que sic Sabet. illa autem, que sursum est, que non
 carnalia appetit, sed spiritalia desiderat. Ierusalem
 libera est, ut pote que non ex timore, sed ex dilectio
 ne Dei servit; nec quarit temporalia, sed aeterna; que
 est mater, siquidem multos Sabet filios, nostra quoniam
 nos genuit. Haec est ecclesia filiorum. Hactenus. S.
 Bruno. Affertur Gagnius addique, dicitur novum
 quia non carnalibus ducitur, sed celestibus, nec, ut hinc
 Gagnius texens, sed aeternis addita est. Sed diximus supra
 illud libera est. secundum litteram de Sara dictum et
 secundum figuram non est dubium, quin de ecclesia in
 intelligatur.

Ecclesia
 de Sara

31.

Anterior illud, que est mater nostra. Sicut Mater
 littere de Sara liberaliter de ecclesia figurata locutione
 dictum sit, non facile expediti potest. Certum vero est
 de ecclesia, intelligi oportere de libertate spiritali et
 celesti

Mater
 Sara
 Ierusalem
 vnaq.

caelesti; de Sara ^{autem} non nisi de politica libertate exponi posse, ut
iam supra declaratum est: sed magis propensus sum in eorum
sententiam, qui secundum litteram maternitatem explicant
de ecclesia, que maiorem rationem habet matris, quam Sara, cum
hæc figuratim et umbraticè, ecclesia vere quidem, licet spi-
ritualiter mater nostra sit. Sed qui Jerusalem dicunt poni
pro testamento novo fidei, et gratia per metonymiam, quon-
iam tenentur intelligitur per id quod continet, vel causa pro effectu,
dicentibus appellari testamentum. Sic à Paulo matrem nos-
tram? Certe durius id videtur, quam auris ferant, aut
usus loquendi recipiat. Seripand. Card. sic emollet. Hoc
autem, inquit, Testamentum, quod è caelesti Jerusalem ema-
nata, liberos parit, non seruos, communicat enim spiritum
adoptionis, in quo clamamus Abba pater. Verum cum
Testamenti. noui appellatione significata, (ut supra diximus)
ecclesia ipsa noui testamenti, sententia una est. Sumus
ergo spi fideles noui testamenti filij, Jerusalem superna,
que libera est, liberi, aequales matris libertatem nunc spiri-
tualem, postea caelestem et eternam affecturi. Libera appel-
latur Jerusalem caelestis, inquit Theodoretus, quia non habet
iugum legi, que libertate eius nos filij gaudemus. — De uirg.
Lomb. Ecce per hæc omnia patet quod lex uetus non est
tenenda: sed noua, que sursum est. que libera est. Id est,
ad superna nos mittit, et liberos facit: que data est eade
sice, que sursum est, et libera; sursum, quia cum domino
gaudet, in spe, dum peregrinatur in terra; et iam in caelo.
libera, quia diligit, et ex amore seruit; et que mater
nostra à qua sumus instaurati. Quod uerbo, et exemplo, ut
ex charitate seruiamus.

32.

TEXTUS.

27 Scriptum est enim Sata
re steritis, que non parit: exulta et
Sama, que non parturit, quia multi
filij deserte magis quam eius, que
habet virum

scholia.

1.

Sub figura duplici femina Sterili atque fecunda, respici-
 ens ad Saram, Et Agnam, Vates sacer pronuntiat novum
 testamentum esse preferendum veteri, id est, ecclesiam Chris-
 tianam Synagoga Iudeorum, non solum multitudine, sed etiam
 praesentia, atque nobilitate proles. Ex quo perspicuum fit
 Ierusalem supernam, per liberam Saram significatam, esse ma-
 trem omnium nostrum, id est, fidelium Christianorum; quod
 intendit S. Apostolus hoc prolato Iuda testimonio compro-
 bare, dum indicat figuram convenire prophetiam; ut ait Theo-
 doctus. Et Chrysostomus, Non contentus, inquit, figuram Ista-
 iam etiam adhibet rebum his, quae dicta sunt. Cum enim di-
 xisset supernam Ierusalem esse matrem nostram, et Saram
 vocasset ecclesiam, citat prophetam ipsi suo calculo suffra-
 pantem. Et post expositionem littera addit. (Vides, ut
 facti quidem Saram, verbi autem propheta nobis futura
 subnotarint.)

Connexio
scopus.

Ecclesiam
stat 57
9a.

Theodotus
Chrysostomus

2.

Scriptum est enim Iai 54. i. particula causalis ratio Isa. 54. i.
 nem innuit, et argumentum, quod in confirmationem pro-
 ducitur, vel allegorici sensus, vel maternitatis ecclesiae,
 hoc est Ierusalem superna. Propetius sermo gratula-
 torius est, sed gratulatio eo spectat, ut Deus ingentis
 beneficii author agnoscat, proque eo debita gratiae
 Prae demum laude digna gratulationes existunt, quae procul
 ab offensionum secularium furo remotae, cum in divinas
 laudes erumpunt.

Gratulationis
sermo cum
gratularum
actione.

Asseratio
remota
gratula

3.

Latare. Hic Apostolus versionem secutus est in
 tergetum 70. Vulgata Letai Sabet lauda. Vat. Iubila
 utrumque significat Hebraice ירין a radice ירין
 Ranan. quod verbum laudis cum letitia delectare signi-
 ficat, sensus est Sannus, canticis, iubilis, voce aegre, omni
 que signo letitia authorem immergi, atque decem beneficii
 in te collati, Deum lauda, atque seris concelebra. Alludit
 ad consuetudinem in Israell solemnem, Vbi puerpera pro
 sextum longa sterilitate liberata cantica edebant laudis
 ingratarum actionem Domini, ut patet. 1 Reg. 2 in Anna
 matre Samuelis.

De can-
ra hy

Puerper
quam
gratularum
actio.

1 Regis
Anna
hij m. a. h.

4

Sterilis instar infecunda telluris, et sicculosa gleba,
 qua

quae in et facultate natura ad fructus producendos destituta est,
 vel instar femina iam grandaeva, ac senio confecta, instar
 Sara, inquam, quae inepta ad concipiendam prolem, iam liberos
 desperaverat. id enim insinuat illud Gen. 18. 11. Sterilitatem
 explicat sequens Verbum quae non parit (Vat. quae fructibus
 tenet) mulier quae non peperit. I. Sabitus. Hebr. לֹא יָלְדָה ^{Rami}
~~לֹא יָלְדָה~~ id est. cantando exulta Sterilis quae
non peperit. 70. Et Vulgata praesenti visunt pro praeterito,
 ut significarent Sterilitatem per modum Sabitus, atque adeo diu
 evaniam, sive perpetuam; ut futurum significat, quod Hebraei
 Sabit textus. Quamquam Caiet dicit per praesens signi-
 ficatam Sterilitatem non fuisse perpetuam, sed ad tempus.
 Certe naturalis Sterilitas in Sara perpetua erat; et typo veritas
 respondeat necesse est. sensus igitur est. Gaude et Deo gratiam
Sabe o Sterilis, quae non modo non parit, id est, nunquam peperisti, sed
et pariendi, imo etiam concipiendi spem deposuisti. Quare de
te iam praeter spem, praeterque opinionem eventura, non sa-
trifuit, sacro Vati semel dixisse; verum, quae magis tuum Vati
curium roboret atque confirmet, iterum dicit, demumque ac gra-
uiori verborum pondere, ad exhibenda maiora exultationis
indicia, atque gaudij documenta adhortatur subijcens.

רמי עקמה לא ילדה ^{Rami}
gnhacarah lo yaldah.

Exumpe et clama. Uidecanta. Taudem et hincora. (Vat. pro
Uimpe in iublum et hincora, quasi paradisiatua magnitudo gau-
dy latantium, et instar equorum ad praedium gelientium, seu
ad victoriam properantium et exultantium. Offusa quippe
lactia, et ultra modum significatur, qualis iusticorum
in gratulationibus, epithalamij, et triumphis; quod Simiendi
Verbo insinuat.

Exumpe I. intra pedis conceptum gaudium foras prodi-
re fac; Talentes iulos anima emitte in publicum con-
pectum. et clama, instarque quantum atque triumphantium,
cumpe vocem, extolle clamoris, lo triumpho quanta potes
Voci contentione intona. (more tripudiantium crepa digitis,
gaude manibus, salu pedum, Voci sonoro cantu, oculorum
alacritate, frontis hilaritate, vultusque totius splendore no-
uam iniquitatemque praece latitiam.

Quae non parturis. Vulgat. quae non pariebas. Page

quae ei, *ut mulier, quae non parvulorum.* Maria hoc indicant, *ut di-*
ximus, beatitudinem Sabralem; sed est in verbo parvulorum
 hoc emphasis; alluditur enim ad partus praedictos, seu comites
 dolores, cruciatu vociferationes; quae dicit, quae propter sterili-
 tatem novam multos parvulorum experta ei, nec extimulorum
 quae nactiquam
 cupit, quod pro desiderio partus in vltos clamores pro
 stonde, et quae dolores nescis parvulorum, in vltos trans-
 parvulorum felicitatem consequentes; non ex difficultate par-
 turienti, sed ex fructu partus, alacritate, clamore, ede, et
 miris exco concentus. Nam hoc differt spirituali partus
 a carnali, *ut nihil habeat dolores, aut tristitia,* sed omni-
 modo sit festa letitia plenus. Unde fit, *ut Baptismi*
 sacramentum publica cum letitia, et fausta acclamationibus
 celebratur. Imo sabbato *beatissimi Resurrectionis, atque*
Pentecostae, solemnissime conveniunt celebrari, communi-
 bus totius populi gratulationibus, et universalis parvulis la-
 titia communicatione.

Gen 5:8
 אִשָּׁה וְיָלְדָה בָּנִים
 אֲדָמָה וְיָלְדָה חָוָה

Barthol
 gimus
 sine dolo
 quo gimus
 significat
 Baptismi sa-
 cramentum
 par cum la-
 titia celebra-
 ti consumm-

7.

Quia reddidit causa tanta letitia, liberorum multo-
 tudo atque praesentia

Multri filij deserte magis. Sic etiam *Julg. recentis*
ferre Hebraismo, quamvis Latinus sermo non multi magis di-
cat, sed multo plures Hebraei comparativis carent. expresse
pat. plures futuri sunt filij.

Deserta *Lagn. desolata Gynat. Alex. vidus Tor. de*
solatam inquam immoritatam solitariam interpretatur, ac
Verbum Hebraicum ~~דְּשֵׁרָה~~ et mulieru, et tibi deserte
 ait convenire. fuisse vero dicitur *eclesia deserta instar*
Sarae, non dilectione quidem, sed cohabitacione, nec domus
gubernacione, sed quod thori exclusa esset contubernio,
dum praesentis sterilis; vel partu postposito, (ut ait D. Thom.) Thom.
quia serius veni ad partum. Gass. sanct. Isai 54. G. sanct.
 Deserta debita est Sarae, quia, licet haberet virum; quod
 generis propagacionem, perinde atque si non haberet, cum
 ab spe proliis recipienda esset deserta. Saie *Aras M.*
 Vets inquit, *Perusalem celestis mente concepta erat, cum*
 Saie *praedicebat Isaias, et agnitione instituta atque designata.*

datatibus
 Gyllus
 Forum

Thom
 G. sanct

Aras M

* שִׁמְמָה sch memia

§
 Sed

sed non dum ciuibus ornata, atq; inhabitata, Ideo Sterilis appellatur
atq; deserta, quasi sine ciuibus, absque liberis. Nec tamen in
nisi, aut prater rem gratulatio. Nam sponsa notata, ac futura
gratulationes eodem tempore sunt. Sic Mariam semper Virgi-
nem antequam conciperet, gratulatorijs verbis allocutus est An-
gelus Gabriel, imo prius quam nuncium illi a Deo red-
dideret, aut illa accepisset, quod futurum esset mater Dei, quoniam
etiam in Cant. c. 5. Sponsus preclarus compellat Sponsam gra-
tulatorijsq; nominibus, antequam illa aperuerit Ianuam, aut eum
admisit.

Quam erit qua Sabet Virum. Iam quam filij ma-
ritata Synagoga sultet, qua putabatur, vel gloriabatur
habere virum, instar alterius Agar, vel Therae
vel Lia, qua ob multam prolem de contubernio virorum glo-
riabantur, et insultabant aduersus eas, qua putabantur Steri-
les, Sarai, Rechem, Anan, Sergand, Eumge et cla-
ma qua non parerit. 1. primum nec gravidam te esse sentias,
neque partus appropinquare videatur, iocundatione tamen, et
clamore mulierem admirula partuientem huc qua se equi-
tur. Quia promissione freta quoniam multo est. Haec
est diuina promissio Ierusalem caelestem, qua deserta pu-
tabatur, eoque nullum adhuc genuisset filium, multo plures
Sabiduram, quam Ierusalem, qua a lege, tanquam a viro culto
dicebatur. Haec eadem videtur esse illa promissio, qua Ierusa-
sam de propaganda sollicitum prole consolatur est Deus
cum caelum suspicere, et stellas numerare iussit, atq; mox ac-
cepit, Sic erit semen tuum. Sed quomodo Ierusalem caelestis
dici intelligatur Sterilis, deserta, ac sine viro explicandum
erit, quod fiet sequenti Theoria.

Theoria 1^a circa Verba Iymia. 54. d. d. a D. Paulo in testimonio sui pro ducto.

Quaestio est celeberrima et non paruum difficultatis, Cur ecclesia dei
fuerit Sterilis, deserta, ac sine viro? Nam si Sae est
consensus fidelium, et ipsi fideles dicuntur eius filij, cum
primum est ecclesia Sabet filios. Si autem Sabet filios, ergo
non est Sterilis, vel si Sterilis est, non est ergo ecclesia, id est,
fidelium filiorum consensus.

Præsertim deserta dicitur mulier sine viro, idem civitas absq[ue] civibus; quis igitur iste vir, à quo deserta fuit ecclesia, aut qui ibi civis, quibus deserta esse perhibetur? Si ecclesia vir Christus, ipse enim sponsi nomine intelligitur in cantico Cantico[rum] qua ratione dici queat, sine viro ecclesia, cui à xpo. promissum Matth. 28. Ecce ego vobiscum sum omnibus diebus usque ad consumationem sæculi

¶ I. 1.

Proposuit 1 Sententia non nullorum patrum auctoritates afferuntur ad eius declarationem.

10.

Muli ex Patribus Ut Orig. Euseb. Car. Chrysost. Cyprian. Theophylact. Theodoretus, Ambros. Hieronym. August. Prosper. Lova. Mag. Lira, Lomb. Bruno, Raymo. Anselm. Et recentiores Tril. Arbor. Forei. Eras. Gagn. Car. Lalac. Sa. Leo. Et Carlo. Salm. Toles. Adam. Desli, cum variam interpretentur de Gentium ecclesia prelatam Iudæorum Synagoga. Nam ante predicacionem evangelij dicitur, ideo sterilem vocari, desertam, ac sine viro, quod sine Deo, i. sine fide ac Dei cognitione, sine lege, sine vera religione esset, nec nisi diabolo generaret carnales filios. Præsertim enim infacunda mulier, aut deserta terra, inagrosa, atque inuisa, talis fuerat obis gentium ad soci, ut boni aliquid pararet; ac precioso rore xpi sanguinis, et gratia fluentis irrigata gentilitas, tanquam amenissima paradysus vernare cepit, gratissimique Deo plantis impleri; ut præter spem, subito sese agnouerit matrem multorum carantem gremio liberorum. Apponam nonnullorum expositiones, ut ex proprijs verbis facilius constet eorum sententia.

Ecclesia ex Gentibus convocata antea sterilis in idololatia facta in xpiana fide

Quil. Alexand. in Isai 54. Mulieri, inquit, sterili, et abiecta viros habet delibata, comparare dignatur gentium multitudinem. Sed cum gentium multitudinem seu ecclesiam ex Gentibus congregatam sterilem nominat, cum fuerit ad deo liberis fecunda, et quasi feracissima, maiori gremio, quam Synagoga; ut patet Deut. 32. Sicuti fuerit gentium pro numero angelorum Dei; et pater Domini erat populus eius Iacob simulus hereditatis eius Israël. (De ponder ipse) Nullus fuit apud eos, qui universorum Deum invocabant, propter cognitionem, et virtutem numerandus in filij Dei; qui ut ait Ps. 117. A. A. Nulla alienati

11.

¶ Iud

Gentium populus sterili, quia nullum Deo dabit filium de seruis a cognitione Dei. Atq[ue] adeo sine viro, quia sine Dei verbo.

Sunt

sunt à coniunctione cum Deo? Et paulo post. Vidua fuit, inquit, gentium multitudo: non enim ei quidquam communi fuit cum ratione omni cognitionis, id est, cum Verbo Dei, per quod omnis fructificatio spiritualis, tum in sanctis angelis, tum in his qui ipsa infusa est. Itaque ante servatoris adventum Vidua erat et sterilis, et ob id ovis liberis. sed postquam per fidem celestem sponsum accepit, plures suscepit, quam Synagoga.]

Chrysost. in hunc locum. [Quae igitur sterilis, et quae deserta? Annon per spem est hanc esse ecclesiam ex gentibus, quae antea cognitione Dei fuit privata? quae vero est illa quae Sabes virum? Nonne videtur hanc esse Synagogam? Atamen sane multitudinem liberorum suscepit Vidua. Siquidem Sae et nam dumtaxat Sabebat gentem, caerum Caesariae filij Izaiam, Barbariam, terram, mare, denique universum orbem implent.] Sic alij. Theodoret. [Gentes, inquit, ut Sara in senectute peperit praeter omnem spem humanam, sic in ipso fine vitae Dei cognitionem affecta sunt]. Acum. [Eccleria ex gentibus sterilis et deserta erat, et canens omni bono priusquam in Christum crederet. Synagoga Sabebat virum sive directorem, gubernatorem, ac provisorem tanquam quae legem Saberet, aut tanquam, quae Dei olim prospectio fuerat.] Theophil. [Eccleria ex gentibus coagmentata erat deserta, atque vacua divina cognitionis, et absque liberis, quae neminem proventum prophetarum, doctorumque Synagoga virum Sabebat, vel legem, vel Deum ipsum ad ministrantem res suas.]

Nicolaus de Lyra in Isai 54. Sae Sabes. [Sicut una est fidei antiquorum et modernorum, sicut modo sit magis explicata, ita est una ecclesia a principio mundi usque ad finem (quod Magnus Gregor testatur Rom. 7) una ergo et eadem ecclesia dicitur sterilis, et fecunda, virum habens, et deserta, secundum diversas gentes ac tempora. Pro tempore veteris testamenti dicitur fecunda, et virum Sabens, quantum ad Iudaeos ratione legis accepit, et divinitibus; quae duo videntur apud eos.]

16.

12.
Chrysost.

Theodoret

Acum.

Theophil.

Lyra 13.

Stertis, et derelicta, quantum ad gentiles, quorum pauci Sabae-
runt fidem mediatoris, sicuti Tob, et aliqui alij; nec data fuit
eis Lex divina: E converso autem pro tempore novi testamen-
ti; in quo pauci de Iudeis comparatiue, et multi de gen-
tibus crediderunt. Et in hoc cap. q. Ecclesiam de gentibus,
inquit temporibus veteris testamenti Sterilem dictam ab
operibus bonis, et desertam à Deo propter idololatriam. Sy-
nagogam vero in monte Sinai desponsam Deo in Legis
susceptione.]

51
Palaeus 14

Palaeus in Isai 54. Videtur secutus Lyram, cum ait.
Gentium populum, qui primò seruiebat Deo in lege natura,
tunc derelictum, cum idololatriam complexus est, anteposito illi
populo altero Circumcisionis, qui cepit ab Abrahamo. sed
Soc. uerum abiecto, illum à Deo receptum. Quare dictam genti-
litatem Sterilem, Viduam, derelictam, dum paucissimos Deo
genuit, Synagogam vero, quae plurimos fecundam.

15
Anselm

Anselm eandem expositionem secutus est, ex quo me-
na coniectura fit eos commentarios non esse Anselmi Can-
tuariensis, sed Heruei Natalis Buroni, Dominicani Pri-
oris generalis magistri, qui fuit temporibus Lyrae, et uerget
Anselmo multo recentior. Hi autem auctores vestigijs s.
Romae plerumque insistent, quo fuit antiquior Anselmus
Est vero tali expositio. Non gentium Synagoga excluditur
à parte, sed multitudo gentium illi praefertur. Ex ipsa enim
in Apostolo, et per Apostolos primum populum genuit de
Iudeis. Sicut autem Abraham sibi in coniugium sociate-
rat Saram, sed propter eius sterilitatem cognouit ancillam
et vel ex ea prolem gigneret; et tandem ex Sara per
donum Dei filium genuit; ita Deus ab initio mundi in
paucis electis ecclesiam sibi coniunxit; sed quia tunc illa
per praedicationem filijs non generabat, incesum Synagoga
velut ancilla ad amplexus eius introducta semen predica-
tionis accepit. Unde carnalem populum in seruitute Legis
paret; donec in fine seculi per diuinam gratiam ecclesia
multis filijs dotaretur; imo populum Christianam velut Isaac
paret.

Handwritten signature or mark.

Handwritten mark or signature.

Gagn.

Gagneus hic breuiter exprimit sententiam. Sterilem, in

Handwritten initials or symbols at the bottom of the page.

inquit, et desertam vocat ecclesiam, et congregationem gentium, que
 suis suis, Deo saltem ~~et~~ ~~regudiat~~ fornicabatur cum idolis. Hec
 tunc sterilis erat, nullos gignens spirituales filios. At vero
 adhuc, quem Synagoga repudiavit facta est multorum filiorum
 mater.

Maximam lucam huic sententiae videtur attulisse Card.
 Tollet in illud Joan. 10. Alia oves Sabae que non sunt ex
 hoc ovili est. Antequam aduentum Domini, inquit, ecclesiam
 sanctam in duas populos fuisse divisam, in Synagogam, que erat
 ecclesia Iudeorum, et in ecclesiam Gentium, que erat conuo-
 catio iustorum, et fidelium, qui de Iudeorum semine non
 erant. Quamvis enim inter gentes maxima ex parte ecclē-
 sia perierat, quia idololatras, et veri Dei ignorantia, ubi
 que regnabat, tamen non in totum periit. Non enim deerunt
 aliqui, quamvis pauci, et pauci, in quibus Dei fides, et man-
 datorum naturalium observantia vigeret. Non enim qui
 fuit ab Abrahamo quintus, fidelis et rectus erat, et Suius
 modi, et postea inveniuntur. Hi ad ecclesiam Gentium
 pertinebant, quamvis maximam partem omnium ex parte extra
 illam ecclesiam nostram sit. Isti duo populi seu ecclesie
 (quasi duo ovilia) convenere in hoc, quod fidem necessariam
 Sabebant, mandata servare tenebantur naturalia, quae
 in Decalogo continentur; et aliquem cultum et religionis
 modum tenebant; in multis tamen inter se disiegarunt.
 (Hec latius explicata à Tolero, sic compendio concinemus.)
 Populus enim Iudeorum tenebatur credere explicitè
 Christum venturum ex semine suo; Gentium ecclesia
 solum obligata erat credere unum Deum salvatorem, et
 remuneratorem. Ut Hebr. 11. dicitur; licet nonnulli ex
 privilegio reuelatum fuerit mysterium de Deo venturo.
 Præterea præcepta iudicialia, et ceremonialia solum obli-
 gabant Iudeos; Itaque Gentes (nisi transissent ad Juda-
 ismum) non tenebantur (ait Tollet) circumcidi, si volent,
 sed sine circumcissione servatis mandatis cum Dei gratia
 saluari poterant. Item, que erat apud Gentes ecclesia, antequam
 quæ erat, quippe que cepit à mundi initio, et sua pro-
 ceit. Unde ad Abraham, in quo Iudaismus incipit, reme-

Tollet 16.

nente ecclesia dei. Verum in ecclesia Iudeorum amplior
 fuit, et perfectior Dei cultus, religio, et fides. In ecclesia
 autem Gentium abundabat error, et ignorantia, et vix
 fidelis inveniebatur. Quare, verè dictum est. Ps 76 Nobis
 in Iudaea Deus, et in Israel magnum nomen eius. Mul-
 tis etiam beneficijs fuit populus Iudeorum cumulatus super
 Genes. Unde Ps 127. Non fecit taliter omni nationi et
 iudicia sua non manifestavit eis. Propetia (concluidit
 Siles) tunc ecclesia Gentium sterilis mulieris similitudi-
 nem obtinebat; Synagoga fecunda. Quae vices post Christi
 adventum in contrarium sunt commutatae, ut praedictum
 est ab Ieri Soc versu. Eadem etiam causa dicta est ecclesia
 Gentium deserta, et habitatio Draconum, et Scullionum,
 locus inagnatus, et desertus, Et alij varijs modis propetia
 raritatem nempe fidelium eximiam, cultumq; divini summan-
 inogram. Haec duo ovilia indicavit Dominus, alterum Syn-
 agoga, alterum Gentium ecclesia, a quo maxima ovium pars
 exibat; tertium etiam ovile designat ecclesia ecumeni-
 ca, quo perducenda oves errantes, imò universa simul
 in istud ovile, ut una sit ecclesia sub uno pastore
 Xpo, et eius Vicario summo in terris Romano Pontifi-
 ce. Quae omnia praedicta est Ezech. 37. 21. 22.

§ 2.
 Confirmatur praedicta sententia et scriptu-
 ris sacris.

17.

Probabilitas huius sententiae ex eo fundamento colligi
 potest, quod saepe saepe in propeticis oraculis Gentium
 populus opponi videatur populo Iudeorum, et huius in lo-
 cum utemque ille dicatur praenuntieturq; vocandus; quod
 mysterium cum alibi, tum maxime Soc cap. 54. praedictum
 videtur Ieremias. Quod etiam Xpus Dominus indicavit
 illis nobilibus sari parabolis vinea Matth. 21 et Nub-
 traram Matth. 22. idem Agostolus declaravit Rom. 9.
 Varijs produbis testimonijs veteris testamenti. Et gra-
 terea ingens interpretum Sylva, et veterum, et recentiorum
 Patrum, quorum auctoritas gravissima pro Sacra sen-
 tentia. Quam nonnulli confirmant prolati nonnulli scrip-
 tura figuris, quibus idem mysterium adumbratum creditur.

§ Nam (Theophrastus) 1724

Ecclesia
 duorum
 plurim
 dei
 Ps. 76.
 Ps. 127.
 Ecclesia
 Sterilis
 fecunda
 Synagoga
 Gentium
 ecclesia
 ecumeni-
 ca
 Ps. 37.
 21. 22.

Ann. ecclesia Gentium significata est per filiam Saulis Michol
qua ablata à Phaltiele, cui inuile tradita fuerat, iterum reddita
est Dauidi viro suo priori, ac legitimo. Vide Joseph. Antiq. de
Egyp. Item per Beersabotham via uxorem, quod illo casu nup.
sit Dauid Regi.

Pariter per Manasse, id est, obliuiscum, maiorem filium Iose-
phi, qui post Saluis est, ab auo Iacobo minori filio Ephraim. i. frue-
tuoso, in benedictionis honore, quam cancellati manibus imper-
tisi est, ut dextra caderet sub Soci, qui ad sinistram erat. Quam
figuram dicit Theophylactus à Xpo. irascuatam, cum Iudaea
relicta secessi in desertum Ephraim. i. Ephraim, quasi obli-
uiscere ad desertam gentilitatem discessurum relicta Synagoga
ingrata, et obliuiscia, quique interfectiue creatoris.

Aliud argumentum Gentium Vocationis

18.

Quondam Synagoga Iudeorum erat valua vber, ac pulchra oliva
Hier. 11. sed abscisi rami eius manserunt truncis infruifer. At
olim populus Gentium erat quasi oleaster amarus, atque sterilis,
quippe cuius Bacca inuiles sint. opera gentium insipida, et inu-
tilia, valdeque amara in Dei conspectu; siquidem fide, ac reli-
gione carebant; sed quia Synagoga repudiata est, et loco Vati
introducitur Esther ad thalamum regis glorie, mutati in
bis nomen oliva datum est oleastro, id est, populo gentium,
de qua commutatione Paulus ad Rom. 11. Sed factum est
inuito contra naturam reum, nam in oliva trunco non
solent viticuli oleastri inseri; sed contra factum est ac na-
tura procebat arborem. Et Olima Synagoga atq. Legis
detruncata est, quippe quae abiecta, ac repudiata à Deo
fuit, in eam insiti viticuli oleastri, qui diuina inuisionis
virtute egregios ac plurimos fructus tulerunt, ut iam Ecclie
sua ex gentibus oliva nomen sibi vendicauit, deque ea
intelligatur illud. Es. 51. Ego autem sicut oliva fructifera
in domo Domini. Et vasa sunt rami eius, quae erunt

05

§

de Regib. Heb. ex illo Exod. 12. Eadem erit lex indigenis
 et advena. I. Iudaei, et proseliti. Unde et Herodes pro
 selitis regnum Iudaeorum obtinuit; quin etiam ablati indigenis
 proselitos fecit consiliarios. Et Iudith. c. 14. Legimus Achier
 circumcidit se, et appositus est ad populum Israel etc. Non quidem
 mirum videri debet, si ecclesia oecumenica, quae cepit ex Iudaeis
 et Sic. propter obstinationem animi, post Sabris crevit et dilata
 est usque ad finem orbis terrarum. Ex populis atq. ^{et multis gentib.} ~~infidelibus~~ ^{gentibus}
 tunc ecclesia appellata vocetur, et mater sit non tantum
 gentium, sed etiam Iudaeorum, cuius gremio omnes continen-
 tur, una eademq. fide colligati per angularem lapidem Ispum,
 qui est passus nostras, et fecit Stragae Orum.

55

Testimonia Patrum qui ecclesiam vocant
 ex gentibus coactam, eique hereditatem at-
 tribuunt. §

Fargo maneat hoc certum ecclesiam matrem matrem dictam
 à Paulo, quae ex gentibus multiplicata est; et si quis fuerit
 etiam ex Iudaeis connotata. Quod supponere videntur sancti
 Patres quos supra recitavimus; et similiter qui infra referuntur.
 Quorum sit primus S. Hieronymus ex latine in Glosa, qui
 dicitur, inquit, Sabas synagoga legem, et iuxta Annae quos
 prophetiam, fletosa quondam in liberis fuit, scilicet vero eccle-
 sia sine viro sps, sine viro sps sermonis allegorice dicitur
 in deserto. Sed postquam accepit illa librum regum in manus
 suas, et omnia ornamenta viri, et ubi vertit ornatum; tunc
 mater, prius cingulo patrecente, ab omni lumbis suis balteum, alio
 de gentibus lumbare contexit. Unde Sabasim dicitur esse
 uncta concepit, et peperit. Et in Esaiam exclamatur Dominus
 per prophetam; si est gens nata simul, quando una die in illi-
 bus Apostolorum tria millia, et quinque millia hominum cre-
 diderunt. Nec puto necesse esse, de multitudine gentium, et
 de Iudaeorum paucitate dicamus; cum in toto mundo crucis vesilla
 resplendant, et vicarius aequo notabilis in orbibus Iudaeis
 appareat. Dicimus itaque Apostolum, ideo eos appellare
 secundum Isaac filios promissionis, quia non perierunt eorum

21.

55

25

§

desperet salutem. Et rursum eos ad spiritum, quo caperant
et domos reversuros. Transque filij libertas, qui, si carne fuerint
consummati, filij sint ancilla.]

22.

Hec comprobat. S. Ambr. serm. 67 sterilitatem gentium per
spiritum et Apostolos ablatam ostendens ex illa Elisei mira-
bili figura, qui aquas Hiericonenses, quae male erant, atque
steriles siccavit per vas fertile in aquas sale resperso. Ecce
sua, inquit, et illa sterilis civitas, quae ante adventum Ierapa-
cum vicio, hoc est, sacrilegio gentium populorum sterilitatem
sustinens Deo filios procreare non poterat; at ubi venit
Iesus, velut vas fertile affumens corpus humanum, sana-
vit aquarum vicia, hoc est, revocavit sterilitatem populo-
rum, et statim ecclesia, quae erat sterilis, cepit esse
fecunda. Unde et Apostolus dicit. Locare sterilitatem
Thues enim filios ex ea ecclesia, quae erat sterilis procrea-
vit, quam Synagoga, quae erat fecunda, recepit. Aspersi
autem sales, qui sunt, qui attulerunt medicinam facile
cognosimus. Dicit Dominus ad Apostolos suos, Vos estis
sal terrae. Ego si Apostoli salibus comparati sunt, recte
figura complectur. Sicut tunc effusi de vasculo sales condie-
runt aquas; Ita et nunc missi Apostoli a Salvatore po-
pulos condunt universos, ut ablata sterilitate viciorum proden
incipiant. perminare virtutum.

Apostol.
cur sal
vocat.

23.

Dulcius Mar. in Apol. 2. pro Christ. eisdem Sublimis
sensus sequitur. Delectas, inquit, appellari nationes,
experte cognitionis Dei veri, operibus manuum suarum
revertentes; Sabere autem viam dicitur de Iudeis, qui sa-
bebant Verbum Dei pro prophanum eis, oracula tradidit,
quorum pauci tamen spiritum receperunt, quem tanquam suum
semper expectarunt.

24.

Confirmat etiam August. de condit. Evang. 2. c. 32
Nunquid, ait, Iesus fecit, ut dilataretur Ecclesia diffu-
sa per gentes quondam sterilis, cum in pluribus filijs,
quam illa Synagoga, quae legem sive regem, quasi viam
acceperat? Nunquid ut sic dilataretur Cecum tabernaculi
sui omnes nationes et linguas occupans, ut longius, quam
Romani imperij iura tendantur. Neque in Persas et Indos,
et alias barbaras gentes, funiculos porrigat, semen eius se-

August.

re

Sacerdotes gentes et civitates, quae à vero Dei cultu, et à vera religione deserta fuerant, iam nunc in Sabret. Et prima c. 31. Per multos annos, inquit, ecclesia quae fuerat in gentibus, in filij suis, hoc est, in sanctis suis non apparuerat, non dum Xpo annunciato per evangelistas eis quibus non est annunciatus per prophetas, et dicitur plures filios deserta generos, quam eius, quae habet virum: cum viri nomine significatur, qui plures quam acceperat primis populus Israel. Non acceperant gentes legem eo tempore, quo propheta loquebatur, neque rex christi notum apparuerat adhuc gentibus, ex quibus iam gentes longe fuerant et caeterosq. sanctorum multitudine provenit.

x lux vel Rex

Sententia

Foris gauciores; sunt tamen, qui Ierusalem intelligendum velint de ecclesia constanti exornatione, et circumstante, quam appellat Paulus Ierusalem superam, sive caelestem, quae dicitur ecclesia novi testamenti, in scriptura ad Xpo. Domini. Sae ex adverso opposita est veteri testamento, sive Synagoga. Cui vero dicatur Heredes in promptu est ratio, quia eo tempore, quo dicitur Synagoga, et quasi fecunda mulier carnalibus filijs abunda, et multiplicata est, caelestis Ierusalem nullum suscepit filium, sed tanquam viri carens, deserta, ac desolata videbatur, quasi mulier infecunda, seu terra sterilis, absque fructu, ac prole. Sed Sae ex subiecti. Parum testimonij magis elucescent.

25.

Ambrosius hoc loco, sic ait: [Hanc virginem Ierusalem] Virum habere dicit, quia secundum carnem generat, illam autem Ierusalem quam dicit matrem nostram Herilem appellat, quia non parit secundum carnem, nec dolorem patitur. Sae est, non paritur. Generat autem sine passione spiritualiter exclamans in littera, quae deserta aliquando, (a quo, nisi ab Adamo, qui deserta vita secutus est mortem) nunc plures filios habet, quam Sae, quae habet virum, id est, quae carnaliter generat. Quibus enim plures sunt Christiani Iudei, sicut dicitur in Apoc. 7. Et vidi urbem magnam quam describere nemo poterat ex tribu et gente.]

26.

Augustinus etiam super hunc locum ad Galat. caelestem, inquit, Ierusalem Herilem vocat scriptura, quandiu filios non genuit. Quae deserta etiam dicta est, caelestem iustitiam differens, sicut

27.

§

mimibus terrena delantibus, tanquam dixim habere illa terrena
Ierusalem, quia legem acceperat. Et ideo celestem Ierusalem Sara
significat, quia diu deserta est a concubitu viri propter cognitam
sterilitatem.

28.

Consonant Sicut et ille, quae idem S. Iacobus Sabes lib. 1. de celesti civitate
ciuit Dei l. 9. § 17. Civitas autem celestis, vel potius pars eius, quae in
saecula mortalitate peregrinatur, et vivit ex fide; etiam
istae pace necesse est utatur; donec ipsa, cui talis pax necessaria
est, mortalitas transeat. Et inferius. Adhuc ergo celestis
ciuitas, dum peregrinatur in terra, ex omnibus gentibus ciues suos
cat: atque in omnibus linguis peregrina colligit societatem non
curans, quid in moribus, institutis, legibusque diuersum est; quibus
pax terrena, vel conquiratur, vel tenetur; nihil eorum rei
cinders, vel destruis; imo etiam seruans, ac sequens; licet di
uersa sit in diuersis nationibus; ad unum tamen eundemque
finem terrena pax intenditur. Si religionem, quam unus summus
et verus Deus colendus docet, non impedit. Virum ergo celestem
ciuitas, etiam in saecula sua peregrinatione paceterna est.

29.

Lombardus etiam de loco secutus S. Iacobum ait. Ierusalem
Ierusalem intelligitur hic superna ciuitas, celestis curia. De hac
dicitur, quae sursum est. i. cum Domino gaudet, libera est a peccato,
et pax peccati; quae est mater nostra, quae ad eam vocatur.
celestis dicitur, quia caelum sedes eius est, et quos generat,
ibi erunt cum ea. Vere mater est, de qua scriptum est. In
tare sterilis et celestis Ierusalem sterili dicitur, quia non
parit secundum carnem, nec parit. i. dolores parit,
sed generat spiritaliter sine passione clamantis in latrasseti
Ex Ambrosio modo dictis. Deinde addit ex August.
Sterilis dicitur, quia virgo est, quae non carnaliter ge
nerat filios, sed per solam fidem spiritaliter.

30.

Ambrosius atque Augustinus percipiunt locum de
celesti Ierusalem, prout complectitur, non solum triumphan
tem, sed etiam militantem, ut insipienti, non gloriante
ter, sed intentam mente appareat. Nam Ambrosius Chris
tianos nempe in terra adhuc degentes contulit cum Iudeis
etiam in corpore viventibus; licet non velit excludere iam
in caelo triumphantes. Augustinus terrena accolat fideles tam
quam partem afferat esse celestis ciuitatis.

At

At Lombard magis videtur de sola triumphante ecclesia loqui, quorum superiorum etiam eadem verba militantia applicavit, quare de viage videtur intellexisse, praesertim cum inscribat verbi Ambrosij et Augustini. Verum, nisi fallor, facile fuerit has duas sententias conciliare. quod deinceps conabor breviter

Quot modis nominari soleat ecclesia, et quomodo sit magis ad rem propositam

Ut facilius in quo sit veritas, constet, et quam apte, et apponere valeat. Evangelium productum, sicut ab Apostolo clarius pateat, quod repertum est, quomodo ecclesia nomen in hac disputatione apte parari possit, breviter recitamus. Septemmodis opinor dicitur ecclesia id est conventus fidelium. 1° ecclesia una dicitur a principio mundi usque ad finem. S. Gregor. Som. 19. in Evangelio Universalis ecclesia, inquit, ab Abel iusto usque ad ultimum electum qui in fine mundi nasciturus est, quot sanctos prole, quasi tot palmites misit. Videtur S. Gregor. ecclesiam dicitur sanctorum duntaxat caetum. 2° ecclesia complectitur Israe- litas, sine populum circumcisores sub Moysaica lege vivente usque ad Christum. Haec est ecclesia veteris testamenti, qua pro- prio nomine Iudaeorum Synagoga appellata est. 3° ecclesia dicitur potest fidelium congregatio inter populos gentium, in qua Dei veri cultum conservant, et secundum praescripta legis na- turae vivunt, ad quam perveniunt via rectus, et sanctus Iobus. De his duabus ecclesijs videtur meminisse Christus domi- nus. Joan. 10. sub nomine duplicis ovilis, et explicat Card. To- let. supra relatus. 4° ecclesia est universalis Romana catho- lica, seu universalis, quae a Christo instituta, et inchoata ad finem usque saeculi permanebit. De qua scriptum est Matth. 16. Et porta inferi non prevalebit adversus eam. Hanc vero no- mine ovilis tertij comprehendisse videtur Christus Joan. 10. cum ait Et fice unum ovile, et unus pastor, tanquam prae- duo fuissent, alterum gentium, alterum Iudaeorum, ovilis. 5° ecclesia Christi eadem prout ex Iudaeis fuerat accita, et collecta. 6° ecclesia Christi eadem prout ex gentium populis fuisse dicitur evocata, et congregata. Haec sex appellationes

31.

Nam ecclesia est caetus fidelium
Socium ejusdem sacris
citibus sub eodem capite
mentium. et Belarmino
haec est descriptio. Ergo

1.
2.
3.
4.
5.
6.

cadunt in Ecclesiam, quae dicitur interitus peregrinantium, seu viatorum, seu militantium. 7. Ecclesia nominatur beatorum triumphantium in caeli, quae continet eos, qui iam ex hac vita migraverunt, atque ad aeternam translati sunt beatitudinem. Imo 3. & modo nuncupabitur Ecclesia quae ex militante et triumphante una esse dicitur, ut probatum est supra. V. 26. Haec divisione seu distinctione volumus multas ac varias Ecclesias designare aut discernere, sed ex varijs modis nominandi Ecclesiam illum indicare, quo magis rei praesentis veritas comprobendatur, atque planior illustraque fiat.

18

32.

Quarta yiviva ita in Soc. et. ut appareat quo ex aliquo die videtur secundum qui pertinet ad vetus testamentum, seu ad Synagogam nominatur Ecclesia, quae dicta est Sterilis atque deserta, sine viro, sine filijs, dum Synagoga secunda diceretur, Sabeitae virum ac filios.

Statu qu...

Hyranus. Ecclesia quae tum ad gentes dicitur.

Hyranus primam acceptionem Ecclesiae secutus, ait, illam tempore Legis faciendam quantum ad Iudaeos, Sterilem ac desertam quantum ad gentium populos. Contra vero tempore novi testamenti in quo pauci Iudaei, si cum gentibus credentibus comparati, crediderunt. Contra Hyranum, obijce potest non de una, sed de duabus, vel tanquam de duabus feminis locutum Iudaeum, ac quoad de duabus Ecclesijs.

29

33.

Tobias qui secundam et tertiam acceptiones probat. Tertiam Ecclesiam praefert Synagoga, cum antea posthabita fuisset. Contra Tobias non componit Ecclesiam ^{piorum} paucorum, quae fuit in lege naturae in gentibus, cum Synagoga, sed vel ipsam gentium congregacionem. Nam illa Ecclesia filios supponit Sabeitae Tobum et alios, gentibus vero Sterilibus dicitur a Patribus.

Tobias. Ecclesia prior natura legum quors.

34.

Oleaster quartam acceptionem sequens, dicit modico Xpo iam impleri Ecclesiam, quae eo tempore, cum paucos Sabeitae fideles sabbat (ex Act. 1. 15) 120. similiterat Sterili, atque deserta, cum ea Vera Synagoga esset a Deo deserta, et sicut Sterilis, quae supererat diabolo, arbitrabatur se habere virum. Ecclesia autem Xpo esse desponsata, et maximam sperare sobolem Christianorum. Contra Oleaster, non potest dici Ecclesiam Sterilem, postquam tot Sabeitae filios, quot erant fideles Xpi, post eius mortem non solum 120. sed plusquam 500.

Oleaster. Ecclesia Christiana. A. P. 1. 15.

OT

De patre ex Paulo aiente apparuisse Xp̄m illis diebus plusquam
quingentis fratribus simul. His occurritur num. sequenti.

Gaspar. Sanch. Eccliam non triumphantem sed militancem
diabolo committit, quam Iudei, Gentemque ad Xp̄m conversam consti-
tuebant, sterilem dictam ait, vel quia initio talis videri po-
tuit, cum Synagoga collata, vel quia ex parte Gentium nul-
lum ante Xp̄m generaret Deo filium spiritualem. Synagoga virum
Saburam ex quo eam Deus in sponsam acceperat apud Arabia
montem Sinal. veteri inito pacto. Quare saepe appellatur
Sponsa, saepe accusatur, ut adultera, saepe amareticij sordibus,
et alieno complexu ad Legitimum thorum reuocatur. De Hier. 3.
Fzech. 16. Ose 2. Gentilitas virum non Sabur, quae promissa est
ingredi vias suas (Act. 14.) Et ab omni filijs infecunda fuit.
sed postquam illi viro nupsit, a quo Synagoga repudiata est; ea
Celi sata sic concepit feliciter, ut virtute, et numero filio
cum longa superaret Synagogam, iam dudum antea maritalem.
Contra Sanch. opponi potest non esse eandem gentilitatem
ante, et post conversionem, ut dicatur sterilis prius, post
fecunda. Ad hoc responsum est supra, via sequenti
num. in Ecclia ex Gentibus, sicut agnoscitur unum genus
Abrahae ante et post Xp̄m. Unde oracula, et promissa
facta populo illi antiquo impleta sunt in nouo. scilicet promissa
Iudaeis filijs Abrahae, acceperunt Xp̄m, quasi filijs Abrahae,
imo hi sunt veri filijs Abrahae.

Proterius interpretatur Isaiam, ut ipse putat cum Apo-
stolo de Ecclia triumphante, quae secundum Sedulium rela-
tum in gloria sterilis dicta, quia ex quo ab angelis aposto-
licis deserta fuit, nullos genuisset filios; vel secundum Tom-
bradum, nec carnaliter, nec cum dolore genuisset; ex quo
fuerat deserta ab Adamo, qui (ut ait Ambrosius) deser-
ta vita secutus est mortem. Cuius exemplum reliqui homines,
deserentes caelestem iustitiam, ut ait Augustinus, terrena sectati
sunt. Sterilis ergo dicitur Ierusalem caelestis, ac triumphans,
quia carne non generat, arguenda nec cum anxietate parit.
Nec necessaria est procreatio carnalis, aut successio filiorum,
ubi nemo moritur propter mortem enim propagatio sine successio-
num permittitur. Sic ex Augustino. Remy. Sed hoc exre

35.

36.

nam parum ad rem quod aut lombard, postea examen subit.
 Contra Foreirum dicitur aliqui non auri debere sterilem, que
 pariat, licet spiritualiter, triumphans vero ecclesia, sicut post
 xpm peperit spirituales filios. Ita etiam ante ipsius duen
 tum in ecclesia Gentium, que natura legem servabat.
 Nam luciferi effera in celo, carni filios habebat in terra,
 sicut post xpm etiam habet. Imo filij synagoga, qui erant
 sancti dici debent filij spirituales triumphantis Ierusalem.
 Ad hoc respondetur infra, cum de entibus sanctos veteris
 legis, et legis naturalis pertinuisse ad novum testamentum.

Matrem filiorum novi testamenti significat
 ut Isaias cap. 54.

37.

7 ab Isai

Alqua alia proterea pro veritate intelligentia quibus
 utenda sunt. 1. Debeo delectum affirmasse in precedenti cap.
 53. predictos filios ecclesie ex parte patris nempe xpi, et
 eosdem predictos ex parte matris, i. ecclesie novi testamenti. Hoc
 enim dubium non est. Constat enim in cruce ecclesiam
 novi testamenti xpo desponsatam, secundum illud Cant. 8.
 sub arbore malo suscitavi te etc. et illud Cant. 7. Dixi arbori
 dam in palmam etc. Quare ex tempore matris promissum est xpo
 semen longanum, quasi tunc advenisset sibi sponsam eccle
 siam.

Explanatur convenientia figura Sare cum novi
 testamenti ecclesia

38.

7. Abrahamus filii et multarum gentium per fidem
 Pater typus exivit Dei Patris, duo vero, scilicet sancti pa
 triarche uxores, duo coniugia, seu matrimonia duo, duas qui
 dem prefigurantur ordinationi, seu dispositioni imminente
 divina, ad gubernationem hominum spectantes, que testamen
 ta appellavit D. Paulus. Ex quibus duo populi tanquam
 duo filij orti sunt, nempe Iudeorum, et Christianorum. Verum
 illud attente considerandum, quod philosophi veri tradunt,
 id scilicet quod in mente potius prius est, in opere de
 re esse posteriorius. Et contra. Media enim sunt proprie
 finem, finis vero posterioris acquiruntur, siquidem non nisi
 medijs

Isaias quid...

ecclesia novi...

1sa. 53. 10.

Abrahamus...

Testamen...

Finis...

medij precedentibus. Meri autem Soc proprium Sabet, ut agat
 propter finem. Finis itaque prius est in mente, posterius in
 acquisitione, et executione. Quippe cum propius ad finem
 finem proponat, deinde media ad illum comminiscatur, quibus
 adhibitis finis Sabetur. Ita igitur cum propter novum testa-
 mentum exoptatum fuerit a Deo veteris testamentum, et non
 contra, sine contat, prius in mente Dei Patris fuisse novum
 testamentum, quam veteris; et si Soc prius somnibus, illud
 posterius fuerit propositum, atque imperatum, quod ad vivum
 in imagine videmus expressum duarum vocum: prior enim
 Sara in legitimum atque Solemne matrimonium ducta est, post
 autem domina deprecante, ut suam solaretur sterilitatem, an-
 cilla ipsius Agar accepta est in coniugium. Non Solemne, le-
 gitimum tamen.

Quia certe ancilla prior in prole estitit, quam princeps et
 domina; qua rex Dei promissionem, et gratiam ablata steri-
 litate posterius venit ad partum. Et si autem Ismael
 filius ancillae maior natus fuerit, nihilominus illo prestantior
 Isaac, et dilectione et hereditate paternae. Unde populus
 Iudaicus et Legis veteris, multo inferior, etiam in sua dures-
 tas fuit, quam sit. Eximius populus novi testamenti alumnus,
 Dei per gratiam filius, et eternorum Sacris honorum. Quae
 et illa deprecatio domine, qua saltem esse ancilla sobolem
 aliquam habere optaverat, Soc insinuat, veterem scilicet
 Legem timoris, evangelio gratia, et amoris infocuisse famam
 Latamque esse, veterique, ut dicimus, testamentum propter novum
 estitisse. Quoniam, dum novi testamenti partus differretur,
 quod necesse fuit, tum ob alias rationes, tum ut Davidica ho-
 minum pro dilatatione crederent; et post longam veluti steri-
 litatem mulier cum alacritate, et gaudio expectatus diu fi-
 lius reciperetur, tanquam ad solatium, speique confirmationem
 veteris illud fedus institutum est.

Sara igitur sterilis, et aetate multum iam provecata Soc insi-
 nuat, senescente mundo, atque in novissima eius
 aetate, atque supra naturam, et vires summas naturae

DA

* filium, nempe
+ ac populum

In mundo populum gratia, id est Christianum. Agar enim
cila in hoc aetate natus, et more pariter, ^{condicione} ~~populum~~ signifi-
cavit veteris testamenti, terra regentem, nec nisi terrena curam
aut capientem, talis enim fuit Synagoga, quae Lexa harent
ad Spiritum non penetrabat.

Populus
5050 m
in unum
ignis us
ly centia
duty in l...

Ex Sara gratia libera, ac domina, id est, ex novo testamen-
to, quod evangelio fidei et gratia continetur, natus est Isaac
Chus s. populus Agrippas vere liber, vere ingenuus, ac
vere filium Dei. Ex ancilla Agare, id est, veteris tes-
tamento, quod lege Moysaica conclusum est, ortus est popu-
lus iudaicus legalis, servili, ac timida condicione gradibus.

Populus chri-
stus liber et
genus.

Populus
servili con-
dione hinc
agnositi
re murari
contem...

Hic populus ager Sina montem quasi in lucem susceptus, in
Arabia sylvis educatus, in urbe tandem Jerusalem terra
crevit, sonantibus aurbis est, pace fruens, templo gaudens,
regna potitus; Sac nempe munera a Patre collata vana
culo, qui tamen ad perfectionem, quam optaverat optare,
non pervenit. Nihil enim ad perfectum adduxit. Heb. 7. 19.
Id enim maius opus quod fidei et gratiae reservabatur euan-
gelica.

40.

Pulchrum gratia novum melius prestantis, ac solennius, hinc
potentius deo, in Sione arante, caeli empyrei type, imitia
tum est, ac sanguine Christi confirmatum, et inde diffu-
sum, atque dilatatum totum per orbem. Hoc per Saram
praefiguratum populum genuit Agrippas, qui vere fide-
lis, Abraham verus filius, per Isaacum representatus,
fide imbutus catholica, spe invocatus divina, charitate
inflammatius ardentissima, immolationi libenter oblati,
ob adimplenda iussa paterna, particeps factus est Scandita
tris paterna, regni caelorum consorti, caelestis civis, Iero-
solyma, quae quondam sterilis, cum Christum non dum pe-
perisset, olim etiam deserta, cum homines terrena secta-
rentur, et veluti sine uxore mulier, quum Synagoga
gloriantur Dei muneribus, solamque se Deo curae esse
iactaret. cum tamen Dei mens & ama in ecclesia ^{esset} noni testam
quam unam principem ac dominam elegerat domus sua, cuius offi-
ministram atq; ancillam constituerat lepore veterem, hoc est iudae-
rum priscam Synagogam. sed hic potius ad conclusionem perquam
gravissima ac difficillima quae hinc hinc.

Novam rem
natum sole
nisi ubi sp...

Populus
ostendit ad
Fatum
ca. l'espera
red. m...
ny. ut fil
Dei, can
ascip...

h. Ecclis
in testam
veteri
sa primis
ac domini

Cur

Cur Ecclesia noui testamenti, seu caelestis Ierusalem Sterilis atque deserta dicta sit, ac sine Viro.

41.

Ierusalem supernam appellari videmus à D. Paulo Ecclesiam
nouu testamenti, quam supra conlare diximus, ac probauimus ex
militante et triumphante, tanquam ex duabus partibus, non semper
diuisi ac loco relinctori; sed hoc ordine, ut una crearet ex altera;
idem enim qui prius in terra peregrini fuerunt, ac in militia
suzpendia fecerunt, post in celo triumphant, et aeterna pace cum
suo duce, et imperatore Iesu Christo congaudent. Hanc vero
ecclesiam primum ex Iudaeis euocatam, et collectam fuisse sci-
mus; post vero ex ceteris omnibus orbis gentibus conuocatam,
copulatam, et multis magnisque partibus auctam, atque in
hodiernum diem videmus. Tam vero, in immensam cre-
uit ecclesia ex parte; ut tanquam ex solis gentibus coaluerit,
ecclesia dicatur Gentium. Non ^{quasi} gentiles sint ecclesiae
membra; sed quia ferunt, quasi materia, ex qua pedicque
constat ipsum corpus ecclesiae; quod per gratiam Dei, hoc
est, per Ipsi spiritum, animatur et uiuit. Cum vero
ecclesiae suus filij, non carnales sint, sed spirituales; non
certe natura vi, ac more, carnaliter gignuntur, ut Is-
mael; sed supra vires nature spirituales per virtutem
sacri et spiritualis lauacri; atque ex Dei verbo et promissione,
quemadmodum Isaac. Considerandus ergo hic populus ecclesiae
tanquam protoplastes factus è uno tercia, et spiritu Dei ani-
matus; tanquam partem habere à tercia. i. corpore, partem è
celo. i. spiritum et vitam. Coacta igitur est caetera partem
è tercia. i. ex hominibus peccatoribus, ethnicis, idololatriis; par-
tem ex celo, quia spiritum, et gratiam, qua uiuit spirituali-
ter, haufit, et accepit à Deo per sacramenta, sacrosque mi-
nistros. Hinc intellige quae ob causas Sac. mater nostra,
ecclesia, inquam, noui testamenti, dicta sit Sterilis atque deser-
ta. Quae appellationes pertinent ad illud tempus cum illa
dispositio Dei, quam testamentum nouum appellauimus.

42

non dum fuerat operi, et executioni mandata; sed illa aliter
disposita ad Sane gratia, sicut vetus testamentum, vigebat,
atque in suo stabat robore.

Dicebatur itaque sterilis Ierusalem celestis, sive Ecclesia, mater
non dum existeris, quasi filios non habens, nec habere curans.
Deserta etiam, quasi vicum non obruens, seu longe a vicis
existeris complexu; Synagoga autem sola videbatur vicum reti-
nere, sola Dei cognitione gaudere, sola ex se Christum regem
expectare, sola ex se mundi redemptionem paritura; reliquo
orbis gentium deserto, et abiecto, quasi ignaro cognitionis veri
Dei, et fallacibus sacris, sive execrandis Daemoniorum cultibus
addito. Et manigato.

Sterilis
hi ratio
in quod

14

Dicebatur sterilis atque deserta Ecclesia, quia gratia
quam venisset Saluator in mundum, ex ea parte, qua cognatio
nibus cogenda fuerat, deserta erat a vera Dei cognitione
a religione, et cultu veri creatoris. Sterilis, atque ingens to-
tius iustitia, ac bonorum operum; Sterilis inquam ac sine
ope prole spiritali, sanctitatis partuque, perque Dei Verbum quod
Imaginatissima, suscepit, et habita. Non dum enim fontes
gratie patefacti; nec dum caeli cataracta discissa; nec dum euan-
gelium publice propositum; nec dum Spiritus sancti plenitudo
super domos effusa; nec qui Sacramenta praestiturus expec-
tabatur, e caelis advenerat; Ut nova, et non carnalis, sed
spiritalis generatio in terris agnosceretur, et amaretur. Nam
contentionem istam non de carnali cum carnali, sed de
spiritali cum carnali sobole indicavit Isaias. Carnalis
enim Synagoga carnali sobole abundabat, de qua ex gloria
batur, Ecclesia novi testamenti carnalem non magis pendit
spiritalium diligit, agnoscatque progeniem. Unde quasi in
fulcans Synagoga, latere iubetur Ecclesiam quod illa addita
carnalibus longe a tergo relinquatur; spiritalium vero au-
da bonorum, ultra modum, superque mensuram, et numero auge-
atur, et amplitudine proficiat.

Sterilis
altera co-
gnatio

Contentio
lepi in
oon na
palmali
le, sed de
ri mali con
carnali

43.

Latere inquit, O Sterilis Sara id est, novi testamen-
ti Ecclesia, Ierusalem superna, celestis civitas, regnum Dei
Christi sanguine partum = quae non parit, nec conari
parere filios carnales, verumque amantes; quoniam plures
tibi

Isaias
miam de
tur ex
ac veris

tibi celitus dabantur filij spiritaliter, sancti, Deo adoptati,
 atque ad Saeculorum eternam delecti, quam fuerint. Primum
 carnalis filij. Agnis ancilla, Socia, veteris testamenti, atque
 Synagoga eius, seculis, quae gloria, et carabunda iudabat
 se complere gaudere. Vixi, nocet. Deo omnipotentis, in Abrahamo
 pro, significati, luce clara, semper splendore perfusam, imo
 vero implentes etiam glorificationem, et angustiam, etiam habere
 virum illum, de quo scriptum est. Hieron. Et. Thomae exivit
 Dominus super terram, femina circumdabit. Virum, quippe
 quae memorem. Interce. Sacerdotia de. Xpo. carnalis spici
 tualiter, adimplenda, non spiciat, sed carne morietur, et
 ad se duntaxat carnaliter, peritiam, adhibet.

Handwritten notes in the right margin, partially illegible.

44.

Dicit ergo Sterilis suprema civitas, Ierusalem, dicitur
 ut post quae ante Xpum nullum peperit filium, nullum rece-
 pit in gremio, nullum euangely, consilio, corde, natiuitate,
 nullum coelesti pane, nullum eucharistico poculo receperit,
 nullum sua, id est, aeterna luce perficit, nullum deique
 bonorum suorum inamissibile possessione donavit. Equidem
 sterilitas ob id praecedit, quia dicitur, ut intellige-
 rent homines, non solum admodum, sed et mundo, eam
 quasi renouare, atque adiuuare, quae de prosperante
 noui testamenti, filium, id est, mysterium, Christum, seu
 populum Christianum, haeredem, regni, caelorum, in terram, pro-
 diturum, Verum etiam, non de carnis, ac facultate natura,
 sed gratia adiutorio, opeque, spiritus, sancti, in ea, eundem, su-
 manam, consuetudinem, sed secundum, prophetia, oracula, et
 Dei, promissiones, mundo, fuisse, exortationem, calogae, oratione,
 rum, ut post, caelo, aduocatum, caelo, designatum, atque de-
 lectum, heredem, ac, civem. Hic videlicet, fuit, euangely,
 proles, gratia, filius, adoptionis, regni, regis, beatus, in, con-
 sois, noui testamenti, pollicitatus, Sars, inquam, et, Abra-
 Cami, id est, aeterni, Dei, vera, sancta, mulierum, disquetum
 do, expectata, atque, desiderata, progenies. Quare, licet, verus,
 ille, populus, quia, peccato, seruebat, et, tenebris, imbrabat,
 in, ancilla, facta, atque, ad, seruum, lege, tanquam, seruis,
 et, compedibus, fuit, constringendus, supplicique, muni, coer-

Handwritten notes in the right margin.

Handwritten notes in the right margin.

Handwritten notes in the right margin.

Handwritten flourish or signature at the bottom center.

conditio a malo, tamen novus populus, ut in propria gratia paten-
tibus, tanquam servitute exemptis, et nobis ratione dabitur ab
exoratoribus, vel tanquam e peccati servitute exemptis, et postquam
liberam aude donatus, aut liberis factis iustitia et charita-
tis, non nisi perfectionis vinculo, id est, amore et spiritus
in deum, et colligatur est.

Populus Ch-
stianus an
re collig-
tus, ut in
nunt.

45.

§ 9
+ Questio de antiquis Patribus

Sed priusquam rationes deducendi in ista premissa
dissolvo, necesse est, ut illam quaestionem expediamus. Nam
quod viri sancti, qui ante Christi adventum vixerunt, per
cum, vera fide, et Dei gratia decesserunt, tam illi, qui sub
lege vivunt, fuerunt, et prophetae, quam qui sub lege naturae
et patriarchae, perveniant ad novum testamentum.

Propositio
quaestio

Sanctificatio filij Dei, et novae aequae celestis Ierusalem ci-
vitas nominanda. Nam si ita faceretur, non apparet
differencia in ea, quae habet filios, nec dicatur diversa
civitas, quod bene dicitur, cum eo tempore, quo scriptis
de utraque praedicata est. Responso est affirmativa, et
ex subscriptis testimoniis apparet.

S. Anselmus affirmat

Anselmus dicit cap. 4. ubi dicitur: Sicut dicitur Antiqui
iusti, licet non testamentum pro temporis distributione
divinam datum, populo veteri, congruenter pervenerint,
tamen pro Dei gratia filij promissionis effecti sunt, et
novi testamenti heredes in oculis Dei consilio deputati.
Et paulo post: Quocumque, inquit, tempore sint, nec fuerint
ad novum testamentum pertinent, et potest filij liberae
dilectionis aeternae.

Anselmus
iusti quom-
tempore live-
runt ad no-
vum testam-
pertinent.

46.

Vera S. Aug.

S. Augustinus lib. 3. contra duas epistolas Pelagii aperit
dicitur, omnes iustos in veteri testamento filios esse noui
testamenti, quia eadem fide incarnationis, et passionis
Christi iustificati sunt, eodem spiritu, eadem gratia, eodem
et amore vixerunt. Idem lib. 1. c. 21. de peccatoribus et
remissis. Gratia, inquit, salutaris operata est in magis
sanctis, quicumque antequam in carne Christi veniret ad
eos tamen adiuvantem gratiam, non ad legis literam, quae
iubere tantum, non adiuvere poterat, pertinebant.

Augustinus
iusti om-
etiam de
testam-
filij noui

47.
Consentiri Barro

Barro dicitur tom. 1. cap. 1. c. 3. late ac diffuse

Sancti
cum in
per
ad gratiam
non ad
tam

ten

tendit eodem spiritu gratiae, et charitatis praeos, ac novos patres
praesumptos per Xpum, qui fuit radix non solum David, sed
omnium Sanctorum Patrum; à qua succum vitae gratiae omnes,
tquam rami à radice arboris traxerunt. Antiquis vero et
novis populus, tquam duo Cherubim, inquit, propitiatorium,
id est, Xpum semper intuebantur. Imo omnes homines quous ex
loco, quocumque tempore, qualibet ex parte Xpum, velut serpentes
dorem albi in cruce sublatum, salutis causi respiciant.

Gab. Vaziz in B. P. d. 88. c. 2. affert omnes iustos
ab origine mundi, tam veteris, quam novi testamenti fuisse ve
re filios adoptionis, etiam pro tempore legis, sine naturalis, hinc
scripta; quippe cum adeptis eadem sit, atque iustificatio; certum
vero sit ante Xpi adventum multos iustos ac sanctos fuisse,
quod autem illis hereditatis differretur adeptis, atq. possessio, ^{† adeptio}
ad Xpi adventum, nihil obitare perfectae adoptioni, de cuius
ratione non est, inquit, possessio, sed ius ad illam. Ut patet in
adoptione humana, imo in naturali etiam filiatione. Verum enim
dicunt, atque est filius, antequam consequatur, et adeat pater
nam hereditatem. Imo potest eam amittere. Licet autem ex
meritis Xpi fuerint fides, et gratiam charitatemq. obine
rent, qui iusti fiebant, tamen iusti de causis ad eundem Sa
hereditatis tempore ad adventum Xpi usque differrebat. Non
audierunt vero, inquit, Alexandrum ac Dom. Solum qui ali
ter docent; ex hoc videlicet decepti, quod non statim eis ad
veniret hereditas. Ex hac enim opinione sequeretur necit
brahamum, nec Iobum, nec Davidem, imo nec S. Virginem
Mariam ante adventum Xpi fuisse perfecti filios adoptivos
Dei. Siquidem non dum erant in statu hereditatis adi
picenda. Certe Rom. 9. dicitur. Qui sunt Israelitae, quorum
est adoptio. Quod Paulus Rom. 8. antiquis patribus tribue
re videtur spiritum timoris, ac contra spiritum adoptionis
filijs euangely, ita intelligendum, ut, vel solis ijs qui ex
timore legem servabant, conveniat, ut dicit August. vel
certe spiritum timoris, vel in timore vocat legem exereit
sonantem, et penam transgressoribus cominantem; quod
proprium servorum est; spiritum vero adoptionis dicit fidei
spiritum virtutis momenti ad amorem virtutis, et legis obser
vantiam. Itaque et illi servus convenit spiritus adoptionis

48.
Confirmat Vaziz

49.
Rejicitur opinio ista

Locus Pauli explicatione

§

quem obtinent iusti; et tunc etiam Spiritus timoris qui premit
eis, quibus dura est Lex, et reluctantur mandatis, imo et iusti
etiam nunc in ipsa lege exercitii manente recipiunt Spiritum
timoris;

50.

Cum vero dicit Galat. 4. Quandiu Serei paruulus est,
nihil differt a seruo; non infort illum tunc esse seruum, sed
seruum videri; nam addit statim. Cum sit Dominus omnium
certe et vere filius; Deinde cum ait Non cum effemur par
uuli sub elementis mundi Serei eramus seruientes. Intelli
ge, Videbantur seruire sub Legi ceremonijs, et sacrificijs quasi
paruuli sub auidimentis prospicientes se peccatores, donec veni
ret Xpus, qui pretium persoluit, in cuius spe erant illi
iustificati; et liberavit omnino a Lexa Legi; et apparuit
eos vere filios esse per fidem Xpi; quam professi fuerant,
persoluto iam pretio sua redemptionis; quam sperantes gratia
Dei accepta iustificati fuerant.

Gal 4. 1-2
quasi sub Lex
filij erant
serui videtur

51.

Combat ergo Prophetas, Reges Patriarchas, et ceteros
nos iustos, qui ante Xpi incarnationem existerunt, quous tem
pore, ac lege, ad nouum testamentum pertinere; verique filios
Dei adoptiuos fuisse; et caeteri Ierusalem cines, sine ecclesia
nouo testamenti nominandos esse liberos. At quomodo ma
ter, si Sterilis? aut cur Sterilis remater? Respondes Suis
Sponse viri fuit Xpus, ex quo Sabut quotquot suscepit liberos;
dum autem Verbum discubuit suum aduentum, dum sponsalia
non celebrauit in vero Virgini factus homo; licet sponsa in
aerina predestinatione esset designata; tamen non dicebatur
habere filios, aut parere; postquam autem Verbum caro fac
tum est; et non modo sponsalia celebrauit, sed et iuramento
monium spirituale confirmauit in cruce; tunc cepit ecclesia se
recognoscere matrem filiorum letantem. Tunc admirata multi
tudinem credentium in Xpm. quia ait, genuit mihi istos.
ego Sterilis, et non pariens, transmigrata et captiua, et istos
quos enutriuit; ego desolata et desolata et isti. Vbi erant?
Respondit Anselmus supra, In occulto Dei consilio deputati;
ut saluet; et saluati suo tempore suos agnosceret et Sion
filios per suum Sponsam adoptiuos.

conclusio ex
plicata.
Antiquus
res, iusti ad
opini filij
noui testam
ecclesia in libe
Obiectioni
occurritur.

caeteri tam
saltem sine ec
clesia in Alex
na prouide
natione sp
sa Christi et
An, non fil
tur habuit
filios domi
in mate
caeteri mat
est, matrem
suam.
Isa. 49. 21. 22.
27.

+ agnosceret

52.

Et si vero (ut Vazquez probauit) semper fuerint filij adop
tioni; quia tamen per Xpi merita fuerunt adoptati; non ante

Pater an
adoptat per
matrem, non
iustitiam eius
saltem ecclesie
et aduentum

(nunc)

numerantur inter cives celestis Ierusalem, quam Christus ve-
nisse in mundum dicitur esse. Imo in eo citat ep. ad Heb. citat su-
pra cum enumerantur Ierusalem celestis cives, primo Angeli,
deinde Christi Apostoli, post veteris testamenti patres recensentur;
quasi socii potestatis, quam Apostolos ecclesia mater sus-
cepit, et agnovit. Christus itaque principium fuit, et radix seu
caput omnium filiorum ecclesie; et supra hoc fundamentum
omnis structura spiritalis supererexit, ad summumque fastigium per-
venit; ideo nemo ante Christum filius ecclesie nominatur, quia
neque ipsa ecclesia ante Christum fundata fuit. Siquidem hic pri-
mus lapis, super quem alii omnes suppositi sunt. quemadmodum
enim centrum medium tenet, ab eoque proceduntur lineae
universae versus circumferentiam, quem appellamus circumferentiam; ita a
Christo omnis emanat ecclesie structura. Nemo autem implet occupatue
corpus illud circumferentia contentum, qui non exeat a Christo
et per eius meritum, perque eius dona gratia consistat in corpore
mystico ecclesie.

Neque mirum videri debet quod dicimus, cum genera-
tio de qua loquimur, non carnalis sit, sed spiritalis, ac per
electionem, et adoptionem; in qua fieri potest, ut filij tempore
precedant, et etate sint maiores suis parentibus. Quare ut
inbi antiqui sint Christi Salvatoris generis humani filij, et
ecclesie christi, sive Ierusalem celestis cives, nihil obstat
multo eos ante tempore in hoc seculo vivere.

Illud etiam non est dubium dici solere civitatem ante
quam sit, uti dicitur sponsus, et gener, antequam sit, ut su-
pra ostendebamus hoc c. 4. v. 5. Satis enim est, ut futura
sit res, vel in mente sit concepta, ut de ea loquamur. Pre-
terea civitas non solum dicitur deserta, cum nullum retinet,
sed etiam cum magna civium inopia laborat. Similiter de ma-
tre loqui possumus, neque solum dicemus sterilem, quacumque
peperit, sed que unum vel alterum dumtaxat peperit, ut
Rachel sterili dicitur, que solos duos peperit, cum sorore Lia
composita, que peperit septem. Nunc responderi potest ad ratio-
nem dubitandi in principio sui theoriae. Dicitur enim est
ecclesia sponsa Dei, et civitas, quia futura sperabatur; eratque
in mente, vel (ut dicit Augustinus) in Dei predestinatione.
Item dicitur sterili, vel quia paucos habere filios, secundum

53.

+ saltem extraordinario prin-
cipij decreto;

+ 54.

§. 10. Rationes
dubitandi solvantur.
quae initio theoriae sunt
positae.

nonnullorum opinionem; Vel quia nullum diu peperit, aut ex
 pectavit parere; Vel quod magis placet, quia in natura, et poten
 tia carnis ad concipiendum, pariendumque carebat; et dum easat
 peperit virtute divinitus data suos spirituales. Concedimus
 ipsam ecclesiam esse conuocationem multorum; sed quam mente
 conceptam habuit Isaias, antequam se ipsa formis esset, aut cer
 neretur effecta; sicque conceptam appellauit sterilem; Tum ^{sterili.}
 ob alias causas, quas tetigimus; tum quia carnaliter parere non
 erat apta; vel certe, quia sic paritura non erat. Dicta etiam ^{AA. 2.} deserta ^{Deserta}
deserta; id est, quia sine viro, filijque carnalibus; reliqua
 paucos haberet spirituales liberos; Vel in statu priore, id est
 latius scilicet, vel genari, derelicta videretur a Deo, sine ^{AA. 3.}
 viis que ire possit vias suas. Illa promissio ^{AA. 3.} Christi ^{Matth. 16. 18.}
ad statum pertinet ecclesie Christiane; quam nunquam neque
 deseruit, neque deseret sponsus suus Christus terti dominus
nostrus.

[Faint, mostly illegible handwriting in the lower half of the page, possibly bleed-through from the reverse side.]

An Xpus possit dici primus Ecclesid. I.
caelestis Ierusalem filius, atque Virgo
Maria omnium filiorum Dei mater.

Hoc Isaia natiuitum Saræ sterilis est cum primum im-
plexum est cum Xpo Iesu recens nato angeli de celo nouum continen-
tes ac diuissimum melis pastoribus Bethlehemiticis; iudus in soli-
tum et inusitata claritate conuulsis regionibus Orientationibus, eius
natiuitatem denuntiarunt. Tunc videlicet mundus spem mundi
mundo exortam vidit; tunc desiderium collium eternorum, regem
inquam, a seculo desideratum; et diuinis desiderijs expectatum
a cunctis orbis nationibus, obuijs suis amplexus est. Tunc Saræ
sterilis, procreta iam etate, et quasi spe gignendi derelicta, non
di natura, sed diuinitate concipiens, non humano more,
sed supra humanas vias, Deo manu obstetricumque gaudium edi-
dit mundo; quoniam (ut melius dicam, certe clarijs) luminosa
maris stella semper integra lucem veram peperit mundo. ^{Tunc}
Ierusalem caelestis sterilitate finita matrem se esse cognouit; tunc
summa cordis incanditate, incredibilique exortu claritate per-
fusa, ex suisque sedibus pene effusa, angelica voce, et lingua caelesti,
detanto, tam diuine expectato bono, parenti ac conditori suo
palam publiceque congratulata est.

Saræ (quis ambigat?) Beatissimam Mariam semper Vir-
ginem prodignatur; Afferunt in Gen. 21. 6. Martinius delatio
et Cornelius a Lapide. quibus inquam, B. Maria, si Virgo, ex
eo sterilis. At quomodo natura sterilis! non mater. Quæ scilicet,
Et re sterilis Virgo. Non enim secundum naturam leges Virgo
magis quam sterilis parit. Propterea (ut ait August. de ciuit.
Dei.) Vesta Dea olim Roma dicata virginis, steriles ni-
mirum sterili. Ignis namque inter omnia elementa solus ste-
rili. Nihil enim ex se recipit, sed omnia consumit, Vesta
vero ignis erat. Verum B. Maria electissima quidem ac
voto sterili, uti et Virgo. Hoc idem videtur angelus Ga-
briel confirmasse, cum, testimonio sterili cognate Elisabethæ
Iohannis Baptistæ matris, fieri posse comprobauit, ut Virgo
integra manens diuinitus conciperet, ac pareret filium Dei.
Igitur non est dubitandum per Saræ sterilem expressam in

Sp.

+ Quod pro certo, & indubitate supponens S. Ambrosius primus Latina Ecclesia doctor In lib. quem Instituto Virgini inscripsit, ad Eusebium, sic de ipsam Virgine alloquitur, non miribus Eva & Sara typicus seu allegorice eam compellans. Veni Eva iam sobria; Veni Eva, etsi in te aliquid quando intemperans, sed iam in prole lesuna. Veni Eva iam talis, ut non de paradiso excludaris, sed rapiaris ad celum. Veni Eva iam Sara, quae parios filios non in tristitia sed in exultatione; non in marore, sed in suavia tibi multiplex nascatur.

Hec Ambrosius, ex quibus liquet & Evam & Saram quasi umbras = pressissimas quae Mariam adumbrant, illa ut matrem viventium, hoc ut veri, hoc est le su chri filij Dei genitricis. Sed aucti amabo te lectu.

Eva typus Maria, ita Sara.

Isaac Chri typus.

+ Quis enim negaverit vel Anibalem imperatorem Carthaginis esse civem Carthaginensem, vel Iulium Caesarem Augustum impetratorem, vel ipsum Romanum civem fuisse Romanum? quibus enim congregatio eorum quos continet et summum premio facit mater dicitur, quia matris similitudinem habet. Atqui cum Sara Ecclesiam, Isaac Xpium adumbrat, sicut Isaac Sara, ita Xpus ecclesia, nuncupatur, opera precium est, filius.

typo veteris testamenti Beatissimam Genitricem Dei Mariam semper Virginem. Hec eadem Ecclesiam sterilem atque virginem representant; et pote quae mater est filiorum Ecclesiae, uti et mater etiam Xpi; qui filius primogenitus Ecclesiae, Hesp. el mayorazgo de la Iglesia, caput, Rex, Pater filiorum omnium Ecclesiae. Sed saepe miraculum: idem est filius ac pater. Quid? Eadem mater ac filia. Maria Xpi Iesu mater, quia ipsum peperit. Eadem et filia, quia Xpus Iesus Pater futuri saeculi, id est, Ecclesiae Christianae; cuius Ecclesiae membrum, atque nobilissimum membrum. Virgo. Ergo Xpus Dominus homo Deus, quia homo filius est Virginis, quae Deus Pater est et conditor Virginis. Similiter quatenus caput est et conditor Ecclesiae novi testamenti, parus est ac si licet dicere) civi, atque adeo filius Ierusalem Ecclesiae; quatenus institutor, ac fondator rex est. Pater et dominus eiusdem sanctae civitatis. Non est enim negandum singulos, qui contribunt civitatem esse membra, atque adeo civis, et filius eiusdem civitatis; sicut institutor et conditor. Somnium dignumque pater dicitur quam filius civitatis, quem administrat et constituit. Cornelius aliter ostendit Xpium esse Ecclesiae filium, scilicet, quod in mente Dei, atque idea divina Ecclesiae quodammodo fuerit prior, atque ita mater Xpi; sicut Moses, licet fuerit Synagoga fondator, atque adeo Pater, tamen dicitur eius etiam filius, quatenus in idea mentis divina prior existit Synagoga. Sed non est opus ad antecedentem ideam recurrere, cum haec denominatio metapho- dica, nec referat quae qua perfina, vel parte, ut tempore aut opere prior posteriorue.

Tam ad rem de qua quaestione institimus, propriis accedamus; cum Maria Xpium profuderit ex utero, veluti sol illud aethere lumen clarum demittit in terras: tunc vera sum. Sic est princeps ac domina mundi verum Isaacum, id est, risum et gaudium superata sterilitate Luca dedit; et ecclesiam Ierusalem primogenitum peperit. Enim vero cum Verbum Dei spon- sam duxit naturam humanam, et Ecclesiam sibi unice constituit, Maria Virgo diuinitus electa est; quae et humana natura, atque Ecclesia novi testamenti, sicut Ierusalem superna par- tis, vicem gereret. Quae Virgo ipsa munusculum accepit a Deo,

Maria ecclesia figura

Maria multa ecclesia

Christus ecclesia

Rex ecclesia

Cornelius

57

Maria ecclesia integra

Maria parus ecclesia

numi

ti umbra. Sara spiritu sancto afflata prae dixit, Gen. 21. 6. Gen. 21. 6.
Risum, inquam, fecit mihi Dominus, quicumque audierit cordi
debit mihi. imo Angelus, qui Dei nomine Saram inuifit, eos
 angelos praesignificauit, qui in ortu Saluatoris agros Bethleem
 canticis, et festiuis uocibus, atque gratulationibus impleuerunt.
 Elisabetham tunc Maria corripit, et congratulata est, cum
 exultante in uero filio, id est, Ioanne Praecursore ipsa
 pro gaudio exultans. Unde mihi ait, Ut veniat mater domi
ni mei ad me? Cui respondit nota ac uera Sara, plena
Deo, Magnificat anima mea Dominum, et exultauit spiri
tus meus in Deo salutari meo. Quia respexit humilitatem
ancilla sua, Ecce enim ex hoc beatam me dicent omnes
generationes. Confiteor B. V. M. non solum Elisabetham
 sibi congratulanti, corripenti, gratulationis officium persoluen
 do propheticum Sara uaticinium impleuisse; Verum praeterea
 in uersas mundi nationes in diuum, alij alias succedentes
 similiter corripendo, et congratulando, diuinas laudes ex
 tollendo completuras. Quam praedictionem suam paulo post
 oculis suis uidit iam iam inchoari, et de ipsa praestari;
 cum non solum angeli, sed homines etiam infantes
 Iesu natalitia celebrare festinauerunt. Tunc pastoribus
 ad praesepe, id est, ad unabula filij sui admirantibus, Re
 gibus praeterea mystica offerentibus munera, adorantibusque
 suppliciter, quem ipsa tenebat manibus, saltabat uerbis
 filium, accipiens tam uoces primitiarum ma
 rijulos ex Gentibus ad ecclesiam conuenientes, filiorum Re
 gendam agnouit agminibus latantium, ardentium, et con
 gratulantium, tanquam parenti. Unica totius mundi, et
 ueris, uerique, hoc est, ueri Isaac, non modo matris,
 sed etiam GEOTOXO, Dei, inquam, uere Genitrici.

Sara uero
cognouit
matrem
suo p
implet

Elisabetha
congratula
ta est Ma
ria.
Angeli et
an
Pastor.

Luc. 1.
43.

Maria
notit
suo p
Sara u
cognouit
implet

Reges primi
gentium
populi
hatur
in laudibus

Conclu

59.

Constat ergo quemadmodum et Christus sit primus
 filius ecclesie, primus cuius Ierusalem caelestis, ut simul,
 imo potius, sit nominandus institutor, et auctor, rex atque
 imperator. Maria autem Virgo beatissima, et mater
 sit omnium filiorum Dei, simulque Regina, et imperatrix
 regni caelorum.

Ver. 28

V. 28. Nos autem fratres secundum
Isaac promissionis filij sumus

Allegoriam explicando, applicandoque continuat, ut particula continua
tunc autem, infirmat, distinguatque (ut ait Chrysost. quem sequitur
Scarp.) et declarat quomodo cetera prius scripta, mater sit facta,
scilicet non per naturam, sed per promissionem, et gratiam. NOS,
qui Xpm, eiusque euangelium, fidemque tenemus, ac profitemur, omnes
scilicet Christiani; etiam vos Galatae, si in fide permanetis, si post
lapsum resipiscitis. Solet Apollolus prima sui persona, cum vel
boni aliquid ominatur, vel de iustis et electis quidpiam affirmat,
quod sic faciendum monuisse Augustinum, etiam Iustinianus
sui admonet. Vix ut notauit Hiero, item Ambrosius et Irene-
us sequuntur vos autem in secunda persona, sed non ad id bene.
Nupta lectio Sexti. s. probata est, et caelestis mandato sequenda.
Fratres vox amoris, et benevolentiae conciliatrix, quasi eos com-
plexu velit in fide tenere. Secundum Isaac id est in
Isaac representati, ac promissi, atque adeo promissionis filij sumus
quos nempe non natura, sed gratia, non vi humana, sed
Dei Verbum promittentis, fidelis Abrahae, imo etiam patris
filios fecerit, Ecclesiaeque per Saram expressa voce liberos. Su-
mus, inquam, non Ismaeli more hominum, naturali vi geni-
ti, similes. Sed Isaac ad similitudinem, atque exemplum
ex promissione Dei, et supernaturali virtute gratia, hoc est,
non ex sanguinibus, nec ex voluntate carnis, nec ex voluntate
viri, sed ex Deo nati. Iuan. 1. 13. Vide Rom. 9. 8. non
qui filij carnis, sed filij Dei; sed qui filij sunt promissionis ab-
stantur in semine, quasi dicat, non Iudaei carnalis, et legis
veteris tenaces representati in Ismaele, sed spirituales Xpi
sectatores, nimirum Christiani in Isacco adumbrati, pertinent
ad semen, cui benedixit Deus in promissione Abrahamo facta.
Seruand. Promissi enim Deus Abrahae filium Isaac,
et cum eo Verum Xpm, a quo tanquam ex vberissimo fonte in
omnes nationes diuina benignitatis deductis facienda erat.
Omnes denique promittit Abrahae filii in eundem Iesum Xpm
similes, atque imitatores. Isaac significat diuinum, atque adeo de-

1.

2.

presentant eos, qui non ex tribuna, aut ex necessitate, sed cum Le-
ticia seruiunt Deo.

Summa allegoria.

3
1
Isaac per regenerationem natus, non per generationem significat fi-
lii gratia, cuius civitatis libera, socius pacis aeternae. Et quia
hoc non per generationem, sed per regenerationem futurum erat.
ideo tunc imperata est circumcisio, quando de Sara promissus est
filius. Circumcisio igitur significat naturam exuta vetustate nova-
tam; eo quod omnes filios, et seruos vernaculos, et imperitos circum-
cidi iubet, ad omnes istam gratiam pertinere testatur. Ob cuius autem
dies Xpium qui post sabbatum resurrexit parentum mutantur et no-
mina, omnia resonant novitatem, et in veteri testamento obum-
bratur novum, et in nouo revelatur veteri testamentum.

V. 29. Sed quomodo tunc is qui secundum
carnem natus est, persequabatur eum qui secundum
spiritum, ita et nunc.

V. 30. Sed quid dicit scriptura, Eryce ancillam
et filium eius; non enim Eares erit filius ancilla
cum filio libera.

1.
V. 29. Sed quomodo est? ^{scholia} Chrysost. intelligi hic occurrit obiectio. Chrysost.
Quaenam ista libertas? siquidem Iudei persequuntur Christianos
quos dicit liberos? Non istud nouum, cum in figura pra-
cesserit. Ismael enim persecutus est Isaacum. At Apolo
suis subtrahit, quod vult conficere, nihil cum lege esse debere
fidelibus Xpi; sed ab ipsorum usu, et consuetudine prorsus
illam exheredandam. Ut pote quae, ut typice praecessit in
Ismaele, negotium faceret euangelij sectatoribus. Quomodo
nota similitudinis, tunc in domo Abrahami, is qui secun-
dum carnem id est, naturali vi, et communi, ac consueti om-
nium hominum more conceptus, et natus est, Ismael seruis,
ac seruilem conditionem ingenio, ac moribus representans, per-
sequabatur, ac male vexabat, ut apparebat quidem per Adam,
ac locum, ac vera serio, et prauo animo. Cum, Isaacum
ingenium, primogenitum, dilectum, Sacerdem, qui secundum
spiritum

Spiritus id est, Dei dono, gratia, et efficacia Spiritus sancti
sicut promissus, ita et conceptus, et natus est, proter matris anus
effusa vixit; ut in eo Spirituales benedictiones compleverentur. Spiri-
tualiumque esset filiorum Dei norma, et exemplum. Ita reddere nota
similitudinis. Et nunc. in ecclesia catholica, et maxime
apud vos o Galatae, populus Iudaicum ex litera, et caeremonij
Legis efformatus, carnalis nempe Iudei, ex quorum numero
sunt isti pseudo-Apostoli inter vos agentes, instar Ismaëlis mo-
lestium exhibent Christi auctoribus, Spirituibusque Dei filiis; quales
et nos sumus, et vos esse cupitis, ut esse cepistis. Isti enim
quibuscumque modis valent Legis dubia studio, studiosos euangely
insectantur, milleque afficiunt iniurijs; certe molestissimi sunt.
Ut hinc appareat quam apte allegoria typi, umbraque ad pro-
positum sunt accommodata. Sed qua consolatio in tam acerbis
insectatione? quod effugium presentium malorum. Attendite
Frustra enim omnes intentant, in casum praelia cient.

130. Quid dicit scriptura. Gen. 21. 10. Verba sunt;
qua subiunguntur matri ingenuae, Sara, inquam, primaria uxoris
Abrahami, et non sine numini consensu, imo iustitiae, iusti-
tationeque prolata; ut pote qua verba longius ad nostra usque
tempora respicerent, quorum temporum figura tenebatur. Ejice
inquit, propelle, exheremona, e domo nostra, et contubernio,
ac concubitu Isaac filij mei, ancillam, istam Agarrem
et filium eius. Ismaëlem, vernam, intrepidum, audacem,
virutum, et invidium. Cur ita? Nam dei Sara duxa, ac
difficilis heres, et patri. Ita equum, ac necessarium probantes
Deo, atque imperante. Gen. 21. 12. Prudens quippe mater
animadvertens fallacem, et dolosum animum servae Ismaëlis;
qui matris maior facile videbatur posse invidijs, ac technis in-
aerum Saredem proprium supplantare, aut vi aperta de Sara
dirabe deijcere; provisum, et cautum illi opportunis Soc remedio
voluit. Addit itaque. Non enim Sara erit filius an-
cilla; qui omni iure Sareditarius ob servilem conditionem
exclusus est, cum filio libera, ad quem ius integrum
pertinet omnium bonorum: Vel certe maioratus, ac primigenij?

Sara dixit Cum filio meo Isaac. sed Apostolus sensum retinuit et explanationem addidit, cum pro meo Isaac, retulit, libera filio. Si nimirum ad rem propositam respexit, brevitati que in sublimi maiorem declarationem allegoria tacuit, quia facilis erat accommodatio. quam sic Sabes. Eiecta Agari cum filio regre sentabat servilem legis observantiam cum ijs, qui eam pertinaciter, et obstinate colebant, ex domo Dei, id est, Ecclesia catholica ejiciendos; Iudeos, inquam, carnales (et quicumque eis similes sunt; qui vel legis Mosaiica corticem secuti, vel sine Xpo vitam instituentis, carnales quasvis observationes retinunt) a conspectu omnino fidelium, et communicatione gratiae excludendos, atque ad eos caelesti, et aeterna hereditate abdicandos; quam Agari in Isaac praesignatus, et Agari vira in fide eius perseverantis, iure optimo possidebunt. Hunc dominus respexisse videtur cum Joan. 8. 35. ait. Servus autem (Ismael inquam) non manet in domo in aeternum, filius autem manet in aeternum, Ihs scilicet in Isaac adumbratus

Allegor. exp.

Joan. 8. 35.

Theoria in V. 19.

Circa Verbum persequabatur

4

Questio valde implexa varietate opinionum sic discutienda est, circa verbum illud persequabatur, quod videtur pugnat cum eo, quod origo est, Gen. 21. 9. 10. quem ad locum Apostolus alludit quemque interpretatur. Non enim apparet quomodo, aut quare Ismael fuerit persecutus Isaacum. Ideo namque Sara expelli domo iubet ancillam cum filio, quia tunc videtur ludentem cum Isaac. At quid hoc? Quid moritatis, aut iniquitatis in puerorum ludo? quibus tam sit proprium ludere tanquam ingenium. Et. Παις αὐτῶ τῷ κέζω το αἰδ, αἰδ puer, quasi ludens vel lusus et totidia ludis, ac quodlibet no- Gen. 21. 9. 10.
minetur, et Hesp. mōera, ut ludona, seu puerilis. Imo
Quintilianus egregius sane pedagogus lib. 1. inst. Nec me
inquit, offenderit lusus ingenuus, est enim et Soc signum
abovitatis. Dubium non est quin hoc ludus iniquus fuerit et valde nocuus ingenio pueri, ut mater animadvertit,

Παις αὐτῶ το αἰδ, αἰδ

Quintilianus lib. 1. inst. Soc signum

§

et

De Persecutore Isaaci. Ismaele.

174 1249
539

et divinus Apostolus est interpretatus. Sed illud connover
 sum in qua circumstantia peccatum latuerit. Nam sententia
 cum multiplex diversitas rem libenter credidit. Omnes tamen
 verbo nituntur Hebraico פנח tsachag. Unde Metsacheg
 participium. quod ludentem interpretis transtulit. Vrijas Apoc.
 2. com. 3. selt 2 numerat sex accipiones illius verbi tsachag.
 minimum ludere, ridere, irridere, occidere, idolatriam exercere
 aut rem veneream. Unde septem commemorat opiniones. ipse
 vero maxime probat, duas, quae ad idolatriam, seu lasciviam re
 feruntur Ismaelis; et priorum quidem, quae quorundam Docto
 rum Hebraeorum esse ferunt, refert Hieronymus. Irenaeus, Hys
 Card. nec negabant; alteram confirmare videtur Hos. interlin.
 imo Figurina et Daraab. qui non ludentem, sed lascivientem
 transtulerunt. Sed utramque refutat notus Pererius cum Abulen
 si, et Burgerfi. Nam Verbum, inquit tsachag. neque idolatriam
 neque veneream lasciviam, neque vero (ut probavit Irenaeus) occi
 sionem significat in sacris literis, ut facile liquet in locis expo
 sitis, qui ad eam sententiam probandam citari solent. Exod. 32. 6.
 Irreverunt ludere, id est, ludos exercere proprie significat. Gen.
 26. 8. Abimelech. vidit eum (id est, Isaac) iocantem cum Re
 becha uxore sua, non aliud fuit ille iocus, quam quod donette
 fit etiam palam inter coniuges Hisp. utocar 2. Reg. 2. 14. In
 dant coram nobis, Hisp. Salgan a escaramuzar, Tuzen alas
 Espadas. quod non est eo fine, et intuitu ut occidant se
 mutuo; sed ut vires experiantur, et alacritatem pariant
 spectantibus.

Igitur ipse Pererius cum oleabes Gen. 21. 9. ludentem.
 id est, iridentem illudentem subornantem interpretatur.
 Sic Daraab. qui in textu novo vertit lascivientem, in rcho
 li interpretatur ludentem iridentem. Eman. Sa addit
 iridentem, et deprimatum contendentem. Marit. del. dno
 amare, et petulanter illudentem affligentem. Haec enim
 omnia significata cadunt in Verbum Hebraicum tsachag, et
 in Latinum ludere. Hisp. etiam dicimus Jugar, buclar, re
 tozar, escarnecer, escaramuzar, don cordelozo y matraca. Haec
 omnia licet cum nonnulla differentia verbo ludendi significan
 tur; et saepe tam moleste fiunt, ut solum distinguatur nomine

[Faint handwritten notes in the right margin]

3.

[Decorative flourish or signature at the bottom center]

a persecutore, qui ita ludit, cum re ipsa persequatur affligatque.
 Ergo Ismael filius Abrahami duodecim annis maior natus <sup>(Ismael natus
18. nempe attigerat, ut refert Sa Gen. 21. 9)</sup> Isaac dicitur <sup>18. annis
Sa</sup>
 non, qui annorum quinque ablatatus est, tanquam prius ipse
 circumcisus, et primogenitura dignior, vel per se illudbat, vel
 pueros alios ad illudendum acuebat, ut Caiet. exhibimavit, Ven Caiet
 dicens nempe sibi primogenituram ut probare videtur Hiero. s. Hieronymus
 vel principatum arrogans in domo paterna, ut indicavit Chrys. Chrysostomus
 sicut super Sunc locum Pauli, Et Proverb. 10. 23. Si moribus Bon. 10. 23
 consentaneis dicitur. Quasi per risum stultus operatur seclus
 et 26. 18. 19. Quasi noxius est, qui mittit sagittas, et lanceas
 in mortem, ita Vir, qui fraudulentem nocet amico suo, et cum
 fuerit deprehensus dicit ludens feci. Sic Ismael se genuit forte
 cum fratre, ut deprehensus posset obrepere ludum et rivos
 non magnificandos. Sic August. in Ioan. tract. 11. de Sac. Augustinus
 re loquens, illa, inquit, Lurio illusio fuit, illa Lurio deceptio
 nem significabat. Augustinum secutus est. S. Thom. Et S. Thomae
 S. Anselmus. Plus, inquit, persequitur qui illudendo seducit.
 Iudebat itaque Ismael, et inter ludendum paulo molestior
 erat, Coniuium enim iridebat, ac despiciebat eius causa
 ablationis factum; tanquam in iocando erat infensus, ut
 (quod Auctus in Caten Gen. apud Lipomanum, Et in annot. Auctus.
 70 Gen. 21. admonuit) iam pugna videbatur, et insectatio.
 Ut vidit, doluitque mater Sara, et Apostolus noster de
 clarauit; dum inquit, is qui secundum carnem persequatur
 eum qui secundum spiritum natus est. Persequatur qui
 dem quasi per ludum; sed animo prauo, et nocendi ^{quido}
 nec tam ut luderet, ac rideret, quam ut illuderet, ac vexa
 ret, perderetque. Sic 2. Reg. 2. 14. Pueri Iob per
 ludum occisi sunt mutuo, sic David dicitur Ecclesiast. 47.
 3. cum leonibus lussit; quot interfecit quidem 1. Reg. 17. Sic 1. Reg.
 gladiatores, atque canibae Roma ludentes se se interficiebant:
 sic canes cum felibus, felis cum muribus ludere consueverunt.
 Quod autem Verbum trachay significet illudere illuden
 doque vexare et persequi, manifestum est Gen. 39. 17. Na <sup>Gen. 39.
140. 17.</sup>
 57. 4. 2. Machab. 7. 7. 10. 13. 15. quibus in locis Verbum <sup>2. Mach.
7. 7. 10.</sup>
 idem trachay reddunt per verba ludendi, illudendi, et de <sup>per
112</sup>

grandi, quod egregie ostendit Mart. del Rio Gen. 21. 9. et
 Justinianus Soc. loco. Igitur cauta mater, et vnicuique filij amanti
 fama non tulit arrogantiam veruaculi, contemptumque sui nati
 promatrua fuga vindicandam rata est. Veritas enim est ne
 grandior Ismael mortua ipsa, se se in paternam hereditatem
 inuicuarer, ut vel ex aequo vellet cum fratre simul cadere
 vel excluso Serebe per vim sibi totam vendicare; nec animus
 pertimescebat ne serui mores graui, ingenium feroc ad vicia
 propensum ex familiari consuetudine Isacco adhaerere
 eiusque simplicitati nocerent; itaque prudenter, et oportune et
 patrimonio, et saluti, et moribus filij consuluit, dum ad omnia
 sua occasiones malorum procul amandare studuit, ancilla ma-
 tris cum filio famulo foras ablegatis. Quod egregium factum
 Viram hodie multi imitarentur (alii nomine Christiano
 digni) qui seruos ancillasque peiores tolerant, pestilentioresque
 reuocant domi, contra Domini mandatum Matth. 18. Si
 pes tuus, vel mansus tua scandalizat te etc.

Cauendum a famulis inuicis,
 mancipijque sceleratis.

Theoria circa V. 30. 7

Num eicienda fuerit ancilla propter filium
 ex propria Domini domo?

Sed quare adhuc fuerit licet Ismael exilio multandus per
 petuo: Cur tamen patitur eiectionem mater eius Agar? Quid
 peccauit ancilla fidelis? Quid secunda uxor Abrahami com-
 misit? ut contra fidem coniugij contraque charitatem maritalem in-
 uia, et pudicitiae discrimen ableganda sit? Ad Soc. 1. respon-
 det Martinus del Rio quem sequitur Corn. Gen. 21. 9. ex-
 condusse Saram in ancillam, quod intempetuosos ludos, san-
 guinem, et insolentiam, atque petulantiam filij non, comperendo, repressit
 ut. Adde cum Perens ibidem, Dei iussu id factum esse
 factum, nulloque detrimento matrimonio; quod non quidem dis-
 solutum sed iuxta de causa, quoad totum contubernium, se
 paratum, ob pacem domus, bonamque filiorum educationem
 Quis tanti refert ut propterea vel innocua ancilla domo pro-
 cul pellenda fuerit, ne anxia illa reliqua esset, filio diuol-
 uo.

Et insolenti domum repetendi. Nec pudicitia quidem aut vici
periclitari exhibimanda est, cuius domonius ipse curam suscepit.
Vide Gen. 21. 12.

8

S. Thom 4. dist. 35. dicit etiam fuisse dispensationem
a Deo factam ad significandum mysterium, quod Sic ad
Paulo explicatum est. quemadmodum etiam ad mysterium
pertinuit, ut duodecim filij Jacob, vel ex ancillis suscepti,
omnes Sacerdes eius fuerint. quod August. in Joan. tract. 12.
interpretatur praefigurare per baptismum, licet per malos
membrum exhiberem, Christo nasci filios, et unque futuros
Sacerdes.

Sed illud obiter sic admonendum cum eodem S. Thom
eximium fuisse S. Patriarcha Abrahami calitatem, qui tan-
tum desiderio proli accesserit ad uxorem, quam cum sterilem
fuit, amplius non tetigit; ex quo tradita fuit ei suscipiendum fi-
liorum causa Agar Sara ancilla. quam licet dura res visa
fuerit, tamen annuente Deo, facti passus est exulare.

Circa idem. §. Questio mystica

Quaerendum praeterea, si in Agar ancilla Synagoga
in seruo Ismaele populus Iudaeorum praesignatus est, ut
iam inde exulare visi sint e domo Dei, cur tanta se-
veritas? cur populus tanti beneficii divinitus affectus tan-
dem delectus, et foras eiectus sit ab ecclesia? Respon-
det Rupertus in Gen. ideo quidem, ne nova Legi ecclesia
vetus Synagoga vehementius insultaret; si in statu pristino
perseveraret. Nam cum sic eiecta sit, tamen superbiae
non cessat, ubique et filio ad eum primogenita adscribere
audet. Merito itaque eiectioem passus est ille filius an-
cilla cum matre; quia cum filio libera fuerit, Societ
Ipsam totius libertatis principem illuserit, flagellis ceciderit
cruci affixerit, occiderit insuper, et domesticos eius, liberos eius
malo pertinacique odio persecutus sit.

10.

Hic praeterea attexitur illud Aug. ep. 29. 96.
Vbi legem veterem similem facit cucurbita, sive Salsora,

po

populum Iudaeorum longe quiescenti sub illius Serbis Umbra,
 Nimirumque Vibera totius oculis, inatogue in civis animo
 sepe sepius respectanti; qui tamen verme matutino Saderam
 corrodente, tandem solis ardori expositurus est. Vermis Sic
 Xpium Dominum aserebat, qui sine vilo concubitu natus est
 Somo, et deluculo surrexit a mortuis. Unde Ps. 21. qui pro
 susceptione matutina inscriptus est, de se ipso Xpi sub pas
 phera persona dicit. Ego autem sum Vermis et non Somo
 opprobrium Sominum et abiectionis plebis. Ex ore igitur Xpi cum
 gelio diffamato cuncta illa, quae apud Israelitas, velut Umbra
 si prius significatione vixerunt, euacuata marcescunt: et nunc
 ille populus amisso Ierosolymitano regno, et sacerdotio, et sacrificio,
 quod totum Umbra erat fuerit, in captiva dispersione magno dicit
 tribulationis adhibetur, et licet irascatur, et doleat vehementius,
 tamen dolori eius, et Umbrae quam diligebat, salus gentium peniten
 tiumque proponitur. Venit enim Xpi vocare non iustos, sed
 peccatores. Luc. 5. 32. quicumque igitur vel inter Christianos im
 braulum Sadera seu cucurbita (ut vocat August) ad huc
 capiti supponit, et temporalia munera pro temperando, seu ar
 cendo dicit temporalium malorum, celestium bonorum oblitus
 exoptat; videat, ne cum impijs tandem aliquando nudus, et
 inopis aeternis ardentibus exponatur. Nam ut Ps. 43. ait
 Homo cum interioribus non sumet omnia, neque decendet cum
 eo gloria eius. Verme nimirum cadente cucurbita arecet,
 et Umbra evanescet. Veniente itaque luce Evangelij, Umbraeque
 defuerunt; cessitque non solum Iosue Isaac, sed etiam car
 nalis Israel spiritali. Eiusque ferox venator cessabit aliquando
 Verum persequi Israellem.

51

§
 Theoria circa V. 30

Num Sareticos ab Ecclesia eius, exter
 minarique licitum sit.

Hunc textum in sensu tropologico, seu morali exponit S. Anselm.
 Ecce Saretim et populum, quem ipsa generat; non enim
 Saretis exit filius Saretis cum filio catholicae veritatis. Nam
 et Saretim, inquit, designat ancilla, quod sequenti V. 31. la

11

12

1248

hinc explicabimus. Veris hæc controversia et longior foret dis-
 quiriōnis, si res ita sit concludenda, ut vel ipsi pertinaciter
 resistentes desententia quam mordicus tenent dimoveri, ac debar-
 bari debeant. Verum catholicis viro Sic locis satis superque
 est, ut iustam, æquam, imo necessariam sibi perfuadeat esse
 dictam, quam de Sacerdotibus Romani sanctum illud tribunal
 sumendam statuit; quod in eorum pestilentes mores inquirens,
 certo probat, clarèque intelligit, atque oculis ipsis videt eos, non
 dico in Sacerdotii sedere cathedra pestilenti; sed in teterrima
 sentina tam obstinate volucri; ut nulla spes fugi melioris,
 aut emendatio^{nis} vite, ac doctrinæ ulliqua sit. Hos ergo qui tam
 obfirmato animo Jesum Dominum Ecclesiæ caput, ac parentem
 insectantur, eiusque fideles filios illudunt, decipere conantur, acer-
 bissimoque odio concepto persequuntur; non de consortio fidelium, aut
 Ecclesiæ limitibus, ut Ismaelem ex domo Sara; sed de vita Iana h
hiorum
 etiam expelli, eici, excommunicari, uno flammis exori consenta-
 neum ducō, ac necessarium, et cum summa æquitate coniudicam.

12.

Doler quidem benignus pater Abrahamus eiectionem, tamen ejus
 filium domo; quia ita fieri oportere videt; itaque Deum velle
 cognoscit. Flet etiam Iesus Dominus super Jerusalem, verum
 in obduratione permanentem euenti a Romanis, exurique por-
 mittit. Optat Paulus anathema a Deo esse pro fratribus,
 qui sunt secundum carnem; nihilominus adversus eos disputat
 et rebelles acriter insectatur; denunciaturque eternam a Deo
 damnationem. Vidimus supra N. 9. c. 1. Divinum Apolto-
 lum in perturbatores fidelium, fideique eversores durum sen-
 tentia sua gladium prominentem; imo igneam anathematis
 vibrantem fulmen; ut terreret scilicet, non ut perderet
 omnino. Hymenæum, et Alexandrum 1. Timot. 1. 20. 1 Tim.
 anathematis. I. excommunicationis mæxione transpæros
 tradidit Satanae idem Apollolus. Cur ita? Ut recipiant,
 ac discant non blasphemare. Vide si libet circa Sunc 20, Mag
 que noster Magallanus de excommunicationis confusio eru-
 ditè tractat, cuius ostendit certa vestigia non solum apud
 Iudæos, sed etiam apud gentes extrasse.

11 V.

13.

Sic qui religiosorum fratrum ordine dicunt, atque ex-
 bernant, eos qui disciplina regunt, et correptionis sunt

ex.

expertes, foras emittunt; quos mallunt secum retinere; Et nisi alios perturbarent, et contagio inficerent, in suo ordine permanserunt. Sed quoniam una pecus infecta omne pecus, cum laqueis tentanda, sed immediate vulnus, ense recidendum est, ne pars sincera trahatur. Hæc enim autem malum ut cancer serpsit, sensimque totum corpus mirre perdit.

14.

Quidquid itaque facit (August. verbis loquor) vera et legitima mater Ecclesia; etiam si asperum, amarum sentiat, non malum pro malo reddat; sed bonum discipline, expellendo malum iniquitatis apponit; non odio nocendi, sed desiderio sanandi. Quare abutuntur hoc loco Pauli, qui cum Donatistis dicunt, quoniam illa Ecclesia punit propter sua scelera inuicem et omne flagitia; ac presertim si perperam contra fidem sentiant; dicunt, inquam, se quemadmodum Isaac persecutionem pati atque adeo ipsos filios Abrahæ esse secundum spiritum; eos vero secundum carnem, à quibus puniti iubentur. Atque quædam imperitiam redarguit August. Iste cum, inquit, esse iniquam persecutionem; qui cum Domitio persecuntur bonos; Ecclesia iustam et diuinitus inspiratam, quæ talia sara cogat graues, sed meritas, pati eos molebas; qui ad similitudinem Domitii bonis afficiunt. Ecclesia enim persequitur inimicos, et comprehendit, donec deficiant in Vanitate, et in Veritate proficiant; impii autem ætèrnuentes mala pro bonis, quia eis condidimus ad eternam salutem, etiam temporalem nobis conantur auferre. Hactenus Augustinus.

21

Theoria circa V. 30.

Quis sustantia et patrimonij Sares fuit Isaac?

15.

Ut testatur est sanctissimus Protomartyr Stephanus Act. 7. Non dedit Deus Abrahamo in terra ægypti hanc Sareditatem nec passum pedis: quod intelligit ex August. 1. 56. Maximus deo Deo, non dedit quidem gratis, quod Stephanus dicit iure Sareditatis. Accepit tamen ab Abimelech precibus dato locum in quo et nomen fuit Sarcum.

18

1250

confessit, puteum aperuit, et adiculam orationis construxit, qui
locus Bersabe. id est, iuramenti puteus nuncupatur. Paulus Rom.
etiam Hebr. u. 9. afferit. Democritum Abrahamum in terra
regumissionis tanquam in aliena in carulis Sabirudo cum Isaac
Et Jacob ex. Quid igitur illa hereditas Isaac, de qua dicitur
tu servus à domina tam causa pro filis?

MI

Respondes nulla quidem habilia bona, non verbes, non
pagos, non pradia, non agros, sylvasque possidere; Verum
supellectili multa; argento, auro, armentorum, pecuniarumque copia, am-
plissima servorum familia instructum satis ac locupletatum
Abrahamum existisse. De his itaque legitur Gen. 25. 5. gen. 25. 5.
Sanctum patriarcham cuncta, que possederat dedisse filiis suis
Isaac, filijs autem concubinarum largiturum esse munera, eoque
ab Isaac separavisse, dum adhuc viveret. En quam reflexit
Sara hereditatem, cum dixit non erit Sares filius ancilla
cum filio meo Isaac; Et Agostolus interpretando cum filio,
inquit, libere. Quid verba prophetice spiritali videtur Sara
propheticè, ut annotat ibi Grant del Dio. Imo Deus ipse Maria
Sara postulationem confirmans illam causam adunxit. Quid
in Isaac vocabitur tibi semen, quasi dicat in filio libero
Sara complendas esse promissiones de eius benedicendo semine,
tenetque promissionem reddenda. Quocirca fuit operaprecium
Ismachem, qui Gen. 17. 10. etiam appellatur filius semen A gen. 17. 10.
brahe è domo familia, et hereditatis eius paterna; et ita
appellatio seminis Abrahæ in uno maneret Isaac, quod quam-
obrem ita Deus voluerit satis liquet ex Soc loco Pauli, et simul
ex illo Rom. 9. 7. Videmus enim Iudeorum populum cum matre
Synagoga, imo cum lege timere, servum scilicet cum ancilla. Ex
ecclesia, quæ domus Dei est, atque adeo hæc hereditatis eterna
exclusum; Ut pote qui ad promissionem minime pertinuerit; Chris-
tianum vero populum, tanquam verum semen Abrahæ per
Xpum in Isaac typice expressum, non carnaliter sed spiritaliter
regeneratum, eius hereditatis omnino consecutum fuisse. Quomodo
dicit aut Paulus Rom. 9. 7. non qui filij sunt carnis, sed filij Rom. 9. 7.
Dei, sed qui filij sunt promissionis, determinantur in semine, Socel
non dumbrati in Ismaele carnaliter geniti, sed in Isaac repro-
tati ex virtute divinae promissionis, etiam consenti sunt in heri-
tatis Dei. Hi sunt Christiani, seu Isaacidi, aut Abrahamida spiri-
taliiter nuncupantur.

16.

21

31

Itaque fratres non sumus ancilla filij,
sed libera: qua libertate Christus
nos liberavit.

Hæc caput & absolunt in voce Libera, et interrogantur se
quunt, ut notavit Caspary. Et s. inchoant sic. Libertate igitur
qua Xpi nos liberavit. Hæc. sed nos probatum textum Vulga
te Latina Versionis sequimur. quæ vero sit in Sac. Scriptura
te differentia quoad sententiam post explicabitur, quæ nonnulla
est.

Itaque fratres. Conclusio Sac. argumentationis, ex allegoria
ducta. quæ simul continet adhortationem. Ex qua Græci prin
cipium faciunt capiti sequenti. Est vero Sac. quam Rhetores
appellant transitionem. Constatque ex conclusione dictorum, et
propositione eorum quæ dicenda sunt post modum. Concludit
itaque Apostolus Christianos liberos esse iugo, et servitute Legis,
in posse libera matris filios. Hanc autem Libertatem in Xpo
acceptam non abijciendam serviliter, sed ingenue detinendam.

Particula Itaque. Conclusionis est nota, nomen fratres
benevolentis. Non sumus, qui Xpo nomen, imo et cor
delimus in baptismo. Galatas secum comprehendit, ne vide
atur spernere; ideo prima persona vicarij numeri multitudinis.
Ancilla, idest, veteris testamenti significari per ancillam
Agar. filij quemadmodum Iudæi carnales addicti se
ris caeremonijs, et eorum servituti carnaliter mancipati signi
ficari per Veronaculum Ismaelem. Non sumus, inquam,
servi, qui quasi inervo constituti Legis moysi, et timore oppressi
pœnarum, vel terrorem dubi spe munerum, serviamus Deo.
sed potius filij sumus Libera idest, novi testamenti, Evangeli
ca gratia, celestis, inquam, Ierusalem per Saram Liberam prin
cipem, Dominam adumbrata. Libera, inquam, sumus. Spiritu
tes filij, acque adeo liberi instar Isaac ex promissione divina
procreati, et Dei munere, ac gratia suscepti in Sanc. lucem. Sa
beri profecto ea libertate, quæ ex charitate, et Spiritu sancto
promanet, nonq. Spontanea, prompta, ac volente divina vo

CAP. A. VEX. 31. De Libertate per Christum.
Suntati conformati. Liberi, inquam, et ingenui, et cum deo
Iraaco, id est, Xpo paternam gratiam participes, et etiam
viri coheredes.

1252

2.

Qua Libertate. Transpositio nominis, quae dicitur à Stam
matrius anastrophe, elegantiam habet. Dicendum fuerat. Sed libe
ra libertate qua est. et ita noter Vulgatus. Quia videtur
legere sine particula et, igitur, quod si ita legit, non potuit non
ad praecedens caput adungere sancti partem Versus 31. Sicut
legentes igitur, vel ergo conjunctiv ad initium sequenti apponere.
Quamquam Textus Gregus Complutensis partitionem eandem
servat quam Latinus Vulgatus, etiam si et retineat.

Qua Libertate Xpi Dominus mater, auctor fidei, pater
futuri, id est, Christianorum, saeculi. rex verus. Nos liberauit
Paronomasia maiorem elegantiam videtur. Quae sortita in
terprete verbum esse verbo fideliter expressit. Textus manu
sit translatus, quo verbo indicatur, non meritis nostri, non
prosapias, non talentis, sed Xpi dono, a beneficio tribuen
dam nostram sancti libertatem. Erasmus enim nos natura
filij ira, servi peccati. Christus autem verus spaciis ve
rus. Ceres celestium benedictionum, omni benedictione celesti
nos cumulaturus, ut daret, cuius est servi emancipare
(ut notavit Hugo Card.) in libertatem sancti afferuit, quae
non tam liberos iustitiae, quam veros Dei filios facit. Ipsi
autem Xpi nos ut pater genuit, ut Dominus manumiserit,
ut rex ad nobilitatem adoptionis euegit, ac regni coheredes
ut conditor novi testamenti, auctor fidei, et consumator
constituit. Quae omnia nobis, cum in cruce quo ad sufficien
tiam, tum in baptismo quoad efficaciam praestitit. Ut
dicit ergo o Galatae quanta vobis inuideant bona ista
veluti pseudoapostoli, sive iudaizantes, sive Sacerdotes, sive
falsi aut mali Xpi; qui servitutem miseram firmen
tes, iidem cupiunt vos laqueis implicare, ac tenere. Ne
quero, tam diu expectatam libertatem, cum offerretur, con
temnatis: ne tam benigno domino, ac parenti ingrati sitis.
ne iugum intoleranda servitutis demum subeatis. Haec
tres creatimas notat Chrysost. Sic ab Apostolo tangi. Sed
tertia ad 1. V. sequentis capitis pertinet; priores Soc
31. continentur. Chrysost. appositè satis sic videt
Galatas. Num vos ipsos liberafistis? Alius est, qui precium

3.

22

redemptor dedit pro vobis. Cui ergo rursum ad priorem re-
vertitis dominatum? Theoph. Quomodo vos metipsum legis do-
minatum subjugatis gratia confilium eius, qui vos liberauit? (p. 1)
Secundum Sane expositionem ingratitude, ac proditoris ad-
versus Xpum arguuntur Galata; imo et dementia, aut stoli-
ditas, qui tanto liberatori ingrati, inquam repeterent serui-
tutis, qua fuerant exempti.

Manet itaq; contra conclusio, eos qui Xpiano consentunt nomine
liberos omnino esse à servitute peccati, et legis: Ut pote qui
nati sint ex libera matre liberi, et non ex ancilla sexuali,
quique non secundum Tomaelem carnis sint, sed secundum
Isaacum spiritus filij; pertineantque ad liberam Saram non
ad ancillam Agar, hoc est, non ad legem sed ad gratiam
quam tamen non suo arbitrio, non proprijs meritis, sed Xpi
Domini benignitate, et misericordia obtinuerint. O Singula
et donum? O insigni gratia? per quam à peccato liberi
à lege soluti, in adoptionem filiorum vocati, Deum patrem
vocamus, matrem agnoscimus sexualem supernam, Xpum
primogenitum, fratrem filij vocis adopti sumus; cuius
primogenitura, hereditatis, regni, (quæ ipsius immerita gra-
tia) participari erimus, et coheredes. Si tamen proeuntem
ad crucem, et per crucem ad regnum secuti fuimus.

Huius Verbis tropologiam, siue moralem expositionem
sic reddidit S. Anselmus. Itaque fratris non sumus filij
ancilla, ut serviamus peccato, et concupiscentijs sæculi vel
erroribus, sed filij libera, ut nostram vel Dei volun-
tatem compleamur in charitatis libertate, exuti mundana
cupiditate; qua scilicet libertate Xpi per gratiam suam
nos liberauit, ut iam per liberum arbitrium bona
voluntatis possimus gratum Deo servitium reddere.

Theoria 1. In V. 31.

Num male viventes Christiani sint Liberi
an ancilla filij?

Dubitare quis merito queat, num mali Xpiani dici de-
beant Libera filij, et non ancilla? Nam eiusmodi manent
in domo tanquam filij; cum tamen ab hereditate caelesti sint

4.

5.

6.

1254

propter sua scelera esclusi non videntur pertinere ad Libe-
 ram. Imo cum serviles mores induerint, servi sunt peccati,
 servilem in modum flagitii in eternum puniendi dicuntur
 Luc. 12. 47. S. Ambrosius certe eos qui sunt in peccato filios
 facit ancilla. S. Anselmus etiam. Quicumque, inquit, inquit,
 veteris Testamenti mores adhuc detinet filius est ancilla.
 Id est, servitutis antiqua, licet Christianus vocetur, et ideo
 in fine de ecclesia iustorum eijcietur. Ut non sit Sacer-
 cum his, qui in civitate vita ambulant. Haec Anselm.
 Qui etiam Sacerdotem appellat ancillam, et Sacerdotes eius
 filios significari dicit per Ismaelem. Imo carnem dicit
 sanctum spiritum dicit esse Ismaelem, qui persequatur Isaac
 cum cum offensione Sara, id est, virtutis.

Luc. 12.
 Ambrosius
 Anselmus
 q. Christi
 ni me
 vium

7.

Adde praeterea, atque a principio rem explicat.
 beam senex Deum patriem significat, quem Daniel c. 7
 antiquum virum appellavit, qui habuit duos filios, id est,
 duos populos, unum terrenam diligentem, alterum caelestia qua-
 rentem, et ideo unum ex ancilla matris, alterum ex Libe-
 ra. Nam quicumque etiam nunc in ecclesia terrenam felici-
 citatem quaerunt a Deo pro bonis, quae faciunt, adhuc filij sunt
 ancillae, id est, servitutis antiquae. In Ismaele enim sunt omnes
 qui carnaliter Deum diligunt, id est, pro temporali retributione
 adipiscos enim veteris testamenti pertinet, et ipsi sunt adhuc
 in servitute. Qui enim propter bona terrena suscipiunt, vel
 serviant legem Dei, ipsi sunt Sacerdotes veteris testamenti. Si
 milititer quicumque in veteri, vel in novo testamento pro sola
 caelesti remuneratione Deo serviunt, vel serviant per
 Isaac designantur, et Sacerdotes sunt novi testamenti. Haec
 Anselmus.

Dan. 7.

q. Christi
ni me
vium

Christi
ni me
vium

3.

S. Hieronymus praeterea ita rem explicat. Christi in
 quit, de Agar nati sunt, qui sacra servituti carcerem
 tantum sectantur, et in timore serviunt: de Sara
 vero nati sunt, qui spiritum, et allegoriam legis veteris
 sectantur, serviuntque ex amore.

Hieronymus

Demum P. Augustinus, de civit. c. 2 praedixit nobis Augustinus
 Sane rem ob oculos posuit. Convenimus ergo (inquit) in
 terrena civitate duas formas, unam suam praesentiam
 demonstrantem, alteram caelesti civitati significandae
 sua

Augustinus

sua presentia secum. Parit autem eius terrena peccato de
 facta natura; celestis vero civitas eius parit a peccato nati-
 nam liberans gratia. Unde illa vocantur vasa ira, ista vasa
 misericordiae. Significatum est Soc etiam in duobus filijs Abra-
 he, quod unus de ancilla quae dicebatur Agar secundum car-
 nem natus est Ismael; alter autem de Sara libera secundum
 promissionem natus Isaac; Merque quidem de nomine Abraham;
 sed illum genuit demonstrans confusam naturam, istum vero de
 dei promissio significans gratiam. Vbi Summanus Iesus Hieronymus,
 hic dicitur beneficium commendatur. Hasenus August.

9.

Ex quibus satis constat malos Christianos, imo in me-
 versum omnes quibus datus ad celestem hereditatem non
 datur, quia caritatis, aut fidei experies sunt, filios esse an-
 cillae; et cum Ismaele numerandos. Quod si qui tamen in
 domo Dei, Soc est, in ecclesia manent, eos tandem nisi mu-
 tentur, et a peccato recipiant, aliquando cum Ismaele e-
 ciendos. Tunc hi eiciendi, inquit August, apud Hieronymum
 cum arida capere ventilari. Nam in carnis affectibus et
 operibus perseverantes, tanquam palea (ait Anselmus) futuris
 ignibus preparantur.

10.

Significat ergo Ismael (quod nomen auditio Dei He-
 brew sonat) eos Christianos, sive eos filios Dei, qui audiunt
 quidem, sed non faciunt; quod ob scribit male viventes Iesus
 Dominus dicit aliquando. Isaac vero, id est, visus bonus
 significat, qui cum gaudio, et letitia precepta Dei tanquam
 legitimi filij suscipiunt; et quae corde tenent, opere praestant.
 Hebr. 12.3. Adulteri sive adulterini, ac nothi dicun-
 tur, qui absque castigatione volunt vivere libere, et volup-
 tuose. Quod si extra disciplinam estis, cuius particeps
 facti sunt omnes (boni) ergo adulteri et non filij (legi-
 timi) estis. Furios quippe non curant patris; Unde apud
 omnes, quod male vivant, male audiant, ut notat Chry-
 sost. Moab enim non legitimus representat eiusmodi male
 viventes. de quo Hier. 48. Date florem Moab, quia
 florens egredietur, quasi dicat. Permittite, ut floreat Moab,
 nam, ut flor cito transit, ita florens, id est, floribus operatus
 citissime ducetur, quasi ad sepulchrum, in captivitatem
 Nec cum sua divitiis habitabuntur. Alij de civitate regia

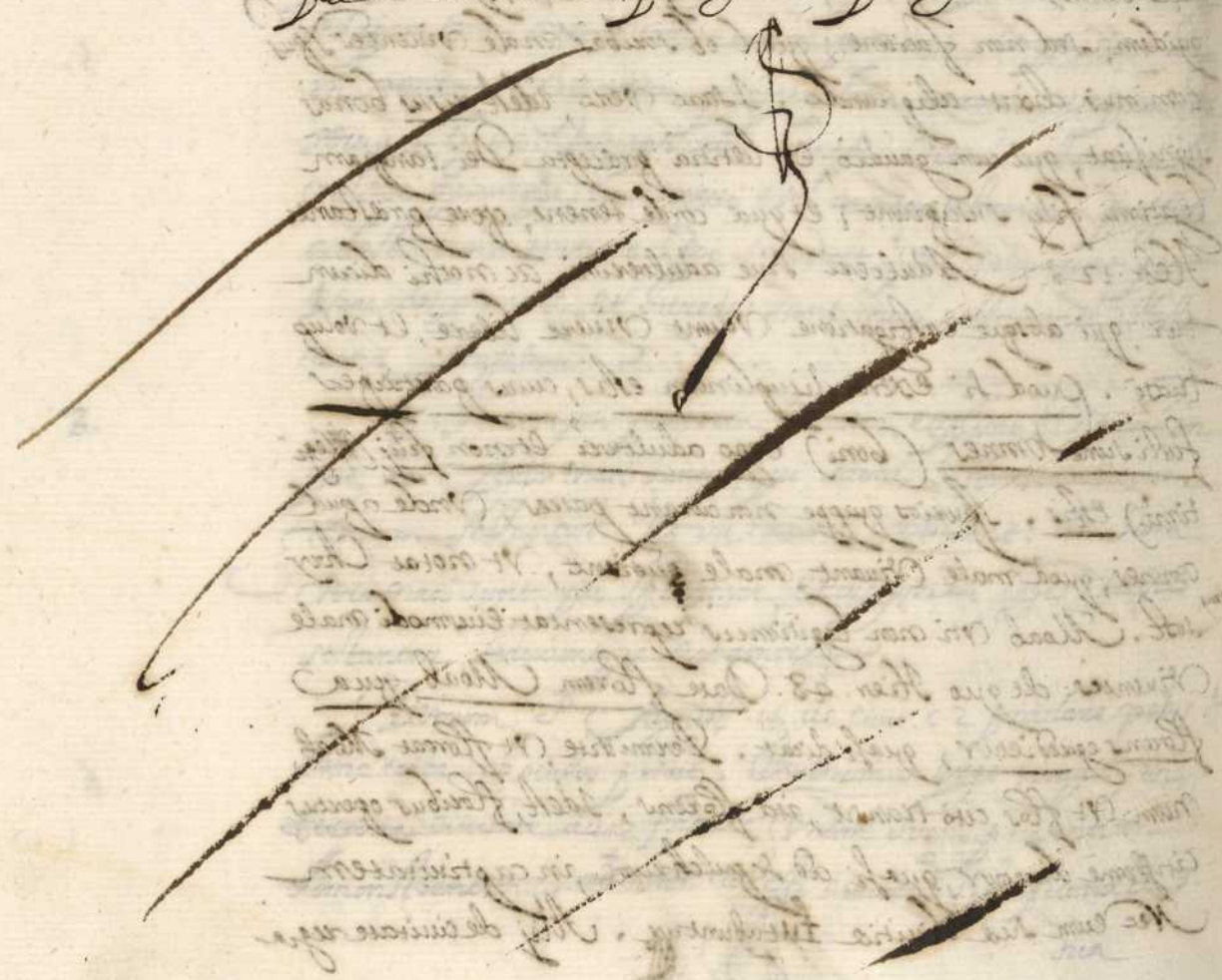
10256

interpretantes, sic explicant. Dase Caldeis florem vel coro-
nam. Sic est, regnum Moab. i. Moabitarum; quia cum fru-
gibus educantur e propria sede in durum exilium. Vide
Calann. Huc pertinet illud Iud. 11. ^{scilicet} In domo patris nostri
esse non poteris, quia de adultera natus es.

11.

Quamquam Sac ita pro concionibus dicta non inepte
nec a multis auctoribus; tamen magis allegorice explicata
ab Apostolo convenienter dicemus, prauos Xpianos profrea-
tatos fuisse in Erau, sicut bonos in Jacob. Hos duos na-
cepit Isaac ex Rebecha, legitima uxore, atque etiam, ut
Sara, libera, nobilique, uno quidem partu, sed diverso
ingenio, ac moribus. Pravi quidem suo ipsorum vicio,
et voluntate tales sunt qualem scimus fuisse Erau; qui
primogenita sponte sua vili edulio vendidit, ac genio in-
dulgenti Liberam, iugoque obedientia solutam viuendi ratio-
nem secutus est. Probi autem per Dei gratiam facti
obedientes ecclesie matris, nec recusantes labores, digni ef-
fecti sunt, qui multa auferentur meritorum sobole. Quam
ex duplici coniugio suscipiunt, ex adione nimium et con-
templatione, Lia quippe adionem, Rachel vero con-
templationem, pedisequa autem earum ceteras virtutes,
que his ancillantur, praerogantur praerogantur.

01

1258
8527
1522

Paraphras

Cap. 5. ~~text~~

Paraphrasis.

Incaput quartum

90547
Textus

Si que haec enim vos docere conatus sum, p[er] me
vultu callere, et in aethera divini consilij penetra
re cupitis. O fratres, attendite diligenter que
iam dico, et ea mentibus animis que au
di commendate, studiose que infigite, et me
moriam fideliter retinere. adhibita enim simi
litudine, quam subiicam, non inepta illa
quidem, sed valde ad rem apposita, facta
sunt, que obscura visa fuerunt, facilius in
telligentur, acrisque, ac penetrantius cerentur, atq[ue]
perspicentur.

Sicut in more omnium ^{gentium} hoc esse
positum, imo et legum etiam statutis fir
matum, ratumque servari; ut qui mortuo
parente filius vel heres et haeres paterno
rum bonorum, si parvulus est, seu infan
s et illis, seu puer paulo firmis, seu etiam
robustior adulescent, dum minor est, nec
legitimus etatis annos attingit, aut su
perat: etiam si dominus sit et p[ro]p[ri]us ip
sum sit, et possessio, et proprium, directum
que dominium rerum omnium servatum;
tamen propter imbecillitatem
et infirmitatem que etatis, ac prop
ter incapacitatem discernendi, imper
fectiorem ut iudicandi, ac cognoscendi,
non tamquam liber, sed servi instar vi
vit, et agit; nec sui arbitrio, nec suarum
rerum administrationi illi permittitur.

V. 1.
Dico autem,
quanto tem
pore haeres par
vulus est, nihil
differt a servo,

Cum sit do
minus omnium.

V. 2.
Sed sub tuto
ribus, et acto
ribus est.

gag. 21.
+ alterius
201207

Paraphrasis in cap. 4^m

imo nec personae, nec ~~aliqui~~ rei proprie
arbitri esse sinitur. Verum subditus
esse cogitur alieno arbitratui, siue pa-
dagogici, siue magistris, siue admissi-
stratoris, siue curatoris, tandemque sub
rectus manet tutoribus, atque actori-
bus, quos habet sibi sine positos. ~~Quae~~
vel testamento Patris dicta dies, vel iu-
re legum statuta, vel patrie magistratu-
um decretis designata perveniat. Quos
et ipse gradum factus, et sui potestatis
iurisque plene, atque integre particeps,
cum filij iure legitime, tum haeredatis
usque aud eat, et omni modo possessione fruatur.

Textus I. V
Usque ad
prae finitum
tempus à Patre.

V.3. Ita et nos
cum essemus
parvuli—

3. Non aliter quidem nos ipsi, qui Evan-
gelicis professionibus vram ingressi ad vitam
spiritualis perfectionem anhelamus,
et sollicitis cursu tendimus, quando par-
vuli ~~assimati~~ sumus, in firmi, teneri,
cruces, inepti, incapaces, ut in crepundijs
atque incurabilibus, velut in fantulis recent-
ter nati, vaceremus; magis que ad mi-
nacula desideravimus ad firmos
gressus, quam brucos ad cursum prope-
randum equos; quando inquam, in
tyrocinio religiois vere, et sanctitatis
consummate, versati sumus; ~~servituti~~
cui dam eramus manipati; atque ob
minorem rerum caelestium, ac divina-
rum aptitudinem, maiorem que difficulta-
tem spiritualis exercitationis consecrantes

* Sublimen-
tis mundi
eramur. ser-
vientes.

et retinenda, sub elementis quibusdam di-
screpantibus subiecti tenebamur, quare paucis
sub abecedario magistro, alphabeto astruc-
tis, seu quasi adulescentuli drammati-
cudum mentis, et maximarum scientiarum
principijs additi, ac subligati, in statu
seruorum anallari coacti sumus. quod
in statu perseuerandum nobis fuit usque
ad tempus a Deo presertitum, et sacroru-
m oraculis presertitum atque
presertitum.

Textus

Verum enim vero postquam tempus v. 4. At
hoc dicitur prescriptum completum est, ubi venit
atque eadies advenit, que mundi presertitum plenitudo
que absolvenda, finienda, que dicta erat, temporis.

Omnipotens omnium conditor Deus, pater. **Misit Deus**
pater et summus Pater, et eternitatis sue filium suum
et glorie e sine, in quo felicissime conceptum ex muliere.
dicebat, unigenitum filium suum, si-
militudine patrem, in maiestate e qualem,
natura coeternam, mittendum decrevit
in terras, invisibilemque apud se, et mi-
nime aspectabilem humanis luminibus
Deus primum fecit, et hominibus cernere
Deum **obtulit**, non in aperta quidem, et
manifesta Deitate, sed obiectum nobile car-
nis, sago vili obvelatum humanitatis, cor-
poratum scilicet, et humana forma vesti-
tum, hominem inquam factum ex femi-
na, sine expenso sanguine absque opere
viri, obumbrante tamen altissimi virtute,
conceptionem, in tra via cere matris circum-

108
109

Textus
textus

* factum sub
lege.

Et creata diuinitus anima informatum, natum
in tegra matre semperque virgine diuina. Inter
Talis nempe filium Dei partus decebat.
* Quod et si dominus esset, et legumlator,
mirabilis manus leui. Mosaique, ac diuine pro-
ceptis, non in virtus coacta re, sed libera,
ac volens obtemperauit; vno et perna
sed in sceleribus. Iure appositat, ipse
in nocent, scelerique punita subire non
meruit; sed maledictum. con mune om-
nium nocentum, atque noxiarum, om-
nium inquam, perditorem, et iniquo-
rum in se recepit; mortis que ignomi-
niam, et derisat em in suo corpore subtulit.
Superbia nam t.

V. 5. Ut eos qui
sub lege erant
redimeret,
ut adoptio-
nem filiorum
reciperemus.

Et sup. vitz profusione, et sanouini et spu-
sione, eos liberaret a vinculis, qui legeba-
erant constructi; eriperet q. e. vigo ser-
uitutis, qui serui erant peccati, et seruet
in libertatem, qui captiui tenebantur
a principe mundi, ac tenebrarum, ipse
tuo que in actimabili, in finiti que valo-
ris redemptus, gratia filiorum am condo-
natos, et filii et Deo patri adoptatos con-
sortes faceret diuine nature.

V. 6. Quoniam
autem estis
filij.

Itaque cum lava limpha per saeramen-
tum, et lavacrum vitę superfusi et
asper si fueritis in filium album
recepti estis; ex eo que articulo tempore
nominati fueritis, ac vere existitis Dei filij

Handwritten musical notation consisting of two stylized symbols resembling a treble clef and a note.

per adoptionem electi: atque adeo Deus
 Pater de celo demissum vobis non in vi-
 sibiliter tantum, sed visibili etiam spe-
 cie, et manifestis signis sub aspectu
 cadentibus dedit, tanquam filijs adopti-
 vis, et designatis, Spiritum Sanctum, hoc
 est, filij sui Jesu Christi Spiritum, quem
 in omnium nostrum⁺ corda, animas que
 perfudit; et nos filios Dei agnoscentes,
 et conditiones sortiti filiorum, libere cla-
 memus, et confidenter dicamus orantes
 et obsecrantes humi prostrati ante Domi-
 num Deum. Pater, O Pater. Non enim
 fas esset Deum Patris blanda vocem
 pellare, nisi et heri filij.

* Misit Deus
 Spiritum
 Filij sui in
 corda vestra
 clamantem
 Abba Pater.

+ vestrum

Quam obrem si servitus per filiationem exclu-
 ditur (ut recipia patet) manifestum est, vos iam
 amplius servos non esse, sed filios. ex quo
 adoptionis gratiam, Christo adherentes, et in mys-
 terijs initiati, recepistis. * Constat propterea (signi-
 ficem vere filij Dei facti estis) factos pariter et
 heredes beatitudinis, glorie que heredes proprios
 ac necessarios, vere ac sine liti aut controversia.
 Quod ius certissimum ac proprium filiorum est.
 * Que Dei benignitas ac misericordia est, non
 humanis cuius que meritis, sed divina gratia,
 et gratuito dono per Christum Jesum collata refe-
 renda. qui suas divitias nostras esse voluit,
 efficitque suas quoque hereditariis consortes, quo
 naturae socios, et participes adoptavit.
 Sed revocamus in memoriam priora seu-
 la, et illius temporis, que solemus damini,

V. 7. Ita que iam
 non est ser-
 vus sed filius
 * Quod si fi-
 lius et heres

* per Deum

V. 8. sed tunc
 quidem non oran-
 tes Deum, ipsi qui
 natura non sunt
 Dei, serviebant.

Textus
Cada una
de las
de las
de las

O Galatas, cum gentium more vidistis, cum
plus quam lymeris tenebris obruti in sum
ma vniuersi vni Dei conuersione veritaba
mini; offusa que mentibus vestris tetraerro
rum caligine, non viuus Deo, sed mortuorum
Idololatriam diuinum habebatis honorem:
non illi, qui natura deus est, sed vanissima
genibus creaturarum latius cultum prosta
batis. Verebatur ni que, et adorabatur, non
seculorum conditorem, mundi creatorem, et
dominum lucis, et vite autorem; sed de
monem mortis artificem, scelerum archi
tectum, et principem tenebrarum. Itaque
miseram vitam seruitutem seruile cogebamini,
in fraudem inducti a Patre mendacis, et ve
ritatis hoste; caeci que, et hallucinantes, quod
sumus erat in nomine, imo et dementis
deplorande, propter ignorantiam vniuersi
us de vobis, famulos vos exhibuistis, atq;
manu sua, non solum Diaboli, et Satanae,
aliarum que, siue potestatum, siue feriarum
tantarumque, sed etiam brutorum muto
rum, reptilium animalium, quin etiam
terrarum, et nascentium ex terra virgul
torum, aliorum que elementorum huius
mundi caduci, et perituri: quibus **Selus,**
deceus, **ludibrium** abominandum,
et detestandum) diuinitatem (que solus
Deus est) attribuere non dubitastis. Hac
fuit illorum temporum miseranda fors,
impia nunquam satis deploranda.

V Nunc autem
cum cognouerit
Deum, imo
cogniti sunt a Deo.

felicius vobis cum actum est. excussis enim
 tenebris, et caeca caligine absterisa, ad tantum
 honoris gradum tanto suboritur lumine illu-
 strati estis, ut Deum verum cognoveritis, quem
 prius ignorastis, et eternum eius nomen de-
 xeritis, quod prius resicentes repellere batis. quid
 dixi, ut rem magnam, cognovistis vos Deum?
 Maius quid est, cognitos ~~esse~~ fuisse, atque adeo & le-
 gis a Deo. * Cum itaque perfidem divinitus concessam *
 et per Jesum Christum communicatam, et a me praedi-
 catam in veritatis cognitionem vocati fueritis, in Dei
 gratiam recepti, et ab idolorum iniquissima
 servitute liberati, in eorum etiam ^{filiorum} ~~filiorum~~
 Dei excelsi, in visibilis, atque immortalis, liber-
 tatem consequuti, qua ratione, qua animo, qua
 sine, qua spe, qua fronte, qua audacia, aut po-
 tuitate temeritate, et vesania, iterum servili iugo
 obsequentium colla premenda largimini? Ite-
 menti ne puerilibus, ac rudimentis, quae propria
 sunt aetatis infirmae, debilis, aliena indigentis
 spe, subiecti esse vultis? ad elementa, vel ins-
 trumenta virtutis vacua, in diva quae fidei, et operis
 alienae convertimini? illa similiter vobis dominari
 queritis, quae cum ipse se per se nulla vi, nullaque
 robore praesent, tam sunt infirma, et egena, ut
 absque alieno auxilio nihil valeant; et vos
 sui denique, quasi mancipia famulabimini? his
 abstricti, et sub iugo eritis, ^{denovo in servitute redati,}
^{ii a qua semel fuistis liberati.}
 Nam et hoc facere visistis, cum superstitiose
 observationi vacatis dievicem, mensuram, tempo-
 rum, annorum; aut Iudaicis iam ante quatuor
 saecula emittamini; aut ethnicorum de gravata

Textus
 + erecti.
 + vobis donatum, nimirum,
 + unde facti est. ut cognoscere eum
 quomodo con-
 vertimini iterum
 ad infirma, et
 egena elementa,
 quibus de novo
 servire vultis.

V. 10.
 Dies observatis,
 et menses, et tem-
 pora, et annos.

Textus

conturbationem sequimini. Augurum more successus, casusque metentes, iuxta varietatem vel diuerum, que p[er] mobili circulatione fiunt, vel mensuram, quos long[ue] curus efficit, vel an nonam, que ex solis proprio motu conficiuntur, vel etiam quatuor illarum temporum, que varie afficiunt, partiu[n]tur que annuam, que promissantur, ver, etas, Actionum, nupt, et fuyens. Que omnia Dei

V. 11. Timeo vos

Timeo vos

Quam ob rem non possum non metu percipi, imo et pauore concuti, cum et vos graui in periculo videam constitutos. Itaque et vestra metuo in cunctis, et a vobis tanquam malam mihi parantibus metuo. Vereor et enim ne mihi id eveniat fortasse, ut labores maximi, quos apud vos posui, curas, quas vestri causa suscepi, sollicitudinem, quam de vestra vocatione et conversione habui, uno momento frustretur, vno ue casu irrita fieri videam. Que iactura cum vobis existissima, tum mihi tristissima, et luctuosissima fuerit.

* ne forte sine causa laborauerim in vobis.

V. 12. Estote sicut ego: quia et ego sicut vos.

Agite nunc, si me amatis, si mei causa aliquid fauendum putatis. Si grati mihi, et iucunde esse vultis, date operam, ut talis semper sitis, qualis ego sum. Si quidem id ego curo et facio, ut talis sim, qualis vos estis. Quod in xpi fidem sinceram ampleuerer, atque in via salutem seruarem, tuerer que, iudaismo renuncians, iudaeas caeremonias deserui, et vniuersum huius mundi septian[is] cultu[m] et sacra mentis contempsit, nihil preterea saluti arbitror necessarium, ut vero vos facilius ad xpm adducerem, moribus que

Handwritten flourish or signature at the bottom of the page.

Quod si quis minus difficulte consentiret, ego ipse vos
 hanc est, gentium benevendi nationibus in eam
 vitam conformavi, atque composui; ac si non ju-
 dex, sed gentilis natus fuisset, atque educatus
 inter vos. Quid curatur? nonne ita vos etiam
 emulatores mei eritis, ut ab eadem memoria
 iudicis leges, si quis non abrevistis modo, sed
 aboluistis idololatricis ritibus, & ipsum & priam
 & fidem sincere purisque tenetis. *** Charissimi**
fratres quos mihi fide diligo. Salvo que in
 christo esse cupio, hoc vos rogo, et perseverem
 & Jesu veraciter pretatis obsecro, atque doctes
 cor, mecum in vestris & Christi vestigijs, in eum fi-
 dei catholice puritatem, atque concordiam ama-
 tes. Quod minus annuatim meis presibus, hanc
 que praedicatione convincamini, quid de his
 ne potest? *** A vobis hactenus nihil mali accepi.**
 Nulla iniuria affectus sum: quin potius maxi-
 me benevolentia me semper coluistis; perque cla-
 ris que signis amoris observastis presentem;
 et prosecuti estis etiam absentem.

Meministis, ni fallor, que circa tuentia, imo
 et experientia tenetis: multos ante dies me
 ad ^{adisse} Galatiam, totam fere regionem per-
 agrasse, ibidem euangelium disseminasse,
 prima ecclesie fundamenta posuisse, fidem
 plantasse. Hec omnia facta sunt apud vos,
 vobis inquam presentibus, annuentibus gratu-
 lantibus, et quasi à nuncio divinitus in vestras
 terras celsis demissis excepentibus, cum gaudio
 et ala civitate, plausu que communi omnium
 populorum, et curatum. Sed non opinor, oblitus estis

Textus
 Fratres
 obsecro vos
 Nihil me
 laesistis.

+ (quicquid obtulerat mei
 dicant, & contra blatur)

V. 13.
 Scitis quia
 per infirmi-
 tatem carnis
 euangelium
 vobis iam pridem.

conem, vos valde felices, et mihi fortunatos, et compri-
marios appellari ab omnibus dicitur optimo debere

Textus.

V. 15.

Vbi est ergo
beatitudo vestra?

Quid iocatur? immutatio ne estis? Obliti
illis tam parvis fortunatis summi, et iucun-
dissimi? Illa tanta felicitas non evocavit?
Nihil illa dissipata est. Et penitus ex men-
te excussa, et abolita? Cui credideritis? Cum
offet vultu me in visceribus impressa. Et
congregios de te, ac tam preclaros factus
lectas que emittit? quare cum fulcunt, ex
que in memoria ad huc argumenta, in
que magna, certissima, atq; notissima.

+ Illa vestra letitia, exultatio
illa propter me, illi plan-
sus, vocesq; iucunda, illa
iudicia de me, illa non ob-
scura aut tacita gloriatio,
illa iudicia insignis in
me benevolentia hanc
meis ardentissimi, quoniam
abire? Observantia illa
humilisq; devotio, ac veneratio
Laudis etiam assidua vobis sunt.
Vestra illa beatitudo, quam
in mea doctrina, si fide christi
ponatur, nunquam iam deperit.
Vestra

Quid enim palam dicere, et prolatum testimonio
confirmabo ad, de quo ambigere factum non
est. Immo vestri in me amoris, et reverentia exi-
tiam aliam, et que, me ipsi sum testem offe-
Testor que vos ita in me fuisse animatos, ita
obediendum promptos, ut si rem difficillimam
commississem, etiam procul dubio a vobis impetra-
veris, et conseqventurus.

Testimonium
perhibeo vobis
quod si fieri
posset, oculos
vestros evuis
Setis et dedisse
tis mihi.

Non est cur ex eo operando rem ausam et
suprad, quod verum est velim attolere, atq;
amplificare. Rem ipsam simplici veritate mi-
ram in medium producos, ut per se patet. Sicut
vobis, o Galate fratres, si duo lumina, que sola
ad cernendam solis lucem deus vultus vididit
vestro, postulare contingeret, quod mihi opus
esset, non dubito si licetam fore putaretis.
quoniam libenter evelleretur ex suis sedibus et li-
beraliter tradideretur petenti mihi doctor vestro.

V. 16.

Ergo inimicus vobis
ocens vobis?

Quid iocatur dicunt ad veritatis mei imitatoris factus sum verum
ocens vobis?

108.

Paraphrasis in cap. 4^m

Textus

vni quicquam? Nunquid fidem habebimus in illo
 ac in dictis? Cuedemus illi? qui xpo vix credunt
 vos ne iniurias aduersum me susceperitis
 quia vera annunciaui? vera fidei dogma
 ta tradidi. Veritatis viam edocui; mores
 prauos, superstitiosos ritus, noxia errorum
 pericula manifesta feci? Deuio, quos
 corrigendos curavi? In his omnibus semper
 oculos tenui, et vobis prospexi, qui vera
 anime que vtilia, et pericula salutaria. Apud
 eos, qui seceribus serent, et propterea in
 uisusunt veritatis Altimatores, non dubito
 quin plerumque veritas male audiat, et odium
 pariat: ac apud xpi famulos, fidei alim nos
 a quietatis amantes, et qui tanto complexi sunt
 amore, doctorem veritatis, et luam elij. Ceteris
 his pro conem, ac buccinatore, et cetera
 reuerentia que tractant, ex corde etiam dile
 xerunt, credibile non fit.

Artificum mendacii, non veritatis propugnato
 rum iste inter vos sparsus rumor est. Dicam
 quid volunt, ut cautiore potest sitis. ab
 eis que timeatis, qui deiperestudent.

V. 17. amu
 lantur vos
 non bene:
 sed excludere
 vos volunt, ut illos
 amulemini.

17. Simulant illi quidem se vestri amore
 flagrare, salutis animarum vestrarum
 desiderium ostentant. Sed hoc non bono
 animo faciunt. Verum magis sub hoc est sus
 cupiditatis, quam commode vestris prospicien
 tes, et namque potius munus feruntur ipsorum
 conatus: illud praeferunt seculis suis artibus
 assequi, ut a me vos deturbent, a doctrina
 quam a me accepistis, discedere cogant.

excl

Textus

excludant que demum à sinceræ veritatis
amicis: quo pacto sperant futurum, ut
me relicto illos sequamini, et tanquam
propriis magistris, et doctores agnosca
tis, et veneremini. —

Verum tamen si sapitis, bonum ma
gistrum, in eo scilicet quod benedocet: quod verum est, et à suspicionē abest,
vini tandum erit. Id verò semper et tum cum presens
vbi que, vel cum perseverantia, et promptum sum apud vos.
in voluntate vbi, atque instanti amore
favendum. Neque enim satis fuerit ad
constantiam ostendendam, si me presen
tem audieritis, colueritis que, nisi et ab
sentem etiam suscipiatis et veneremini,
itaque habeatis in corde, et in oculis,
ut nunquam non interstatis vestre ma
gisteri vestri, in doctrina que sana, et mo
rum præclara institutione permanentes.

v. 18. Bonum autem
Amulamini in bono
semper et non tan
tum cum presens
sum apud vos.

Filioli mei, chara viscerum pignora, tenelle plā
nula, novelli oliuæ in lectore paradiso vortis,
qui vos luvus exussit, que glacies, queve pruina
cecoxit? ut xpi amiseritis pulchritudinem for
me, et fere arcescentes abieritis in vepres!

v. 19. 20. Filioli mei quos
iterum parturio
donec formetur in
vobis xpus.

^{isto se poma abaxo paxi paxi paxi paxi paxi}
mibi dicitur prope vos, alioqui, compse
de seculari: ut non mandando, alliciendo, voce,
consilio, lachrymis, ^{permanendo} vps ad xpm revocaret.

no. vellem esse apud
vos modo, et meta
re vocem meam quia
confundor in vobis.

Nam absentia, loci que distantia me valde
impedit, sollicitum, perplexum que facit, ut
vix autem em, qua vos via, qua ve ratione
per epistolam debeam, possim ve convenire,
suadere, flectere, aut convincere. ^{sollicita}

quos iterum par
turio

Aliud ^{tamen propter ea quae hactenus Pauli vsq; docendos adduxi,} propono efficacissimum argumentum, cui refragari nefas sit. Vos itaque o Galatae, vos iudices constituo, et si quidem tam estis in legem propensi, tanquam eam effute diligatis, ut eius graue iugum subire minime recusatis, eius vos adstrictos vinculis profiteamini; nihil quod illa prescribat, abijciendum, quinimo totis viribus complectendum, praestandum, atque exequendum arbitramini: quod solum mihi respondere ne gravemini ad id, quod iam oculis vestris mentibusque perpendendum subijcio. Atque hoc imprimis a vobis scire cupio, num in sacro num volumine, quibus lex continetur, Sectione sitis versati? quod si legere minime potuistis, num auribus exceperitis, aliquando ea, quae ibi exarata narrantur, et a Divis earum rerum peritissimis frequenti in concione populi palam publica que proponuntur? Non enim vos ignaros Mosais legis crediderim, aut imperitos, nisi simul etiam stultos, atque stupidos iudicem: qui, cuius ~~est~~ vim, robur, conditionem, ut sit bona, an secus omnino nescitis, et ut tanto pere servituti addicti estis. Nemo enim nisi insaniat, sponte sua, quae sibi vitia fore ambigit, libenter, nedam pertinaciter, usurpat. At qui, si qua lex tradit, audistis, aut legistis, siue obliuiscitis, seu memoria retinetis, mecum iam ea recognoscite; ut inde aperte colligatis, vel eius praecepta factenus a vobis minime percepta, intellecta que fuisse, vel ipsorum vi praeceptorum, qui cumque xpm secuti estis, certe obligatos, adstrictosque esse, extremum ei vale dicere, et veluti iam antiquatam, et suo munere functam dimittere; atque obliuioni sepulchroque, tanquam emortuam commendare. Attendite ergo non tam me, quam legem cuius ardetis desiderio, obsequio tenemini: Siquid enim deest quae diligitis non audire, loquentem.

V. 21. Dicite mihi qui sub lege vultis esse, legem non legistis?

Textus

In Pentateuco Mosais (quod volumen Libros legis quinque complectitur ab ipso legis latore Mose conscriptos, unde et nomen inditum) per plura capita eius libri, cui

V. 22.

Scriptum est enim quoniam Abraham duos filios habuit unum de ancilla, et unum de libera.

Paraphrasis in cap. 4^m

pag. 108

Textus.

titulus Genesis, Abrahami inter Patriarchas celebratis
simi rerum gestarum historia mirabiliter exposita est. Unde
ego que huc spectat in breuem summam collecta, expli-
cate tamen, enarrabo. Hic itaq; Sanctissimus Patriarcha
quos filios procreavit ex singulis singulos matribus; duos
inquam, vnus pater in lucem editos filios, et educavit, et ad
etatem provector grandiorum vidit. Vterque enim et ux-
oratus, et filio rum parens exiit. Ex his alter, cui nomen
Ismael, ex ignobili quadam muliere nomine Agar na-
tione Aegyptia, sorte ancilla, coniuge quidem, sed minus pre-
cipua, sublatus est. Alter vero, quem a latitia ortus Isaac
nuncupavit, ex uxore primaria, ac legitima, principe, ac do-
mina domus, Sara nomine, nobilitate ingenia, et condi-
tione libera, propagatus est.

V. 23. Sed qui de
ancilla, secundum
carnem natus est;
qui autem delibera,
per re promissio-
nem; que sunt
per allegoriam
dicta.

Horum sicut et matris, ac fortunę, sic fuit et ortus
ac conditionis ratio dis par. duplex enim discrimen
vtrumque se iunxit. Nam cum partus (vbi et leges pres-
cribunt) sequatur vterum: Ismael ex ancilla servus;
Isaac vero ex libera liber. Hęc prior differentia, sed ma-
ior altera, nam ille servulus consueto omnium hominum
more, naturę vi conceptus, fecunditatis munere editus, ex flo-
rente etate iuvenula, absque vlllo miraculo, secundum hu-
manę carnis, et generationis cursum propria virtus que pa-
rentis facultate satus, prognatus q; est. At Isaac ingenu-
us ex sterili, anu infœcunda, iam effeta, et ad concipiendum
ineptissima, non profecto per naturę vires, propriam re faul-
tatem nonagenaria femine; sed extra humanę consuetudi-
nis ordinem, preter vim sexus, supra naturam, ex promi-
tentis tantum modo Dei ope, et gratia procreatus est. Adde
enim potens, et efficax fuit diuinum verbum, quo iterum
iterum q; pollicendo hunc Deus filium portendit, ac sane-
tissimis promissis parentibus, v; quam natura negarat,

23

Handwritten scribbles at the bottom of the page.

divinitus contulerit nonagenarię, sicut dixi, faming, et centenarię
viro, vrm concipiendi, ac generandi. Loquitur Ismael fecunditas
deit, caro concipit, natura ^{genuit}, ac verò Isaac non vulva emo
tua concipere, non sterilibus caro gignere, dare natura non po
luit: sed donavit tamen Dei repromissio, genuit calibus alla
ta fecunditas, vni mirabilis desuper infusa concepit. Sic sanè
partus decebat in genuum; ille vernaculo satis.

Textus.
+ genuit

Porrò hæc omnia, etsi ^{mita} gesta fuerint, tamen ad aliam maiora,
et sublimiora significanda ab spiritu sancto relata sunt.
Eum verò eadvis est ^{con} allegorie, qualem sic agnosimus,
ut aliud verbis, aliud rebus ipsis gestis ostendat, et præter
literę corticem, qui vulgari, et communi sensui accommoda
tus est, quasi nucleum clausum intus recondat, qui, à car
nis prudentia valde distans magis attentum, magis qđ spi
ritalem indagatorem desiderat. Loquitur nimirum di
vinus spiritus, qui sacrorum est dictator voluminum, non
solum vocibus, quę aure percipiuntur exterius, sed fac
ti etiam ipsi, quę rerum futurarum in ecclesia christa
na signa sunt, at que adeo non nisi eiusdem spiritus sanc
ti dono, et prophetico lumine mentem interioris illus
trante capi, et intelligi queunt, qualis ergo presentis
historię allegoricę significatio sit, iam accipite.

Quę iste mulieris Abrahami coniugio, et mystica
prole celeberrimę duo adumbrant fœdera cum homini
bus iuncta; duo patta Dei assensu, et voluntate percu
sa; duas leges divinitus institutas, ratas, ac promul
gatas; duo, inquam, testamenta, sive ordinationes
ac dispositiones firmas, ratas, stabiles qđ heredita
turi; quam felici sorte illi consequerentur, optinerent,
poterentur quęcumque dictas leges a Deo, et pactio num
conditio nes exacte servavissent. Sorum vero prius, an
tiquius qđ fœderum in Sinã monte illo de pribus horrido,

V. 24. Hęc enim sunt
duo testamenta,
vnum quidem in monte
Sina in servitutem
generans, quę est
Agar.

Textus

et abolenda, ut minime iam exspectata futuris sit temporibus, ne
 dum in eternum duratura; nam in celum transferendam quis
 autemat, sonat ve? que Hierusalem (v. palam est) instar anci
 llæ Agar, instar que Sinai montis ancillarem ordinem, conti
 tionem qz retinet servilem; servosqz et gignit, et educat filios.
 si quidem cum omnibus civibus, et incolis ditionis suæ ubique
 terrarum consistentibus miseram servit servitutem; Nam
 et occidenti litere, et carnalibus ceremonijs servit, servit etiam,
 quod perius est, peccato iniquissimo domino; et hoc iugo, quia
 se oppressam minime advertit, cogitur proferre, (pro dolo),
 servire in festissimis tyrannis; non Chaldeis modo, ac Medis,
 Persisqz; non Aegyptijs tantum, ac Syris, et Grecis; verum
 et Romanis sanguinis eius effusoribus sitientissimis.
 Quid? Imo et universis, qui toto orbe terrarum dominantur,
 servire non cessat. Nam rogo ubi sui iuris domini sunt. In
 ubi? ubi regem suum obtinent? ubi libertatem? ubi domi
 natum, vel dominatum speciem aliquam habent? ubi crus
 tas erigere inter alios? ubi vel caput attollere, nedum
 imperare, sinuntur? Quare et Agar, hoc est, filijs
 servientis Agar, similis est; et Sinaitas, seu Arabes, id est, Ara
 bi montis Sinai colones, impolitos, et agrestes homines
 amulatus; summi repens, afflictis, depressis, Mosais addita
 legibus, vinculis adstricta, observationum, circumcisiōnis
 omnium oneri mancipata; ut dubitare non liceat, quin sit
 ancilla Saræ Agar et maïlem, sic lex vetus populum He
 breum servili conditione notatum generavit, qui et mon
 tas Sinai, ubi legem accepit, et Hierusalem terrestris, ubi
 retinet, et observat, sit ancilla, civis, et filius; non liberis
 quidem, quia non ex libera, sed tanquam ex domestica
 ancilla vernaculus.

V. 26.

De priora quidem factenus, iam nunc de posteriori
 edere.
 quod si et posterior, et recentior, verum multo

illa autem que rursum
 est Hierusalem libera est
 que est, mater nostras.

Paraphrasis in cap. 4m

8.1
ggg: 2

Textus.

excellentius, longeque prestantius, cum habendum, tum etiam
 existimandum est. qui prope quod non vitulorum, Sircorumve
 affatim sparsa cruore sanctum, ut veteri illud finem ali
 quando habiturum, et suo deserviturum tempore; Sed immo
 culatissimi, imcontaminatissimi que agri vius, atque in
~~affatim sparsa cruore~~, preciosissimo sanguine, ut ve
 re novum, novissimum que, et in eternum permansurum
 nec unquam abolendum per secula, solemnissime stabili
 tum, sanctissime confirmatum, et promulgatum religiosi
 simi. Hoc autem pactum in loco non inculto, et spinis
 torrenti; Sed amantissimo, succidissimo que, quam laudem
 sibi vendicat ~~et~~ monti Sion arduus, excelsus, et eminentis.
 Sic a prospiciendo, et speculando nominatus: qui mons
 non tam umbrosus, quam illustus, et clarus; nec ita re
 morotus, uti celeberrimus, et rerum apud ipsum get
 tarum, sive in eo solum ad umbratarum gloria insignis
 valde. Nam et quondam Melchisedes, prestantissimi
 Sacerdotis Dei, regia nobilitatus; et successu temporum
 Davidis potentissimi regis non minus arcemunitissimus,
 quam iucundissima civitate insigniter auctus, decoratus que;
 quin etiam, ut prius Abrahami, iuxta divinum oraculum,
 in lectissimum filium immolaturi solo causti dedicatus;
 Sic deinceps Salomonis templi omnium terrarum
 augustissimi, sacerrimi, frequentissimi, sanctitate con
 sacratus fuit. Hoc locus novi pacti sanctitatem decebat:
 quod pactum ab omni servitutis onere, et legum, et pecca
 torum immunitatem preferens, suos que observatores
 in maximam celestium bonorum spem erigens. et ad pro
 tionis filiorum Dei iura non promittens solum; sed in
 super in partiens, ac donans per Saram lectissimam divini
 tus feminam, ac dominam clarissimam, libertatis que in
 genuitate precellentissimam, vel prefiguraturam, vel

Testam
de Sion

9 Testam
novum
Sanguis
stabilis
christi

9 Sion
arbitrio

Melchisedes
Regis

Davidis

Holocaustis
Abrahami

Templum
Salomonis

Davidis

Saram

Paraphrasis in cap. 4^m

No. 157

Textus

significatum est. Sara itaque typica significat montem Syon, id est, novissimum testamentum inibi conditum, et publicatum; exinde que per universum terrarum orbem, quacumque soltendit, et mortalium illustrat domacula, delatum, atque diffusum. Sunt autem Sara, atque Sion insignificando idem prorsus, atque illa Hierusalem superna, queq; in excelso et sublimi sedem obinet vertice, supraq; elevata, atque eminentissimis montes, hoc est in celo caelorum summo, atque editissimo, quod Empyreum vocamus; non tam quod ipsum ardeat igne nativo, quam quod amoris flagret incendio, proprios que incolas, et continuo incendat, et in Deum mirabiliter inflammatos ardere faciat charitate. In hoc nempe celo ubi Dei maiestas regnat, et seipsum in mentibus concipiendam offert, stat, et ipsa, tanquam sponsa parata, et ornata, mixta que libertatis, et nobilitatis insignibus aucta, mixta que fuerat ceteris, et per omnes distributa choros plena gloria, satibunda, et laudans sponso deo congaudet. Hanc itaq; omnium nostrum videt, christianorum veram genitricem, matrem legitimam appello, et assero; que licet persistet in celo, verum tamen liberos gignit in terra; et quam quam in illa Capitolina arce triumphat; nihilominus innumeratas nationum tuorum psalanges sic nunc militare sumis, atque stipendia sedulo, ac diligenter mereri; donec victoria parta, eos ad triumphi societatem vocet, et secum semper Dei aspectu fructuros adiungat.

Neque autem vel ignorantia, vel somnolentia ductus, V. 27. Sicut scriptum minus certam fidem his, que dicimus habendam existimet. Ecce est. Latere sterilis, Maria euangelii propheta, vaticinio confirmo preclaro; quo et, que non parit: erumpit sua vocis dignissime parenti de filiorum sorte gratulatur, et clama, que non parit et veteri testamenti cultiva prefert Synagogas. Sic vero: turis. quia multi filij inchoat cap. 54. Gaude o tu Hierusalem, beata civitas, regni deserte magis, quam caelorum appellatione dignissima, letare, et exulta o regia eris, que habet virum. Sedes abominis, non minus beligerantium, quam triumphantium.

§

Paraphrasis incap. 4^m

Textus.

exercituum, et multitudine frequens, et delictis illustis, et pulchritudine decoras; gaude, inquam, letare, et exili; si sentia rumpe, mastitiam abige, caput attolle, vultum ex serena, luminibus visis, fronte ex porrecta, genis rubore nativo suffusis, ore tinnulo subilante lingua, gutture q^{ue} canoro decanta laudes, honores ex sibe, debiti cultus religiosa significacione, Deo optimo maximo gratias age et assiduas, et om mortales: **Via** age, quid cessas? organo, psalterio, et Cyt Sara, canticis, psalmis, Symmis, Salsis, plausibus q^{ue}, et omnibus se^{ntis} signis et terrimumentis largitorem agnosce, in mensi, et nunquam obliterandi boni auctorem sempiternum venerando concelebra; et concelebrando venerare. Tu, inquam, o Sion es letis, quae tandiu instar infecundae, sitientis, aridae q^{ue} telluris, iugiter perpetua sterilitatis incommoda, nullus ex te ferre ac producere fructus potuisti; sive instar feminae, quae omnem concipiendi spem abiicit, liberos minime est aula ex proprio utero ac thalamo sperare: imo nec a natura fieri posse cogitabas, ut unquam vel pareres, vel conciperes: iam te bono et aguo animo esse iubet altissimus, spem concipe, novo im plene gaudio, hilaritatis insignia, et gratissima praebe documenta, ineffabilis quae laetitiae in virtute effunde clamores, instansq^{ue} tripudantium, odantium q^{ue}, et laureatos triumphos deducantium, exsistentis multitudinis grandiloquam vociferacionem emulare; interq^{ue} tibi arum sibila, Symphoniarum modulos, tubarum buccinarumq^{ue} clangores, tympanorum sonos, et Cymbalorum tinnitus, interq^{ue}, vel are bellico explosa tonitrua, vel etiam equorum ad bella festinantium similitudine pugeat irruentium cohortum, seu messorum, seu vine matorum celestium imitari, ac innovare. **Pantia** organa et quam possis magnam musicorum apparatus, psalteria, choros tibi adiunge, ad voca, fortare ad tibi gratulacionem, et divinam beneficentiam, atque magnificentiam collaudandam. Euge sacra sanctorum convocatio sponsata

Paraphrasis in cap 4^m

102.
558

Textus.

Quasi nunquam partus fuisti experta, aut cruciatus vehementes, aut
 intensas voces, clamare iam incipito; assimilare, non tam gravis,
 quam parturienti; et quod summum mente conciperis gaudium,
 ne quaeso, intra viscera inclusum premas, reconditum ve diutius conti-
 neri patiaris: contentis vocibus, elatisq; clamoribus emittere. ut
 parias; erumpat ex praecordijs compressa vis iubili; extra pateat;
 oculisq; cernatur effusa hilaritas; atq; ut intus latentem sati-
 et fontem emittas foras, univrsa obicium obstantium retinacula
 laxa; aut scinde potius, quam solve. Nam sibi, ut Anna Phene-
 nis, satis insultavit pro caciter Synagoga, sterilitatis probra, et filia-
 rum orbi tatem obiciens; iam d^o p^o mutatis vicibus, con-
 versaq; fortuna, pollicetur, et Dei omnipotentis nomine sperando, tot tan-
 tosq; tibi fore liberos, ut cum maris iniquissimas, arenas, tum caeli
 fulgentia sidera, et numero vincas, et claritate par^{tu}ritura itaq;
 et ingenti cum felicitate paritura es (o inclita parens) non minus
 beate, quam Abrahamo Sara, aeterno Domino sponsa delecta,
 paries poliq; terraq; risum, mundi gaudium, Sobolem laetissimam
 et innumerabilem; vultuq; procul longe maior, clariorq; tua fu-
 tura sit natorum pro pago, quam fuerit unquam antiquae Syna-
 goga. Et tu o novi testamenti haeres ecclesia, quae velut viduata atq;
 infacunda pro derelicta habita es, atq; reputata saeculis plurimis,
 tandem aliquando pro sapia liberorum, ac multitudine hanc saepe
 rabi; longoq; post te nimirum intervallo relinques; quae carnali
 carnali fecunditate praestans, et tori maritalis societate potens, et
 prole anticipata congaudens, tam sese tactabat insolenter, quam
 libere gloriabatur; ac si reliquis omnibus tibi maxime (quae secus
 veniunt) ante ferenda fuisset.

Orientum est ex prophetae sacri illusterrima praedictione super V. 28. Nos autem fra-
 tres secundum Isae
 nam Hiero solymam novi testamenti, noviq; populi futuram tres secundum Isae
 fuisse principem, atq; instar Sarae, dominam, planiq; et vere promissionis filij sumus.
 matrem. Quid iam inde inferamus? nisi eos omnes, qui Christum
 invocant, colunt, venerantur, adorant, ad promissiones pertinere,

§

511
pag. 113

Paraphrasis in cap. 4^m

Textus

futuros q^o fuisse, atq^{ue} esse filios promissos: nos, inquam, o dilectis-
 simi qui cum que Evangelio credimus, summo imperatori Christo
 nomen dedimus, eius fidem tenemus, sacramenta profiteremur,
 obedientiam sequimur, sub labaro crucis sanctissimi Deo mili-
 tamus, atq^{ue} ad e^o universos undique allectos ad sane fidem siue
 Judaeos, siue Graecos, siue Romanos, siue Hispanos, siue ex
 ultima gente, et remotissimis Insulis, imo ex novi orbis disti-
 tis longissimo Oceani tractu et pene immenso intervallo bar-
 baris nationibus accitos, et vocatos, Ecclesiamq^{ue} Romanam adiuventos
 et aggregatos ~~fuisse~~, dico sub eadem pollicitatione contentos esse;
 atque designatos à Deo, et typo et oraculo; oraculo quidem Isaiae
 vati sacerdoti: typo Isaaci Abrahamicae prolis. Isaacus ni-
 mirum cum Christum mundi gaudium, atque unicum saluta-
 re representavit, tum eius corporis mystici, Socius, populi
 Christiani, seu fidelis, cum gente ex se propagata, umbra fuit,
 et imago: si quidem pater aeternus, dum Abrahamo patriar-
 cha Isaacum pollicebatur, in eo, et per eum Jesum Christum
 regem regum pollicitus est. ex quo veluti ex uberrimo fonte,
 ac principio benignitatis, et benedictionis, longa et certa in un-
 tas orbis nationes deductio facienda erat. quocirca illa facta
 quondam Abrahamo pollicitatio, si ne dubio omnes qui Abra-
 hamicæ fidei in Christum Dominum amulatores fuerint, et
 dilectores, complexa fuit. At vero Isaia propheta nos ipsos
 suo prodixit Vaticinio, nosmet ipsos notavit oraculo; cum di-
 vinitus ex sterili facta puerpera defiliorum innumerabili
 facta, atque laetissima progenie, Dei nomine gratulaturus,
 eam iubet exultare, et ad partum accingi, et preparari. Quos
 quot itaq^{ue} Christi nomine censentur; Christi sub signis sti-
 pendia facimus, regniq^{ue} calorum sumus, vel candidati, vel
 pettores, vel expugnatores; quorum vos in albo repositi; nu-
 mero adscripti, in societatem relati estis, o Galatae fratres, non
 certe instar Ismaëlis carne, sed quem ad modum Isaacus

+ qui que

Spiritus

205559

Textus

que genitricis, peris quem integrum sui honorum omnium stare oportet. Abeat ergo foras ille, ne domi permanens, periculum excet filio meo. Si me diligis, o vix meus. Si primogenitum tuum ex corde amas, ne queso patere, ut tantum dixerim tui, quantum mihi mens mea praesagit imminere. Haec de dicitur datus, a sero proci, et petulanti. Cuius spectata plane femina, et cauta, ut pax erat, que videns, ac considerans fallax, ac dolosum Immaelis ingenium, merito pertimuit, quod facile videbatur futurum, ut qui maior natu erat, et indole prava, mitem, ac candidam simplicem animum filij sui Isaac deiceret, in fraudem induceret, atq; a Deo auerteret, neq; illi infestum redderet, et promissa hereditate, ac benedictionis exortem; aut profecto, quod verisimile satis est, cum pax insidias, ac technas supplantatum, vel aperto Marte et violence expugnatum, de primogenitura deturbaret, atq; omnino de paternae hereditate deiceret. Quamobrem oportune cavendum, et providendum filio sapienter existimavit, ejecto e domo, et ablegato hoste domestico, et pariter matre illius, ut nulla causa postliminio redeundi reliqua esset. Aduertite o Galatae, et attente dispicite, quid, quantumq; impendeat periculi a ceremonijs, et observatione veteris testamenti. Abeat igitur foras ista Agar domina, id est euangelio proacriter insultans; pariterq; cum parente ancilla, expellite filium eius, id est Iudaizantes omnes, sive carnales Iudaizantes, quorum ex convictu, et concubantia, multa vobis discrimina evenire posse, et vere evenire certum est. Exterminate inquam e domo Dei, que est Ecclesia Christiana et Catholica, qui vos persequuntur? Pseudo Apostolorum, sicut quaedam amicitia, fraternitatis, ac benevolentia vobis illudunt obtruduntq; immunda sacra, et inanes ritus, ac falso iam significantes ceremonias legis, ancilla expulsa, et exulfante, quid retineatis filiolum, seu iurati addictum? Ceterum ille frustra speret hereditate participare, que tota ad ingenuum pertinet filium Sarah, id est, novi testamenti, et euangelice gratie; cum sit ipse a famula, id est a lege veteris testamenti, procreatus, que servili in statu manens, expert procul dubio est a huius hereditate, et promissa benedictionis. Tenete quod verbum est curatissima, et gaudia, ut nomine Isaaci reprobentur vobis vos, per nuntiatum est, atq; istos carnaliter Iudaizantes longissime a vobis amandate, et excludite.

statu dicitur
 can. dicitur
 in dicitur

31 Ergo fratres mei dilectissimi ex eadem qua ego matre genui, hoc semel percipite, hoc credite, ac firmiter tenete; nos utiq; qui Christo Jesu nomen dedimus; imo et cor, et mentem sponte ablutimus, et consecravimus in sacro fonte, et per baptismi sacramentum illum induimus, in ipsum transformati sumus, per adoptionem Dei filij nominati, et facti: non sumus ulla modo Agar servile, id est veteris testamenti, seu Mosarica legis iam antiquatae et abrogatae filij; quemadmodum carnales Iudei, liberti, quidam, et vicijs ceremonijs additi, atq; adhaerentes pertinacissime, quique non Deo, sed carni serviunt, et peccato; atq; adeo instar vernaculi Immaelis paternae domo ex-

31. Itaq; fratres non sumus ancillae filij; sed liberi, qui libertate Christi nos liberavit.

* non sumus ancillae filij

Textus.

* Sed Niberg

* qualibetate

* Christus nos liberavit

chari, chari gratia privati, ac coelesti hereditate, et eterna beatitudine abdicati sunt: non sumus, inquam, servi, qui quasi novo constituti multiglitiam man-
 datorum, et timore oppressi poenarum, vel terrorem ducti spe numerum
 Deo servire cogamur. * Sed patris filii sumus liberi, matris id est novi
 testamenti, evangelice fidei et gratie, coelestis nempe Hierusalem, per
 Saram Niberam dominam, principem adumbrat; quae sine lege gignit a lege
 liberos, id est: libere inquam, sumus spiritus aether filii; atq; liberi instar
 Isaac ex promissione d'umra procreati, Dei munere et gratia in hanc lucem
 suscepti: * liberi nimirum ea libertate, quae ex charitate, et spiritus sancto pro-
 manat nos spontaneos, promptos, ac volentes divinae voluntati mandatisq; confor-
 mat, nec metu cogente, sed amore immitante obtemperantes reddet. Liberi profe-
 ctos, atq; ingenui simul cum vero Isaaco, id est Christo patre hereditatis par-
 ticipes, iterum vice coheredes. * Cuius quidem libertatis excellentium munus
 et Christo Iesu acceptum referimus. Qui ut verus Rex, princepsq; pacis, auctor fidei,
 et consummator saeculi futuri, id est Christianae propaginis unus pater spiritua-
 lis Isaacus, proprius haeres promissionum, ac benedictionum coelestium, nos
 natura filii in us servosq; peccati in hanc, quam non mereremur libertatem
 afferunt, et conditionem transtulit, quae non modo liberos instituit, sed vere inge-
 nios filios facit. Igitur Christus Iesus nos sua potestate, ut filios emanipavit;
 ut dominus manumiserit, ut spiritualis pater genuit; ut unigenitum Rex ad nobis
 libertatem exeret; ad hereditatem adoptavit; ac deniq; ut novi conditor testamti
 auctor, confirmatorq; fidei, regni sui coheredes constituit, atq; omni benedictio-
 ne spirituali in coelestibus cumulavit. Quae omnia nobis cum in cru-
 ce per mortem quoad sufficientiam (ut sic loquamur) cum in bap-
 tismate quoad efficaciam prestare dignatus est. Videte ergo o fratres
 quantum bona vobis invideant isti, qui ad vos venerunt pseudo Igo
 Noli Iudaismi fautores, huiusmodi seminatores, ac falso nomine Chri-
 stiani; qui miseram servientes servitutem, ipsidem animas vestras
 cogunt laqueis implicare, ac tenere. Ne quero id committite, quod
 vos stultitiae, aut insanis arguat. Ut expectatam, et expectatam tandem
 libertatem, nunc demum oblatam iam, et acceptam aspernemini;
 ne si sani, et Iudicij compotes estis, id scelus admittite, ut immemores
 atq; solliciti tantae benignitatis, tam supremo Imperatori, tanto
 Charo parenti suis ingrati: ne eo usq; stupiditatis, atq; insensibili-
 tatis perveritiae velitis; ut intoleranda servitutis Iugum, onerosis-
 simum denuo subire, vel in animum inducatis, vel beuiter, aut
 per momentum cogitatis. Quamvis meliorem mihi spera fa-
 cio, maioraque mihi de vobis salutis vestrae viciniore possi-
 citus sum

Condi-
Seru-
degra-

Condi-
ingenu-
Libertate

Char-
liber-
ut.

Chri-
attribu-

Nobili-
Chri-
pro-

Deceptus
et bel-

Ingrati
in
insaniam
arguit.

non
liber-
citius sum

Caput 5

Quia geniti sumus, non ex sanguinibus, neque ex voluntate viri, ad similitudinem Venauli, sed similiter ex atq; ingenuis, coelesti sate concepti, atq; ex Deo nati, non vi, et facultate naturae, et ceterorum hominum, consueto nascendi more in lucem editi, sed divinae promissionis Jure, Spiritus sancti munere, fide, et gratia, adoptionis donati, et sublevati. Ne tandem synagoga ex utero carnali egredi, sed in Hierosolima coelesti vera propago, in tantae matris gremium suscepti, uberibus admodum, lacte aliti, doctrina educati, praeceptis instructi, moribus imbuti, ac bene instructi, quos plane fateor non naturae sed gratiae, non vi humanae, sed divinae ac Verbum promissionis, non tam fidelis Abraham quam eterni Patris fecit filios et heredes.

Verum enim vero, ut fiat adhuc manifestius, longinquae namque exitus, quam longe à consuetudine, usque fidelium Christi exterminanda sit Mosaeicae legis imitatio, imo quam à corde, voluntateq; vestra, qui Christum fidei adheritis, aliena debeat esse antiqua ista, atq; iam antiquata testamenti veteris professio, cum qua nihil omnino Christianis licet habere commune, attendere disce, quid propterea supra exposita contineat atq; induat allegoria. Intelligis non parum distaminis, ac periculis imminere vobis à filiis Agar, hoc est, à carnalibus quibusque legis sectatoribus, de istis nempe, qui Deum circumcisionis, et rituum Judaicorum praeter omnia vestros pulsant, atq; conturbant. Ceterum quemadmodum Venauli ille Ismael servili ingenio, moribusq; in deteriora proclivis, ut post secundum carnem, id est, communi reliquorum hominum consuetudine conceptus et ortus, in peccatis videlicet, ac sine ulla supernaturali ope, ac virtute, licet per ludum, ac Isurum ut videbatur, tamen iniquo animo imido, ac malevole revera vexabat ingenuum, ac male tractabat; Itaque nempe primogenitum Isaac, eum, inquam, qui secundum Spiritum id est, non vi naturae, sed divinae promissionis gratia, et Spiritus sancti dono, in lucem editus fuerat ex matre iam anu effecta, et viribus ad concipiendum destituta, progenerit. Ita similiter accidero nunc videmus temporibus his nostris, explicita fidei in Christum Lucis clarissimi et religionis Christianae professione felicissimi. Nam carnalis iste populus Iudeorum ex duro cortice litere, et caeremonijs legalibus dum taxat efficitur, et tanquam ex rigido efformatus, seu progratus maxime tenacissimus legis, avidissimus circumcisionis, et Mosaeicorum rituum amulatus accerimus, quibuscumq; modis valet, iam aperit Mente

V. 29. Sed quo modo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat per sequebatur eum, qui secundum Spiritum, ita et nunc

CAP. 5: Tertius.

- v.1. State & nolite iterum iugo seruitutis contineri.
- v.2. ecce ego Paulus dico vobis, quoniam si circumcidi-
damini & Sius vobis nihil proderit.
- v.3. Testificor autem ^{rursum} omni homini circumcidenti se, quo-
niam Debitor est vniversę legis faciendę.
- v.4. Evacuati estis a Xpo, qui in lege iustificamini, a
gratia excidistis.
- v.5. Nos enim spiritu ex fide spem iustitię expecta-
mus.
- v.6. Nam in Chro Iesu neque circumcisio aliquid va-
let, neque preputium, sed fides, que per Charitatem
operatur.

G. G.

Vana Traslaciones

FR

- 1. In libertate igitur qua Xpus nos liberavit
state: & ne rursus iugo seruitutis implicemini.
- 2. ecce ego Paulus dico vobis, quod si circumcidi-
mini, & Sius vobis nihil proderit.
- 3. Contestor autem omnem hominem qui circum-
ciditur, qd debitor est totius legis seruandę.

Decorative flourish

4 Hinc vobis factus est, & Nil differt. ocosus,
 quicumque per legem iustificamini, à gratia ex-
 cidistis.

5 Nil differt. 6. Nam in X^o i. neque circumc.
 quicq^s valet, neque prapu- sed fides per dilec-
 tionem operans.

Syr.

1 stare igitur in libertate illa, qua Meschicho
 nos donavit; & ne mancipemini iugo servitutis

2 ecce ego Paulus, di-vo. q^d si circumc^{us}, Meschi. ni. do. pro-
 dest, ~~est~~,

3 Contedor autem iterum omnem hominem, qui circumcilitur.
 debitorem esse totius Legis adimplendae,

4 Decimus à Meschicho, quicumque per legem iustifi-
 camini; & à gratia excidistis. Nos enim sp^u qui
 est ex fide spem iustitiae appetimus,

6 Nam in Meschicho reschua nihil est circumcisio, neque
 praputum. sed fides que perficitur charitate

ARIASM.

1. stare & ne iterum iugo servitutis implicamini -

2.3. non discrepat, nisi in hoc. quoniam deb. e. totam legem fa-
 ciendi.

4.9. Abolita est à xpo quicumque in le. gra excidistis eiq^s.

6. In enim Chro iesu. neque cir. ali. va. n. Pr^u, sed fi-
 per cha efficax.

ARGUMENTVM

Suum Cap-5.

N. 1. Amb. standum monet in accepta gratia, ne redeuntes ad ve-
 tera, amittant donum libertatis, quod fuerant consequuti.

PS

S. Thom.

562

Si. Somas. Redunt Galatas ab errore ad statum rectitudi-
nis; qui consistit in libertate fidei: quantum ad diuina Soc
s. Cap. quantum ad humana reg. 6.

Nicolaus de Gira. Hortatur ad obseruandam sententiam,
quam hactenus probauit de cessatione legis, prius ex euasione
mali; deinde ex consequentia boni a versu 13.

Sed ad declarationem maiorem sic habeo. Diuinus Apосто-
lus hactenus in illud praeipue neruus, ac vires argumentor, ac
rationum intendit, ut notum faceret, probaretque Galatas Legem
Mosaicam iam antiquatam esse; ac per inde minime obliga-
re, eos praesertim, qui Christo nomen dederant; cuius qd fidem am-
plexi fuerant; ut pote Liberos a graui seruitute, et in al-
bum filios Dei vocatos, et adscriptos. Si quos autem quo per-
tinent Saepe tota disputatio? dico plane, ut ex Galatas animis
eam persuasionem eximeret; qua ex Pseudo aplosy predicatio-
ne crediderant. cum fide Christi necessariam esse circumcisionem
ad salutem; quae Abrahamo fidelium omnium Patri data fuit.
Igitur id se inceptis facit, ut a circumcisionis studio, ac desi-
derio eos auellat; quae sane conclusionem ex omnibus quae
supra dicta sunt per quatuor capita eliciat. Simul etiam satis
probata, magis ad hypothese[m] faciunt. Hoc est, magis ad
singulare hoc propositum pertinent, ut circumcisionem cassam
ostendat, eam que reuocata. Hoc autem directe contendere vide-
tur per duodecim priores versus. Deinceps vero a 13. v. dum
libertatis Christi anq[ue] modum, fines que tradit, in varia docu-
menta digreditur, quibus mores componat; maxime vero expo-
sita contentione carnis, et spiritus, quae continua esse solet, spi-
ritus viam ferendam, ac sequendam docet; quae una legis iu-
go, atque onere leuare Christi imitatore, potens est. Hec est

nouis argumentis quasi stimulis
pungit. Vergetas; quae supposita
t[er]m[in]am

Summa Suius Quinti Capitulii

Scholii.

Stale Graeci, ut supra patet, quos sequuntur Translationes Graecae.

Et Syriacae alij interpretes nonnulli, et t[er]m[in]o. Aug. Varia lectio
Caput Soc inde incipiant in libertate igitur qua Christus nos liba-

vaunt state. Chrysost. legit. vos liberavit, sed idem est, Chrysostomus
sensu. variantur enim plerumque personae ex plauto loquentis,
Itaque itaque generalis est adhortatio ex superioribus assumpta,
quae duas partes continet.

Nam impellit ad bonum, et a malo revocat; suadet, ut teneant
libertatem Christianam, et servitutem procul extermi-
nent. quod nisi omnino nihil facilius beneficium libertatis, in
quam vos Christus afferuit, si vere agnosceris, quo in loco si-
tis a Christo constituti, si memores esse vultis gratias, qua do-
nati estis, et liberati, per quam vitam accepistis. desinite
iam animis fluctuare, et omni circum agitari vento dolentis.

Memoria tenete quam sit graue, et onerosum iugum ser-
vitutis, qua antea oppressi fuistis, idolorum servitio manupa-
ti eratis, miseram servientem servitutem; quid iterum vul-
tis ceruicem liberorum iugo submittere; atque iudaeis observa-
tionibus, quasi funibus implicati sunt enim superstitiosa
iam ista & Mosaica elementa, atque gentilia.

State quasi nutantes et labanter teneatis, ne in processu ruant.
quod firmi, veluti atque alacres perstate in fide, et digni-
tate filiorum Dei. Et nolite. Ne id quod in animum indu-
catis, ut velitis sponte vestra, postquam exstrepistis ab idolo
capite servitute, nunc sum simili iugo premi, eisdem pene vincu-
lis colligari, et illaqueari; ex quibus extricari, atque exolui mi-
nime valeatis. ¶ Theoria I. circa verbum state.

4.

Stare opponitur cadenti verbo 1. Cor. 10. 12. qui stat, videat, ne
cadat, Et Rom. 14. Dno suo stat, aut cadit. Indicat autem
stare corporis reclinacionem. Stat corpore dicitur de recto. quae
est optima hominis dispositio; unde sancti in celo, non seden-
tes, sed stantes fore creduntur. 1. Stephanus visit coelos
aperitos et Iesum stantem Act. 7. 55. Nam stantem igitur ad ani-
mum, qui tunc dicitur stare cum in recto permanet propo-
sito; atque ad recta in Deum intentione non cadit, quare
Lahm-

Calm' dicunt elegantissime, de statu mentis deiectionem illam, qui
 sententiam mutavit, neque in insubito persistit. Itaque is dicitur
 stare, qui erecto animo, quaque forma est in sententia. Cor-
 tatur igitur D. Paulus, ut Galat' firmi & constantes sint super
 petram. 2. X^m (inquit Hiero.) qui statuit supra petram pe-
 det eos, & eduxit eos de luto fœci Ps. 3. 23. Hortatur inq̄s-
 ne infirmi, & instabiles in fide vacillent. sic I. Corinthios. 13. 96.
 X. monet. Stabiles estote, & immobiles. sic Ephesios c. 6. Sta-
 te succincti lumbos, subsiet quasi parati ad iter; & David
 non sine dolore, & gemitu, dixit Mei autem pene moti
sunt pedes, pene effussi sunt gressus mei Ps. 72. Illud cum
 Domacho dictum est ab Ethnico, Ne publica staret, tu con-
cidisses. Illud autem cum animi sensu Poeta cecinit, ma-
que nunc stare, videlicet in Prulino statu & in columitate
 regni. Milui vero, ac moderatius dixit Paulus Stare, q̄s
 si dixisset, surgite, caput erigite, noluit quippe videri de
 eis tantum mali animo concepissee, facilius enim corrigi se patitur,
 qui minus de se male existimari credit. sic v. 10. infra, bonam
 de eis q̄damationem prestat. ¶ Digressio Moralis

Psalm. 32.

1. Corin. 13. 96.

Ephes. 6. 11.

Ps. 72.

Hæc adhortatio aptissima est advertendos Christianos, ani-
 mos fluctuantes, ac labantes; ne a Xpo in veram liber-
 tatem asserti, iterum ad scelera declinent; ac miseru
 ant in Diaboli, sequitatem. Verba sunt Domini Ioan. 8. 34.
Amen amen dico vobis, quia omni, qui facit peccatum, ser-
uus est peccati cum asseveratione locutus est, q̄ hæc clarissima
 sit, ac miserima sententia. O miserabili servitus, (inquit Aug in
 Ioa III. 41.) plerumque homines cum Dominos malos spaturi, ve-
 nales se putant; non querentes Dominum non habere, sed tal-
 tem mutare; servus peccati quid faciat? quem interpellat, apud
 quem se venalem petat? De inde servus hominis aliquando
 sui Dni duris imperiis fatigatus requiescit. Servus peccati quo
 fugiat? seum se habet, quocumque fugerit. Non fugit se

se ipsam mala conscientia; non est quò eat, sequitur se, imò non recedit à se. Peccatum enim quod fuit, inhiy est.] eadem sententia Rom. 6. 14. & a Pet. 3. 19. & Prouerb. 5. 22. iniquitates sue capiunt impium, & fimbrijs peccatorum suorum circumdabitur. Hic ipse cui peccados leechan a malo la Corma & c. Argolla. At quis liberabit? quis manu mittet seruos miserandos? Non Moyses quidem; quippe qui seruus cum fuerit Heb. 3. 2. 3. 5. non habuit hanc potestatem alios seruos liberandi, alios vendendi. Hoc ad filium pertinet secundum illud Ioa. 8. 35. seruus non manet in Domino in eternum; filius autem manet in eternum. 7 quod reexpli- cant Gril. Chrys. Euthy. Theophylact. Manere ergo in Domino semper, ut expelli nequeat, Domini est, non serui, & sua conditione vendibilis sit, ergo unus X^{us}, qui filius est Dei, & in ecclesia semper dominatur, seruos eius modi potestatem libertatem afferere. Dicit. Non sunt eius serui, sed diaboli, & nempe potest alienum seruum, aut vendere, aut liberare. Domini enim suo stat, aut cadit Rom. 14. 4. ita est, verum Christus, si quos non eruit à Diabolo, cui se ipsi vendiderunt, dicitur vendere Diabolo; quos autem eruit dicitur libertate donare, ac filius Dei facere. sic intellige illud Ioa. 8. 36. si ergo vos filius liberauerit, uerò liberi estis. Et quod Sicut manibus habemus, qua libertate X^{us} nos liberauit, iterum v. c. 4. v. 9. non enim eandem omnino, sed per similem indicat seruitutem. Rom. 8. 15. non enim accepistis spiritum seruitutis iterum in timore & iterum timore, sed in uiamini seruitutis. non certe; exiistis enim in timore, in quibus uero non aliam seruitutem, ut denuo timore premamini; sed translati estis de seruitute in libertatem, & timore in charitatem uocati estis, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei quo ipse misso fuerat omni timore seruos summa confidentia, ausumy dicere & clamare Abba Pa-

22. 7. 1. 1. 1. 1.
 22. 7. 1. 1. 1. 1.
 22. 7. 1. 1. 1. 1.

Consequitur mala sequitur se.
 Rom. 6. 14.
 2. Pet. 3. 19.
 Prou. 5. 22.
 Heb. 3. 2. 3. 5.
 Ioa. 8. 35.
 Rom. 14. 4.
 Ioa. 8. 36.
 Rom. 8. 15.
 Rom. 8. 15.
 Rom. 8. 15.

6.

7.

Pater. itaque particula iterum non specie, sed genere similitem
analogiam indicat.

Iugum symbolum fuit servitutis atque adeo labori meta-
phora sumpta ab ovis, qui colla iugo subditi coguntur, ut labo-
rius exercentur et serviant. Proprie usurpatur in illo Plin. l.

8. 16. Iugum subdidit heones, primas, que ad cursum iunxit,
Mar. Antonius. Metaphorice ibidem, et quidem civili bello
cum Cimicatum esset in Parthia eius campis; non sine osten-

ta temporibus illis generosior usus iugum subire significan-
te. Item in illo. Cic. Phil. 1. Patrie Liberatore, ea urbe
carebant cuius e curvibus iugum servile deciderant. Item Gen 27

40. Fratri tuo servies, tempus que veniet, cum ex curvibus iu-
gum eius de cervicibus tuis. Et Deut. 23 48. servies im-
micio tuo, quem immittet tibi Dominus in foveam, et tibi ex-

nuditate, et omni penuria, et ponet iugum ferreum super
cervicem tuam, donec te conterat. In quas poenas subeat
peccator iussu Dei, etiam in hac vita. v. Paral. 10. 4. Pater

hujus (inquit Populus ad Roboam) durissimo iugo nos
pressit, tu Cetera impera Patri tuo, qui nobis imposuit gravem
servitutem. de eodem iugo 3. Reg. 12. 4. 10. 11. Resp. ser-

vicio i spechio que se paga a C. Rei, appellatur iugum servi-
tutis, tunc onus, cum veri Lex, et imperium sint virtutis, et
subiectionis correlativa, ideo crebro ponitur iugum pro lege, et

imperio, ^{iugum} importabile lex veteri dicitur Act. 15. 10. iugum ma-
lie euang. seu lex gratie. Matth. 19. Et 1. Tim. 6. 7. cui
cumque sunt sub iugo (i. imperio) servus, lud. 19. 22. filii

Rebel. v. atque iugo q. d. sine lege liberi. Et Jer. 2. 20.
a iugulo confregisti, iugum meum, impisti vincula mea, dixisti
non serviam. Hoc dicunt rebelles X. Ps. 2. 3. ex hac

metaphora iugi intelligitur illud o. e. 11. 4. in vinculis, idam
(i. somnium) traham eos, in vinculis charitatis. Chald. sicut
moris est trahi filios dilectionis, traxi eos fortitudine chari-
tatis. hoc est multiplicatis beneficiis, suavis euangelii

Legibus. Unde sequitur. Et ero eis, quasi exaltans iugum
 (servitutis antiquus, peccati & legis importabilis) super ma-
xillas eorum. Quod hoc: iugum aruorum, & iugum bouum coe-
 ret. vel sumit partem ferendum, quo ora bouum, & maxil-
lae continebat, ne pascendi causa remitterentur. Dabatur ab
 antiquis iugum pro insigni loci, tanquam qui primus iumenta
 iunxisset aratro terrae ^{id est} pro sciendae causa. unde illud.

Ante louem nulli subigebant arua iuueni
 Et illud, semina tunc ^{terris} sulci longi & reata sulci
 obruta sunt. postque iugo gemere iuuenti
 Postquam saturno tenebrosa in Tartara misso
 sub loue mundus erat.

Quare Graeci a nomine louis ZEVS ZEYFAN deriuarunt. i. iugare
 seu iugo iungere. Et ZEYFON ac ZEYFON i. iugum. Quod si dixi-
 mus louem, qui antiquissimus Rex fuit, exlatum fuisse
 primum hominum imperij iugum imposuisse inter Graecos.
 vel cum ipse iupiter Maximus deorum haberetur, ei & verum
 & imperij inuentionem tributam fuisse, certe non alienari-
 deatur coniectura. ¶ Theoria. 2. De iugo mundi & seruitute peccati.

Fuit apud veteres more consuetum, ut quos bello uicissent, eos
 sub iugum transire compellerent, in signum subiectionis ac
 seruitutis, quod genus iugi ex tribus fiebat hactenus, ita dispo-
 sitis, ut duo homines fixis certo intervallo in altum assis-
 gerent, tertia supra eas transversa similitudinem Graeci li-
 thei ¶ quare & portus Amoen superius quod duobus man-
 bit politis, iugum etiam appellatur. inde dictum subiugare
 i. sub iugum mittere, pro seruituti mancipare, & sub hasta
 venire, ut seruum bello captum, set bendido en al mora-
da. Transibant autem diuindi, i. armis spoliati, aperto ca-
 pite, & absque palio. Unde forte hactenus mos apud nostros
 dei censore, ut quos publica multat poena, suppenitentia,
 eos iubeant inter sacra facienda, ^{in palio} stare, diuindos, diuocare
 to capite, & candelam accensam tenentes manu. que
signa

† hinc pro toto maxillas pro capite,
 vel indicat caput hinc cum mon-
 libus vinculis au
 † labori cursum. Unde est stud. Deut. 25.
 Non alligabis os bobis triturantis.

¶ Deus. 21

¶ Iugum
Iugum
Iugum

¶ Iugare
Iugum
ZEYFAN
ZEYFON
ZEYFON

¶ Iugum
in bello,
ex tribus
hactenus.

¶ Iugum
subiugare
Iugum
Iugum

¶ Iugum
Iugum
Iugum
Iugum

signa sunt serui, vel redeuntis à tenebris peccati, & erroris,
 sive ex tetro & tenebroso hysteros erga stultum ad lumen fidei:
 vel profitenti se fidei catholice seruum, in qua seruitute
 est vera libertas. Hoc iugum ex tribus, hactenus compactum
 proprium est mundi; quae tres habet illae sunt, quae dilectus
 commemorat in can. ep. videlicet concupiscentia carnis
concupiscentia oculorum, & superbia vitae, sub hoc iugum tran-
 seunt filii Sathan, sicuti dicitur, mormes est: quasi viles
 serui omnium inuidis, & contumeliis expositi. Huius tribus hab-
 itis Absalon transiens sub quercu coepit: cuius exitum mi-
 serum, & exitum execrabile, expectat eos, qui legibus mundi & nulli
 (Ad diuina) astricti, mundi iugum malum subire, quam Xpi. O sum-
 me Deus! quando erit illa dies, de qua Mich. 7. in die illa
 Conge fiet lex. Lex, inquam, mundi, nulli, diaboli ac peccati.
 Nihil inquit, tolerato. pro pari referto, imo duplo te vindicato,
 aliam fude, fultu ictum neca punito. En prodigiosa mundi
 sanctiones, abominandas leges, diabolica statuta, inferni scilicet part.
 De hoc iugo videtur loquutus Hier. Non. 1. vigilauit, inquit
iugum iniquitatum mearum in manu eius; conuolutus sunt, &
inprostitus collo meo: infirmata est virtus mea: dedit me Dominus
in manu, de qua non potero surgere. e. d. vixit vigi-
 lans (de qua cap. 1. prophetatum est) conuersa in iugum su-
 per arces meas, cadens valide premit, ac debilitat, viri-
 bus desipientem; trahit me tortoribus, quos emanibus effugere
 impossibile mihi est. Poena iniquitatum appellatur iugum, quoniam
 poenam, dum peccator, quasi Cethargo correptus flagitorum, non
 attenderat, putabat dormire; sed vigilabat certe in manu
 Domini, qui semper vigilat ad puniendos scelera; conuolutus
 autem sunt iniquitates, quasi funes, seu vincula iugalia, quibus
 collo astringitur. Et coardatur iugum. sic regitur colligatus
 & circumplexus iniquitatis suis impius, nequit cupit
 attollere; imo oppressus onere, & vi iugi, atque molestissimo,
 ac durissimo seruitutis, insuper luto, & fletibusque malis, quae

9.

semper manet, minime valet assurgere, aut recte consistere.
 Litera ¶ 2 num. preposita versu indicat penam & eternitatem. Pana di
lesorum
mundi.
 Ecce quibus poenis subiciantur mundi dilectores, ac filii ¶ 2. quid
significat
10m. 1. 5.
 Suis sequi. Dum in voluptatibus suis quasi inopore de
 pressi, ut olim Longi, dormiunt, obliuatiq; immemores di-
 lunt virga, atque eterne vincula, huc virga que tenuis ap-
 parebat prius, ante lucem, preueniens que diluculum ser-
 mitati, matrem. (r. de madrugada, ut Hispanie dicam) iu-
 gulare facit, & a somno lethargico filios sequi exultat,
 quibus iam crassissimum iugum videtur. ita grauerit vult super
 Sumeros, ut quassos debilitet, atque dissipet. Imperium enim
 virga significatum in seruitutem miseriam conuertitur, que Virga imperii
symbolum
 iugi nomine designatur, que seruitus, si cum Babilonica ¶ Babilonia
cap. cap. 1. 1. 1. 1.
m. 1. 1. 1. 1.
si dicitur
 huiusmodi conferatur, hec lenis ac mollis, illa ferrea ac dura
 imo durissima ac crudelissima censetur. Ah miseri Som-
 ny, qui filii esse Dei noluitis, ut mancipia diaboli fieri-
 tis, cuius eterne claritatem amisistis, ut sempiterni Soma-
 rioribus perpetuis, & nunquam desituro caliginis, Coccy, Hy-
 gir, tartari, gorgonei implicati vinculis volueremini, Infernum
locum parr
dia.
 que hic quispiam, r. Chanaan etiam iugum ferunt, serui seruitus duplex
 appellantur, & seruire dicuntur; que nam est ista libertas,
 quam ut retineamus, Sortatur Apostolus: In libertate, in q
qua D. vos liberavit, stare, & nolite iterum iugo ser-
uitutis contineri. R. duplicem esse seruitutem, alteram illiberalem:
 ex duo generi sordidam, turpem, illiberalem, alteram v.
 liberam, ingenuam, honorificam, & honestissimam. Vnusque
 exemplum esse potest, vir strenuus, & fortis, qui ex regie Exemplum
seruitutis
genit.
 belli munia, pro rege captus ab Sordibus, duram passus est
 seruitutem; & post sacra sordet, compendium, & catenarum
 laborem, iterum ad libertatem reuocatus in gubernatione
 regni, pro rege condotus, habens moderatus Resp. Vix certe
 cum Sordibus iacebat in puluere & compediis, cum ex
 hanc

10

extraneo ser uidebat, & hostis, uere seruus erat, tamen iam in li-
~~berum~~ ~~pro~~ ~~re~~ ~~latibus~~ ~~uini~~ ~~Comitum~~ ~~quo~~ ~~regi~~ ~~seruit~~ ~~sup~~ ~~que~~
 seminidum profectus. Verum intus seruitus, qualis sit, &
 cui, & quomodo seruias. illa aqua alienum Principem serui-
 ty sordida certe fuit, atque odibilis, indecora, onerosa, labori
 plenissima; sed huc altera, qua suo regi seruit in Senectas
 sine & grauisima regni procuratore, & regimine tantum
 abest à seruitute, ut sit ipsius causa munditiae, ingenitatis, &
 Honoris maximae; atque adeo haec non seruitus, sed nobilitas re-
 putatur. Qualem Iosephus obtinuit Patriarcha; qui ex ergas-
 tulo eruitur, ex seruo emphiteo ad purpuram, traditur, tamquam
 uere liber, nobilitatis insignibus praefulgens, torque aurea insig-
 nibus praefulgens torque aerea insignibus annulo regali donatus,
 candida ornatus stola, curru uidei, post regem secundo loco
 gaudens, dominus conditus est Aegyptiorum.

Est itaque seruitus peccati, & Aegit illius Moyses, similitudo
 11. 11.
 12. 51
 13. 11.
 14. 51
 15. 11.
 16. 51
 17. 11.
 18. 51
 19. 11.
 20. 51
 21. 11.
 22. 51
 23. 11.
 24. 51
 25. 11.
 26. 51
 27. 11.
 28. 51
 29. 11.
 30. 51
 31. 11.
 32. 51
 33. 11.
 34. 51
 35. 11.
 36. 51
 37. 11.
 38. 51
 39. 11.
 40. 51
 41. 11.
 42. 51
 43. 11.
 44. 51
 45. 11.
 46. 51
 47. 11.
 48. 51
 49. 11.
 50. 51
 51. 11.
 52. 51
 53. 11.
 54. 51
 55. 11.
 56. 51
 57. 11.
 58. 51
 59. 11.
 60. 51
 61. 11.
 62. 51
 63. 11.
 64. 51
 65. 11.
 66. 51
 67. 11.
 68. 51
 69. 11.
 70. 51
 71. 11.
 72. 51
 73. 11.
 74. 51
 75. 11.
 76. 51
 77. 11.
 78. 51
 79. 11.
 80. 51
 81. 11.
 82. 51
 83. 11.
 84. 51
 85. 11.
 86. 51
 87. 11.
 88. 51
 89. 11.
 90. 51
 91. 11.
 92. 51
 93. 11.
 94. 51
 95. 11.
 96. 51
 97. 11.
 98. 51
 99. 11.
 100. 51
 101. 11.
 102. 51
 103. 11.
 104. 51
 105. 11.
 106. 51
 107. 11.
 108. 51
 109. 11.
 110. 51
 111. 11.
 112. 51
 113. 11.
 114. 51
 115. 11.
 116. 51
 117. 11.
 118. 51
 119. 11.
 120. 51
 121. 11.
 122. 51
 123. 11.
 124. 51
 125. 11.
 126. 51
 127. 11.
 128. 51
 129. 11.
 130. 51
 131. 11.
 132. 51
 133. 11.
 134. 51
 135. 11.
 136. 51
 137. 11.
 138. 51
 139. 11.
 140. 51
 141. 11.
 142. 51
 143. 11.
 144. 51
 145. 11.
 146. 51
 147. 11.
 148. 51
 149. 11.
 150. 51
 151. 11.
 152. 51
 153. 11.
 154. 51
 155. 11.
 156. 51
 157. 11.
 158. 51
 159. 11.
 160. 51
 161. 11.
 162. 51
 163. 11.
 164. 51
 165. 11.
 166. 51
 167. 11.
 168. 51
 169. 11.
 170. 51
 171. 11.
 172. 51
 173. 11.
 174. 51
 175. 11.
 176. 51
 177. 11.
 178. 51
 179. 11.
 180. 51
 181. 11.
 182. 51
 183. 11.
 184. 51
 185. 11.
 186. 51
 187. 11.
 188. 51
 189. 11.
 190. 51
 191. 11.
 192. 51
 193. 11.
 194. 51
 195. 11.
 196. 51
 197. 11.
 198. 51
 199. 11.
 200. 51
 201. 11.
 202. 51
 203. 11.
 204. 51
 205. 11.
 206. 51
 207. 11.
 208. 51
 209. 11.
 210. 51
 211. 11.
 212. 51
 213. 11.
 214. 51
 215. 11.
 216. 51
 217. 11.
 218. 51
 219. 11.
 220. 51
 221. 11.
 222. 51
 223. 11.
 224. 51
 225. 11.
 226. 51
 227. 11.
 228. 51
 229. 11.
 230. 51
 231. 11.
 232. 51
 233. 11.
 234. 51
 235. 11.
 236. 51
 237. 11.
 238. 51
 239. 11.
 240. 51
 241. 11.
 242. 51
 243. 11.
 244. 51
 245. 11.
 246. 51
 247. 11.
 248. 51
 249. 11.
 250. 51
 251. 11.
 252. 51
 253. 11.
 254. 51
 255. 11.
 256. 51
 257. 11.
 258. 51
 259. 11.
 260. 51
 261. 11.
 262. 51
 263. 11.
 264. 51
 265. 11.
 266. 51
 267. 11.
 268. 51
 269. 11.
 270. 51
 271. 11.
 272. 51
 273. 11.
 274. 51
 275. 11.
 276. 51
 277. 11.
 278. 51
 279. 11.
 280. 51
 281. 11.
 282. 51
 283. 11.
 284. 51
 285. 11.
 286. 51
 287. 11.
 288. 51
 289. 11.
 290. 51
 291. 11.
 292. 51
 293. 11.
 294. 51
 295. 11.
 296. 51
 297. 11.
 298. 51
 299. 11.
 300. 51
 301. 11.
 302. 51
 303. 11.
 304. 51
 305. 11.
 306. 51
 307. 11.
 308. 51
 309. 11.
 310. 51
 311. 11.
 312. 51
 313. 11.
 314. 51
 315. 11.
 316. 51
 317. 11.
 318. 51
 319. 11.
 320. 51
 321. 11.
 322. 51
 323. 11.
 324. 51
 325. 11.
 326. 51
 327. 11.
 328. 51
 329. 11.
 330. 51
 331. 11.
 332. 51
 333. 11.
 334. 51
 335. 11.
 336. 51
 337. 11.
 338. 51
 339. 11.
 340. 51
 341. 11.
 342. 51
 343. 11.
 344. 51
 345. 11.
 346. 51
 347. 11.
 348. 51
 349. 11.
 350. 51
 351. 11.
 352. 51
 353. 11.
 354. 51
 355. 11.
 356. 51
 357. 11.
 358. 51
 359. 11.
 360. 51
 361. 11.
 362. 51
 363. 11.
 364. 51
 365. 11.
 366. 51
 367. 11.
 368. 51
 369. 11.
 370. 51
 371. 11.
 372. 51
 373. 11.
 374. 51
 375. 11.
 376. 51
 377. 11.
 378. 51
 379. 11.
 380. 51
 381. 11.
 382. 51
 383. 11.
 384. 51
 385. 11.
 386. 51
 387. 11.
 388. 51
 389. 11.
 390. 51
 391. 11.
 392. 51
 393. 11.
 394. 51
 395. 11.
 396. 51
 397. 11.
 398. 51
 399. 11.
 400. 51
 401. 11.
 402. 51
 403. 11.
 404. 51
 405. 11.
 406. 51
 407. 11.
 408. 51
 409. 11.
 410. 51
 411. 11.
 412. 51
 413. 11.
 414. 51
 415. 11.
 416. 51
 417. 11.
 418. 51
 419. 11.
 420. 51
 421. 11.
 422. 51
 423. 11.
 424. 51
 425. 11.
 426. 51
 427. 11.
 428. 51
 429. 11.
 430. 51
 431. 11.
 432. 51
 433. 11.
 434. 51
 435. 11.
 436. 51
 437. 11.
 438. 51
 439. 11.
 440. 51
 441. 11.
 442. 51
 443. 11.
 444. 51
 445. 11.
 446. 51
 447. 11.
 448. 51
 449. 11.
 450. 51
 451. 11.
 452. 51
 453. 11.
 454. 51
 455. 11.
 456. 51
 457. 11.
 458. 51
 459. 11.
 460. 51
 461. 11.
 462. 51
 463. 11.
 464. 51
 465. 11.
 466. 51
 467. 11.
 468. 51
 469. 11.
 470. 51
 471. 11.
 472. 51
 473. 11.
 474. 51
 475. 11.
 476. 51
 477. 11.
 478. 51
 479. 11.
 480. 51
 481. 11.
 482. 51
 483. 11.
 484. 51
 485. 11.
 486. 51
 487. 11.
 488. 51
 489. 11.
 490. 51
 491. 11.
 492. 51
 493. 11.
 494. 51
 495. 11.
 496. 51
 497. 11.
 498. 51
 499. 11.
 500. 51

am enim sequi affert peccati; liberi fuerit iudicij; sic greg
ὅτι γὰρ δούλοι ἦτε τῆς ἀμαρτίας ^{ΕΛΕΥΘΕΡΟΙ ἦτε τῆ δικαιοσύνης} ~~ἐλευθέρωσθε τὴν δικαιοσύνην~~

Nulli itaque vere liberi sunt. sunt imo reges. Cur putas dicitur est
C. Sicut Apoc. 18. Principes regum. nonne, q. suos subditos Apo. 18.
reges faciat! ut pote qui iudici sunt. unde Ps. 109. 3. pro Tuum Ps. 109. 3.
principium, alii transferunt Populus tuus spontaneus, a Ps. 4. Iusti reg
populus tuus principes. Gregorius Amb. 2. de Abraham c. 10. Ambrosius
super illud Genes. 17. 6. Reges que ex te egredientur 7 non Gen. 17. 6.
solum (inquit), Reges erunt dignitate, verum etiam illi,
reges, qui peccato non seruiant, nec vincat eos malitia. Con-
sonat Amb. 2. de S. p. 1. 1. regum aut, hoi videtur ita
vivere, ut non malo homini nemini, sed ne cupiditati quidem
vlla seruiant. Nec dissonat Greg. illud Job. 30. 7. Reges Gregorius
in solio co locat, sic interpretatus; huius ab Sac potestate
regimini ad potestatem transfert retributionis. 7 dixerat enim
iustus reges, quod tentationum suarum motibus non consentiendo
succumbent, sed regendo processerunt. itaque in Sac & in
altera vita iusti appellantur reges a Gregorio.

12.

Unus est omnium Dominus Deus creator & Plasmator nostrus
omnes homines natura serui eius sumus; sed inter seruos ille
dicitur vere liber, qui ex animo illi debitam seruitutem prestat.
Per naturam serui, per gratiam liberi. Sapienter Prin-
cipis quidam, licet. Legum, inquit, serui sumus, ut ^{seruius qui}
liberi esse valeamus. Ita sane iudicij legibus, quibus Dei volun-
tas nobis constat, seruire volumus; euangelicis inquam gratie a liberi
subditur, ut vera libertate gaudeamus. Neque enim diu-
seruius, quam peccati; ut iam supra cum Aug. diximus; neque
ueteris, maiorve libertas, quam que debet seruire Charitati
quo Cetera Xpiy 2oa 15. 14. Non dicam vos seruos, ait, sed am- ^{seruius qui}
cor; ut pote qui in eius amicitiam allecti desierant seruire
peccato.

13.

Laudabile est submi reg perfectioni, ut aereum lumini, corpus
animis

Israele, qui verè reges fuerunt, et non solum antiqui populi tu-
 deos, secundum carnem, nobilitati principes, & capita, sed et
 omnium fidelium, qui verè Israëlites sunt secundum spiritum.
 De hac libertate Christiana illud est verbum, libertatis libertini
 est, indulget qui carum veritate est servus est Christi. Præter
ea est consilium Pauli 1. Cor. 7. ubi. Qui cum in Domino 1. Cor. 7.
 12. 13.

vocatus est, servus est, libertus Domini est; similiter, qui liber
vocatus est, servus est Christi. Præter enim emph. est; nolite
ferri servi hominum 7. dicit in verbis aptus. q. d. Ecce clau-

+ Ambrosius in exhortatio-
 ne ad Virgines tom. 1.
 Ubi de s. Vitale seruo d.
 s. Agricola dicit eleganter
 aliqua dixit, concludit.
 Nulla maior est dignitas
 quam servire Christo. De
 mag. Paulus servus servorum
 dei. Hic enim servus glorio-
 sus est, in qua gloriatur ipse
 dicitur. An non summa glo-
 ria, quando tali pre-
 cio estimati sumus, ut
 sanguinem domini redimere
 m[er]it[um]?

por la gracia, queda Soiro, no de el amo, sino de el pecado
 serva a Xpo que le libero con su sangre, no al mundo. Ho-
 minum enim voce mundum intellige, ut aliter videmus
 Scholia

Nolite contineri Gr. non inceditis, ne implicamini, ne manu-
 periri. Cr. ne obnoxij sitis, ne illaqueemini. Bene quidem
 omnes. Nam Syrus ad proprietatem servitutis respexit, reliqui
 ad Metaph. Soram iugis, quod vinculis adstringitur, atque acie
 illaqueat & implicat. Amb. legit, nolite cohiberi. Tert. no. Gra.
 adstringi Aug. ne attineamini Scholia in v. 2.

Ecce Ego Paulus. Inguis voces emphasin continent, ut
 notavit Amb. ecce videte, seu auscultate, non o. citanter, sed
 attentis animis adeste, auditum q. p[ro]state quasi rem maximi
 ponderis edicturo. Ego vester aptus, qui tanto amore prosequi-
 te estis, aliquando, tanta obsequantia colubis, ac si Ange-
 lus de celo, aut ipse Christus Dominus esset, pro quo & oculos
 libenter dare parati eratis. Ego, inquam, non alius, sed qui sem-
 per fuit Paulus, minimus licet inter reliquos, sed tamen apostolus
 a Xpo inditus, & missus ad gentes, ad vos inquam, delegatus.
 qui que non ab homine accepi, aut didici euangelium, quod p[ro]p[ri]e
 co, sed per revelationem Iesu Christi. Videtur enim sic fieri alia
 ho ad c. 1. 1. d. quicquid dicant alij, qui vos delinunt, quan-
 tumvis impudens circum-cisionis sacramentum offerant; quan-
 tumvis

Handwritten signature or scribble at the bottom of the page.

quantumvis & laudent eius laborem. Ego Paulus, quem salutis vestrae
 amantem, cupidum, & desiderium expectatis, dico, & Christi nomi-
 ne edico, atque denuncio vobis, qui ex gentibus estis, non ex Iudeis,
 quibus data fuit Lex vetus; Galatis discipulis, ac fratribus meis cha-
 rissimis, quos, in causa graui & fidei periculosa video, quod ut
 ceteris solitis, si circumcidamini, Sane, nec unam, vitam Iudaicam
 legi, si semel admisseritis, tametsi salutis animae vestrae necessa-
 rium; quasi absque eo Christi fide non sit sufficiens, non solum
 in perniciosum errorem incidetis, sed ipse Christus nihil ^{omni-} proderit. Nihil
 no utilitatis aut Commodi vobis attulerit. Itaque videte quam longo
 intervallo. Si mea doctrina discreper ab ea, quam tradunt Iu-
 daei, qui tanquam commendant circumcisionem, illi dicunt, sine cir-
 cumcissione Christum nihil salutis prodesse; ego dico e contrario
 cum circumcissione Christum omnino nihil salutis profuturum. quon-
 iam autem dico X^m Christi fidem intelligo, & quicquid Christi fide
 continetur, passionem, mortem, resurrectionem, & uno verbo totam
 redemptiois oeconomiam, & dispensationem a Christo factam, Baptismum,
 Eucharistiam, sacramenta omnia, religiosum cultum, euangelium,
 gratiam. Nihil horum quicquam ad ministrandum vobis circumcisi afferre
 potest ad consequendam peccatorum indulgentiam, & vitae aeternae
 firmam opem. De qua mea sententia, Sane vobis vulgare, & tam-
 quam a me profectam uniuersis notam facite.

2

Theoria. I. De Circumcissione Timothei.

Quaerit forte Galata an circumcisio profuerit Timotheo opera
 Pauli circumciso. R. dum Lex ^{requirit} circumcisionem valem
 fuisse, ut ostenditur ad Rom. 3. & 4. sed antiquata Lex per
 iam deinceps inutilem atque inanem fuisse. Et si, dum
 Synagoga parabatur funus, prius quam omnino sepeliretur, li-
 cebat Iudeis, propter Sonorem Legis non dum penitus abolite,
 circumcisionem usurpare; non quasi necessariam ad salutem
 animae, sed quasi non illicitam, propter permissionem ecclesiae
 Iudaicae de causis permittitis; quales sequitur est Paulus, ut Ti-
 motheum circumcideret sic c. 2. & aug⁹. Sic. Verum -

3

circumcisio inop...

verum Gentibus nullo modo permiffa est, qui dum eam iam antiquatam vellent renovare, iudicium intro ducebant, quia, tanquam necessariam salutem appetere videbantur. unde procul abio à Chri fide, & gratia exidebant; ut nihil eis prodesse X^o posset, quem falso per legalem ceremoniam profitebantur venturum, qui iam venisset; & non dum implevisse, quam iam impleverat legem, promissiones, umbras, et oracula Patrum. quare Emphaticè ait Paulus. vobis dicit non iudicis, vobis imò X^o nihil proderit.

4.

Scholion.
Hic versu continet rationem quam sibi debeant persuadere consentaneum esse, imò necessarium stare in libertate Christiana: scilicet quia aliter nihil esset eis Christi profuturus, quem acceperant, ut salvatorem. Hoc vero malum, quod comminatur, non aliter probat, quam sua aut Seditate, que summa est Apostolica & divina, καρπία. i. Confidentia usq; est Apostolus ad gravem comminationem expromendam. ¶ Theoria. 2.

+ Imo iam constabat (ut habetur Act. 15.) Concilij Apostolica de creto, Fratru, ex Gentibus conversos minime obligari ad circumcisionem nisi recipiendos, quod decretum hic videtur Apostolus explicare voluisse.

Nota ex Amb. & Tertul. perinde evenire eis, qui legem veterem conungunt euangelium, atque illis qui plagulam, seu fudum panis vudis assunt vestimento veteri. Hoc enim rumpitur 15. d. 11. magis, et illud inuile fit, Ne C qui mittunt vinum novum in utero veteres; quos ibi rumpuntur, & vinum effunditur. sic certe accidebat Galatis dum circumcisionem atque adeo legem veterem admiscebant euangio: lex peribat, & euangelium inuile redebatur eis.

6.
+ Præterea qui circumciduntur

Chrysostomus sic demonstrat rem ipsam: Chri gratia diffidit, qui meruit legem, meruit autem qui circumciditur. Legem fuit Dominam. ergo qui unam tantum ceremoniam circumcisionis retinet, inuenit exevationem et damnationem. Ergo dum ne Chri fide, nec Legi, licetrum ex utroque querens panem amittit. Nk in proverbio dicitur, qui duos lepore, insequitur neutrum capit.

Prim.

Prim. ego Paulus, audenter (magis dicat, quā dixi, in dicit) vobis dico
nemine pertimescens, non exultans meum nomen, ut audientes, non tam
missi, quam mittentis, auctoritate moveantur Scholæ in V. 3.

Testificor autē J. Precedenti v. libertatem Christianam retinen-
dam ostendit, in hoc iam, quam sit grave, atque onerosum iugum,
legis apperit, quæ erat altera pars 3. v. 4. Sicut, capitū quod 3. v. 4. quasi
et sicut promissum fuit, deinceps probandum, sua quasi rationem,
propositum, quò referenda fuerint tela, sua argumenta ex Sotahis-
mis.

Est præterea sic v. velut ratio, quæ probat comminationem
in precedenti intentionem adversus circumcisionis amantes Gala-
tar. Similiter in hoc, ut in proximo v. prævio, sua aut Sotitate, quæ
Aptia est, atque divina confirmat veritatem, quam proponit, sed,
in presenti addit vim verbis, (maiorē quippe efficaciam quæ dico

Sabes verbum testificor) licet propter personam dicentem & qualem
preferant auctoritatem. ¶ Testificor. i. tamquam iuratus testimo-
nium exhibeo verissimum, certissimum; aut tamquam regis, imo
Dei tabellæ, seu notarij regni Iesu Christi, ^{quiritatis} ~~hæc~~ eius vicaria
fulgentis auctoritate testor, fidem quæ facio; aut velut iure,
de qua suo tempore sit exigenda ratio, factus testis, vel co-
nam testis, nequæ tergo versari, seu non iubi ^{prohibere} ~~prohibere~~ causari
quest, aut Sotitatem apostolicam interpono, atque edico. ~~transfuso~~

non contentus semel dixisse, iterum atque iterum assuevan-
tibus repeto, atque testatum esse volo, non iam vni genti Gala-
tar, quibus scribo, sed neme oculo commotum, et minus benevo-
lum ^{supplicium} ~~volens~~ omni homini (excluso neminem) uniuersos compre-
henso, tam Iudeos quam Græcos, sua gentiles. ¶ Circumcedentis
re (alij versiones Sabent, quæ circumceditur, magis Græco con-
stantes) ita tamen, ut in hac cerimonia (Vt vos intenditis)
ipem salutis constitutam exdamer, quod debitor est, (ecce iterum,
et clemens solitum) illam indelicet debere, et ex vi signi
quod suscipit, quo se iudicium proficitur, teneri, atque in obli-
gatione esse, uniuersis legis facientis, cunctar, nimirum care-

monax virtutum, sacrificiorum, multitudinis, preceptorum innumera & legum
 bilium quod iudiciorum observandarum & sub execratione diriffime
 comminatione implendorum, quod iugum, quam sit importabile Sorrent
 que veritas, quam sit amara, neque an sibi intellexerint.
 qui enim experti sunt alienum iudicant, & tamquam impor-
 tabile Sorrent onus v. Act. 15.

Theoria
 Debitor est. Zege, cum Amb. i. dignus videtur, qui obnoxia-
 tur omni legi vinculis, qui tam est illius defensor; cum ta-
 men quid velit ignoret. scrip. cum is qui circumciditur ex lege
 speret iustitiam, quasi affirmat, nisi universam servaverit ad vi-
 guem, vult sui illum compstem futurum. Sec. qui li-
 bertatem sponte mutavit in servitutem, iussu Domini omni legi
 fit obnoxius. Chrysost. Ita sunt contexta, & concatenata

legis, precepta & ritus, ut unum abique multis aliis ritibus per-
 agi vix aut omnino non possit. Exempli gratia, circumcisio
 immolationem pecudem habet annexam, ac diuini obser-
 uationem; immolatio vultum, tum diuini, tum loci observationem,
 loci innumerable purgationum ritus. Purificationes exament
 quoddam observationum ritum afferunt varias. Non enim fas
 est impurum sacrificare, non sacra ingredi astra, denique non
 aliud quicquam cuiusmodi ritus agere. Quare per unum precep-
 tum multa lex attrahit. itaque si circumcidaris, nisi octavo die,
 aut si octavo, tamen non offertur sacrificium, aut si offertur, non
 in loco prescripto, aut si in loco quidem, sed non iuxta legis pres-
 criptum, aut si iuxta prescriptum quis offert, sed non purificatus, aut si
 purificatus, non convenienti ritu, cuncta perire. Proinde dicitur
 qui circumciditur, debitor est totius legis implende. sicut heres, si
 vel partem accepit hereditatis, debitor manet ad omnia sol-
 uenda debita aditibus; quod si nihil attingit, liber omnino est. Ita
 in presenti. s. Thom. Cuius (inquit) religio habet in se
 aliquod externum, scilicet que subiectum, quo suscepto obstrictus ma-
 net suscipiens ad omnia, que illa religione contenta sunt ob-

runt observanda atque praeſtanda. Cuiusmodi eſt Baptiſmus
in eccleſia; Sabitus monaſtiorum diverſi coloris in monachorum
fratrumque congregacionibus: talis itaque circumciſio in Synagoga ve-
teris Legis, quae circumciſi dumtaxat data eſt; ſi tamen aliq̄ na-
tiones ſunt, aut unquam fuerunt, quae circumciſione uſq̄ fuerint, ut
Egyptii ſacerdotes, Iſraeliti, Turci Mahometani, Iſtae & alia
natio eſt, quam Iudeos, quibus ut Abrahami poſteris ex promiſſione
in iudicium venturi liberationis, magis fidei Chriſti expectati prote-
ctionem obſervata eſt, et religioſe culta circumciſio. Alii autem
nationibus nec imperata fuit, nec interdicta à Deo. Sic conſuetudo
circumciſiendi ſc. q̄ ſi qui vero ^{Ethiopes} ~~Indi~~ Indae quae ad imitationem
Chriſti circumciſuntur, id certe ex ignorantiâ promanât; neſciunt enim
quid faciunt, cum in quo non debent, Chriſti factum volunt imi-
tari. Quid enim! clavis perſorant manus! ſpinis torquent caput:
ut X. m̄ imitentur; ut eius dolores ſentiant: ipſe Xp̄m
imitari debemus, in quo ipſe voluit noſtrum fieri exemplar: ſcilicet
in uſq̄ puritate, in motum ſanctitate, in uſq̄ omnium
exercitatione. Nec enim circumciſus eſt, ut nos carne circumci-
demur, ſed ipſe, ſuperflua carnis deſideria reſecante, mo-
tus viuos, cohibentes, pravae denique appetitione cruci figen-
ter. ut infra docet Ap̄t̄s v. 24. de ſpirituali circum-
ciſione egregie Volter Percur. Gen. 17. in fine Diſp. 1. ſuper
v. 11.

ſtolia in V. 4.

14. Quia uero eſt à Chriſto. id poſſimum agit Ap̄t̄olus, ut ex
animis Galatarum ^{illam} ~~ipſam~~ opinionem euellat, quam à Pſeudo ap̄t̄is
ſuſcepit, per Legi obſervationem, ſeu per circumciſionem iuſtitiã
acquiri. declarat autem Soc v. 4. maniſeſtiſſis uerbis eorū acceptio-
nem: quam prius v. 2. et 3. inſinuarat. q. d. cur appetitis cir-
cumciſi. cur Legem, et ceremonias amatís! cur tam arduum, ac
difficile iugum ~~subire~~ ſubire non renuſtatis? nunc, ut iuſti effici-
mini! Prohi dolor! quam miſere aberratis! ~~quam~~ quam per dicit fa-
lſumini. uſq̄q̄ auctor Chriſti eſt. cuius una gratia iuſtoſ facit.

Nam gratia & veritas aut dilectus per lesum x. facta est
 Nihil vobis Chrus prodest; omnino mentes eius estis exper-
 tet ac vacuis a gratia per eum accepta caditis; dum legem
 amplexi per eum putatis vos cultos fieri. Legem vero amplalimini
 cum circumfione signamini. Nunc sensus genuinus Suius loci
 & contextus. Nunc verba expendamus.

2.

Euacuati estis a xpo (nempe a vobis metysis; tunc ipsi vos ipsos
 Chro euacuati, nam ut notat Corn. G. quu verbum, licet passiuu qz Corne-
 mificationis, habet tamen reflexum passionis a se ipso significatum, ^{et a loco}
 vel actionis in se ipsum; sicut Socratica verba in coniugato. ^{quod dicitur}
 q. d. pleni eratis xpo ^{et sic} per gratiam, Col. 2. 3. ^{quod dicitur}
 vasa electionis eratis Chrum lesum portaturis, sed euacuatis vos
 Soc oleo, Soc Balsamo, Soc preciosissimo odore, dum velut dum
 Legi liquorem admittitis; Civitatis a sua Domo Chrum, dum Mo-
 sem annosum senem introducitis; quasi nucleis Legi exremo-
 nisi replentes animos vestros Chri fide ac donis. ^{et sic}
 Rego est (ait Aug) illa proscriptio, qua x. superior proscrip-
 tum dixerat, ut, cum ^{ipsi} euacuarentur a xpo, ^{et sic} ab eis,
 tamquam a possessione, quam tenebat, abirent; opera Legi in
 eam possessionem, tamquam in vauara, induerentur

3.

Syr. venit re. Destituti a Meschicho i. a Mescha, a xpo q. d.
 defecit, & alieni facti estis, vti milites ingrati, et perfidi.
 atque acleo non modo stipendia militiqz Christianiqz receistis,
 sed eum fructum dram amiseris, quem ut vitæ vitz in seta
 palmites pro ferre debuitis. ^{et sic} Caiet. & Arius Aboliti
estis; alij delecti, abradi, exclusi a xpo & a liberis suis,
 qui liber est vitæ. ^{et sic} Neum. superceditis, ab opere cessatis
 x. qui arbitratur, inquit se iustificari, vel alicui opere
 Legi, & gram y dicit, & consequenter non stat in fide, quam
 professus fuerat, Chri. quod vero prius de circumfione, nunc
 de omni observantia Legi docet Aplos. 2. per eam. ^{et sic} reclat
manem fidem, & cultam xpi. ^{et sic} Nec enim (dixerat ante e) ^{et sic}

§ §

Nec duo qz.

duobus dominis servire, nec umbram legis simul, & veritatem
euangelij tenere facit.

Qui in lege v. per legem vel servanda lege, ut vobis pseudo doc-
torum suadent, & vos forte creditis, iustificamini. v. pro vobis fer-
ri vos iustificari, vel dicitis vos iustificari. Vel pro igno ponitur
p. tropum Metonymiam. ut in illo Marcini Tunc Phæton haday

mureo circum dat amare Corus. i. carit circum data. simili tropo
dicitur qui mundatur in cenosa palude, magis inquinatur v. qui
vult, vel dicit se mundari, credit se mundari. agraria exci-
dit non modo, ut qui hospitem cavaret, oleum & oporem per-
ditis, verum ab amicitia Dei. & state filiorum eius cadit.

Et sicut cruda ex arbore poma in auulsa, sic vos permixta
ratione auulsi a Christo vitz arbore ad terram, i. legem
Mosaicam terrena pollicentem alisi, & afflicti, non est cur
maturitatem & temoz speretis proximoz.

Abique in fluxu
graz arecentes, tabescentes que peribitis. Cum etiam, quem ad-
modum ille Naaman Leprosus frustra iter assumpsisset in Sama-
riam, si tamen sperto Iordane, flumina intraret Syriæ, nihil
que ei eligi profuisset adhortatio ad lepro mundiciem: ita
qui alios graz fontes querunt, quam Xpi baptisma, ab spe
decidunt, & Leprosi manent. qui mundiciem desideratam
facile consequuti fuissent, si veltamomentoz paruissent. Me-
rito igitur quam tenuerant gratiam, imo qua iustificati sunt, per
dant illi amittunt, qui ingrati aut ignari, neque quantas vitz
gratia habeat intelligunt, neque beneficii magnitudinem dig-
no estimant precu. Observatio

Si deatur cuiuspiam idem illa duo esse euacu est a X. & agia
excidi. sed, ut idem valere faveamus cum Deus. Card.icali-
quo modo distinguimus putamus. cum s. Brunoyt infra ostendam.

Primum de his iudaizantibz illud affirmat Apley, quod & sapio
fetur obigisse can. Nam quippe manent, et quod tenuerant
perabant amplius cooptetate in, et persequente umbram.

Observatio

Si deatur cuiuspiam idem illa duo esse euacu est a X. & agia
excidi. sed, ut idem valere faveamus cum Deus. Card.icali-
quo modo distinguimus putamus. cum s. Brunoyt infra ostendam.

Primum de his iudaizantibz illud affirmat Apley, quod & sapio
fetur obigisse can. Nam quippe manent, et quod tenuerant
perabant amplius cooptetate in, et persequente umbram.

§

possessio carent, proque umbraticis diuitiis, veras deperdunt. sic
 illi auidi circumfisionis a. umbrę, The saurum verum. 1. X^m de
 relinquunt, et vacui manent, Et sine Chro. De inde qui non con-
 tenti Xpo, propterea que sunt Legem, ut iustificentur, ipsam iu-
 stificationem, quam posse derant, ab se repellunt. Hi mundiciam
 expectantes, a mundicia cadunt; mundani cupientes immundi
 fiunt; velut rus tota in volutabro lutu. quid enim iam illi nity, q cere
 ille casse ceremonie. illa lex antiquata, Et a tunc compo, si lutum ^{monie} casse. lex
 Et mori. ^{antiqua} sic arbitror interpretationem intelligi Theodori Theodori
 qui Legem, inquit, dedit, gratiam se daturum promissit. Itac
 data, illa superuacanea effecta est. similiter Amb. Gra. ^{Ambrosi}
 inquit, successit onerib; Legi; qui illa suscepit, Sanc amittit.
 ut dicitur Sisypho proverbio, no caben en vn sac, no pueden
 comer en vn plato ley y graua. sury. lex debitorem fa- ^{seruanda}
 cit, gratia debitorum condonat legi; si ergo debitorem ^{q lex debet}
 condidit, gram reuocidit, atque ulro perdidit. ^{quid, sed} ^{gratia con-}
^{demat.} ^{Augustin}
gratia Xpi propter ingratitude cadunt, qui nolunt a
debito Legi uniuersę facienda liberari. Hic versu faule ^{Morali}
 queat ad more; transferri, si ea, que de lege, Et circumfisionis ^{reprobata}
 cupiditate diuantur, de affectu rer; mundi Sisy cadunt,
 ac de peccato enunciat. C Sisy enim nihil prodest inherenti
 reb; ac desideris secularib;. euacuat se a Xpo, qui pe-
 ccati se obstringit; qui scelera admittit a gra exudit, qui
 concubine se tradit, ony suscepit Inger, omnib; cupit ^{distab} muli-
 erule libidinosę seruat necesse est. Chro vale dicit, qui
 in libidine voluntatem querit, a gra exudit, Et quasi in tur-
 bato Oceano sine gubernatore, qui teneat clauum, nauigans ar-
 tum patitur naufragium.

6.

7.

Euacuat est a Xpo Hęc verba puncto, Claudie Theodoretus ^{Theodoret}
 Reliqua conuicta Legit. item Ansel. Grę κατηνύθη από το Χριστού.
 άγροί enim, ούτως quasi άγροί (in q Inq) sine opere, inde καταγεία ^{Sin}
 cessare

quæ veram doctrinam ^{tradimus, non quidem} ~~tradimus, non quidem~~ ex legis observatione,
 non ex circumstantiis vite, non ex merito alicuius operis nostri, aut
 virtute humanarum actionum; sed spiritu ex fide i. per spiritum sanc-
 tum virtutem adhibere receptionem præparat fides: quæ, ea etiam pro-
 ueniente, donatur. Spem iustitiæ, a quam in vobis habemus iustitiam, Expe-
 ctamus, id est expectare solemus, ut, scilicet augetur, si adest;
 si non adest, adueniat. ^{Sec. expositio consonat} ^{S. Th. d. 2. q. 84. a. 2. c. 2.} ^{S. Th. d. 2. q. 84. a. 2. c. 2.}
 verba sunt. Nihil operum habemus illis legalibus; sufficit enim
fides, ad hoc, ut donet nobis spiritum; & per hunc iustitiam, multa
que insuper, & magna bona.

Est & Ambrosio conformis, qui ita ait. Aperitum est, quod dicitur,
quæ spes iustificationis in fide est, per spiritum, non per opera legis.
In fide enim spiritualiter Deo seruitur, deuotione mentis & pu-
ritate cordis. Alludit ad illud Ioa 4. Deus spiritus est, & qui
cum adorant in spiritu & veritate oportet adorare. Candelme

3.

positionem habet Theophylactus. Probat eum Adamo iustitiam
 Nazquez. Arb. & Marian. ^{Et eum Anselm. & Theodor. vero} ^{Cap. 2. d. 2.}
spem iustitiæ, de primis iustitiæ exponit, & gra. ita enim ait. Sic
cepta astra spiritus promissi credentes vitam futuram expectamus,
que immortalitate ornata non habet peccati obstaculum. ^{Cap. 3. d. 2.}
 Vnumque iuxta per spem iustitiæ gratiam intellectus, & glo-
 riam, que ex ea velut semine pullulat. Audi illum. Non fi-
dèles non expectamus ex lege saluari, sed per super uentionem
spiritus sancti ex fide, nam oportet nostram afferre fidem, &
ita per spiritum accipere iustitiam, spem iustitiæ expectamus per
gratiam ^{per spiritum sanctum} saluari expectamus. Combardu sic etiam
 explicat spem iustitiæ i. vitam æternam, quam sperat
 iustitia, vel qua speratur ipsa iustitia. Fides enim est uentura
 & iustitia iustitiam sperat in ea renouari, ac proficere spiritu i. ^{per spiritum sanctum}
 per spiritum sanctum. Hinc interpretatione consentit S. Th. ^{2. d. 2. q. 84. a. 2. c. 2.}
 Ansel. Lomb. Tullio - Adam. Legion. Arias. Trexi, Corn. sic Corn. ^{2. d. 2. q. 84. a. 2. c. 2.}
 vero loquitur Paulus ut 2. d. expectamus beatam spem, i. bea. ^{Tit. 2. d. 2. q. 84. a. 2. c. 2.}
 titudinem speratam 2. d. 2. Corona iustitiæ ^{pro eadem}
 eterna vita

vita; ut Soc. Veris spem iustitiae expectamus; spes namque pro re spe-
rata ponitur, iustitiae vero dicitur, quia iustitiae debetur, atque ex
iustitia datur. Hypallagen agnovit Corn. spem iustitiae, pro iusti-
tiam spem i. spem ad quam angelant univesi.

Prim. spem i. spiritualibus actibus, non carnalibus, ex fide, non ex
lege, spem iustitiae expect. spe enim saluti facti sumus. Putatur
Hier. spirituali conversione perfectae fidei spem nos iustitiae im-
mortalem accepturos esse mercedem. Maniana Evangelium vocat
spem legis carnali comparatum. Per illud iustificari speramus, ea
est spes nostrae iustitiae, & iustificationis.

Scip. nos qui veram, & incorruptam in Iesu X. m. fidem sectamur,
spem, non legis, spem sancti suavitur nos tamquam filios marentis dudu,
non legis terrore, & minis ammoti, spem habet. exp. Propterea
non illius quidem, quae in lege, sed in fide posita est, iustitiae fru-
ctum, & aeterna saluet salutem, quae non legis, sed fidei iustitiae promi-
ssa est. Hec est illa interpretatio d. allata Theodoret. eam
dem sequitur Carstanus & Cat. Sarrinus.

Hieronymi interpretationem moralem dicit Primasius, quam sic re-
fert. spem ad distinctionem litterae posuit; spes vero iustitiae Christi
intelligendus est; quia ipse est veritas, patientia, spes, iustitia, om-
nia virtutes, cum nos secundum expectamus salutem; quo iudicatu-
ry est omnia. Etiam non in patientia, sed in errore & iustitia af-
futurum, sequitur eandem. Cladius.

Quaeque per ^{spiritum} spem aliqui intelligunt spem sanctum; alii spem
talem legis intelligunt; verum satis congrue intelligitur ipsa
gratia, quae dicitur spiritus. ex catharico sic infero, ergo ad
salutem consequendam, quae ut fidei, spem iustitiae, non valet illa
carnalis circumscriptio, sed spiritualis, quae a spem venit. Hoc est do-
num Charitatis, & dicitur gratia, quae est ex fide, ita ut ex ipsa
Charitate formaliter iustitiam ^{simus} nam per Sanc exudimur de
beata spem iustitiae, quam expectamus, & quam sumus iustis sua
die retribuendam; quia promissit illis Deus;

Utramq; vel X^m

Plena intelligentia suam versu hinc erit. Nos iudaizantes secuti
receptores, quiriti in lege iustitiam, ut temporalia bona conuequa-
mini, & dum litteram scrutamini occidentem, & debitores vos fa-
citis, quasi reiecta fide a gra exudere, & a Xpo desistere vul-
tis, quod consilium abijciatis necesse est, si vos & ex animo
iustificari & saluari desideratis ad nostri imitationem.

Et enim nos Apli & reliqui fideles, qui sineque Claustrum re-
gionem sub crucis Chri vexillo tenemus, non littera occidente
sed spu uiuificante ^{in h. i.} non carnaliter bona uisibilia ac
temporalia, sed spiritualiter inuisibilia & eterna desideramus,
atque ex fide, que est speranda substantia res,
argumentum non apparentum, sane spem. Sane fructum iustitiae,
Sane inquam coronam iustitiae a Deo se diligentibus promissam
senti, atque secum mente, relictet, fide munita (sa) spu s.
inty mouente, & clamante Abba pater (Trexo) expectamus.
de fide uita Coatum Aplum patet ex sequenti versu, quo
hic confirmatur & explicatur. Supponitur ergo fideles esse
iustos, de quibus hic sermo est, atque adeo, non iustificationis ex-
pectationem, sed coronam & premij illam consequenti, proposuit.
Hec explicatio colligitur ex Aug. Amb. Hiero. Prim.

Theod. cum, quam sequuntur multi recentiore, ut supra
patet, nec repugnat Chrysostomo, approbat etiam Ansel. &

Bruno.

Appendix.

Hic Carl. tres probat expositiones, quae praecipuas esse patet.
ex i. a. clari aut Sorobg. spem iustitiae. tripliciter (inquit) inte-
ligi potest, actus pro uirtute, qua speramus, nempe spe. Pa-
triae, pro re sperata, scilicet uita eterna, quam speramus ex
iustitia, erit que consummata iustitia; vel pro uirtute iustitiae, que
perfectam facit spem de iustitia consummata, quam Sabitari sumus,
item pro causa spei Chri. Itaque inquit spu, i. per X^m
expectamus, qui nobis daturus est iustitiam, & iustificationem. Hec

7.

Hec expositio non emittit eam claritatem, quam prae se fert verbum
Expectamus si ad C. Sum. & ad iustificacionem refertur, ideo
 minus placet, quae reliqua: q. 1. Som. sp. ult. i. iustitia & spes
et gratia beatitudinem. Regem. anim in spi vivam. i. X. per quem nobis
spey ultiq; quatenus per eum iustificatur, qui factus est nobis sapia.
 & iustitia. 3. spem quae e de iustitia, ut iustificemur, non per legem,
 sed per fidem. Arbitramur Soem iustificari p fidem sine operibus
Legis. q 4 rem operatum, magis condit iustitia, in reliquo refo. e mi
Cor iustiq. r. ex fide qz iustitia Dei est per fidem Iesu xpi. i. que
fides no e ab Soemine, sed ab st. qui eam inspirat. Accip. spum
grat fides ex spu, ita ex fide iustitia, ex iustitia spey, per quam
peruenimus ad vitam eternam. Hec autem spes non venit ex
 concume, neque ex Gentilitate, quia nihil faciunt ad hoc. ut re.
 quitur v. 6. ¶ In v. 6. scholia.

v. 6. Nam in Christo Jesu etc. causam subiungit Apostolus cur ex fide
 sit expectanda salus; nempe quia sola fides charitate formata
 atque ad Deo efficax, X. nobis conficiat, ut per eum vitam eter-
 nam consequamur, praeterea nihil. Secundum I. Som. causam i. Tho.
 etiam reddat propositi exempli. Ideo enim dicitur in fide Christi-
 tiani, quia fides operans per dilectionem est, quae sola valet
 apud X. ¶ Theoria 1.

2. Similis locus i. Cor. 7. 12 Circumcisus quis vocatus est, non
adducat praeputium: in praeputio alicuius vocatus est, non circum-
cidatur. Circumcisio nihil est, & praeputium nihil est, sed

+ Xistis sacrosanctis A. Biblioth.
 de Symacho loquens. Item in
 secunda circuncisione circuncisus
 est. Hoc enim moris apud veteres
 iudgos fuit, ut qui a iudgii ad sama-
 ritas, & a Samaritani vice ad Helys
 profugerent, de novo circunciderentur, ut
 in iustitia iustitiam modici nihil
 attraheret, quod sparsitatem appellat,
 quo quidem pudendi iustitia supra
 glandem attabant. & glutinavit
 circuncidati iterum praeputium denudati
 glande super in duabatur, super in duabatur
 iterum a iustitia dabat. Cuius Paulus i.
 ad Cor. mentionem facit (ut sup)
 Tamen si Hieronymus ex pendentibus illud.
 i. iustis. (quod sup positum est) affirmat
 non id in patibatur, sed in corpe filij iustitiae

Observatio mundatorum Dei. Viphani arbitrat Paulum
 Sic reprehendit, quos, qui ante mediam, quo dicitur esse hadi-
 cit ceteris lib. 7. cap. 25) excrescere iterum praeputium
 bant, quod inuentum diaboli ab Erau usurpatum, ut Chara-
 terem in se a P. impressum deleteret, ait idem Epip. 5. Cuius
 simulatore videtur notasse i. Machab. 1. 16. cum ait, Et fac-
 runt sibi praeputia & recesserunt a iustitia. Et iustis sunt
 nationibus. Refert Vazquez in 3. p. 702. disp. 163. c. 2. ¶
 Hae Xistis, quibus dicitur declarantur, & circuncidantur. ¶
 Scholia

~~De part. Verborum in 3. p. 163. c. 2.~~

At scholia

in X. i. in xpianismo, in vita secundum ^{Christum} ~~Christum~~ in ^{instituta} ~~instituta~~, in ^{repu} ~~repu~~
 fidelium seu ecclesia Christi. Ponitur hic per Metonymiam
 causa pro effectu, seu possessio pro re possessa. ut in illo
 Poeta. Item proximus ardet Vcalegon. i. domus Vcalegonis sic
 Homerus ponitur pro eius poemate, Aristoteles pro illius scriptis.
 Rex pro suo regno, sic in veteri testamto sic ponitur Israel
 et Jacob pro populo et regno israelitarum. ut Ps. 113. In exi-
tu israel de egypto. domus Jacob de populo barbaro. Por-
 titur pars est prioris expositionis. Ps. 72. qui regis israel in-
tende, qui de ducis velut ouem dorep. vbi nomina patrum
 ponuntur pro populo ab eis deriuato, quemque ipse in Eryp-
 to, alter velut Pater, alter vt rex gubernarant. Xpus
 ergo autor, domus, Rex ecclesie, qui regnum celorum nun-
 cupatur pro ea nominatur, sic dicimus Hispani En s. Fran-
 co vale sino la pobreza voluntaria, En 5. Domingo la le-
 tra i pulpitto, En Iesus la obediencia. r. apud s. Fran-
 cisum i. in ordine sancte Francis, resus vocatur domus
 societas iesu professarum Romae. Tantisper immoratur in ^{rem} ~~re~~ ^{recesserit} ~~recesserit~~
 scriptis sacris in ~~recesserit~~ ^{recesserit} ~~recesserit~~

3.

Neque Circumcisio, quam tam supra modum predicant apud vos
 Pseudo apti neque proputium, quo non nulli inter gentiles ma-
 xime gloriant, Abrahami ne quibus exemplum iactabundi pro-
 ferentes, qui prius fuerit in proputio ex fide iustus, quacir-
 cumisus, aliquid valent vel ad iustitiam comparandam vel
 ad eternam vitam adipiscendam

4.

Sed una valet dumtaxat fides, non Sithonica, non Aristoti-
 lica, non Sumana, sed diuina, eaque non nuda, inermis, mor-
 tua; verum, que per Charitatem operatur, per dilectionem
 exercetur, exiit que in opus: non alia quidem fides, sed que
 Charitate formata, atque perfecta est; ex qua iustus uiuit. Theo-
 clorety sicut militem bonum, non color, sine ^{aper} ~~aper~~ ^{aper} ~~aper~~, sine can-
 didis

sive candidus facit, sed belli peritiam et pugnantem dexte-
ritiam, sic perfectum. Xpianum, non carnalis circumcisio ritus,
non proputi, conseruans, ac retentio inuicis pellitibus; sed
fides ~~efficit~~, que inuicem est et conuincta Charitate, ac dilec-
tione, que et Deum colimus, et proximos nri magis cordis, alimus,
et precepta naturalia, diuina, que que ex ipsis deriuantur, nec
in ipsis fundata iuste, et rite imperantur, implemus.

¶ De Cetero. Virtutes (inquit) Christiane amplectendae, que ex Cha-
ritate omnes manant; ^{virtus} fugienda, que certi Charitatem aduer-
santur; alia omnia, ex quibus sunt circumcisio et Proputium, exter-
na sunt, omnino ad utilitatem conferunt; que et in Xpo Iesu. Dicitur
ergo diluam est i. v. 4. eos operam fallere, qui ex lege sive ex
circumcisione legali iustitiam quereret; extra chorum eos quidem
saltare, ^{longe} que sagittas ab scopo iaculanti. sic expli-
cant Amb. Chris. St. Glos, or. s. S. Lyran. Calet, Claud. Legion. Lomb.

+ Longe

Pamp. Sicut
Amb.
S.

¶ Cardinalis Doleus super cap. 10 ad Rom. sic interpretatur
Lex circumcisio, neque proputium valet ad veram iustitiam
X. sed fides est. Atque fide enim neque Lex Mosi, neque
naturus Lex coram Deo est aliquid momenti. Secundum Sane
expositionem circumcisio ponitur pro circumciso, signum pro re
instituta, vel abstractum pro concreto. similiter proputium pro-
habentibus illud, qui troyus valde usitatus est. ^{Legionensis}
Apud X. locum non habet neque iudicium circumcisus legitimus
ritus Mosai, neque gentili proputi participis, eum que vuen-
di ratio, et institutum, sive ad prescriptum naturae, sive aliter
vnuat, dum taxat illiusm pro quo fidelis, qui non otio vacat,
aut virtutum deserit althonem, sed Charitate ornatus man-
data seruat euangelica, Deo cultum, hominibus dilectionem
impendens. ^{similiter}

rely

sed fides que per Char operatur. Et per dilectionem operans
 Ar. efficax. Gr. ενεργουμένη, quod participium est temporis instan-
 tis, sive presentis, vel si medij, sumitur aut actua in signi-
 ficatione ab Eras. & Aria, ut videtur, sed à Cyr, qui vertit per-
fectus, videtur in passiva sumptum, quod etiam nonnulli aucto-
 ritate vulgari interprete factum ait, ut operatur sit passivum, at me-
 lius pro activo accipitur uti verbum deponens.

¶ Theoria 2.

Ex Chrysost. liberius aggressus Galatas Paulus, & à cir-
 cumcisionis ac Preputij curiositate, & studio avertere conatur.

Deiuit vero illam collocans, ac conferens cum preputio. Fides
 tamen est, que discrimen facit Christiani à ludæo, atque Gen-
 tili. Coeterum ad X. per baptismum accedent, neque cir-
 cumcissum esse prodest, neque preputio proditum esse obest. Neu-
 trum enim ad rem Christianam facit. sed una fides chari-
 tate munita, atque ad eum vivax, actiosa, fervida. quem admodum
 enim nihil refert, athleta qui deligitur, ut ad unco naso, vel imo,
 colore atro, seu albo, sed hoc unum spectatur ut sit viribg, ste-
 nuus, ac pericula valeat: ita qui in novum testamentum ad-
 scribendus est, modo fides Charitatis sicut sit tenax, om-
 nia hęc corporalia nec si absint noverunt, nec si adsint ad-
 vumentum illi fuerint. At quid hic indifferens facit cum
 supra v. 2. ut noxiam, damnant circumcissionem: N. ex Aug.
 & Rom. de se indifferentem esse, ex intentione tamen ponen-
 tis in ea salutis spem, commoda bilem, ac permissivam. Ex Chrysost.

¶ Theor. 3. Hic locutus est de iis qui non dum ad fidem
 venerant, supra de iam fidei imitatio.

¶ Theoria 3.

Fides, que per Cha. op. Prim. ergo & fides operatur, qui enim
 Des credit, attendit mandatis, namque credit futuris amplius
 operatur, quam qui presentem poenam meruit. Aug. per cha-
 ritatem, (inquit) nam sub iugo legis servitus per timorem opera-
 tur.

6.

7.

Per Charitatem Chrys. hoc perscringit Galatas, qui si X^m diligenter, minime redemptorem suum deseruissent, ut, legalib⁹ adhaerent ^{ceremoniis.} Simul etiam malos doctores notat qui in Charitate fraterna flagrant, non tam male consulissent Galatas, ut a X^{po} auerentur.

Chrys.

8.

Fides quae a Charitate vim operandi habet, Legion quae spirat amorem s. 7°. Fides enim cognita est verbi Dei quod non habetur perfecte, nec cognoscitur perfecte, nisi habetur amor. Probat excell. ep. S. 317. Habitare X^m per fidem in cordib⁹ v^o in charitate radicati & fundati. ut possitis comprehendere cum omnib⁹ sanctis, quae sit Caritas & Cogitudo & sublimatus & profundum: scire etiam super eminentem scientiam Charitatem X^m. De q^o s. 7°. Soc loco. Ex C. atarino sic explicio testimonium Pauli. Habitat in nobis X⁹ per fidem, cum in eum sincere credimus. non illa fides hic intelligitur, quae homines credunt; sed quae habet adiunctam Charitatem. Per q^o Somo, cum iam egerit radicatus in X^{po}, incipit scire latitudinem bonitatis, & misericordiae Dei eius. cui vero sit X^m natum & nobis datum, a nobis & pro nobis crucifixum, habet aditum facillimum, & pulcherrimum ad super eminentem Charitatem, ad quam Aptus semper vehementissime cohortatur, & super omnia; quae tamen non potest confluere, nisi ex hac scientia per multam fidem in nobis insperata & radicata. Patet itaq³ ex fidei cognitione oriri Charitatem, & rursus ex Charitate per hanc cognitionem fidei, quod etiam Primasius melius ait, ut modo vetuli sic s. Interprete Varietas.

Legion.

Eph. 3. 17

ep. S. 317. cat. S. 317.

9.

Amb. fides Charitate fraterna debet nutiri, ut perfectio sit creditivissima operans, non ut vulgo sonat, sed occultam suam vim exercens in nobis: quod proprium est spiritus; sentitur enim vis cum ipse nunquam appareat. Nam legem vultu efficitatem videri, contra fidem efficacem. Addit Trexo, ad pro-

primus

ambrosius

ep. 317.

trexo

standan

præstantiam scilicet veram utilitatem. unde ^{v. 19.} Indicium quod cre-
ditur. Beneficium. At quoniam fides invisibilis est, & per se cerri-
mum non potest. ostende mihi eam saltem ex operibus tuis, quibus
fides expluit vim suam vividam, & occultam.]

Miserere, fides efficax esse debet, prodire in opera sancta.
Næc apud Deum valet, non lex.

Seraphicus. Non lubrico, & periculoso tramite legy, sed recta
via & plana fidei efficacis per Charitatem proximi ad gloriam
tenditur sempiterna, hæc communis via tam in dco q̄ gentili-
Thesodorey circumcisio. Preputii discrimen fidei substat.

Cat Sar. Circumcisionem carnalem non valere in X̄ idem
est, quod euamisse, quia X̄ attulit spiritualem, que in bap-
tismo fit. Indecessat illa carnis, que prius quam venisset X̄,
& fides ætelle explicita, valebat quidem ex fide X̄ venturi. Pre-
putium aut non valere in X̄ videtur, quod euamissa, quia X̄
attulit. Clarum erit q̄ in X̄. i. cum quis X̄. m. baptizatus in-
duty est, & iam iustificatus solum valet fides ad expleto-
nem spei. i. ad salutem. fides inquam non sola, & nuda, ut
sunt Særetici, a quibus quantumvis versuti, & callidit, & omnia
ad peruersum dogma referentibus, non poterit tamen hic locus un-
q̄ contra opera deprecari, opera quoniam fides. que som-
nem oculosum reddat. nihil minus. sed que per dilect. opat.

Hæc est que absolutam iustificationem efficit. v. Maldonatum in
Joan. c. 6. 29. hæreticos refutatorum efficacis argumenti.
Anay. Nam ut conclusionem infert, non valere circumcisionem
& preputium, ut pote que in carne sunt, sed fidem viuam ac
aliuam; cum is qui rectam euangelij rationem tenet ac docet,
non habeat iustificationis definitionem in opere ceremoniali et
carnali; sed operet utilitatem per ipsum et fide. in X̄. sebi
donandam; hocque expulcat, qui ad X̄. m. tendat.

¶ Digressio. I. De Vera uite Agentia Salutis v. 6.

Contra Særeticos declaratur & explicatur vera et catholica doc.

11.

Primo videamus, quomodo iustificatio fiat, per quam homo
 ex impio iustus efficitur, non more scholastico, sed breviter, qua-
 tenus ad summi loci explanationem necesse est. Hoc maxime
 animadvertere oportet, aliud quidem esse hominem formali-
 ter, & perfecte, aliud dispositivè ac imperfectè, seu inchoa-
 tivè iustificari. Hoc enim precedit, illud vero subsequitur. Dico
 ergo nunquam iustificationem contingere in homine, nisi debita quoque
 necessariae processerint dispositiones, & preparationes, quae, quibus
 aptum fiat subiectum ad formam iustificationis induendam
 ac recipiendam. Haec vero sunt potissimum, actus nempe fidei, Actus huius
necesse est
iustificationis
 penitentiae, spei, Charitatis. Per quos aliter duntaxat fit
 homo dispositivè iustus, non tamen formaliter. Verum si
 hi actus sufficientes omnino sint, ad iustitiam induendam for-
 mam, illis ipsos actuum habitus consequuntur fidei, spei,
 Charitatis, & gratiae. Per hocque homo formaliter iustifi-
 catur, ac iustus sanctusque dicitur, est que re ipsa. sed ha-
 bitus gratiae dicitur esse iustitia, per quam habet homo, ut ait Habitus in
iustificatione
 verus, sanctus & gratus Charusque Dico: reliqui vero ha-
 bitus, sicut etiam virtutum habitus, ex hac radice oriuntur.

12.

Patet igitur in iustificatione, cum primum homo iustitiam nan-
 ciscitur, non solum procedere fidei & Charitatis actus, sed et
 habitus etiam sese invicem comitari, simulque esse. Imo
 si alteruter eorum abesset, homo iustus dici non posset. Sic
 enim, cum crimen quis admittit lethale, desinit esse iustus, si
 cet maneat adhuc fidelis. Quoniam cum crimen Charitatis
 tatem ab anima exterminat, & si necesse non est, ut fidem
 excludat. Lethalis enim
relinquitur
non fidelis

13.

Unde rursus infero non modo ad primam iustitiam quam
 verè & formaliter iustitiam, sed ad augmentum ipsius, &
 secundam iustitiam dicitur, necessarium esse cum habitu fidei adesse
 etiam habitum Charitatis. Ut sic doctrinam Pauli intelli-
 gamus Ad iustitiam
sive primam
sive secundam
non sufficit
fides, sed
requiritur
etiam habitus
Charitatis

gamm

intelligamus, ^{quā} afferit Fidem per Charitatem operari. Sabinum fidei per Charitatem ita perfici ac formari, ut optet in alium procedere bonum, laudabilem & meritorium. Nam cum fides inhaereat in mente, respiciat autem finem, seu bonum, quod obiectum est Charitatis in voluntate existentis, operis precium est, alij fidei a voluntate munita atq; in bona Charitate imperetur; alioquin nec laude dignus esset, nec primum mereretur. Propterea igitur dicitur fidei a Charitate formari ac perfici; quia fidei actus, quatenus moralis est, ac voluntarius a fine speciem sumit, atque adeo formam & ultimum Complementum.

Dupliciter autem intelligi potest fides operari per Charitatem, primo quia opus, seu actus fidei exercetur ex imperio & obediētia Charitatis, quae illum in finem dirigit ultimum: sic enim & miles per imperatorem iurāt, cum eius imperium in praesentia sequitur, ordinem quae illi ab illo prescriptum servat. Et qui in Choro salutat per Choragum, cuius vestigijs insulat, & alium sequitur, primum obinet; secundo modo intelligitur fides per Charitatem operari, quia illuminando mentem praeparat animam, adaptatque, ut opera, alij quae Charitatis exequatur. Nam velut ante ambulo fides praeparat Charitatem, faciem quae praefert omnia regum virtutum. Tunc fit ut quae opera Charitatis efficiunt, dicatur nec immerito, fides efficiere, non quidem se sola, sed per ipsam Charitatem, cui velut administra fidei obtemperat, cum vero Charitatis, ut non modo augetur suo opere utilitatem, & gratiam. sed a principio illam inducere in animam; condit plane, tam de una quam de altera iustitia. Sic est, de prima, ac de secunda iustitia verum esse, quod Paulus asserit in 1 Cor. 13. in iustificacione vel ad gratiam Dei in mundum, ac promissionem unam fidem per Charitatem operantem valere; pra-

14.

salutat

15.

propterea nihil. Charitas videlicet omnia complectatur, & Charitas
 comprehendit omnia, legem implet, prophetica oracula
 unita esse non patitur: atque (ut serael dicam) ea virtute om-
 nes inter ipsas, scum que perfectissimo nexu deunitate tenet. Ut
 dice non iniuria queat virtutem hyacinthinam symbolum fuisse
 suum pulcherrime virtutis. illa enim colore coelum referebat, of-
 fuis indumenta reliqua summi sacerdotis connebat: Chari-
 tate autem & universas virtutes ad celum, hoc est, ad Deum
 ordinat, & dum hoc prestat munus, omnes copulat, & velut
 perfectissimo vinculo attingit. quare Col. 3. 14. super omnia
 (inquit Aply) Charitatem habere quod est vinculum per-
fectissimum.

16.

Ex dictis iam palam est, peruersa nimis Lutheri sectatorum, Sum-
 Pauli locum intellexisse, ut enim heresim suam varam
 veritatemque tueantur, qua fide nuda iustitiam concludunt, non
 verentur contra Apostolum 1. Cor. 13. summam omnium virtu-
 tum Charitati summam iniuriam facere; illi fidem pro-
 ferentes, quod dum excellentissimam dicunt, videri reliquas om-
 nes virtutes, ipsi velut affectam & minutam subducunt chari-
 tatem; & iam pro tenuitate, & temeritate sui ingenii, non
 pro veritate & dignitate vci grauissimè explicantes. Soc loco
 verba Aply, dicunt Charitatem esse effectum fidei; a quo
 negant illam abesse unquam posse, ac nihil aliud esse
 affectum fidei; fidem per Charitatem operari, quam ex
 fide Charitatem pullulare: & Soc velut organo fidem
 uti ad sua opera. sed abeat procul a Christo pectore per-
 uiosus error, exitialis que heresis iam dum anat Bernabæ
 sententia damnata. Cat Solica doctrina hec est fidem
 nonnunquam abique charitate reperiri, ut in Demone, atque
 in homine, qui crimen admittit conferum. Atque adeo
 non semper, aut necessario ex fide exoritur Charitatem;

amen

tamen in hac & eterna dignum mercede posse fidem unquam
operari, nisi eius fides Charitate imbuetur, formetur, & exaltetur,
ad opus. Hec itaq; sententia Pauli certissima, qua docet
fide per Charitatem operante iustitiam veram atq; Christianam ob-
tineri. Cuius vero tam hebeti ingenio sit, qui vel mediocriter
studius, non videat propositionem illam, dum cause precipuam
simul adiungitur, non instrumentalem, sed precipuam efficientiam
indicare, ut cum dicuntur Somites per X^m Verbum obtinui-
sse salutem. Cuius item ex philosophis ignoret eandem propo-
sitionem forme causalitatem frequentissime significare, ut cum
corpus dicitur esse, ac vivere ^{per animam} Dei, que pluribus fortasse verbis
expressimus, valde est consona Adami expositio. que sic ha-
bet in Christianismo id unum est, quod valet, fides nempe,
non quies, sed que operatoria est per Charitatem; non tamq;
per effectum suum, sive per instrumentum & organum, sed tamq;
per causam, unde habet ipsa fides efficaciam operandi. Ipsa enim
fides ad operationem iustitiae, tamq; disposita est, accipiens vim
& efficaciam & emergiam operandi per Charitatem. quidam
interpretantur Paulum quati id agit, quo modo ex impiis
quis efficiatur iustus. Alij illam solutum esse putant de
vita Somitis iam iustificati, ut doceat quid agere, & in
quibus occupari qui iustus est. ^{debeat} Et Socr^s sententia fauet illud
in x^o versu. Et aliter ille. Non utrumque probamus, dum
asserimus, tam de prima, quam de secunda iustitia intelli-
gi posse fidem per Charitatem operari. disponit videli-
cet actus fidei ad iustitiam & gratiam; sed non sine Chariti-
tatis actu; operatur deinceps habitus fidei, sed ut lau-
dabiliter operetur, ex imperio Charitatis, aut preferenti-
tamen Charitatis operetur, necesse est. Hoc Mysterium
magnum appellat Anas Non. Nec abire, siquidem Socramq;
Carolina vertitur Christiana vite, & doctrina. que una

17.

18.

fide in X.^m condatur, fide & Charitate peragitur & hinc
 unica ad celeste regnum, via.

Digressio. 2. De Precepto Circumcisionis
 & fine, ac valore

19.

Ut maior lux accedat hinc, que docet Apostolus, dehortans a cir-
 cumcisione Christianos, operis precium dicit originem hincq; ex-
 remone, ac vim eius, quam olim Sabuit, paulo expressit, sed qua
 potero breuitate, explicare. Prima origo circumcisionis ducitur
 ab Abrahamo Patriarcha, cui eam Deus precepit Gen. 17, pre-
cepit que in hac verba. v. 10. Hoc est pactum meum, quod
observabitis inter me & vos, & sementium post te. Circumide-
tur ex vobis omne masculinum. v. 11. & circumcidetis car-
nem pręputij vestri, ut sit in signum fęderis inter me &
vos v. 12. infans octo diebus circumcidetur in vobis omne mas-
culinum in generationibus vestris: tam Vernaculus, quam emp-
htij circumcidetur, & quicumque non fuerit de stirpe vestra
v. 13. erit que pactum meum in carne vestra in fędus eter-
num. v. 14. Masculus, cuius pręputij, caro circumcisa non
fuerit, delebitur anima illa de populo suo, quia pactum me-
um irritum fecit. Hactenus preceptum. Quod exequitur est Abra-
ham ut subiicitur. v. 23. Tulit autę Abraham filium su-
um, & omnes vernaculos domus sue uniuersosque, quos emerat,
cunctosque maris ex omnibus viris domus sue, & circumcidit
carne pręputij eorę. Pactum in ipsa die. sicut precepit
ei Deus. v. 24. Abraham 99. erat annorę, quando
circumcidit carnem pręputij sui. v. 25. & ismael 13 an-
nos impleuerat tempore circumcisionis sue. v. 26. eadem
die circumcisus est Abraham, & ismael filius eius. v. 27. &
omnes viri domus illius, tam Vernaculi, qđ emphtij &
alienigenę pariter circumcisi sunt.

Precepto
Circum-
scisionis

non ex...

Ex hac forma precepti sic non nemo argumentari queat
 adversus eaque assenti D. Paulus. §. cum Sic fuisse Dei
 preceptum multis ante Moysaica[m] legem datum annis, cui illi
 servanti non proderit. Cuius ut v. 12. dictum est. Nam, & si
 Lex Moysi velut umbra evanuerit, ^{Evangelij} luce super exorta, tamen
 pacti Abrahamici signum, quod dictum est fore eternum,
 cur debet afferre tantum detrimentum, ut Cuius minime
 proficit. 2. Nuda ex posteris Abrahami, ut Ismaelitis, Ma-
 dianis, & Idumeis, (ut apparet) ex Sic precepto circumciban-
 tur; & tamen non tenebantur Legem Moysaica[m] observare;
 quomodo igitur dicuntur omnes, qui circumcidentur debitorum esse
 uniusse Legis faciendae. v. 3?

3. Precepto Sic videtur obligare gentes cum verba non solum
 Abrahamum, filiosque eius, ac servos comprehendunt; sed etiam
 qui cumq[ue] de illius stirpe non essent. ut patet. v. 12. & v. 27.
 Vbi alieni gens pariter circumcisi fuisse dicuntur. Igitur & Ga-

4. laty non exclusi erant ab obligatione circumcissionis. 4. Precep-
 tum circumcissionis non datum est ad breve tempus, sed in eter-
 num, ut patet. v. 13. imo tam arcte observandum, ut omittenda
 statuta sit pena mortis, ut patet v. 14. cur ergo non valere
 quicq[ue] dicitur v. 6. & quatur que circumcisio preputio?

5. Circumcissionis finis est utilissimus, et a Deo prescriptus
 v. 11. Ergo non potest dici circumcisio parum aut nihil va-
 lere. §. 3.

Nota. Ut his argumentis respondeamus, primum opus est, ut exacte
 explicemus quid sit circumcisio, quando instituta, quo-
 modo precepta, quibus imposta personis, cui genti obser-
 vanda fuerit. Propter quod excogitata, & introducta, quam-
 diuque duratura, quid denique utilitatis presertulerit.
 Quid circumcisio? Preputij circularis, i. pellucide operientis

05

operientis glandem abscissa seu amputato. Unde Roma-
 ni ludgor ob contemptum gentis ^{luc}appel^l solebant Verpax, curtor
Recutor, Appella, quasi sine pelle, aut cute. Horat. Credat
ludgus Appella. Et recuta qd sabbata pallent: Manhalis Re
curtor, (inguit) fugit in quina ludgor. Ferunt (inguit Salmo)
 qui ista diligentius inuestigarunt solam illam pelliculam toto in
 corpore super vacuam, quam solam Oram sine magna hominis of-
 fensione posse ab humano corpore auferri tradunt. idem eum
 propositio licet dura & acerba (cum sanguinis enim effusione
 & dolore fiebat) tamen non erat sine misericordia. Tally
 Cocuy Relecty circumcisiōni, quia in hoc membro Effectus
 peccati in obedientia se primum manifestavit. (Alcumus Alcumus
 in quæstion.) Et quia signum fidei, qua credebatur Abramam
Christum ex se nasciturum. Calet. Sane vero pelliculam carne
 medica reparari posse, & de novo excrescere quidam dicunt
 ex Corra celso. quod possibile faretur in illis, qui sine carni
 sunt, ut supra dixi. Hoc igitur est quod Deus precepit
Abramam illis verbis v. 11. Circumcidetis carnem pro purgatione
Minister Suius actionis nulli ignitatem designatur, unde per
 quemlibet fieri poterat virum, vel feminam; imo unusquisque
 se ipsum posset circumcidere. Ita fecit Abramam, qui se & domes-
 ticos omnes circumcidit. Septora Oram filium suum. Exo 4 in
Bynam forte virginis Dei partu, que in Spelunca Bethlemitica
 creditur (ita creditur Epiphanius & Origenes) circumcidisse infantem
Israhel. Et cum sensu doloris indami illa verba usasse. non
 sui sanguinis humidi est. Et certe non erat dignior manus, que
 tangeret Verbum Dei in humana carne, qd Dux matris Virginis.
 22. Instrumentum circumcisiōni non necesse erat fieri ex lapide
 uno lustrum M. & Triplicem, ferrum asperit. fuisse, et esse
 suo typi. Et salum repbori. Exo 4 aut Israhel. non inducunt
 præceptum

Horatius
lib. 1. Serm.
Sab. 5. fine.

Manhalis
Re

Salmo

Alcumus

Calet
Pellicula
circumcisiō
an ita
crepant
Celso

Minister

Exo 4
Septora
Oram
cum
Epiphanius

Instrumentum
Sionis

Israhel
non inducunt
præceptum

includunt præceptum, licet acutis petris, aut scilicet, sive Lapi-
 dibus, petriusque cultus circumcissionem ibi confectam legatur.
 Nam et in his locis Hieroglyphis aliter explentur, et pro
 cultus lapideis alij vestunt cultus acies, sive acie prætoris acu-
 tissima, vel nouacula acutas. ut interpret Chald. et pro
 acutissima petra, vel silice vestunt nouaculam vel aciem gladii.
 Vide Salu. to. 3. tit. 36. *¶* fuit itaque circumcisio sacramentum
 institutum à Deo, ut signum esset pacti inter ipsum, et populum
 sibi delectum Abrahamidarum; data igitur fuit eo tempore quo
 fides in Deum propter idolatriæ superstitiones magis ac magis
 quotidie decrepescens omnino delenda videbatur, cuius vigore in dies
 inreperescente. itaque cum Deus Abrahamum vocasset, segre-
 gasset qd ab infidelibus, ut ipse Pater esset populi fideles
 auctor, præcepit illi Deus circumcisionem que esset signum fidei
 insigniaculum cultus, qua ipse, populus que fidelis ex ipso pro-
 natus, et propagatus Deum verum confitebatur, colebat que
 hoc indicat v. 10. Hoc est pactum meum quod nam. circum-
cidetis ^{Omnia masculina.} ~~Abraham~~ Circumcisio per metalepsin appellat pac-
 tum. quia in ipsa, ut signo, pactum apparet, et persistat. ut
 dicitur etiam v. 11 et 13. Precepta igitur primo Abrahamo et
 omni eius. quod semon quomodo intelligendum infra di-
 cetur. cum creuisset hic populus de stirpe Abrahami in
 Egypto, erunt que esset ex illa semitate, non exempti est qui
 dem à lege circumcissionis, qd semper obseruaret; sed co-
 nterta et confirmata, in quo etiam opus fuit declaratio,
 Legem Mosaicam condidit, et ipse suo populo, tradidit custodi-
 endam, Hinc dictum est à ENRI, circumcissionem non esse
 ex lege, sed ex Patribus, quia eius institutio, ac præceptum non
 in lege, autem lege per Moysen, sed ex Abrahamo et Isaac
 atque Iacobo, et duodecim patriarchis, et iustis et progressum
 habuerat. leu. 12. 3. repetitur. Circumcissionis lex data pa-

23.

AS

25

26

Ubiq; illis dicitur taxat verbis Et die 8. circumcietur in fan-
tulus. Exo 12. 48. Alieni gena cum tota domo sua iubet
circumcidi, si voluerit comedere Pascha factus proselytus. e. i. e.
dem fidei, ac religionis. addit que quis aut circumcisus non
fuerit, non vestet Ex eo. Vbi non tam lex ponitur, q̄ olim
 posita renouatur, & declaratur.

Exo. 12. 48
Ex ten. 12
ad alia

Reverent
claudq

24.

quam vero gentem, quasque personas preceptum hoc circum
 cisionis tetigent, obligantq; & si littera exprimat, non caret
 difficultate, & controversia. Doctores enim varie interpretantur
 & sentunt; sed hic magis textus consentanea, ac probata
 magis subiucimus. Primo certum est femina non tangere
 tum quod feminae sint, tum quod per viros fecunditas stirpis pro-
 pagetur, & per eandem originalis macula succedat, que
 in circumcissione (quem admodum infra dicitur) deletatur.

Qui bry
perato
circumcis
necessari
observat

Femina
exclui

Itaq; v. 10 signate dicitur circumcietur vobis omne
masculinum. Vbi sic Delrio, fallitur, inquit, Strabo lib.
 17. putant feminae etiam amputatae. Ridiculum inquit propu-
 tum quod vere, quod circumcietur. superfluum aliud
 pro proprio substituit. Feminis lex non fuit posita. Cir-
 cumcisio instituta potissimum ad distinguendum populum
 Abrahamicum a Gentibus; distinctio non vero populorum a
 Genealogis virorum dum taxat petebatur. est sententia
 Philonis, Iosep. Si, Epiphanius, Iudaei.

Philo. Iosephus
Epiphanius. Si

Circumcisio
fuit nominat

25.

Deinde dubium non est, quin circumcidi tenerentur ex pacto &
 precepto Dei Abraham, & semen eius, hoc est, qui ex eo semine
 dum aliunde promissionis fidei propagati essent; nec solum
 capita, domus, aut familiae; sed filii omnes, & servi, siue do-
 mi nati, siue pretio empti. Si enim omnes sigillatim exprimuntur
 hoc in textu, cum dicitur, ex vobis omne masculinum. Ex vobis
 inquit, id est ex universis, qui Abrahamae fidei religio-

Abrahamae
fuit, qui
in domo
eius

non
12. 4

12. 4

12. 4

nom

religionem que profitebuntur. Et v. 12. infans octo diebus circum-
cidetur in vobis, omne masculinum in m. Gener. v. 11. Et addit, tam
vernaculus, q̄ emphaticus, circumcidetur. Et infra v. 26. et 27.
 nominatim explicat omnes circumcis. eadem die circumcisus est
Abraham et Ismael filius eius, et omnes viri domus eius tam
vernaculi, q̄ emphaticus, sed nunquid aliquis in Domo Abrahę
 circumcisus est, qui non fuerit de stirpe eius, sed alienigena, liber
 tamen, et non eius seruitio mancipatus. nullus sane? quid ergo
 additum est in v. 12. et qui cumque non fuerit de stirpe vĩa, et v. 27.
alienigenę pariter circumcisus sunt. Respondet sane esse expli-
 cationem dubii, quod posset exoriri an serui, pro seruum pecunia ac-
 quisiti, qui non essent de stirpe Abrahę, sed ex alijs gentibz,
 et nationibz, comprehenderentur precepto circumcisionis, an non. que
 dubitatio sublata est per illa verba, et qui cumq̄ eius, quasi
dicit. Nam si serui fuerint alienigenę, et non de stirpe vĩa in-
circumcidantur. Hoc aperte constat si hec verba ad verbum reddant
 sic (ut habet apud Delrium) Natus domus (i. vernaculus) et acqui-
situs argento ab omni filio (Chall. Somine) alienigena qui
non de semine tuo ipse. Atque, ut omnis dubitatio cesset repe-
 titur) circumcidendo circumcidetur natus domus sue, et acqui-
situs argento tuo est vero abstractum pro concreto esset
 carnis aurisq̄, nec quicq̄ de sententia detrahi videretur.
 Constat igitur serui omnes necessario circumcidendos esse pro-
 ceptis vel, qui vero non erant serui, sed ingenii, aut merce-
 narii, et alienigeni non obligati erant, nisi ipsi
 vellent, transientes in ludęor. Coloniã, comedere agni, ut
 dicitur exo 12. 42. Dissentit quoad seruos alienigenas Per-
 ruy, sed probior respondet Del ruy, quem si placet lege Gen 17
 v. 12.

* 1. acquisitus argento tuo. Notetur vul-
 gari repetitione abstruit, quod
 quid non ita rarius futurum
 Respondentem et mutum

Sententia Perruy. Serui ludęor, ex alienigeni oriundi etiam
 Domi nati, non obligantur circumcidi iniuste, sed volentes, sicut

alienigenis reliqui, quibus opto datur, si voluerint circumcidi,
 & fieri iudaei, sicut explicatur exo. 12. 44. 48. sed certe
 Amb. epi 77. ad finem, servos Abrahami, quos ut cir-
 cumcisioni subiectos fuit ex oraculo Gen. 17. nullam que in
 eo de alienigenis, qui proselyti vellet esse, mentionem
 factam affirmat. Pro quibus sit extensa lex exo. 12. ubi no-
 minantur aperte. Amb. verba sunt, ergo circumcidi circumcisi
um vel domi eius natum, vel pecunia eius emptum. Non possunt
 derivare hoc ad alienigenam, aut proselytum (i. e. volentem
 fieri iudaeum) nisi fuerint in Domo Abrahae nati (venit)
aut pecunia eius empti, vel semini eius. Denique nihil dicit
 de proselyti: de quibus quando voluit dicitur nominavit eos (exo.
 12. 48. quem locum refert aliter qd in vulgata, puta secundum
 versionem 70. qua fuit antiquis patribus familiaris) volunt
interpretatio liber congruentior videtur textui, qd ea, quam affert De-
 verus. Nam servus si vernaculus esset, supponebatur circumcisi,
 atque adeo comedatur Phise, non vero relinqueretur eius volun-
 tati circumcisi. At alienigenis volentibus fieri proselyti hoc
 est transire in coloniam iudeorum, & comedare Phise, qd
 erat, ut omnes masculi regni familiae prius circumcisioni sub-
 ierent, tam filii, quam servi, sicut preceptum habebat
 antiquum Gen. 17. aliter non licebat ad celebrationem
 & sum agni ad iungit, etiam si unus vel alter circum-
 cidetur. Postquam vero sic erat rite imitatus iudaeis re-
 gioni, ~~etiam~~ eadem erat lex, Circa indigenis, & alienige-
 nis, hoc est iudaei, & proselyti. Quomodo autem servi alieni-
 genis cogentur servare legem totam, ut necesse erat soci-
 circumciso ut. v. d. hic habetur, infra dicitur, quomodo ubi
 preceptum Dei manifestum est, & viget, quid necesse est, mo-
 dum que vere, quasi in scriptis nodum.

Exo. 12. 48.
 Ambrosius
 Servi
 circumcisi
 iustitiam
 genere
 liberi
 non ad
 circumcisi
 Gen. 17. 10.
 mittitur
 aut fieri
 exo. 12. 48.

versio 70.
 patribus
 olim fami-
 liarum.
 Abulensis
 servus iudaei
 circumcisi
 non admittit
 ad agnum
 Exo. 12. 48.
 alienigenis
 quomodo
 ligantur
 circumcisi

lex voluit. aut dicitur ubi dicitur. 1.
 dicitur ubi dicitur. 2. dicitur ubi dicitur.

§ 4. Quibus non sit imperatum Circumcisio

ex dispensationibus ab Abrahamo.

nam sicut ex dictis constat circumcisionem imperatam non fuisse alienigenis, nisi Abrahami veritate essent adiunguntur. Verum propterea exclusi sunt a circumcisionis obligatione Ismaelites, & Madianites, & si ex stirpe Abrahami, hi enim extra pactum erant, cum non essent propagati ex Sara per Isaac, per quem solum promissiones implende erant, ut explicatum est Gen. 21. 12. quia in Isaac vocabitur tibi semen. Ismaelites enim ut Agare per Ismaelem, Madianites vero ex Chora tertia uxore deriuantur genui. Similiter exclusi sunt a circumcisionis pacto etiam posteri Abrahami per Isaac, quidem per Esau, sed non per Iacob, quippe cum hic electus fuerit, per quem produceret semen promissum, ille vero reprobatus sit, nec admissus ad promissionem, & pactum, ut constat Gen. 25. 29. Paulus declarat Rom. 9. a v. 6 ad 13. quem locum sic illustro.

Non autem (huc docerim) quod exierit verbum Dei (aut iura fuerint promissa) non enim omnes, qui ex Israel sunt (carnaliter oriundi) hi sunt Ismaelites (spirituales nimirum in quibus oracula implenda fuerunt) neque qui semen (carnale) sunt Abrahami, omnes filii Abrahami (reprobantur) sed ut ait Deus Gen. 21. solum in Isaac vocabitur tibi semen (o Abraham) id est. non qui filii carnis, hi filii Dei (sunt vocandi) sed (cum taxat) qui filii sunt promissionis, & nascuntur in semine. Promissionis autem verbum hoc est (ut legitur Gen. 17. 10) secundum hoc tempus veniam & erit Sara filius (Sara videlicet accepit oraculum promissionis). Non autem illa, sed & Rebecca ex uno concubitu Isaac patris nostri habens (in utero effudit Iacob gemellos fratres, tanquam duos populos ex ipsa nasuturos). cum enim gemelli nondum nati fuissent, aut boni aliquid egissent, aut mali propter quod primo pregnare digni essent). ut secundum (eternam) electionem, propositum Dei maneret rata que promissionem

essent in iis, quos Deus elegerat) non ex operibus (ip. for.)
 sed ex (Deo) volante dicitur est ei (nempe Rebbecce,
 Gen. 25. 23. Cuius maior seruit minori Cecce pro latum iacobum Gen. 25. 23
 minorem Esau maiori secundum carnis naturam, sicut scriptum
 est Malac. 1. 2. iacob dilexi Esau autem odio habui (Et iacobum ad hereditatem promissam delegi, reiecto fratre ven-
 no etiam primogenito Esau.)

29.

quod vatum impetum videtur in horum posteris. Nam cum
 Populus Idumeorum ab Esau descendens recessus fuerit ad
 Terram sterilem atque saxo rigentem, coactus est seruire re-
 gibus iudeorum, sive israelitarum descendenti-
 bus ex iacobo, quibus terra promissionis pinguis,
 & ubera, lacteque & melle pro-
 manans in possessionem concessa est, sed in sensu mystico
 & principaliori hoc oraculum detectum est in veris israeli-
 tibus filijs Abrahę per fidei imitationem, filijs que Dei
 per adoptionem in Xpo Iesu Domino nostro, qui semen fuit
 promissum Abrahamo per Isaacum & israelem.

30.

§. 5. Quia Gentes circumcisio sua seculo voluntate,
 tam itaque plane videtur israelitas, Madianitas reliquos que
 aliorum filios; similiter etiam Idumęos exclusos a promissione
 & pacto; atque ad id a circumcisiōis obligatione. quod si qui
 Sors, vel plerique, vel omnes circumcisiōis ritum obseruauerunt,
 non quidem id precepto Dei constructi fuerunt, sed more
 maiorum, sicut illorum exemplum, ac consuetudine in re, quę magni
 estimabant; veluti diuinitus datam parentibus; sed non tamen
 ipsi sub rigore, aut mandato preceptam. Amb. epist. 77.
reperimus, inquit, in historia veterum non solos Egyptios, sed
etiam Ethiopum, & Arabum aliquos circumcisiōe erga suos
vsq. & Sane putant se adhuc probandę viam seruare vati-
nis, eo quod sui corporis primitias, & sanguines initiationis fidei ad-
monum, quę illi generi nostro moluntur, exigue partis arbi-
 trentur

Arbitrentur consecrationibus destruendis, ut qui totius Sive sa-
 luti nituntur nocere inferant operationem suam putant circum-
 cisionis sacre vel lege vel specie. I. hęc et alia ibi Amb.
 de Circumcisione gentilium. Verum ego arbitror nominatos omnes
 hos ab Abrahamo per filios et nepotes (exclusos à pacto pro-
 missionis Isaacidarum) circumcisionem accepisse; quos ex stru-
 pe essent oriundi. Vno Mahometanus ex Arabum Gente mag-
 na ex parte progenitus patam est; Unde et Arabes nominan-
 tur. Porro Arabes ex Ismaele originem traxerunt, unde
 Agaxeni dicti ab Agara, licet ipsi à Sarra velint nomina-
 ri Sarrazeni, ut non ancille, sed ingenue putentur pro pago.
 Ammonitarum gens à filio Loti derivata forte ob propinquitatem
 sanguinis cum Abrahami posteris circumcisionem admisit,
 nam inter eos, qui circumcidebantur numerantur Ammonitici v.
 Corn. Gen. 17.

31.

Egyptii autem (apud quos nullus non decoratus circumcisionis
 insigni ad suprema et honoratissima admittebatur officia)
 ab Sæbris Sine ritum mutati sunt. Colchos etiam et Ma-
 crones, et Syros ad Thermopylorum fluvium habitantes
 usum habuisse circumcisionis testatur Herodotus quem
 refert Pererius, et errantem in historia corrigi in Cap. Gen.
 17. Disp. 1.

32.

§. 5.

De fine circumcisionis multiplici.

Sed de fine et utilitate circumcisionis rãam dicendum. Et
 quidem ea indidita à Deo, ut patet Gen. 17. 11. ut esset signum.
 commemorativum. voluit enim Deus nova monumentum perpe-
 tuum fœderis isti interesse, Abrahamum cuiusque posteris. sic
 v. 11. Et circumcides carnem proputis, vti ut sit insigne
 fœderis inter me, et vos. I. quod fœdus tria continebat, pro-
 missiones videlicet de multiplicanda eius sobole super ste-
 llas glæ, et arenam maris; de tradenda in hereditatem,

33.

Terra Chanaanorum; deque Messia ex suo nascituro semine: propter hoc itaque in tali membro signum appositum (inquit Ca-
lantanus) quod generationis organum est.

34.

ut esset signum representativum non solum, excellentis, ac perfectae fidei, quae iustitiam attulit Abrahamo credenti Deo, (Deo inquam, & praesumpta e patria solo migrare in alienam terram; & promittenti ex Sara uxore effata, & sterili multitudinem posterorum indar stellarum caeli; ac demum iubente primogenitum, in quo habebat repositas omnes spes promissorum divinorum, immo tandem mactare;) verum etiam eius fidei de promisso Messia, quam in circumcissione singuli profitentes iustitiam acquirebant. quare merito Paulus inquit Rom. 4. u. accepisse Abrahamum signum circumcissionis signaculum iustitiae fidei in praesupposito: fidei reputata est Abrahamo in iustitiam, cum adhuc praesupposito Deo crederet tam mira, & ardua proponenti, & promittenti. quare dicitur illi circumcisio, quae esset signum pacti Aeterni, & fidei Abrahami, quae in illo iudicassetur, per quam iustificatus fuerat. Perierit signum ergo (Graece *συντηριον*) significativum pacti, atque ad id referri dicitur, at signaculo sine sigillo impressum, seu nota sigilli (Graece *σημα*) quasi clausam ac reconditam servans iustitiam fidei, seu fidem vivam de Christo venturo ad redimentum generis humani ex semine Abrahami: atque simul testificans divina auctoritate id certissime futurum. sigillum spectat ad tempus, sicut Orig. & Aug. & auctoritat. addunt, sicut Chrysostomus & Theodoretus. Nota est Abrahami in spem gratiae contra spem naturae creditur ex suo semine Christum nasciturum, in ea fide signum impressum est, ubi spes de fidebat naturae ad generandum, ut ne conderetur, et in spem gratiae extolleretur. Et notavit Vazquez D. 163. to. 2. in 3. p. circa q. 70. a. 2.

35.

ut esset signum distinctivum quo Abrahamidae ab aliis gentibus distinguerentur, quod consequens erat, ex eo signum de-
ferrent

deferent se deus, & religio, ac fidei unius Dei;
 ut per id discreti essent ab alijs nationib; idolor; cultum
 frequentissime sectantib;, quare & illas circumcis; & atque im-
 mundas appellabant ludæi. Equum aut; fuit in hoc signo carni
 indelebiter impresso populus Dei ~~non~~ ~~magis~~ ~~non~~ peculiaris
 inscriberetur, ac dignosceretur. siquidem & Demoni quasi Dei
 signa sagittis in fronte inurit stigma, quæ sibi peculiariter deusq;
 apparent. & Sane potissimam causam literalem circumci-
 sionis, multi antiqui Doctores assignant, ut Philo. Iosephus
 Lactantius, Iustinus, Tertul. Chrys. quos sequitur Martinus Celsus
 & alij, iudicant, sed qua ratione ludæi discernabantur ab alijs Gen-
 tibus, quæ supra diximus circumcisionis usum habuisse, Absor-
 ptis in lege Moysen pro externa, & maiori distinctione suorum
 imperasse funiculos firmari; de quibus Deut. 22. 12.

A. ut esset signum demonstrativum originalis macule, simul
 & curacionis illius: quæ omnes à proteritate per generationem
 haurimus. sibi aut; remedium suum contagij applicatum fuit, ubi
 magis flagrat concupiscentiæ ardor. Medicina vero morbi indicium
 certum est. Non tamen ea vis erat in circumcissione, ut ea tolleretur
 originale peccatum: sed per eam professio fidei unius media-
 tris Christi eiusque passionis, quæ totalis erat ^{factura} circumcisio. Per
 fidem autem iudæa conferabatur civinitas, quæ à peccati
 contagione liberum efficiēbat circumcisum. Nazq; in 1. 2. D. 24.

C. 4. ait ego quidem existimo mentem S. Thomæ planè fuisse
 in circumcis. & tanquam in signo fidei dari gratiam; non tamen
 virtute circumcisionis, quasi esset causa, sed virtute solius
 fidei, quæ in tali signo applicabatur.

Aus 1. 2. de Nupt & concup. c. 11. sic scribit Ex quo indi-
tata est circumcisio in populo Dei, quod erat tunc signum culme
veritatis fidei, ad significationem purgationis valebat, & par-
ualis originalis, veteris que peccati, sicut & Baptismus ex illo
valere cepit ad innovationem hominis, ex quo est in futuris,

in iustitia. Non quod ante circumcissionem iustitia fidei nulla
 erat, nam cum Abraham adhuc esset in prospectu, ex fide
 iustificatus est: sed superioribus temporibus omni modo latuit
 sacramentum iustificationis ex fide; eadem tamen fidei media-
 toris Christi salus faciebat iustos omnes, tam iustos, quam
 nos. Item in pref. Ps. 75 Pater vet. test. (inquit) et
circumcisionem carnis habuisse propter signatum iustitiam fidei,
et circumcissionem cordis habuisse propter ipsam fidem.

37.

Aug^{no} amicus Gregorij. 4 in lob super illud c. 3. quare
non in vulva mortuus sum etc. ita scribens quod apud nos
valet gratia Baptis mi, hoc egit apud veteres, vel pro par-
tulis, sola fides, vel pro maioribus virtus sacrificij, vel prois,
qui de stirpe Abrahæ prodeunt mysterium circumcissionis.
subscribit hinc Chama Beda sup. c. 2. luc. ex quibus patet
in circumcissionis sacram^{to} peccatum originale tolli solitum.

Sed quod ex virtute circumcissionis non tolleretur, ostendunt que
 subiunguntur. Iustinus Mar in Dial. cum Tryphone, Abraham
 (inquit) cum non dum esset circumcisus propter fidem, qua Deo
 credidit, iustificatus est, et benedictionem à Deo accepit: cir-
 cumcisionem vero non accepit ad iustificationem, sed tantum
 modo insignum. quod vel ex eo licet intelligere; cum fi-
 meninum genus circumcisionem assumere non queat, satis ex eo
 apparet eam datam insignum, non autem in iustitiam. quicquid
 enim ad iustitiam et virtutem pertinet, etiam feminis Deo de-
 dit, ut ex equo servare possent. Nunc videmus masculini
 Corporis formam differre à feminis. verum non propter hoc
 femina, et mare censentur iusti aut iniusti; sed propter
 pietatem, ac iustitiam. eadem sentit Epiphanius heresi 30 Prima
(inquit) illa circumcisio non fuit perfecta, sed signum tantum
græ datæ, et ad circumcissionem ipsorum, et ut figura esset ma-
gis circumcissionis. Item si circumcisio illa data esset sanc-
tificationis gratia, et ut participes faceret celestis hereditatis,

38.

ergo privata est Sara tanto bono sanctificationis, & celestis
 hereditatis, Et item Rebecca Lia, & Rachel, & omnes sancte
 mulieres, cum non potuerint circumcisionem Abrahę habere.
 si vero illę non sunt private regno celorum, quamvis non fuerint
 particeps circumcisionis; non igitur illa inducat homini
 ad comparandam salutem, & vitam eternam.]

Verbal. accepit (inquit) Abraham circumcisionem, sed que esset
 in signum temporis illius, non in salutis prerogativam.] Amb. Non
 ergo (ait) circumciso aliquid habet dignitatis, sed signum est tantum.]
 eandem sententiam habent Chrys. Theop. Si. Quam. Theodo.
 & Damas. quos refert Perer. super ad Rom. 4. disp. s.
 plures doctores suum sententiam refert Vaz. 1. 2. D. 130. c. 2.

39.

Denique, ut esset signum figurativum rex, nobilissimas, idque
 variis modis; nempe per allegoriam spiritualis signum circum-
 cisionis, per X^m semen Abrahę introducendę in sacramen-
 tum baptismi, & penitentię; per tropologiam signum admonens
 abstinere a carnis concupiscentiis; per anagogiam signum per-
 fectissimę circumcisionis in octava (hoc est novissima resurre-
 ctione) quando corpora deponent omnem corruptionem. Sic
 ex Max. delrio. At Perer. ait. circumcisionem fuisse
 figuram baptismi, quocum quatuor in rebus habuit Ana-
 logiam. Nam fuit protestatio fidei, per quam aggregaba-
 tur homo populo fidelium; quod prestat baptismus; quod
 sacramentum fidei propterea dicitur; estque tanquam per quod in
 ecclesiam intratur. idem autem fuit signum fidei, & patrum
 antiquorum & novorum, hoc est ecclesię fidelium.

Per baptismum fit homo capax religionis, & sacramentorum
 fit subiectus iuris ditioni ecclesię, distinguitur ab exter-
 nis nationibus infidelium; que omnia prestatat illo tpe cir-
 cumcisio. in qua peccatum originale remittitur; sed copiosius
 datur in baptismo, imo per baptismum, gratia; multo que
 nemini prestat circumcisio baptismi; ut explicat Perer.

In Gen. c. 17 v. 11. D. 1. fine.

§. 6.

Circumcisionis duratio, & poena illam non implentium.

40.

Preceptum vero circumcisionis non nisi usque ad tempora Christi duratum erat; cum enim esset umbra, adveniente luce necesse erat, ut evanesceret. dicitur aut v. 13. in eternum per mansura, quia, nisi mutatis rebus, finienda non erat, semperque observanda, donec promissus Christus venisset, tunc Evangelium, quod per eam pronuntiabatur, spiritualis circumcisio eterna est.

Poenam vero mortis constituta erat v. 14. frangenti Sacro preceptum, quod non nisi de adultis, sumenda erat. quippe de li capales lex punit. §. 7. Argumenta contraria diluuntur.

41.

Poenam vero mortis constituta erat v. 14. frangenti Sacro preceptum Respondemus igitur ad 1. arg. Christum ideo nihil prodesse circumcidenti se, quoniam per circumcisionem ipsam fides Christi irrita fit & inanis. Nam cum precepta fuerint Abrahamo, & posteris eius in signum pacti, promissionis, & saluti Christi venturi ex illius semine, non amplius illam oportebat permanere, quam dum Christus veniret, quo adveniente signum in posterum inutile redditum est, irritum, ac fallax, atque adeo nullus usus futurum, nisi fallentis ac superstitiosi. Neque enim ad distinguendum populum fideliem ab infideli operariam esse potest; cum Christiana fides, & religio universum genus hominum complectatur; neque ad testandum pactum ac promissionem, quae iam impleta, ac finita in Christo est, atque in Evangelio ipsius; sicut & tota Lex Moisaica, quae preparatio quaedam fuit ad Evangelium. Sicut Aug. Prima (ingrat) sacramenta, quae observantur ex lege, pronuntiata erant Christi venturi. cum suo adveniente, Christus implevisset, ablati sunt; & ideo ablati quae impleta. Non enim venit solvere legem, sed adimplere. Verum eorum loco alia sunt instituta virtute,

maiora

maiora, utilitate meliora, actu faciliora, numero pauciora tamquam
 iudicia fidei reuelata, & in libertatem vocatis filijs Dei, iugo
 seruitutis ablati, quod duro & carni dedito populo congruebat
 Regitur cum circumcisionis ceremonia atque mysterium fuerit
 umbra, atque figura melioris, hoc est, spiritualis circumcisionis,
 que non unius partium, sed totius corporis, & animi super-
 flua circumcidit, & resecat, non potest non bene aduenient illam
 excludere, atque exterminare, Velut lux umbram, veritas que
 figuram, & corpus imaginem, qua representatum est, soluto
 debito syngrasso ut inutilis rescinditur; Absoluto negotio in-
 num iudicij, ut super vacuum, aboletur, prius abscedit pro-
 misso recepto, similiter circumcisione spirituali presente, car-
 nalis abicitur; Christo adueniente pactum promissionis eius
 excessum, atque de medio sublatum est. Hinc patet etiam
 4. Arg. solutio. eternum quippe appellatum est spatium lon-
 gissimum, usque ad X. m., nimirum duorum fere millium
 annorum. Nam ex nonagesimo nono etatis Abrahami, cum
 accepit de Xpo. promissionem, & pactum cum Deo inijt
 usque ad Xpi. mortem preterire anni mille, & septuaginta octo.
 Longissimum itaque huius, de inde finitur, incerto ut sine clauden-
 dum, & totum solet dici in sc. imo quod apud profanos aut ho-
 res. sic Horat. dixit. seruet eternum, qui parua ne sciat vit.
 D. Cinc. etiam argumenti Quinti enodatio constare potest. Nam
 (ut dixi). Pacto iam consumato, promisso per soluto, desinente ac
 diuisione sublata umbra exclusa, typo illuminato, signum de
 medio tollitur, atque adeo circumcisio, que ad id instituta
 fuit, ut signum tale esset, nihil iam valet apud X. m. nihil
 est, nec potest circumcisus, vel propterea proputatio vel post ha-
 beri, imo cum ut superius explicatum, circumcisio ad gratiam con-
 ferendam ex se, aut ex institutione ipsius nihil valeret, nisi
 ex fide, quam in ea protelabantur Abrahamique, recte, ac vere
 dictum est ab Aplo. in Xpo. Iesu neque circumcisio aliquid valet,

§

neque pręputum, sed fides quę per Charitatem operatur. V. G. Incom-
 vbi patet neque inter Iudęos circumventus risionem, neque inter
 & thimios pręputum vira vllam obtinisse remittendi peccatum
 sue actuale, sue originale, sed vnam fidem hancq̄ Charitate
 formatam yd totum pręstitisse, saltem in adulta etate. Nam
 paruulis ante vsum rationis fidem parentum etiam in formam Paruulis
 profuisse ad Ablationem originalis macule probabilior opi- das etiam
 mo scholasticorū habet. Ut explicat Nazq. in J. P. to. Vazquez formis pręputi
 2. D. 65. c. 4. Quod vero X Suarez arbitratu ipsum signum X Suarez
 externum circumcisionis, siue ante eam indatum, aliud fuisse
 sufficiens, ut eo applicato daretur gratia paruulis, etiam si abique
 fide minime applicaretur, minus probō; pręsertim cum ipse ne-
 get in Circumcisione datam ex opere operato gratiam v in
 3. p. to. 3. D. 10.

42.

Ad a. arg. satis respondetur apposite, si dicas pręter Iudęos
 nullam aliam gentem, populum ve circumcisionem obseruasse ex
 pacto cum Abrahamo inito pręter Israēlitas, his que solum datam
 fuisse legem Mosaicam super additam pacto circumcisionis. nullam gen-
 quod propria nota erat illius populi, cum lege vero aditum obligabat
 pate factum gentibz, ut constat ex v. 12. si qui vellent ad popu- xpo legatur
 lum Israēlitarū aggregari, ut similiter circumciderentur. per Israēlitas
 quare, ^{hi} dumtaxat, qui per legem circumcisionem profiteren-
 tur, & in ea Chri veniunt fidem profiterentur, a totam
 legem seruandam legebantur. Ut quicumque baptismo initiati
 sunt, prępositi que ecclesię obedire, obligabat itaque Circum-
 cisio Iudæica ad legis obseruationem. qz ideo sumptebat, ut
 vllam seruaret. Circumcisio
 pactum
 mum. Abrahamicum
 leges obli-
 xit parit
 cum Isaac
 dependere

+ Veri asitich sume, Et tenentur totam
 euangelicam legem obseruare,

Ad 3. denique facile est responsio, cum constat ex dictis,
 pactum circumcisionis, prout datum Abrahamo, Abrahamida
 dumtaxat obtinuisse, & eos, que famuli essent, aut veros, aut
 empti, ex alienigenis parentibz pariter comprehensisse,
 non

TEXTVS

§. 3. Confertur circumcisio carnalis
cum spiritali.

Non desinam pro huius tractatus de fide breuem apponere colla-
tionem spiritalis & carnalis circumcisiois ~~quae~~ ~~est~~ eleganter
descriptam à Patre Benedicto Perero in Gen. 17. v. 11. Disp.
2. num. 13.

qualis sit Suius modi spiritalis circumcisio, & ubi & quem
admodum fiat largimur dicendum est. Iudaea circumcisio erat
carnis, Iudaea circumcisio est cordis, ~~ita~~ ~~se~~ ~~bat~~ manu
& ferro, haec intellectu & voluntate per fidem & charitatem, illa
sebat ~~se~~ palam, & in aperto, haec fit in occulto, & coram
Deo: illa sebat ab alio, haec à seipso; illa iudicium carnaliter
discernebat à non iudico, haec discernit iudicium spiritualem
id est verum Dei confessorum, adoratorum, cultorem, que ab eo, qui
talis non est; illa semel sebat, haec fit quotidie: sic enim
precepit Dominus. Abneget se metipsum & tollat crucem suam
quotidie. illa sebat in una tantum partuella corporis, haec
fit in toto corpore ab illicitis voluptatibus, & immo diu externorum
bonorum amore, curaque; in anima vero ab inordinatis passio-
nibus, in mente à falsis opinionibus, in voluntate à pravis
affectibus, in memoria à rebus turpibus, & noxiis ~~re~~ ~~corda~~-
tione; quarum utraque res imaginaria representatio ve-
niens iuitamentum est libidinis, & per aere ad flagitia
iuitamentum. Per illam iudicium ~~re~~ ~~tenor~~ Dei promissorum parti-
cipet, & compotes sebat. propter hanc celestem atque eter-
norum bonorum heredes efficiuntur, in illa dabatur nomen, quo
qui nominaretur veteris, per hanc datur nomen novum, quod
ut domini nominabit, & quod scriptum est in libro vite: Ad
vltimum illa fuit signaculum fidei & iustitiae, haec vero
ipsam fidem & iustitiam continet, tectur, auget, ac proficit.
Mentio ergo pro hac spiritali circumcisioe illa carnalis
propheta abiecit & exoleta est. I. Iactentur ille solitissimus Patre.

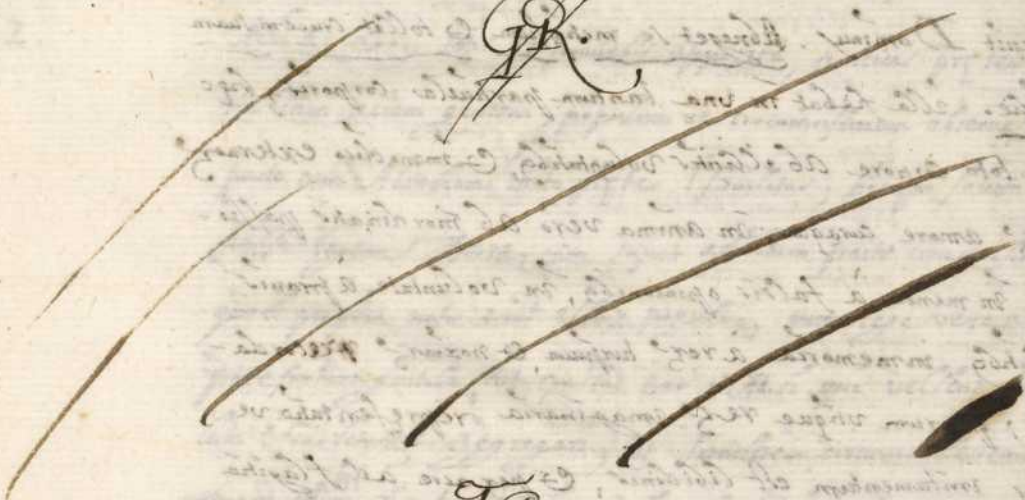
TEXTVS

2. Disip.

- 7. Bien corria des, qu'en os pufoclorus parano obedeur ala verdad?
- 8. esta persuasion noy del que os llama
- 9. Poca leuadura a cada toda lamasa
- 10. No confio de vosotros en el. Ego autem confido in vobis in Domino, quod nihil aliud sapietis, qui autem conturbat vos portabit iudicium quicumque est ille.
- 11. Mas Hermanos si aun por predicacion de la Cruz os perseguen, luego acabados y el ycan dolo de la Cruz.
- 12. oxala sean la que os inquietan de el todo cortados y de ray.

Currebatis bene: quis vos impediuit v. 7.
 veritati non obedire. v. 2. Persuasio v. 8.
 Hec non est ex eo, qui vocat vos. v. 9. Mochum v. 9.
 Fermentum totam massam corrumpit. v. 10. Ego v. 10.
 confido in vobis in Domino, quod nihil aliud
 sapietis, qui autem conturbat vos portabit iudicium
 quicumque est ille.
 Et ille. v. 11. Ego autem fratres, si ad huc cir v. 11.
 cumcisionem pro dico, quid adhuc persecutionem pa-
 tior?
 Ergo euacuatum est scandalum crucis. v. 12. v. 12.
 nam abscondatur, qui vos conturbant.

GR

FR

Curr. 6. 9. v. imp. ut non crederetis veritati. v. 7.
 nempe persuasio non ex eo profecta, qui vocat vos v. 8.
 Paulum fermentum totam consersionem fermentat. v. 9.
 Ego confido de vobis in Dno, quod nihil aliud ven- v. 10.
 turis sitis, ceterum qui conturbat vos portabit iudicium
 quis quis fuerit.
 Ego aut fr. si adh. adh. pro. quid adh. pers. pat. Adoli - v. 11.
 tum est igitur scan: crucis.
 Nam & abscondatur, qui vos labeficiant. v. 12.

Ar.

7. Currebatis

AR. M

- 7. 7 Currebatis pulchre, quis vos intercidit veritati non suaden
- 8. 8 Persuasio non ex vocante vos.
- 9. 9 Modicum fermentum totam massam fermentat.
- 10. 10 Ego con fido in vos in Dno, qd nihil aliud sapietis, at contur
bans vos portabit iudicium, quicumque fuerit.
- 11. 11 Ego autem fratres si circumcisionem adhuc pro dico, quid
adhuc pers. patior. Nempe abolutum est scan. crucis
- 12. 12 vnam & abie. inquietantes vos.

S. R.

- 7. 7 Pulchre currebatis: quis vos remoraturus est, ne veritati
assensum preberetis.
- 8. 8 ~~Exortatum~~ Persuasio via non profecta est ab eo, q voca-
vit vos.
- 9. 9 Paululum fermenti totam consersionem fermentat.
- 10. 10 Ego confi. de vo. in Dno nro vos nihil aliud sen-
tire, ceterum qui cont. vos iudicium subnebit quisquis fue-
rit.
- 11. 11 Ego aut fra. mei si ad s. circumc. pro d. cur perspicit.
pat. num abolutum est offendiculum crucis?
- 12. 12 Vanam aut prospicendo prospiciuntur illi q vos labo-
factant.

§. gholia.

- 7. 7 Mens Apostoli in his versibz varie explicatur.
- 8. 8 Amb. sic. Exortatum & cor. in opere fidei bonum fuisse testa-
tur, sed nequitia maloz. Somnium detentus, ne cursum
suum efficacia perseverante consumarent (unde ut respicy-
cant sortatur) de cetero nulli eoz. credentes, qui ut ope-
ra legis eruanda suaderent, non eos euangelicis veritati obe-
dire sinebant.]
- 9. 9 Gloss. ov. & Lomb. Sic laudat Galatas, & eos vituperat a

agubus in ducti erant, ut iudicarent: & ne illis consentiant mo-
net.

3 Nicol. 3° sic infert conclusionem ex dictis, qd scilicet Ga-
late impediti erant a profectu iustitiae per falsos Apostolos.

4 Sanctus Thomas proposuit standi exemplum v. s. & b. iam Thomae
nunc remouet stationis impedimentum.

5 Clarus ostendit causam impedimenti (i persuasionem
circumcisionis) non esse a Deo, neque ab ipsis Galatis, neq;
a se, sed ab impostoribus, quos corruptores appellat, iudici-
queros ac dignos qui abiciantur. Praclare.

2. ~~7.~~ Currebatis bene. Leniter blanditur, laudatque, quo factus
per beneuolentiam ad se alliciat, ad veni quae ueneris tra-
mitem deuios reuocat. Interdum enim aut blanditur, aut
querelle immittende suasioni. quarum vis solet etiam ar-
gumentationibus, & rationibus, siue ratiocinationibus prestare.
Cum itaque mentionem intulisset Apostolus fidei per Chari-
tatem operantis, pupugit acutum animum illius huius me-
moriam, cum Galatarum ecclesiae in studio Christianae uitae
certatim currebant ad brauium superiorum beatitudinis;
a quo cursu cum cernit eos magno cum salutis detrimento
retardatos, non modo non progredi, sed regredi potius, atq;
ad pesora delabi, prorumpit in lamenta, fletus adicit que-
rimoniae. At itaque.

3. Currebatis bene non est mihi dubium, quin pulchre, & lauda-
biliter per viam mandatorum Dei, diuinitus dilatao corde
ex Dei gratia, & ipsius eius in pulchre accurrentis, laudabilis sa-
ne cursus, qui palmam, si eadem uelocitate progredierimini
ad metam usque, facile promittebat. O quam uobis pulchre
succedebat euangelicae doctrinae professio! At, prohi dolor,
quis uos impedit, obstaculo circumcisionis obiecto, quominus
institutum cursum teneretis? cuius aucto, & uera legi euange-
licae uia ad deum & ceteras iudaicarum observationum addeat.

hys

pro non querit (inquit) ex ignorantia, sed ex admiratione. ut
saluator luc 8. quis me (inquit) terget?

4.

Chrysost. Non hoc interroganti est, sed ploranti, & anxio.
vos qui alijs superiores in Magistorum ordine eratis, adeo
in pecus mutati fuitis, ut ne in discipulorum quidem manserit
his eadem Theophylactus & Beumenus. ergo ista interro-
gatio cuiusvis imp. varios claudit affectus, nempe dubitan-
tis, plorantis, querentis, admirantis.

Theodor. laudat cursum, & à cursu deflet cessationem.
Hom. ex eo probat magnum fuisse impedimentum hoc
obictum Galatis, qd maximo illos bono privaret, ideo intulisse
Paulum illud. Curreb. bene, ut indicaret bona spiritualia, quae
impedita erant, obtinere.

Bruno Currebatis, nempe in fide bene i. per dilectionem,
quis vos impediunt male scilicet suadendo, Veritati, quam mi-
nimum à me didicistis, non obedite.

Ana. in hac disciplina, & spe, pulchre currebatis, plana
& recta via, & ad certum scopum.

Caiet. in fide Xpi ad similitudinem currentium, bene profue-
batis.

5.

Anselm. Sunt nonnulli, qui male currunt, sed vos bene cur-
batis, dum per opera fidei cum charitate ad caelestem pa-
triam festinaretis, ad gratium remunerationis aeternae. fidei
enim via est ad speciem diuinæ contemplationis.

Claudian. obseruatis Paulum non dixisse ambulabatis, sed
currebatis. cursum enim profuentium ad perfectionem est. Cu-
rere vero in Christo est ardere in charitate Christi. Postquam
blanditus est, deplorando infert. quis vos auocare potuit à veritate
euangelica, qd me doctore didicistis? Ah in quantum super-
stitionis profunditatem à quanto sublimitate Perfectionis abur-
bati estis!

6.

Quod textus hic habet quis ergo vos fecerunt veritati non obedire

que parthula Sive accersita videtur ex c. 3. v. 1. ubi eam base
 explicatam. sed nos hic sequimur textum correption à Xisto. 9. Textus correption à Xisto.
 Pontif. & sane mitius hie loquitur aplas, ne a asperione veris
 repetito obstat horatationi, que ex amore progressa videri debet, ut
 proficit. verbum vero impediunt ^{AVEXOPES.} interpellant à cursu eum
incidit, curritibus magis conuenit, sicut insensatis fastinauit,
congruentius congruentius aplatur. itaque licet Lomb. & Lyr. & Thom. retineant
fastinauit, excludi tamen debet ab hoc loco. hombred
hca. Thom

7.

Illam parthulam veritati non obedire non legi in concludo ve
 hitionis affirmat Thom. innuit que nec Græco & Hieronymo
gendam fuisse, neque legisse Chrysolomum testatur Ornam Ada Adami.
my, & certe aliqua ea constat sententia, sed nos retinimus
 ut est in textu omnium translationum, prosertim vulgata. obedire e
credere

Veritati non obedire obedire ad voluntatem spectat, veritas
intelligentia percipitur. Verum in fidei actum utraque con Intellectus
voluntas
intelligentia
currit. Est enim fidei voluntarius assensus ipsum autem credere
ait S. Thom. 2. 2. q. 3. a. 9. esse actum intellectus assen- Thom.
Credere quid
sit:
sentis veritati cuius ex impetu voluntatis à Deo motus per
gratiam. Dicitur ergo homo obedire veritati, cum subiit
intellectum, & capit, (ut loquitur Apostolus) in obse-
quium X. & veritatis euangelicæ per ipsum Somnibus
reuelat; que subiecto à veritate deriuatur. Nam inte- Intellectus scientia
conclusionis
inveritas
libere assensum
lectus, non libere, sed naturaliter, & demonstrationis in
coactis scientiæ conclusionibus assentitur. fidei vero conclu-
sionibus non nisi voluntarie; quia obiectum obscurè propositum
vim illi nullam affert. Ergo obedire ponitur pro credere, Synecdoche
per Synecdocham, quæ genus pro specie, seu totum pro parte sub
stanti. vide ergo Erasmus ut maximè llllllllll

Et non crederetis veritati & Lyr ne veritati assensum
preberetis. Ar. magis Græco ictu Thom. quis vos in
terruit veritati non suaderi.
Caret non obedire pro non credere, credere enim legalis nec ad salutem

8

ad salutem est non credere veritati euangelicæ, & hoc est impe-
dirc cursu fidei. Veritas simili schemate, ac tropo ponitur pro
euangelicæ, i. eternæ veritatis reuelatione, & manifestatione per X^m,
in qua veritas maxime elucet. quare lo. 8. Chri^{stus} dicit, si veri-
tatem dico, quare non creditis mihi.

Potesse etiam veritas hic exprimi, pro vt opponitur, umbræ. unde Hiero.
Adorabatis (inquit) Patrem in spū & veritate; & de plenitudine
Chri^{stus} accipientes, sciebatis, quia lux data est tantum populo per
Moysen, non etiam facta, gra aut & veritas non solum data
sed etiam facta per I. X^m. cum igitur tam bene curetis veri-
tati magis quam umaginibz seruantes, à quo prepediti
doctrina peruerso, umbram legis sequimini, & euangelicæ inquit
veritatem. 7.

Sic interpretaboris curabatis bene. i. non sinistre, sed sine errore;
quis vero per aream viam deflectere cœgit, ut inducet segue-
rentem legis umbras, veluta lucæ veritatis Christianæ, quæ sub
umbris olim latebat.

Penultima obuia solent inter turbare nauigantes, itaque quidem, ut,
cum ea vitare se putant, à recto itinere prouul abeunt, & pen-
dulo furz ingrediuntur. Tum etiam occurrentis quisquam solet
à certa via delibare viatores, dum consultus non bene res-
pondet, seu quasi errantes ipse ^{erro} dum vult dirigere,
magis fallit. sic in presenti Recta vos ingressos, & ince-
dentes, imo currentes velocissimè, quis tam prauè docuit, ut
de via deduceret, ut iam iam precipites ageret?

Veritas etiam pro fide potest intelligi. veritas ergo sue fidei
non obedire, quid est aliud quam ducem viæ faciem ue pro-
ludentem, ac pro luculentem minima velle sequi? Est itaque
fidei fax pro lucens lumbos in celum. quare illuc per-
uenientibz, sue ingressionibz non erit amplius necessaria. 10.

Digressio De viâ Christianâz cursu.
Cursus valde significanter appellatur facies Christianæ insti-
tutum, ac viuendi ratio, quæ metaphora vsurget Apluz supra

supra cap. 2. vine forte in vacuum currorem aut currissem. item
 Heb. 12. 2. per patientiam curramus. 1. Cor. 9. 24 sic
 currite, ut comprehendatis eum. & v. 21. ego aut sic curro non quasi
 in mare. 2. Tim. 4. cursum consumavi, fidem servavi. Ita
 sponsa Cant. 13. Trahe me post te curremus in odorem ung. tuor.
 Dion. Hic inquit cursum est feruens desiderium mentis in
 Deum, efficax quoque executio celestium preceptorum. Curritur sic
 de terra ad patriam, de exilio ad paradisu, de medicis ad finem.
 adde. de luctamine ad victoriam, de spolio ad palmam, de pug-
 na ad triumphum, de cursu, ad coronam, de studio ad gratiam.
 At quid innuit nobis ista appellatio? Nempe visum Npratum
 & eterne coronae auditum nusquam ovisum desiderium futurum.
 ne ipse exprobretur, ut Gentibus, qui nondum vineam intra-
 runt ecclesie, illud evangelicum. quid hinc stans totadie
ociosi. Christiani somnii vocatio operosa est, otium, negotium.
 labor, quies. feris pro inferis. Nunquam enim minus ociosus
 q̄ cum ocioso. Vacat enim inq̄teris, & eterne contemplationi,
 tam in Deum intentus, ut ne dormiens quidem absque vigilia
 sit, ut iuste dictum sit eius nomine cont. Si ego dormio, &
 cor meum vigilat, q̄ d. cum dormio, vigilo, cum ^{deset} video, u-
 vro, cum ^{tunc} deor ~~bonis~~ operibus in fide. Hinc spectat Leo Mag.
 serm. 3. de pass. qui non pro fuit (in studio xpi) desiit, &
qua nihil acquirit, non nihil perdat, currendum enim nobis est
fidei gressibus, misericordiarum operibus, amore iustiarum. Indicat
 preterea hec dicendi figura, viros bene fideles, & chari-
 tatis ardore accensos, non nisi instar militum Gedeonis aquas
 manu ad os admota Cambentium (Jud. 7.) currimus atque oviter
 huius huius, & qui cadunt bonis, ut, ac vix degustatis tran-
 silire melioris & eterne desiderii aditu. secundum illud
 optimum Apoli Consilium 1. Cor. 7. 31. qui videntur hoc mundo
 tamq̄ non videntur. Postent enim figura huius mundi
 quasi contemta

12.

13.

ut supra c. 3. 1. et hic etiam ex sequenti. Ut utrumque enim signi-
 ficat Græcè πεισισ, sequitur ἡ ΠΕΙΣΙΣ ἢ persuasio, seu credulitas,
 hæc, vel ut habet Syr. via non est ab eo qui uocat vos, vel ut
 reddat Ar. a uocante vos, i. a Deo. Est enim periphrasis. Habet
 autem Emphasim. q. d. non estis conuenienter uel ut uocati
 persuasi. Non enim Deus vos ad iudaismum, sed ad Christianum
 uiuendi modum uocauit. Itaque semina, quæ apparent, et pululant
 ex agro ecclésiæ uirg, non a patre familias, non a Dño iacta, sed
 ab inimico homine, hoc est a Diabolo per suos ministros pseudo
 apstos furtim, ac nocturno tempore sparsa. Amb. ita exponit, suasio
uia non est a Deo, sed a inimico. Summa hoc est reddere
 Deo per factos ministros quia humano consilio ducebantur lu-
 daei, ut mitterent eos sub legis iugum, quos Deus per Apsto-
 lum suum uocabat ad gratiam. Aug. suasio hæc, inquit, Carnalis Augustinus
 est, ille autem (i. Deus) in libertatem uocauit. Suasio eorum di-
 citur, quod eis tradebatur. Immo translatione supra allata
 reddunt per suasio, retento scilicet sensu, quasi iam Galatæ
per suasio credidissent falsæ doctrinæ, sed ipse Apstolus ita
 loquitur, quasi nondum omnino cecidissent, sed adhuc periculi-
 tarentur, ac hiberent, quod caute uidetur facere, ne eos nimio
 rubore perfundat, ac difficulteres reddat ad penitentiam de
 errore.

2.

In illo, non est ex eo, uidetur esse epinosis, minus enim dicitur
 quam significatur, quasi dicat non ex eo, sed ex aduersario
 est. Qui enim non est mecum (ait Dñus) contra me est, quæ
 legunt, ex Deo, euestunt textum, ut patet. Chrysost. legit
uocauit, ut est supra c. 3. 6. sed ibi καλέσασθαι, sic est
καλέσθαι. Habet uero energiam pro sensu tempus; quasi Deus signi-
 ficatur proposito brano ad metam uisus expectans. Et uocans,
 quibus illud condonet. Deo igitur uult Apstolus, ut Galatæ
 in solum Deum uocantem ad coronam oculos intendant,
 illos minime uadant, qui cursum uel deflectere, uel tar-
 dant.

vel tardare suadent. hinc Vocant reddens ad pr^otextam
vocationem attendere visus est. sicut etiam Hieronymus legit, et in-
terpretatur, cum ait, Persuasio hęc quam nunc sequimini, non est
ex Deo qui in principio vos vocavit.

Reprehendit Hier. eos qui persuasionem hanc dicebāt ex
Deo, ablato ex textu, adverbio non quasi quidam deferrent Deo,
ponentes in eius potestate, quod proprium est nri liberi ar-
bitrii, cum tamen aliud sit opus Dei, aliud hominum. Deus est
vocare, hominum, vel credere. Sive ergo in bonam, sive in ma⁺ Vel non credere.
campnem, nec Deum, nec Diabolum est in causa; quę persuasio
nostra, non est ex eo qui vocat nos: immo in in in in in in
sed ex nobis, q. vel consentimus, vel non consentimus vocanti.
sed cautē hęc accipiendā. Nam ut consentiamus, etiam Deus
concurrit cum nro libero arbitrio.

Pręsens etiam tempus habitum significat, vel consuetudinem, unde
vocant, ad quodvis tempus potest applicari. cuius est vocare.

Utrique dicit periphrasim vocantis pertinere, vel ad Deum,
vel ad x^m, vel ad ipsum sanctum, cuiusque enim trium
personarū, vel vni Deo congruit vocatio hominum ad fi-
dem et gratiam. De quo alias fortasse plurius.

Persuasio (ut notavit Iustinus) differt à fide, quod illa huma-
na sit, hęc diuina; illa humanis mixta rationibus, hęc di-
uino testimonio nitatur. Unde est illud 1. Cor. 2. 4. Sermo
meus, et predicatio mea non in persuasibilibus humanę sapien-
tię verbis, sed in ostensione spiritus, et virtutis. Imisone ergo
appellat persuasionem, quę illos à recto cursu fidei auocarat.
Latet vero hic responsio superioris interrogationis: quis vos
imp. dicit non ob.? non aliud quicquam, nisi humana
persuasio, atque adeo suspecta, imo falsa, et mendax, non
sane à Deo profecta, sed à Satana, cuius quę ministris pseudo-
apostoli. fides q̄pe, per quam vocati estis, diuina est, non hu-
mana, atque adeo non est ista persuasio, ex eo qui vocat vos.

2

Cathar. qui uno quous ant^o pestinax est, nihil vere credit. Nam
de certis, qui sibi videtur credere, fidem non habet, sed opi-
nionem, vel suspicionem. Ratio est quia in uno discrepans ab
ecclesia, spernit eam, quae est columna, & firmam^{ur} veritatis, cui
omnes imitari debemus, & non propriis prudentiis, aut rationi.]

Salmer. Allegoria vocum. Significatio hae. Parvus error totam
insulat religionis substantiam, eamque evertit, ac perdit omnino.

Bohemus ab ecclesia catholica praeclit usum calis velle in
communione caris vivere. Observatio Pasche ludaeorum miras
olim in ecclesia tragedias excitavit. quidam alii, dicunt here-
sibus, & hereticis. 1. cor. 5. 7. expurgate veteri fermentum. 1.

omne vicium ab animo exuite, ac repellite. luc 12. 2. Attenti

fermento phariseorum, quod est hypocrisis. Non monet hic Christus

discipulos (ut putant Tert. & Bed.) ut sint attenti, ne
imitentur phariseorum hypocrisis; sed potius (ut interpretatur

Theophylactus, quem sequatur est. Solemus Cardinalis) pre-
uenit eos, ac praevenit, ut cauti sint, & attenti, ne decipiantur

per Hypocrisis Phariseorum, qui occultantes malitiam interiorem,
operibus quibusdam exterioribus vultibus apparentibus, insidat

fermenti, quod intra massam latens occulta vi, & actione
totam corrumpit, illos, quos incautos representant, animum mu-

tant, & vultibus spoliatos in deteriora trahunt, atque commu-
tant. Similes his opinos esse eos, qui venerant ad Galatas,

qui praevalente Dei Reum, & religionis, circumfessionem sua-
debant, & Legis ritus, tanquam salutis necessarios, praedica-

bant. Horum Hypocrisis torcat hic Apuleus, quae in modum
fermenti in dicitur in fraudem Galatas a fide auctoris in per-

niciam & intentum pertrahere. Licet vero pauci essent
impeditores, unaque dumtaxat Legis ceremoniam vellent introdu-

cere, nihilominus, si totam introducerent Legem, novum ac pes-
tilentem erant. Sic fere Ambrosius, Adamus, Catharini, Occumerini

& Theophylactus, Chrysostomus, & alii. De seripantur, Carebatur appellatur

3

Appellatur igitur hoc loco fermentum, vel ipsa doctrina
 legis, ut vult Chrys., vel ipsi met prau' doctores, ut vult
 Aug. Corn. Vazq. Dion. aut certe vtrumque ut vult Lomb. Inve.
 Anselm. Marian. Gagn. Cathar. Brun. videtur que velle Hiero-
 nymus, quem refert Glossa ord. & sequitur. nos autem infra refere-
 mus., sed non est Alebium, quoniam mali magistri per malam doc-
 trinam animos decipiunt, atque corrumpunt, quidquid vero id
 ipsum est, quod corrumpit, ac decipit fermentum dicitur, &
 à Christo ^{clam} rugillat Phariseos - Mat. 16. Luc. 12. & à Paulo, cum
 notat falsos magistros Galatas. Ergo suasionem, quam di-
 xit non esse à vocante, siue suasores dicit Aplos quasi
modium esse fermentum, Ecclesiam vero Galatas Massam
 siue conspersionem, que fermentandæ & corrupendæ erant,
 i. à vera fide auertendæ, nisi opportune sibi consulerent, ac
 melius saperent. Unde sequitur Ego confido Ego.

Expositio s. Hieronymi.

4.

Modium fermentum J. Hieron. si inquit Dea ipsa
 sententia Pauli, & ad Chionchos videtur, ubi præcepit eum,
 qui patris sui habebat uxorem, tolli de medio, & tria die-
 nitentia in interitum, & vexationem carnis per ieiunia, &
 Egrotationes, ut spiritus saluus fiat in die domini. Vbi i. a. ait
 quippe Nequitia, quia modium fermentum totam massam
 corrumpit, seu ut iam emendauimus, totam conspersionem fermen-
 tat! (nam interpret sensum potius suum, & verba Aplos trans-
 tulit) & statim intulit, expurgate vetus fermentum.

Primo peccatorem appellat fermentum; deinde peccati
 malitiam; Conspersionem nouam & a zymos. panes, appellat
pueros, & immaculatos fideles; qui verum agrum d.
 panem que celestem edunt, ut ipsi incorporentur. Pro-
 tero fermenti nomine intelligit veterem legem carnaliter
 acceptam, doctrinam que hereticam, que non est consona, vltima
 linc.

malitq̄ fermentum, ad edendum agnum, seu panem de celo
 m. Dei verbum, ut sibi nova conperio, sicut estis azymi.
 Quoniam Pascha nostrum immolatus est X^{us} ita que epulemur non
 in fermento veteri, neque in fermento malitq̄. Et nequibq̄; sed
 in azymis sinceritatis, & veritatis. Nunc autē per hanc
 eandem sententiam docet panem de celo, descendit, non debere ⁺ spiritalem, qui de celo
 vetera interpretatiōe violari. Et hoc ipsum Chry^{stus} D^{ominus}
 discipulis pręcepit, ut caveant a fermento Pharisęorum.
 quod luang^{ta} manifestus faciens addidit. Dixerat autem
 est de doctrina Pharisęorum. Porro que est ista alia doctrina
 Pharisęorum, nisi legis^{ta} carnem observatio? et sensus itaque
 iste est. Nolite putare paucorum. Sominum, qui de iudęa
 venientes, aliud docent, insidias contemnendas. Similita
 res parva est, & pene, dum cernitur, non videtur; sed si
 familem comprehenderit, & nutrimenta sui, quamvis par
 vus ignis, inuenit, magna vis, latissimos campos, regiones
 que consumit. Fermentum quoque, cuius ad aliam partem
 in luang^{ta} parabola temperata est; res modica videtur, &
 nihil, sed cum ^{est} farine conperitum, totam massam, suo viro
 re corrupit, in illius vim transit, omne quod mixtum est:
 ita et doctrina perversa ab uno insipienti, vix duos, aut
 tres primum in exordio reperit auditoros; sed paulatim tan
 cer serpat in corpore, & iuxta vulgare pro verbum, unus
 peccatis scabies totum commaculat gregem. igitur et simi
 lilla statim, ut apparuerit extinguenda est; & fermentum
 amasse vitium remouendum; recande putride carnes;
 & scabiosum animal a caviis omnium repellendum; ne
 tota domus, massa corpus, & pecus ardeat, corruptatur,
 putrescat, intereat. Aris in Alexandria una similla

scintilla fuit, sed quia non statim oppressa est, totum orbem
eius flamma populata est. Hec maximus Doctor, qui ad ver-
 bum transcribenda hic dixi, quia explanationem huius loci,
 videte, eleganter, manifesteque confirmant; tum etiam, quia
 hinc patet, non esse translationem vulgatam noui testamenti
 eius, siquidem, & in presenti, & aliis interpretem corrigat.

6.

Huc etiam arbitror spectasse Primasium, ac creditum Hiero-
 nimum, cum sic conueniunt Sicut V. cum praecedenti, Nequis
 dixerit, cur omnes corripis, dum non omnes errauerint; osten-
 dit, quod modicum fermentum malitiae totam possit eccle-
 siam, & massam suam a veritate corrumpere.

Chrys. aliter, quasi obiecerint Galatas, quid rom verbis
 attollis, quid oratione reddis atrocem; unum proceptum
 dum taxat legis seruauimus, & tantos eius ^{tamquam} ~~truncamus~~;
 non ex presentibus, sed ex futuris terrorem inuicit ma-
 ximum. Hoc exiguum malum, nisi corrigatur, poterit
 in consummatum pertrahere iudaicum. Ita etiam Theop. 5. &
 Reumenius. At Theod. vos inquit desiteo, metus aut
 re moribus communicetur aliis;

Caret hic superius dixit, si conuincideretur quis ad totam legem
 seruandam debitorem esse secundum sequellam (ut ex Chry-
 sti declaratum fuit) nunc dicit, vel modicum legalium
 aduersari puritati, & vite, & veritati euangelicis.

Georgia seu

Digressio

Applicatur haec sententia ijs qui alijs conuincunt, quos
 tales efficiunt, quales ipsi sunt. ut Ps. 17. Cum sancto saec-
 luperis, & cum perverso peruerteris. Cadaver hominis corruptum

7.

+ Clarus: Minima quaeque maxima
 sciam habent mala. i. mod. n. fem.

11.

Valde
 hinc
 statu
 est
 17m.

Primasium
 Pseudo Hiero

Contra
 eius res
 cum pro
 h. 9.

Chrysostomus

Theophylactus
 Reumenius

Theophrastus

Caesarius

Ps. 17. 2.

ut habet

Ne tetigit ossa Eli re, illico vitam recuperavit. 4. reg. 13. Hoc
miraculum accidit, cum per versas, quis pius, et conuictu viri sancti
ad bonam fugam redit: facile tamen bonus ab eo trahitur ad
peccatum, qui prauis est moribus. Nam qui tangit picem in qua
nabitur ab ea. Ex puluere & hinc, quae nobis ex mundo fuerit, semper agenda
panitentia, ut ait s. Augustinus. subduendum est populo tener animus. *auschte.*

Corrumpunt bonos mores colloquia praua. 1. cor. 15. velut
sanctificata non sanctificat tactu ^{sui panem} ~~supra~~ iue pulmentum; &
Contaminatus homo ex tactu mortui contaminat quemque tangit.

Agri. 2. Proclivus ad imitationem malorum aritur; quam ad vir-
tutes bonorum animus excitatur. ex Aug. Riber. in Agri. mel-
li plurimo parum absinthii imiectum ceteram amaritudinem
trahit, melis vero duplum, si inieceris absinthio, nec quicquam
laborabis, ut tribuas dulcedinem. Ex Chrys. refert verso
que sequuntur, Rerum nat. sic se habet, ut quos bonus malo
coniungit, aut pares reddant, aut citius separantur. Amicitia
em, aut pares querunt, aut faciunt. quod si non separantur,
non ex bono malus melioratur, sed ex malo bonus contami-
natur. Quoniam multum sollicitant societas nefanda, ~~ut~~ Seneca,
Necesse est aut, ut aut tales imitemur, aut oderimus; utrumque
aut deuitandum, ne vel simul mali efficiamur, quia
multi sunt, vel inimici multos, quia dissimiles sunt. Vt Ioseph 5-
fratibus Gen. 37 & plura in eodem libro & solitudinem.

Et hoc Ioseph 2.

Claudius. fermentum est duplex, vetus, nouum. De illo 1. cor.
5. Expurgate vetus fermentum. Ceterum non in fermento ve-
ten. est aut hoc perniciosa Doctor, pestilens doctrina, pestilens
exemplum. De exemplo 1. cor. 5. ubi expelle iubetur formi-
carius, veluti fermentum vetus, ut scilicet inquit noua conspersio-
de doctore & doctrina hinc Paulus. Fermentum nouum Xpi
est, verbum Xpi, & cuiusmodi. ~~simile~~ simile est regnum
q. c. ferm. Matth. 13. 33. Fermenti duas habet proprietates. Nam cum sit
corrupti quadam massa nimis caliditate, & corrumpit, & auget. Propter primum
vulgaritur in malam partem, ut hoc v. 9. propter secundum in bonam, ut
constat Matth. 13. et. Vbi regnum celorum. Ecce ex paruis mitis cre-
uit, & diffusa est in orbem vniuersum.

7.

7.

7.

7.

7.

7.

Cap. 5. Ver. 9. Inquit de fermento

Cur Levit. 2. 11. Statutum est, omnis oblatio, que offertur Dno ab. q. d.
fermento fiet, nec quicquid fermenti, ac mellis allelebitur in sa-
crificiis Dni. Raban. ut refert Lyran. sub nomine mellis omnem
 fructus dulcedinem intelligit. Et ergo responsio hys, & dicitur hys. Hys
 fard. malitiam corruptionem & ^{lucianam} ~~lucianam~~ dulcedinem prohibe
 ri. Ex quo patet opera, que in Dei gloriam facere debemus, per
 rectam intentionem commendari, que tamen imaginatur, & corrup
 pitur per quamcumque circumstantiam malam nomine fermenti signi
 ficatam; & per amorem etiam dulcedinis, & suavitatis, que in
 ipsis operibus, ^{etiam} spiritualibus, ut in oratione, & contemplatione,
 & hoc dicimur, ^{ut in ijs} ~~ut in ijs~~ que vivimus. Interd. intelligit
 Heresim & hypocrisim per fermentum: per mel profana
 seu philosophica littera, per scilicet eloquentiam, que a sacris
 & litteris, & concionibus arcenda est. Glos. or. per utrumque
 explicat quicquid voluptuosum ac suave est: id enim Deo
 non placet, sed quod non nihil habet mordacitatis, ac seu
 ritatis. Ut inquit, psycha cum amaritudine manducatur,
 labia aut meretricis, ~~id est~~ sapientie profane, atque gentilis, sa
 uis distillant; quia dulcis est voce, licet non re. Cant. 4. 11.
 Cant. 4. 11. dicitur. Mel & lac sub lingua tua. non super
opera subiecta. debet esse ecclesie lingua tam iudeor. littera,
q. Ethnicor. sapientia. Itaque Sox. primitie dumtaxat offe
ri mandantur, cum subditur Primitie tantum eor. offere
re, ac munera. Ut scilicet ad exemplum D. Pauli, non
nihil aliquando de libemus; ut illud ait, ut quidem ver
bor. poltar. dixerat, ipsius & genis sumus; quod con
gruum est, non respicientes, non tamen aut conciones replen
tes, aut testimonia coaceruantes.

+ capinum

9.

quod habetur Exod. 12. Quicumque comederit fermentum
peribit anima eius de israel, a primo die usque ad septimum.
 sig. a principio usque ad finem vitam nostram ab omni
 fermento

Handwritten initials and flourishes at the bottom of the page, including a large 'A' and other decorative marks.

fermento malum & nequitia liberam esse oportet, dum dicitur
 ose. 7. q. ciuitas paululum a comestione fermenti, do
nec fermentum est totum. hereticus, indicat hypocrisim, qui mite-
 lam, & furtim spargunt hereses, cum veri senserint radices egi-
 sse, palam precliant. in his q^o occurrendum, ut hic fecit Ap^l.
nam ut ille ait, sero medicina paratur, cum mala per longas
conualuerit moras.

GriC. pro adu^{er}sa sumit ferm^o, que plerumq^{ue} reu^{er}enda, si su-
 licet nimia sit, interdum laudanda; quia oportunè adhibetur &
 moderate. Cui^{us} primiti^{as} ac delibatio dumtaxat utilis sit.

Seruan^{te} Confessionem peccator^{is} afferit esse quasi primitias
 ac munera, que sacerdoti offeruntur, cum ipsa sint ^{peccata} ferme-
 tum, eor^{um} q^{ue} dulcedo mellis comparetur. v. apud Cor. Cen. 2.

In V. 10. scholia

V. 10 Ego confido in vobis. tenet periculi grauitate, alliat spe
 correptionis: Chrysost. miscet vero ut alia^m laudem accusationi.
 q. d. noui meos discipulos, noui q^{ue} istis correctu faciles. Con-
 fido, inquit, Deo, & illius opem inuoco ad v^{ost}ru^m correctio-
 nem. At reuer^{ent}er sic ego confido de vobis per D^{omi}ni^{um}. audaciam
 inquit, sumo de vobis, & per Dominum sumo audaciam, q^{ue} corri-
 gemini, & nihil sentietis preter doctrinam meam. id aut^{em} dehur-
 tanti e. Theop^h. addit, inhortatur eos, ut & sua afferant,
 & in D^{omi}no spem collocent. Deus enim neminem vult peri-
 re, quantumcumque sit; nec aliter beneficia conferet, nisi &
 ipse suum simul conatum adhibeat. hoc est quod dicitur respono
proverbio conel maco dando & a Di^os clamando. Theod^o
 non dixit sentietis, sed sentietis: ea enim que facta sunt re-
 prehendit. Optat aut^{em} videre mutationem in melius. Am^b.

Am^b. Ego conf. in vo. in D^{omi}no, quia nihil aliud sentietis?
 Hac spe seduit fidere deis, quia non sponte, sed circumventi
 enim viam intrauerant. Ideo ostenso Unere vero facile eos
 posse reuerti confidet. Aug^u. Hinc vbiq^{ue} manifestum est.

illos nondum possessos fuisse a talibus scilicet importunibus. Prima Primus
in vobis qui nondum vobis prauitate corrupti, liberali sapientia, quam non sponte
veritas habet Lomb. quam ego vos doctus

2.

Hieronym. non per concordiam, ut quidam volunt, sed prophetica
spe Paulus pronunciat Galatas ad veritatis viam, quam am-
ferant regre furor. Poterat dicere confido in vobis, nunc aut ap-
ponens in Dno, diuino quodam confidens spu, quod futurum cog-
nouerat, prophetauit, quia nihil aliud essent credituri, nisi quod
per epistolam dicebantur.

S. Thom. impedimentura remouet ex parte Dei proponens duplex Thomae
auxilium, nimirum alterum pro reductis reuertentibus, alterum pro
recedentibus seu contumacibus corrigendis. Confido in vobis, simile

2. cor. 7. 16. Gaudes quod in omnibus confido in vobis. Heb. 6. 9.

Confidimus autem de vobis dilectissimi meliora, & iuniora saluti
in Dno, scilicet operante, & auxilium prestante. 2. cor. 3. 4. Fidu-
ciam talem habemus per X^m ad Deum, & quia Dnus dabit

vobis sapere secundum sobrietatem catholice veritatis. Ps. 17. 60.
num est confidere in Dno. Gracia est sperare, ut reddidit Hieronymus, ut
illa 2. cor. 7. 16. pro confido Gr. θαρσύνω. Et in illa Heb. 6. 9. pro confidimus Gr. πιστεύομεν.

Dno, in vo. in Dno .i. per cooperantem vobis gratiam Dei, aliud
quam quod sanum est ex ego vos doctus. 5. c. 12. 9.

Ansel. modicum prauae doctrinae corrumpit totam puritatem
veritatis catholice, sed ego conf. i. confitentiam, & certu-
dinem habeo in vobis, quod sinceritas catholice fidei contract
sapientia.

¶ quis corrigendus per uideo
in domino salutem uiam ope-
rante quod non aliud

3.

Hug. Card. Ego conf. in vobis quia boni fultis in Dno egi.
Hoc dixit ne prodo carentur ad desperationem. quod interest
predicatoris attendere. Prou. 19. 13. Crada filium tuum, ne des-
peres, nec desperat Paulus, nec patitur desperare, quia ad
spem adhortatur.

Cat Sar. in vobis Gr. εἰς υμᾶς .i. ex eo vos, ut confidentia sit
in

correctionem Paulo explorata. Hec est Chrysostomus. r. quod non sponte,
sed circumventi ab impostoribus errauerant. sic Amb. 3. quid non
cum possessi fuerant a reductoribus. ex Aug. 4. q. Cuius ^{des} fide-
les verè fuissent. ex Lomb. Et Hugone.

Sapientis ^{ἰσοψηφία} Græci interpretis Chrys. et Theodorus ⁺ Amb. Dionys. con-
fido de vobis in Dno, qm ante falsas virtutibus inigne, res-
piciatis à vno errore. Nota eos tam ceidisse ⁺ Sunc Authorem,
quod videtur Paulus vix credere. sententia r. non sequimini

alium sensum, præterquam Sunc quem ante accepistis, quem
catholica et sincera veritas fidei ⁺ in se continet. Græci
PP. et ex Latinis. Prim. Lomb. Lyra. Glossæ. Ansel. Brun.
nihil alienum à pura, et sincera in X. m. resum fidei credetis:

sed eam in sua puritate servatis, ab legato omni sapore
veteris fermenti, sive antiquo, imo antiquate iam ludæicæ
credulitatis. quamvis autem Crassus laudet Amb. q. retineat
sententia, quod ipse sequitur in sua traductione, licet per par-
ticipium futuri reddiderit sensum suis, tamen vix dicam, quod
magis inuat verbum sapientis, quo significanti dicitur Col.

B. 1. que suscipiunt sunt que nite, que suscipiunt sunt sapite. cupere
est per discursum ^{intellectum} sapere per gustum, et approbationem
voluntatis. que suscipiunt sunt sapite, non que super terram.

ubi idem est verbum Græc. igitur idem verbum, non solum ^{ἰσοψηφία}
significat actum intellectus, sed simul etiam voluntatis. unde
sapere est cum gustu voluntatis cognoscere, aut scire. Hæc

quis scaber, ut explicatum in illo. Noli alium sapere
no te precias, non gustes de scaber a canerias. sic hoc loco
Conf. de vobis encl. P. queno quereis scaber otro, miter-
neis gusto en otro imo loque e verdad. Uyo or e enseñado
Verba sententia, Hæc sapientia ^{ἰσοψηφία}. sapere, inquit Calopimus
est rectè sentire, sapientem esse.

Est igitur hæc sententia: Sunc rem vestis paraphrasi expli-

explicata. Ego vester antiquus Magister, vester primus in
 fide pater, cui ingenij vestri facultas, bona que in vobis explo-
 rata est, quique certus sum vestram in D^{no} fidem veram, sine
 dolo, ac sine fraude fuisse, ac sine fideo, confido, et spero de
 vobis in Domino, hoc est, pro presidio iuxta Domini, a quo omne da-
 tum optimum, et donum perfectum, qui omnium hominum no-
 uit, regit que mentes, et corda, sine cuius ope, et gratia auxilij
 nihil ab homine imbecillo, et fragili sperandum est, q. nihil,
 aliud preter id quod domine accepisti, ac didicisti, in iis que ad
 fidem pertinent, tenebitis, nullam aliam doctrinam sequimini,
 nihil diuersum, alienum re a priore fide, et credulitate per meam
 doctrinam hausta, sentietis, aut iudicabitur ad salutem prodes-
 se. cuius enim Dei misericordia est, in ea meam spem loco,
 ex hac que mihi persuades, proque certo habes, legentibus vobis Sanc-
 tificatam Deum affuturum, facturumque, ut quamcumque doctrinam
 hinc aduersam, et contrariam respiciatis, et longe exterminetis,
 et ablegatis, ~~et~~ a epta, et ecclesia vestra, in ea semper firmi
 fissi, stabiles perstetis, ac permaneat, q. ego vobis initio tradidi,
 queque una salutis viam parat, ad beatamque vitam perducit.
 in hoc vestrum bonum iudicium, firmam, rectam que sententiam,
 stabilem in Deum fidem, constantemque sup^{er}sentiam ostende-
 tis, optimam etiam, atque intentam semper in Deum volun-
 tatis specimen exhibebitis, ut ita eterna et felicissima premia
 ab eo sperare possitis.

9.

qui autem postula aduersaria indicat diuersa studia, diuersa
 studia, diuersaque merita, q. d. vos permanentes in p^{ri}ncipia, et
 sincera fidei Dei remunerationem feretis, q. certo sperare
 poteritis. at vestri perturbatores, qui noua seminant dogmata,
 et a fide vera aliena, serenitatem cordis v^{ost}ri, quasi quibusdam
 fluctibus constantem, Dei serenissimum iulium non effugient
 sed pro vobis penas soluet altissimas, et pro mensura

Impossibile
 probatur
 suspensum

